

ALEKSANDAR MEKOL SMIT

*Nedeljni
filozofski
klub*

SAMIZDAT BE92

Aleksandar Mekol Smit

Nedeljni filozofski klub

Isabel Dalhousie 1.

U novom serijalu iz pera Aleksandra Mekol Smita, iza disciplinovanih georgijanskih fasada Edinburga, moralne kompase ovog grada pokreću pohlepa, nepoštenje, požuda i ubilačke namere. Izabel Dalhusi to dobro zna. Kao istaknuti filozof i urednica Revije za primenjenu etiku, zna sve o razlici između dobra i zla. To je verovatno i razlog što se, vođena instinktom, amaterski upliće u detektivski posao. A instinkt joj govori da čovek koji se pred njenim očima strmoglavio s galerije u pozorištu Ašer hol nije pao. Neko ga je gurnuo...

Nedeljni filozofski klub obeležava novu teritoriju ali dobro nam poznate moralne stavove autora Prve damske detektivske agencije. S Izabelom Dalhusi, Aleksander Mekol Smit uvodi u svoju prozu novu pronicljivu detektivku koja pokušava da pronikne u tajnu ubistva i pokušaj zastrašivanja ali i u misterije života.

Izabel Dalhusi ugledala je mladića kako pada s ivice unutrašnje galerije, od bogova.⁴⁴ Njegov let bio je iznenađan i kratak i videla ga je na delić sekunde, s raščupanom kosom, glavom okrenutom naniže, košuljom i sakoom zgužvanim na grudima tako da mu se video stomak. Potom je, udarivši o ivicu velikog balkona, glavačke nestao prema parteru.

Zanimljivo, prvo što joj je palo na pamet bila je Odenova poema o Ikarovom padu. Takve stvari, rekao je Oden, odigravaju se pred ljudima koji su zabavljeni svojim uobičajenim poslom. Ne gledaju uvis, da bi videli mladića koji pada s neba. Pričala sam s prijateljicom, pomislila je. Pričala sam s prijateljicom, a mladić je pao s neba.

Upamtila bi veče čak i da se ovo nije dogodilo. Bila je sumnjičava u vezi s koncertom – u izvođenju Simfonije iz Rejkjavika, za koju nije nikad čula – i ne bi ni otišla da joj komšinica nije silom utrapila kartu viška koju je imala. Ima li Rejkjavik uopšte profesionalni simfonijski orkestar, pitala se, ili su ovo muzičari amateri? Razume se, sve i da su amateri, ako su već potegli čak do Edinburga da bi održali kasnoprolećni koncert, zasluživali su publiku; nije se smelo dozvoliti da pređu taj dug put od Islanda i onda sviraju pred praznom salom. Stoga je otišla na koncert i presedela prvu polovinu, koja se sastojala od romantične kombinacije Nemaca i Škotlandana: Maler, Šubert i Hejmiš MekKan. Veče je bilo toplo – sasvim neuobičajeno za kraj marta – a vazduh u Ašer holu težak. Došla je lagano odevena, iz predostrožnosti, i bilo joj je drago što je učinila tako, jer je na velikom balkonu, neizbežno, bilo suviše toplo. Za vreme pauze sišla je u prizemlje i uživala u olakšanju koje je donosio svež spoljni vazduh, izbegavajući gužvu i kakofoniju razgovora pored šanka. Tamo bi, dabome, zatekla ljude koje poznaje; u Edinburgu je nemoguće izaći i ne sresti nikog poznatog, ali te večeri nije bila raspoložena za razgovor. Kad je kucnuo čas za povratak u salu, nekoliko časaka poigravala se idejom da propusti drugu polovinu koncerta, ali oduvek se ustezala od postupaka koji su nagoveštavali pomanjkanje koncentracije ili, još gore, ozbiljnosti. Stoga se vratila na svoje sedište, uzela program s naslona za ruke na kojem ga je ostavila i stala da ga proučava. Duboko je uzdahnula. Stokhauzen!

Ponela je sa sobom pozorišni dvogled – tako neophodan čak i na umerenim visinama velikog balkona. Usmerivši ga prema bini, daleko ispod nje, pažljivo je proučavala muzičare, jednog po jednog, što je bila aktivnost kojoj se na koncertu nikad nije mogla odupreti. U normalnim okolnostima ne buljite u ljude kroz dvogled, ali ovde u koncertnoj sali to je bilo dozvoljeno, a ako dvogled tu i tamo i zaluta prema publici, ko će primetiti? Gudači nisu bili ništa posebno, ali jedan od klarinetista, primetila je, imao je izuzetno lice: visoke jagodice, duboko usađene oči i bradu koja kao da je bila isklesana sekirom. Pogled joj je neko vreme počivao na njemu i pomislila je na generacije Islandana i Danaca pre njih, koji su ovakvu fizionomiju stekli teškim radom: muškarce i žene koji su životarili obrađujući plitko zemljište brdskih farmi; ribare koji su plovili čeličnosivim vodama u potrazi za jatima bakalara; žene koje su se borile da održe decu u životu hraneći ih sušenom ribom i ovsenom kašom; a sad, kao kruna svih tih napora, ovaj klarinetista.

Odložila je dvogled i zavalila se u sedište. Orkestar je bio savršeno dobar i MekKana su odsvirali zaista virtuosno, ali zašto se ljudi još uvek trude da sviraju Stokhauzena? Možda je to bila neka vrsta iskazivanja sofisticiranosti. Jeste da dolazimo iz Rejkjavika i jeste da je to varoš u nedodijji, ali zato umemo da sviramo Stokhauzena barem isto tako dobro kao i svi ostali. Zatvorila je oči. Ta muzika je stvarno nemoguća i nije nešto što bi gostujući orkestar trebalo da nameće svojim domaćinima.

Nakratko je razmotrila ideju o orkestarskoj učtivosti. Trebalo bi, izvesno, izbegavati političke uvrede: nemački orkestri, dabome, bili su pažljivi u pogledu izvođenja Vagnera u inostranstvu, barem u nekim zemljama, odlučujući se, umesto toga, za nemačke kompozitore koji su donekle... pomirljiviji. To je odgovaralo Izabel, koja nije volela Vagnera.

Stokhauzen je bio poslednja stavka u programu. Kad se dirigent najzad poklonio, a pljesak zamro, ne tako srdačan kakav je mogao biti, pomislila je – po svoj prilici je to imalo neke veze sa Stokhauzenom – ustala je sa sedišta i krenula prema damskom toaletu. Odvrnula je slavinu i popila malo vode s dlana – u Ašer holu nije bilo modernih stvari poput fontana s pitkom vodom – a potom se malo umila. Osveživši se, vratila se na odmorište. Upravo u tom trenutku, opazila je svoju prijateljicu Dženifer, koja je stajala u dnu kratkog stepeništa koje je vodilo na veliki balkon.

Izabel je oklevala. Unutra je još uvek bilo neprijatno toplo, ali nije se videla s Dženifer više od godinu dana i teško da je mogla da prođe pored nje a da je ne pozdravi.

Izabel se progurala kroz gužvu.

„Čekam Dejvida“, rekla je Dženifer, pokazujući rukom prema balkonu. „Nećeš verovati, izgubio je kontaktno sočivo i jedna od razvodnica pozajmila mu je svoju baterijsku lampu da ode i potraži ga ispod sedišta. Jedno je već izgubio, onomad u vozu za Glazgov, i evo, opet mu je uspelo.“

Čavrljale su dok su i poslednji posetioci koncerta silazili niz stepenice iza njih. Dženifer, zgodna žena u ranim četrdesetim godinama – poput Izabel – imala je na sebi crveni kostim, na koji je prikačila krupan zlatni broš u obliku lisičje glave. Izabel nije mogla a da ne zuri u lisicu, koja je imala oči od rubina i izgledalo je kao da je posmatra. Brat Lisac, pomislila je. Isti Brat Lisac.²¹

Posle nekoliko minuta, Dženifer je nestrpljivo pogledala prema stepenicama.

„Trebalo bi da odemo i vidimo da li mu je potrebna pomoć“, iznervirano je rekla. „Neće nimalo valjati ako je izgubio i drugo.“

Popele su se uz onih nekoliko stepenika i pogledale dole, prema Dejvidovim pognutim leđima koja su izvirivala iza naslona, uz svetlost baterijske lampe koja je treperila između sedišta. Baš u tom trenutku, dok su stajale tu, mladić je pao odozgo – tiho, bez reči, s rukama koje su lepetale kao da je pokušavao da leti ili da se odbrani od poda koji mu se približavao – i nestao s vidika.

Jedan kratak časak stajale su i gledale se u obostranoj neverici. A onda se odozdo prolomio prodoran ženski vrisak; zatim je neki muškarac uzviknuo, a potom se odnekud začuo i tresak vrata koja su se zalupila.

Izabel je pružila ruku i zgrabila Dženifer za mišicu. „Gospode Bože!“ izustila je. „Gospode Bože!“

Dženiferin muž se naglo uspravio iz zgrčenog položaja. „Šta je to bilo?“ doviknuo im je. „Šta se dogodilo?“

„Neko je pao“, odvrtila je Dženifer. Pokazala je prema galeriji, tamo gde se najviši sloj spajao sa zidom. „Odande. Pao je.“

Ponovo su se zgledale. Izabel se pomerila do same ivice balkona. Provirivši preko, pridržala se za mesinganu prečagu koja se protezala celom dužinom ograde.

Tamo dole, presamićen preko ruba sedišta, s nogama iskrenutim preko naslona za ruke na susednim sedištima, ležao je onaj mladić. Na jednom stopalu, primetila je, imao je čarapu, ali ne i cipelu. Nije mogla da mu vidi glavu, jer se nalazila ispod nivoa sedišta; ali videla je ruku koja je štrčala, kao da

se pružila za nečim, ali sasvim nepomična. Pored njega su stajala dva muškarca u večernjim odelima, od kojih je jedan pružio ruku i dodirnuo ga, dok se drugi osvrtao prema vratima.

„Brzo!“ viknuo je jedan. „Požurite!“

Žena je glasno doviknula nešto, a treći muškarac sjurio se prema redu u kojem je mladić ležao. Sagnuo se i počeo da ga diže sa sedišta. Ukazala se glava, koja je landarala, kao da se otkačila od tela. Izabel se povukla i pogledala Dženifer.

„Moraćemo da siđemo tamo“, rekla je. „Videle smo šta se dogodilo. Bolje da odemo i kažemo nekom šta smo videle.“

Dženifer je potvrdno klimnula. „Mada nismo videle bogzna šta“, odvratila je. „Desilo se tako brzo. Blagi Bože.“

Videći da njena prijateljica drhti, Izabel joj je obavila ruku oko ramena. „Užasno!“ rekla je. „Kakav šok.“

Dženifer je zatvorila oči. „Samo je proleteo... tako brzo. Misliš li da je još živ? Jesi li videla?“

„Bojim se da je gadno povređen“, odvratila je Izabel, misleći: „Da je barem samo to.“

Sišle su niz stepenice. Pored vrata koja su vodila u parter skupila se omanja grupa ljudi, žamoreći. Kad su im Izabel i Dženifer prišle, jedna žena se okrenula prema njima i rekla: „Neko je pao odozgo od bogova. Unutra je.“

Izabel je klimnula glavom. „Videle smo kad se to dogodilo“, odvratila je. „Bile smo tamo gore.“

„Videle ste?“ upitala je žena. „Stvarno?“

„Videle smo ga kako pada“, rekla je Dženifer. „Bile smo na velikom balkonu. Proleteo je pored nas.“

„Strašno“, rekla je žena. „Videti tako nešto...“

„Da.“

Žena je gledala Izabel s onom iznenadnom prisnošću dozvoljenom među ljudima koji su prisustvovali tragediji.

„Ne znam da li bi trebalo da stojimo ovde“, promrmljala je Izabel, obraćajući se napola Dženifer, a napola onoj ženi. „Samo smetamo.“

Žena je ustuknula. „Čovek samo želi da pomogne“, kruto je rekla.

„Stvarno se nadam da će biti dobro“, rekla je Dženifer. „Da padne s te visine. Udario je o ogradu balkona, znate. Možda je to malo ublažilo pad.“

Nije, pomislila je Izabel, možda ga je čak i pogoršalo; imaće dvojake povrede, one od udarca o ogradu i one od pada na pod. Osvrnula se; nešto se dešavalo na glavnom ulazu, a na zidu se video odsjaj trepćućeg plavog svetla ambulantnih kola parkiranih napolju.

„Moramo da ih pustimo da prođu“, rekla je Dženifer, odmičući se od gomile ljudi načičkanih na vratima. „Ekipa hitne pomoći moraće da uđe unutra.“

Odmakle su se, propuštajući dvojicu ljudi u zelenim kombinezonima koji su žurno prošli pored njih, noseći sklopljena nosila. Brzo su izašli – za manje od minuta, činilo se – a ovog puta je na nosilima ležao mladić, s rukama sklopljenim preko grudi. Izabel je odvratila pogled, trudeći se da ne

deluje nametljivo, ali mu je na trenutak ipak videla lice. Videla je oreol od razbarušene tamne kose i fine crte lica, bez tragova povreda. Biti tako lep, pomislila je, i onda kraj. Sklopila je oči. Osetila se ranjivo i prazno iznutra. Siroti mladić, kog je neko negde voleo, neko čiji će se svet srušiti, pomislila je, kad večeras čuje strašnu vest. Sva ta silna ljubav uložena u budućnost koja se neće dogoditi, okončana u sekundi, padom s pozorišne galerije.

Okrenula se prema Dženifer. „Oдох časkom gore“, tiho je rekla. „Reci im šta smo videle. Reci im da se odmah vraćam.“

Dženifer je potvrdno klimnula, osvrćući se naokolo ne bi li videla ko je glavni. Sad je već vladala opšta zbrka. Žena je jecala, bila je sigurno jedna od onih koji su stajali u parteru kad je mladić pao – a tešio ju je visoki muškarac u večernjem odelu.

Izabel se izdvojila i progurala do jednog od stepeništa koja su vodila prema galerijama. Osetivši nelagodu, osvrnula se oko sebe, ali nije videla nikog. Popela se uz nekoliko poslednjih stepenika i prošla kroz jedan od lučnih hodnika koji su vodili do strmo poredanih nizova sedišta. Bilo je tiho, a svetla koja su visila s tavanice behu prigušena svojim kitnjastim staklenim abažurima. Pogledala je dole, ka ogradi preko koje je mladić pao. Stajale su gotovo neposredno ispod mesta s kojeg se strmoglavio, tako da je mogla da izračuna gde je morao stajati pre no što se okliznuo.

Sišla je do ograde i provukla se pored prvog reda sedišta. Tu je bila mesingana prečaga na koju se sigurno naslonio, a tamo, na podu, program. Sagnula se i podigla ga; korice su, primetila je, bile na jednom mestu malo pocepane, ali to je bilo sve. Vratila ga je tamo gde ga je našla. Zatim se sagnula i pogledala preko ograde. Mora biti da je sedeo baš tu, na samom kraju reda, gde se gornji krug spaja sa zidom. Da je sedeo bliže sredini, pao bi na balkon; samo je s kraja reda moglo da se padne u parter.

Na trenutak ju je obuzela vrtoglavica i zatvorila je oči. Ali onda ih je ponovo otvorila i pogledala prema parteru, koji se pružao dobrim pedeset stopa ispod. Tamo dole, blizu mesta gde je mladić pao, stajao je muškarac u plavoj vindjakni, koji je tog trenutka pogledao naviše, pravo u njene oči. Oboje su se iznenadili, a Izabel se povukla, ustuknuvši, kao da se uplašila njegovog pogleda.

Odmakla se od ograde i vratila kroz prolaz između sedišta. Nije imala predstavu o tome šta bi mogla da nađe – ako je išta očekivala – i bilo joj je neprijatno što ju je onaj čovek primetio. Ko zna šta je pomislio o njoj? Sigurno da je neka radoznala prostakuša koja pokušava da zamisli šta je onaj jadničak video tokom svojih poslednjih sekundi na ovom svetu. Ali to nije bilo ono što je radila; ni slučajno.

Došla je do stepeništa i krenula da silazi, držeći se za rukohvat. Stepenice su bile kamene i spiralne i lako je mogla da se oklizne. Kao što se sigurno njemu desilo, pomislila je. Mora biti da je pogledao preko ograde, možda pokušavajući da pronade nekog u parteru, možda prijatelja, a onda je izgubio oslonac i pao preko ograde. To se lako moglo dogoditi – ograda je bila dovoljno niska.

Na sredini stepeništa je zastala. Bila je sama, ali je nešto čula. Ili je samo umislila? Naprezala je uši ne bi li uhvatila zvuk, ali ništa se nije čulo. Udahnula je. Mora biti da je ostao poslednji tamo gore, kad su svi ostali već otišli, a konobarica zatvarala bife na odmorištu. Taj momak je bio sam tamo, pogledao je dole i onda je pao, bezglasno, možda videvši nju i Dženifer dok je padao, što ih je činilo poslednjim ljudskim bićima koje je video.

Stigla je do podnožja stepenica. Tamo je stajao muškarac u plavoj vindjakni, samo nekoliko koraka daleko, strogo je pogledavši kad se pojavila.

Izabel mu je prišla. „Videla sam kad se to dogodilo“, rekla je. „Stajala sam na balkonu. Moja prijateljica i ja videle smo ga kako pada.“

Muškarac ju je pogledao. „Moraćemo da razgovaramo s vama“, rekao je. „Moramo da uzmemo izjave očevidaca.“

Izabel je klimnula glavom. „Videla sam vrlo malo“, rekla je. „Dogodilo se tako brzo.“

Namrštio se. „Zašto ste maločas bili tamo gore?“ upitao je.

Izabel je spustila pogled. „Htela sam da vidim kako se to moglo dogoditi“, odvratila je. „I sad mi je jasno.“

„Oh?“

„Mora biti da je pogledao preko ograde“, rekla je. „A onda je izgubio ravnotežu. Sigurna sam da se to lako moglo desiti.“

Muškarac je skupio usne. „Istražićemo to. Nema potrebe da nagađamo.“

Bio je to prekor, mada ne suviše strog, jer je video da je potresena. Drhtala je, naime, a to mu je bilo dobro poznato. Desi se nešto strašno i ljudi počnu da drhte. Bila je to opomena koja ih je plašila; opomena da smo u životu uvek, u svakom trenutku, veoma blizu ivice.

Sutradan izjutra u devet, Izabelina domaćica, Grejs, otključala je spoljna vrata i ušla u kuću, pokupila poštu s poda u predsoblju i potom produžila u kuhinju. Izabel je već sišla u prizemlje i sedela je za kuhinjskim stolom, s otvorenim novinama pred sobom i napola ispijenom šoljom kafe pored lakta.

Grejs je odložila pisma na sto i skinula kaput. Bila je visoka žena, na pragu pedesetih, šest godina starija od Izabel. Nosila je dugački kaput od tvida, staromodnog kroja, a tamnoriđu kosu je češljala u punđu, smeštenu nisko na zatiljku.

„Pola sata sam čekala autobus“, rekla je. „Nijedan se nije pojavljivao. Nijedan.“

Izabel je ustala od stola i prišla štednjaku, gde je stajao bokal sveže skuvane filter-kafe.

„Ovo će pomoći“, rekla je i nasula Grejs punu šolju. Potom, dok je Grejs ispijala prvi gutljaj, pokazala je prema novinama na stolu.

„Strašna stvar, piše tu u Skotsmenu“, rekla je. „Nesrećan slučaj. Videla sam sinoć u Ašer holu. Jedan mladić je pao s najviše galerije.“

Grejs je tužno uzdahnula. „Jadničak“, rekla je. „I...“

„Poginuo je“, dodala je Izabel. „Odvezli su ga u ambulantu hitne pomoći, ali su odmah po dolasku konstatovali smrt.“

Grejs je pogledala svoju poslodavku preko ruba šolje. „Je li skočio?“ upitala je.

Izabel je odmahнула glavom. „Nema razloga za takvu pretpostavku.“ Zaćutala je. To joj uopšte nije palo na pamet. Ljudi ne izvršavaju samoubistvo na taj način; ako hoćete da skoćite, idete na most Fort, ili na Đakonov most, ako više volite tvrdo tlo nego vodu. Đakonov most; Rutven Tod napisao je pesmu o tome, beše, i rekao da njegovi gvozdeni šiljci „tajanstveno odbijaju samoubice“; što je bilo zanimljivo, jer pomisao na manji bol zacelo ne znaći ništa prilikom suoćavanja s potpunim uništenjem. Rutven Tod, pomislila je, sasvim zaboravljen uprkos svojoj ćudեսnoj poeziji; jedan njegov stih, rekla je jednom, vredan je koliko pedeset MekDajermidovih, sa svom njegovom izveštaćenošću; ali više se niko nije sećao Rutvena Toda.

Videla je jednom MekDajermida, još dok je bila ućenica, kad je šetala s ocem ulicom Hanover, pored Milnes bara. Pesnik je izašao iz bara u društvu visokog muškarca otmenog izgleda, koji je pozdravio njenog oca. Otac ju je upoznao s obojicom, a visoki se ućtivo rukovao s njom; MekDajermid se osmehnuo i klimnuo glavom, a ona je bila kao općinjena njegovim oćima, koje kao da su bleštale prodornom plavom svetlošću. Na sebi je imao kilt, a u rukama malu, pohabanu kožnu fasciklu koju je privio na grudi kao da je hteo da se zašćiti od zime.

Otac joj je kasnije rekao: „Najbolji i najrećitiji pesnik u Škotskoj, jedan pored drugog.“

„Koji je bio koji?“ upitala je. U školi su ćitali Bernsa i nešćo Remzija i Henrisona, ali nišća savremeno.

„MekDajermid, ili Kristofer Griv, da ga oslovim njegovim pravim imenom, jeste najrećitiji. Najbolji je onaj visoki, Norman MekKejg. Međutim, on neće nikad doćili zaslućeno priznanje, jer se šćkotska književnost danas bavi samo kuknjavom i jecanjem i povrećenom dušom.“ Zaćutao je, a onda ju je upitao: „Razumeš li o ćemu govorim?“

„Ne“, odgovorila je Izabel.

Grejs je ponovila pitanje: „Mislite li da je skočio?“

„Nismo videle trenutak kad je pao preko ograde“, odvrtila je Izabel, otvarajući novine na strani na kojoj se nalazila ukrštenica. „Videle smo ga dok je padao – nakon što se okliznuo ili šta već. Rekla sam to policiji. Sinoć su uzeli izjavu od mene.“

„Ljudi se ne okliznu tek tako“, promrmljala je Grejs.

„O da, okliznu se“, rekla je Izabel. „I te kako. To se dešava stalno. Čitala sam jednom o nekom ko se tako okliznuo dok je bio na medenom mesecu. Mladi par je posetio neke vodopade u Južnoj Americi i muž se okliznuo.“

Grejs je podigla obrvu. „Jedna žena je pala s litice“, rekla je. „Ovde u Edinburgu. Bila je na medenom mesecu.“

„Eto, vidiš“, dočekala je Izabel. „Okliznula se.“

„S tim što neki misle da je gurnuta“, odvrtila je na to Grejs. „Muž je samo nekoliko nedelja pre toga osigurao njen život na visoku sumu. Tražio je novac, ali je osiguravajuće društvo odbilo da mu ga isplati.“

„Pa dobro, biva i to. Neke ljude gurnu. Ostali se okliznu.“ Zastala je, zamišljajući mladi par u Južnoj Americi, oblak kapi od vode koja se survava i muškarca koji se strmoglavljuje u belinu, mladu nevestu koja se trčeći vraća stazom, i prazninu. Volite nekog i to vas čini tako ranjivim; samo inč ili dva preblizu ivici i vaš svet može da se promeni.

Izabel je uzela svoju kafu i uputila se iz kuhinje. Grejs je volela da radi neometana tuđim pogledom, a ona je, opet, volela da rešava ukrštenicu u sobi čiji su prozori gledali u vrt. To je već godinama bio njen ritual, otkako se vratila u kuću pa sve do sad. Počinjala je dan ukrštenicom, a onda bi preletela pogledom vesti, nastojeći da izbegne lascivne sudske slučajeve koji kao da su zauzimali sve više i više novinskih stubaca. Bila je to prava opsesija ljudskim slabostima i nedostacima, tragedijama u životima ljudi, banalnim aferama glumaca i pevača. Dabome, morate biti svesni ljudskih slabosti, jer one jednostavno postoje, ali naslađivati se njima, to joj je delovalo kao voajerizam ili čak kao izvestan vid moralističkog ogovaranja. A opet, pomislila je, zar ne čitam i sama takve stvari? Čitam ih. Loša sam kao i svi ostali, navučena na te skandale. Reznirano se osmehnula, pročitavši naslov:

SVEŠTENIKOVA SRAMOTA POTRESA PAROHIJU.

Naravno da će pročitati to, kao i svi ostali, iako zna da se iza priče krije lična tragedija i sva sramota koja uz nju ide.

Pomerila je fotelju u sobi, tako da bude pored prozora. Bio je vedar dan, a procvetale jabuke koje su oivičavale njen zidom ograđen vrt bile su okupane suncem. Ove godine su voćke kasno cvetale i pitala se da li će u leto biti jabuka na njima. Bivale su povremeno jalove – tada nisu rađale; a onda, naredne godine, bile bi prepune sitnih crvenih jabuka koje je ona brala i pravila od njih turšiju i slatki sos prema receptima koje joj je dala majka.

Njena majka – njena sveta američka majka – umrla je kad je Izabel imala jedanaest godina, a uspomene su bivale sve bleđe. Meseci i godine slivali su se jedni u druge, a mentalna predstava u Izabelinoj glavi, slika lica koje se nadnosi nad njom dok je uveče ušuškava u krevet, bila je sada

mutna. Mada, još uvek je mogla da čuje glas, koji je odjekivao negde u njenom umu; onaj meki južnjački glas za koji je njen otac govorio da ga podseća na mahovinu na drveću i likove iz komada Tenesija Vilijamsa.

Sedeći u svojoj sobi, s drugom po redu šoljom kafe na staklenom stočiću, zastala je takoreći na samom početku rešavanja ukrštenice. Jedan vodoravno bilo je poklon, gotovo uvreda – Aparat u kockarnicama, s prorezima za novčiće (9-6). Jednoruki bandit. A onda, Upravlja poslovima (7). Menadžer, naravno. Međutim, posle ovih nekoliko standardnih pojmova, naišla je na Uzbuđen rezultatom? (7) i Ranjivi, mislili smo nepovezano (4, 4), koje je oboje ostalo nerešeno i tako uništilo ostatak ukrštenice. Osećala se osujećeno i bila je ljuta na samu sebe. Setiće se već rešenja, kasnije tokom dana, ali zasad je bila poražena.

Znala je, dabome, šta nije u redu. Događaji od prethodne večeri su je uznemirili, možda i više nego što je mislila. Jedva je zaspala, a u gluvo doba se probudila i sišla u kuhinju po čašu mleka. Pokušala je da čita, ali nije uspevala da se koncentriše, pa je naposletku ugasila svetlo i ležala u krevetu budna, razmišljajući o mladiću i njegovom lepom, mirnom licu. Da li bi se drugačije osećala da je posredi bio neko stariji? Da li bi je isto tako tištalo da je oklembesena glava bila seda, a lice izabrano od godina, a ne mlado?

Besana noć i šok koji je preživela – nije ni čudo što nije mogla da se seti ovih tako očiglednih pojmova. Bacila je novine na sto i ustala iz fotelje. Zelela je da popriča s nekim, da razgovara o onome što se sinoć dogodilo. Nije bilo svrhe da dalje raspreda o tome s Grejs, koja bi se samo upustila u neosnovana nagađanja i odlutala u opširne priče o katastrofama koje je čula od svojih prijateljica. Ako urbani mitovi moraju odnekud da krenu, Izabel je pomislila da bi slobodno mogli od Grejs. Odšetaće do Brantsfilda, odlučila je, i porazgovarati sa svojom bratanicom Ket. Ket je posedovala delikatesnu radnju na vrlo prometnom uglu u kraju punom popularnih prodavnica i ako u radnji nije bilo previše mušterija, obično je rado odvajala malo vremena da popije kafu sa svojom tetkom.

Ket je bila saosećajna i Izabel bi se, da joj je ikad zatrebala emotivna podrška, obratila prvo svojoj bratnici. Isto je važno za Ket. Kad je imala problema s mladićima – a ti problemi su, činilo se, bili nezaobilazna pojava u njenom životu – bila je to glavna tema razgovora koje su njih dve vodile.

„Ti, naravno, znaš šta ću ti reći“, rekla joj je Izabel pre šest meseci, neposredno pre no što se Tobi pojavio na sceni.

„A ti znaš šta ću ti ja na to odgovoriti.“

„Da“, odvratila je Izabel. „Pretpostavljam. I znam da ne bi trebalo da kažem ovo, jer ne bi trebalo da govorimo drugima šta da rade. Ipak...“

„Ipak, ti misliš da bi trebalo da se vratim Džejmiju?“

„Tačno tako“, saglasila se Izabel, razmišljajući o Džejmiju, s onim njegovim divnim osmehom i prijatnim tenorom.

„Da, Izabel, ali ti znaš, zar ne? Znaš da ga ne volim. Naprosto je tako.“

Na to nije imalo šta da se kaže i razgovor se okončao ćutanjem.

Uzela je kaput, doviknuvši Grejs da izlazi i da se neće vraćati na ručak. Nije bila sigurna da li ju je ova čula – odnekud iz kuće čulo se cviljenje usisivača – stoga ju je ponovo pozvala. Ovog puta se

usisivač isključio i čuo se odgovor.

„Nemoj da spremaš ručak“, doviknula joj je Izabel. „Nešto nisam gladna.“

Kad je Izabel stigla u delikatesnu radnju, Ket je imala pune ruke posla. Unutra se muvalo nekoliko mušterija, od kojih su se dve zaokupile biranjem boce vina, pokazujući etikete i raspravljajući o prednostima brunela nad kjangtijem,⁴³ dok je Ket davala trećoj da okusi režnjić sira koji je odsekla od velikog bloka pekorina⁴⁴ koji je ležao na mermernoj ploči. Uхватила je Izabelin pogled i osmehnula se, oblikujući usnama bezglasni pozdrav. Izabel je pokazala prema jednom od stolova za kojima je Ket služila kafu svojim mušterijama; sačekaje je tamo dok mušterije ne odu.

Pored stola su bili uredno poslagani časopisi i novine s kontinenta i ona je uzela dva dana star Karijere dela Sera. Čitala je italijanski, kao i Ket, ali je preskakala stranice posvećene italijanskoj politici – za koju je nalazila da joj je nedokučiva – i odmah prelazila na stranice posvećene umetnosti. Bila je tu jedna opširna nova procena Kalvina⁴⁵ i kratak članak o predstojećoj sezoni u Skali. Odlučila je da je ništa od toga ne zanima: nije znala ništa o pevačima koji su se pominjali u članku o Skali, a o Kalvinu je, po njenom mišljenju, već sve bilo rečeno. Tako joj je preostao samo članak o albanskom filmadžiji koji se afirmisao u Rimu i pokušavao da snima filmove o svojoj rodnoj zemlji. ‘Ispostavio se kao zanimljivo štivo: u Hodžinoj Albaniji, izgleda, nije bilo kamera – sem onih u posedu tajne policije, za snimanje sumnjivaca. Imao je već trideset godina, otkrio je režiser, kad je uspeo da se domogne nekakvog fotoaparata. Drhtao sam, rekao je. Plašio sam se da ću ga ispustiti.

Izabel je pročitala članak i odložila novine. Jadni čovek. Sve te silne godine koje je izgubio. Čitavi životi provedeni pod ugnjetavanjem i u uskraćivanju prilika. Čak i ako su ljudi znali, ili makar podozrevali, da će tome jednom doći kraj, zacelo su mnogi verovali da će za njih tada biti prekasno. Da li je čoveku lakše ako zna da će njegove deca možda imati ono što njemu nije bilo dozvoljeno da okusi? Pogledala je Ket. Ket, koja je imala dvadeset četiri godine, nije nikad istinski spoznala kako je to kad pola sveta – tako se barem činilo – ne razgovara s onom drugom polovinom. Bila je samo dete kad je srušen Berlinski zid, a Staljin, Hitler i ostali tirani bili su za nju daleke istorijske ličnosti, gotovo isto tako daleke kao Bordžije. Ko su bili njeni bauci? pitala se. Koga se, ako ikoga uopšte, grozila njena generacija? Pre nekoliko dana, čula je nekog na radiju kako govori da bi decu trebalo učiti da nema zlih ljudi i da je zlo samo nešto što ljudi rade. Komentar ju je naterao da se ukoči u mestu; bila je u kuhinji kad ga je čula i ukipila se na mestu na kojem je stajala, posmatrajući kako napolju lišće treperi naspram neba. Nema zlih ljudi. Tako je rekao? Oduvek je bilo ljudi spremnih da izvale tako nešto, koliko da bi pokazali da nisu zatucani. Dakle, pomislila je, sigurno nećemo čuti takav komentar od ovog čoveka iz Albanije, koji je živeo u zlu koje ga je okruživalo poput zatvorskih zidova.

Zatekla je sebe kako zuri u etiketu na boci maslinovog ulja koju je Ket izložila na polici blizu stola. Bila je naslikana u ruralnom stilu devetnaestog veka, koji su Italijani upotrebljavali da bi demonstrirali integritet svojih poljoprivrednih proizvoda. Nije poticalo iz fabrike, tvrdila je ilustracija; dolazilo je sa stvarne farme, na kojoj su žene poput onih naslikanih na boci cedile ulje iz vlastitih maslina, na kojoj je bilo velikih, belih volova slatkastog vonja, a u pozadini je stajao brkati farmer sa motikom u ruci. To je bio pristojan svet, koji je verovao u zlo i u Bogorodicu i u čitavo jato svetaca. Ali, naravno, više nisu postojali, a maslinovo ulje je verovatno poticalo iz Severne Afrike, a flaširao ga je neki cinični napuljski biznismen koji je poštovao Bogorodicu samo na rečima, i to onda ako je njegova mati bila dovoljno blizu da ga čuje.

„Razmišljaš“, rekla je Ket, sedajući na drugostolicu. „Uvek znam kad si zadubljena u misli. Deluješ pospano.“

Izabel se osmehnula. „Razmišljala sam o Italiji, zlu i sličnim stvarima.“

Ket je obrisala ruke krpom. „Ja sam razmišljala o siru“, rekla je. „Ona žena je probala osam italijanskih sireva i onda kupila malo pakovanje domaćeg, čedara.“

„Jednostavan ukus“, odvrátila je Izabel. „Ne smeš da je kriviš zbog toga.“

„Odučila sam da nisam veliki ljubitelj javnosti“, rekla je Ket. „Volela bih da imam radnju zatvorenog tipa. Ljudi bi morali da konkurišu za članstvo i tek onda bi imali pristup, ako im ga ja odobrim. Otprilike kao članovi tvog filozofskog kluba ili šta god već jeste.“

„Nedeljni filozofski klub baš i nije naročito aktivan“, odgovorila je Izabel svojoj bratanići. „Ali imaćemo sastanak ovih dana.“

„Odlična ideja“, rekla je Ket. „Doći ću, mada mi nedelja ne odgovara. Nikad ne mogu da se organizujem da uradim nešto. Znaš kako je. Znaš, je l’ da?“

Izabel je znala. To je, po svoj prilici, bilo ono što je najviše bolelo članove kluba.

Ket ju je pogledala. „Je l’ sve u redu!“ Nekako si mi snuždena. Znaš da te uvek provalim.“

Izabel je na trenutak ćutala. Pognula je glavu i proučavala šaru na stolnjaku, a onda ponovo podigla pogled prema svojoj bratanići. „Nije. Biće da stvarno nisam lepo raspoložena. Nešto se dogodilo sinoć. Videla sam nešto strašno.“

Ket se namrštila i pružila ruku preko stola, pokrivši Izabelin dlan svojim. „Šta se dogodilo?“

„Jesi li videla jutrošnje novine?“

„Jesam.“

„A jesi li videla onaj članak o mladiću u Ašer holu?“

„Jesam“, odvrátila je Ket. „Videla sam ga.“

„Bila sam tamo“, jednostavno je rekla Izabel. „Videla sam ga kako pada s galerije, pravo pred mojim očima.“

Ket joj je nežno stegla ruku. „Žao mi je“, rekla je. „Sigurno je bilo užasno.“ Zaćutala je načas. „Uzgred, znam ko je on. Jutros je neko naišao i rekao mi. Poznavala sam ga, mada površno.“

Izabel na trenutak nije rekla ništa. Nije očekivala ništa više sem da ispriča Ket o sinoćnjem događaju; nije ni pomišljala da je njena bratanica poznavala tog sirotog momka koji je proleteo pored nje.

„Stanovao je ovde u blizini“, nastavila je Ket da joj objašnjava. „U Marčmontu. Jedan od onih stanova na samom kraju Medouza, čini mi se. Povremeno je navraćao u radnju, ali zapravo sam češće viđala njegove cimere.“

„Ko je on?“ upitala je Izabel.

„Mark... nekako“, odgovorila je Ket. „Čula sam i prezime, ali ne mogu sad da se setim. Neko je jutros naišao – neka devojka koja ih bolje poznaje – i ispričala mi je šta se dogodilo. Bila sam baš šokirana – isto kao i ti.“

„Njih?“ upitala je Izabel. „Da li je bio oženjen ili...“ Zaćutala je. Ljudi se često ne trude da se

zvanično venčaju, podsetila se, a opet, u mnogim slučajevima se to svodi na isto. Ali kako, onda, postaviti to pitanje? Da li je imao partnerku? Ali partner može da ti bude svako, od krajnje privremenog ili najnovijeg, pa do muža ili žene u pedeset godina dugom braku. Možda bi trebalo formulirati naprosto ovako: Da li je imao nekog? To je bilo dovoljno nejasno da pokrije sve mogućnosti.

Ket je odmahнула glavom. „Mislim da nije. Imao je dvoje cimera. Njih troje je delilo stan. Devojka i dva mladića. Devojka je sa zapada, iz Glazgova ili tako negde, i ona je ta koja zalazi ovamo. Za onog drugog momka nisam sigurna. Mislim da se zove Nil, ali moguće je da sam ga pobrkala s nekim.”

Ketin pomoćnik, ćutljivi mladi čovek po imenu Edi, koji je uvek izbegavao kontakt pogledom, doneo im je obema po šolju vruće kafe s mlekom. Izabel mu je zahvalila i osmehnula se, ali je on odvratio pogled i vratio se iza tezge.

„Šta je to s Edijem?” šapnula je Izabel. „Nikad me ne gleda u oči. Nisam valjda baš tako strašna?”

Ket se osmehnula. „Vredan je”, odvratila je. „I pošten.”

„Ali nikad nikog ne gleda u oči.”

„Možda postoji razlog za to”, rekla je Ket. „Pre neko veče sam ga zatekla pozadi u kancelariji, sedeo je, s nogama na stolu.

Zaronio je glavu u šake i plakao, mada to u prvom trenutku nisam shvatila.”

„Zašto?” upitala je Izabel. „Je li ti nešto rekao?”

Ket je načas oklevala. „Jeste nešto. Ali ne mnogo.”

Izabel je čekala, ali bilo je očigledno da Ket ne želi da otkrije šta joj je to Edi rekao. Zaobišla je tu temu i vratila se na događaj od prethodne večeri. Kako je mogao da padne s galerije kad gore, zar ne, postoji mesingana prečaga čija je namena baš da spreči tako nešto? Je li to bilo samoubistvo? Ne bi valjda neko stvarno skočio odande? Bio bi to sebičan način da se umre, začelo, jer bi se lako moglo desiti da neko dole, ni kriv ni dužan, završi povređen ili čak mrtav.

„Nije bilo samoubistvo”, odlučno je rekla Izabel. „Definitivno nije.”

„Otkud znaš?” upitala je Ket. „Rekla si da ga nisi videla u trenutku kad je krenuo preko ograde? Kako možeš da budeš tako sigurna?”

„Padao je glavom naniže”, rekla je Izabel, prisećajući se prizora sakoa i košulje srozanih na grudima, i golog, ravnog stomaka. Ličio je na dečaka koji je skočio sa stene u more, sem što tamo nije bilo mora.

„Pa? Valjda se ljudi tumbaju kad padaju. To ništa ne znači.”

Izabel je odmahнула glavom. „Nije on imao vremena za tumbanje. Priseti se malo, bio je neposredno iznad nas. A ljudi koji izvršavaju samoubistvo ne skaču na glavu, kao da rone. Skaču na noge.”

Ket je na trenutak razmislila. To je verovatno bilo tačno. Povremeno su novine objavljivale fotografije ljudi u padu sa zgrada i mostova i obično su padali nogama naniže. Ali još uvek je delovalo vrlo neverovatno da je bilo ko mogao greškom da se strmekne preko ograde pozorišne galerije, sem ako nije bila niža nego što je se sećala. Baš će da pogleda kad sledeći put ode u

Ašer hol.

Pijuckale su kafu. Ket je prva prekinula tišinu. „Sigurno se osećaš grozno. Sećam se, kad sam jednom videla nesreću u ulici Džordž, baš sam se grozno osećala. Već i samo prisustvovanje nečemu takvom je tako traumatično.”

„Znaš, nisam došla ovamo da sedim i kukam”, rekla je Izabel. Nisam želela da i tebe oneraspoložim. Izvini.”

„Nema razloga da se izvinjavaš”, rekla je Ket, stisnuvši Izabelinu ruku. „Sedi lepo ovde koliko god hoćeš, a kasnije možemo da odemo negde na ručak. Mogla bih da uzmem slobodno popodne i da nešto zajedno radimo. Kako ti se to dopada?”

Izabel je cenila ponudu, ali je htela da popodne malo odspava. A i ne bi trebalo da provede previše vremena sedeći za ovim stolom, jer je namenjen mušterijama.

„Možda bi večeras mogla da dođeš kod mene na večeru”, rekla je. „Smučkaću nešto.”

Ket je zinula da nešto kaže, ali je oklevala. Izabel to nije promaklo. Sigurno izlazi s nekim od svojih momaka.

„Volela bih”, najzad je izustila Ket. „Problem je u tome što treba da se nađem s Tobijem. Sastajemo se u pabu.”

„Naravno”, žurno je rekla Izabel. „Neki drugi put, onda.”

„Sem ako bih mogla da povedem i Tobija?” dodala je Ket. „Sigurna sam da bi rado došao. Zašto da ne učinim prvi korak i predložim to?”

Izabel je bila u iskušenju da odbije, jer je pomislila da mladi par možda i nema veliku želju da večera kod nje, ali je Ket insistirala i na kraju su se dogovorile da njih dvoje dođu malo posle osam. Izašavši iz radnje i uputivši se kući, Izabel je razmišljala o Tobiju. Pojavio se u Ketinom životu pre oko dva meseca i imala je izvesnih sumnji u vezi s njim, jednako kao i u vezi s Endrjuom pre njega. Iako nije mogla sa sigurnošću da kaže zašto je toliko rezervisana, ipak je bila ubeđena da je u pravu.

To popodne je prespavala. Kad se probudila, malo pre pet, osećala se znatno bolje. Grejs je tada već otišla, ali je ostavila cedulju na kuhinjskom stolu. Nekoje telefonirao. Nije hteo da kaže ko je. Rekla sam mu da spavate. Rekao je da će pozvati ponovo. Nije mi se dopalo kako je zvučao. Navikla je na te Grejsine cedulje: poruke je ostavljala uz napomene o karakteru onih o kojima je bila reč. Nazvao je vodoinstalater, onaj koji slaže čim zine, i rekao da će sutra doći. Nije hteo da kaže u koliko sati. Ili: Dok ste bili napolju, ona žena je vratila knjigu koju ste joj pozajmili. Bilo je krajnje vreme.

Grejsini komentari su je obično zabavljali, ali s godinama je shvatila da je njena pronicljivost korisna. Grejs je retko kad grešila u pogledu karaktera, a njen sud bio je poražavajuć. Često se svodio na jednu jedinu reč: lažov, rekla bi za nekog, ili prevarant, ili pijandura. Ako je imala pozitivno mišljenje, izrazila bi ga neznatno duže – izuzetno velikodušan ili stvarno fin – ali takvo odobravanje se teško zaslужivalo. Jednom je Izabel pokušala da je nagovori da joj kaže na osnovu čega procenjuje ljude, ali Grejs nije bila voljna da priča o tome.

„Jednostavno znam“, rekla je. „Ljude je vrlo lako pročitati. Nema tu nikakve velike mudrosti.“

„Ali često u njima ima mnogo više nego što misliš“, usprotivila se Izabel. „Njihovi kvaliteti se ispolje tek kad ih bolje upoznaš.“

Grejs je slegla ramenima. „Neke ljude baš i ne marim da bolje upoznam.“

To je bio kraj diskusije. Izabel je znala da nema šanse da promeni mišljenje svoje domaćice. Grejsin svet bio je vrlo jasno razgraničen: Edinburg i vrednosti koje je odobravao; i ostatak sveta. Podrazumevalo se da je Edinburg u pravu, a najbolje čemu su mogli da se nadaju oni koji su drugačije gledali na stvari bilo je da će naposljetku početi da razmišljaju na pravi način. Kad je Grejs počela da radi kod njih – nedugo pošto se Izabelin otac razboleo – Izabel je zapanjeno ustanovila da postoji neko ko je još uvek čvrsto ukorenjen u svet za koji je verovala da je umnogome iščezao: svet trezvenog Edinburga, podignutog na krutoj hijerarhiji i dubokim ubeđenjima škotskog prezbiterijanstva. Grejs ju je uverila da greši.

Bio je to svet iz kojeg je potekao Izabelin otac, ali kojeg je želeo da se oslobodi. Bio je advokat, iz dugačke loze advokata. Mogao je da ostane u uzanom svetu svog oca i dede, svetu omeđenom korporativnim ugovorima i dokumentima o vlasništvu, ali kao student upoznao se s međunarodnim pravom i svetom širih mogućnosti. Upisao je postdiplomske studije iz obligacionog prava; Harvard, na koji je zbog toga otišao, mogao je da predstavlja izlaz, ali ipak nije. Potegli su moralne razloge da bi ga ubedili da se vrati natrag u Škotsku. Malo je nedostajalo da ostane u Americi, ali je u poslednjem trenutku rešio da ode, zajedno sa svojom mladom suprugom, kojom se oženio u Bostonu, gde su se i upoznali. Stigavši u Edinburg, našao se ponovo uvučen u porodičnu advokatsku firmu, u kojoj nikad nije bio srećan. U trenutku nepažnje, rekao je kćerki da ceo svoj radni vek posmatra kao robiju koju je obavezan da odsluži, što je bio zaključak koji je zapanjio Izabel. Iz tog razloga, kad je došlo vreme da ode na studije, dobro je odvagnula sva svoja razmišljanja o karijeri i naposljetku odabrala ono što ju je istinski interesovalo – filozofiju.

Dece je bilo dvoje: Izabel i njen mlađi brat. Izabel je školu išla u Edinburgu, ali dečak je, kad mu je bilo dvanaest godina poslat u internat u Engleskoj. Roditelji su za njega odabrali školu čuvenu po intelektualnim dostignućima, ali i nesreću. Šta se drugo moglo i očekivati? Zajednički smeštaj pet

stotina dečaka, odsečenih od spoljnog sveta, bio je kao poručen za stvaranje zajednice u kojoj su cvetali sve moguće surovosti i poroci. Bio je nesrećan i krut u svojim stavovima, što je bio odraz samoodbrane – karakterni oklop o kojem je govorio Vilhelm Rajh, pomislila je Izabel, oklop koji je stvarao te ukočene, nesrećne muškarce koji su tako suzdržano govorili tihim glasom. Posle univerziteta, koji je napustio ne diplomiravši, zaposlio se u trgovačkoj banci u londonskom Sitiju, vodeći tih i ispravan život i baveći se onim čime se bave trgovački bankari, šta god to bilo. On i Izabel nisu nikad bili bliski i kao odrastao, samo je povremeno kontaktirao s njom. Bio je gotovo stranac za nju, pomislila je; prijateljski raspoložen, mada prilično rezervisan stranac čija se jedina istinska strast koju je uspela da primeti sastojala u aktivnom sakupljanju živopisnih starih deoničarskih sertifikata i obveznica: deonice Južnoameričkih železnica, carističke dugoročne obveznice – čitav živopisni svet kapitalizma. Međutim, jednom ga je upitala šta se nalazi u pozadini ovih kitnjasto odštampanih sertifikata o vlasništvu. Četrnaestočasovni radni dani na plantažama? Ljudi koji su radili za crkavicu sve dok ne bi postali suviše slabi usled silikoze ili suviše otrovani toksinima da bi mogli da nastave da rade? (Davne nepravde, pomislila je; zanimljivo pitanje u filozofiji morala. Da li nam prošle nepravde izgledaju manje nepravedne naprosto zato što nam nisu pred očima?)

Otišla je u špajz i uzela sastojke potrebne za rižoto koji je nameravala da pripremi za Ket i Tobija. Recept je iziskivao vrganje, koje je čuvala, vezane u muslinskoj vrećici. Izabel je uzela šaku sušenih pečuraka, uživajući u neobičnom, oštrm i slankastom mirisu koji je bilo teško bliže odrediti. Gljivični ekstrakt? Potopiće ih na pola sata, a u toj potamneloj vodi će docnije zakuvati pirinač. Znala je da Ket voli rižoto i da joj je ovaj jedan od omiljenih, a što se Tobija tiče, pretpostavljala je da bi taj pojeo i masnu ponjavu. Već je jednom bio kod nje na večeri i upravo tokom tog obeda su se i rodile njene sumnje u vezi s njim. Međutim, moraće da pripazi, pomislila je, ili će završiti donoseći sudove nalik Grejsinim. Neveran. Eto, već je počela.

Vratila se u kuhinju i uključila radio. Vesti su bile pri kraju, a svet je, kao i obično, bio u haosu. Ratovi i glasine o ratovima. Od političara, ministra u vladi, tražili su odgovor koji je on odbijao da da. Nema krize, rekao je. Moramo sagledati stvari u perspektivi.

Ali kriza postoji, insistirao je reporter; jednostavno je tu.

To je stvar mišljenja; nisam pristalica nepotrebnog uzbuñivanja javnosti.

Negde na sredini ovog neprijatnog intervjuja, oglasilo se zvonce. Izabel je spustila pečurke u činiju i otišla u predsoblje da otvori vrata. Grejs joj je jednom prilikom predložila da ugradi špijunku, da bi mogla da identifikuje posetioca pre no što otvori vrata, ali Izabel to nije uradila. Ako neko pozvoni baš kasno naveče, uvek je mogla da proviri kroz prorez na sandučetu za poštu, ali uglavnom je otvarala na poverenje. Jer kad bismo svi živeli iza barijera, bili bismo strašno usamljeni.

Muškarac na pragu bio joj je okrenut leđima, i razgledao je prednje dvorište. Začuvši otvaranje vrata, okrenuo se, gotovo kao krivac, i uputio joj osmeh.

„Vi ste Izabel Dalhusi?“

Potvrdno je klimnula. „Jesam.“ Odmerila ga je. Bio je to čovek od trideset i nešto godina, s tamnom, pomalo čupavom kosom i prilično elegantno odeven, u tamni blejzer i crne pantalone. Imao je male, okrugle naočari i tamnocrvenu kravatu. Iz džepa košulje izvirivali su hemijska olovka i nekakav elektronski rokovnik. Zamislila je Grejsin glas: prepredenjak.

„Ja sam novinar“, rekao je, pokazujući joj posetnicu s nazivom svojih novina. „Zovem se Džefri

MekManus."

Izabel je odvrátila učtivim naklonom. Nije čitala te novine.

„Pitao sam se da li bih mogao da porazgovaram s vama", rekao je. „Koliko sam shvatio, sinoć ste bili očevidac onog žalosnog događaja u Ašer holu. Da li biste mogli da mi kažete nešto o tome?"

Izabel je načas oklevala, ali je potom koraknula natrag u predsoblje i pozvala ga unutra. MekManus je žurno ušao, kao da se pribojavao da bi odjednom mogla da se predomisli. „Baš neprijatna stvar", rekao je, idući za njom dok ga je vodila prema dnevnoj sobi, koja se nalazila u prednjem delu kuće. „Strašno je kad se tako nešto desi."

Izabel mu je gestom pokazala da sedne, dok je ona sama sela na kauč pored kamina. Primetila je da je, sedajući, na brzinu prešao pogledom preko zidova, kao da procenjuje vrednost slika. Uzvrpoljila se. Nije volela da se razmeće svojim bogatstvom i osećala se nelagodno kad bi ga neko zagledao. Mada, možda ovaj nema pojma o tim stvarima. Slika pored vrata, na primer, bila je Peploova,¹⁶¹ rani rad. A malo ulje pored kamina bilo je delo Stenlija Spensera¹⁷¹ – skica za deo Buđenja, mrtvih.

„Lepe slike", živahno je prokomentarisao. „Volite slikarstvo?"

Pogledala ga je. Ton mu je bio familijaran. „Volim. Da. Volim slikarstvo."

Ponovo se osvrnuo po sobi. „Intervjuisao sam jednom prilikom Robina Filipsona",¹⁸¹ rekao je. „U njegovom ateljeu."

„Sigurno vam je bilo vrlo zanimljivo."

„Nije", odvratio je, kao iz topa. „Bojim se da ne volim miris boje. Dobijam glavobolju od njega."

MekManus se igrao hemijskom olovkom, pritiskajući i otpuštajući feder. „Smem li da pitam čime se bavite? To jest, ako radite?"

„Uređujem časopis", odvrátila je Izabel. „Filozofski časopis. Revija za primenjenu etiku."

MekManus je podigao obrvu. „Izgleda da pripadamo istom esnafu", rekao je.

Izabel se osmehnula. Bilo joj je na vrh jezika da kaže „teško", ali se suzdržala. Uz to, bio je u pravu, na neki način. Jeste da nije radila puno radno vreme i da je njen posao podrazumevao i procenu i uređivanje naučnih radova, ali, na kraju krajeva, se sve, baš kao što je rekao, svodilo na stavljanje reči na papir.

Vratila se nesrećnom slučaju. „Šta se dogodilo u Ašer holu“, upitala je, „da li se zna nešto više o tome?"

MekManus je izvadio beležnicu iz džepa sakoa i otvorio je. „Ne mnogo, odvratio je. „Znamo ko je bio onaj mladić i čime se bavio. Razgovarao sam s njegovim cimerima, a pokušavam da stupim u kontakt i s njegovim roditeljima. Verovatno ću se večeras videti s njima. Žive u Pertu.“

Izabel je zurila u njega. Tražio je da razgovara s njima još večeras, usred njihovog tugovanja. „Zašto?“ upitala je. „Zašto morate da razgovarate s tim jadnim ljudima?"

MekManus se igrao spiralnim povezom svoje beležnice. „Pišem priču o tome“, rekao je. „Moram da pokrijem sve uglove. Čak i roditelje."

„Ali oni su sigurno užasno potreseni", rekla je Izabel. „Šta očekujete da će vam reći? Da im je žao što se to dogodilo?“ MekManus joj je dobacio oštar pogled. „Javnost gaji legitimno interesovanje za ovakve stvari", rekao je. „Jasno mi je da ne odobravate, ali javnost ima pravo da bude obavještena."

Da li vam to smeta ?“

Izabel je zaustila da kaže da joj smeta, ali je odlučila da se ne upušta u dalju raspravu sa svojim posetiocem. Ništa što bi rekla u vezi s nametljivim novinarstvom ne bi promenilo način na koji je on shvatao svoj posao. Ako je i imao bilo kakvih moralnih dilema u vezi s razgovorom s ožalošćenom porodicom, bila je sigurna da su bile duboko prikrivene.

„Šta želite da saznate od mene, gospodine MekManus?“ upitala je, bacajući pogled na sat. Rešila je da ga neće nuditi kafom.

„Dakle“, rekao je, „želeo bih, molim vas, da znam šta ste videli. Jednostavno mi ispričajte sve što znate.“

„Videla sam vrlo malo“, odvratila je Izabel. „Ugledala sam ga dok je padao, a onda, nešto kasnije, videla sam dok su ga iznosili na nosilima. I to je sve.“

MekManus je klimnuo glavom. „Da, da. Ali pričajte mi o tome. Kako je izgledao dok je padao? Jeste li mu videli lice?“

Izabel je spustila pogled na svoje ruke, koje su joj ležale na krilu. Videla mu je lice i pomislila je da je morao videti i on nju. Oči su mu bile razrogačene, da li od iznenađenja ili užasa. Videla mu je oči.

„Zašto vas zanima da li sam mu videla lice?“ upitala je.

„Možda bi nam to moglo otkriti nešto. Znaite već. Nešto o tome kako se u tom trenutku osećao. O tome šta se dogodilo.“

Na trenutak se zagledala u njega, boreći se s odvratnošću prema tolikoj bezosećajnosti. „Nisam mu videla lice. Žao mi je.“

„Ali sigurno ste mu videli glavu? Je li bio okrenut od vas ili prema vama?“

Izabel je uzdahnula. „Gospodine MekManus, sve se odigralo veoma brzo, za sekund ili dva. Mislim da nisam videla mnogo. Samo telo koje je proletelo odozgo, a onda je sve bilo gotovo.“

„Ali mora da ste приметili barem nešto u vezi s njim“, navaljivao je MekManus. „Mora da ste videli nešto. Tela su sačinjena od lica i ruku i nogu i svega ostalog. Vidimo delove, jednako kao i celinu.“

Izabel se pitala da li da mu kaže da ide i odlučila da vrlo uskoro učini tako. Međutim, njegova pitanja su se naglo promenila.

„Šta se posle događalo?“ upitao je. „Šta ste uradili?“

„Sišla sam dole“, rekla je. „U foajeu se nalazila grupa ljudi. Svi su bili u šoku.“

„I videli ste kad su ga iznosili?“

„Jesam.“

„I tada ste mu videli lice?“

„Pa, da. Videla sam kako ga iznose na nosilima.“

„I šta ste onda uradili? Da li ste uradili bilo šta?“

„Otišla sam kući“, oštro je odgovorila Izabel. „Dala sam izjavu policiji i posle toga sam otišla kući.“

MekManus se igrao svojom olovkom. „I to je sve?"

„Da“, odvratila je Izabel.

MekManus je zapisao nešto u svoju beležnicu. „Kako je izgledao na nosilima ?"

Izabel je osetila lupanje srca. Nije morala da trpi ovo. Bio je gost – neke vrste – u njenoj kući i ako više nije želela da razgovara s njim o tome, bilo je potrebno samo da ga zamoli da ode. Duboko je uzdahnula. „Gospodine MekManus", počela je, „stvarno ne verujem da ima svrhe da zalazimo u ovo. Ne vidim kakve to veze može da ima s bilo kakvim izveštajem koji ćete objaviti o nesreći. Mladić se sunovratio i poginuo. Sigurna sam da je to sasvim dovoljno. Moraju li vaši čitaoci da znaju nešto više o tome kako je izgledao dok je leteo naniže? Šta očekuju? Da se smejaio dok je padao? Da je izgledao veselo na nosilima? A njegovi roditelji – šta očekuju da čuju od njih? Da su izvan sebe od bola? Baš čudno, zaista!"

MekManus se nasmejao. „Ne učite me mom poslu, Izabel."

„Gospođica Dalhusi, moliću.“

„Oh, da, gospođica Dalhusi. Parohijska usedelica." Zastao je načas, a potom nastavio: „Mada, iznenađujuće. S obzirom na to da ste privlačna žena, čak seksi, ako smem da primetim."

Prostrelila ga je pogledom, na šta je on pogledao u svoju beležnicu.

„Imam posla", rekla je, ustajući s kauča. „Nećete se ljutiti ako vas zamolim da sad odete ?“

MekManus je zatvorio beležnicu, ali je ostao da sedi.

„Upravo ste mi održali malo predavanje o tome kako bi novinari trebalo da se ponašaju", rekao je. „Pretpostavljam da imate pravo na to, ukoliko tako želite. Ali šteta što je vaš sopstveni moralni autoritet malčice klimav."

Bezizrazno ga je pogledala, ne znajući kako da protumači njegovu primedbu.

„Vidite", nastavio je MekManus, „slagali ste. Rekli ste da ste otišli kući, a ja slučajno znam, na osnovu svojih razgovora s policijom i još nekim, da ste se popeli gore. Videli su vas kako gledate dole baš odande odakle je pao. Ali to ste vrlo brižljivo propustili da mi pomenete. Štaviše, rekli ste da ste otišli kući. Pitam se zašto biste mi lagali."

Izabel je žurno odgovorila. „Nije bilo nikakvog razloga da vam govorim o tome. To nije imalo nikakve veze s nesrećom."

„Ma nemojte?" podrugljivo je dočekaio MekManus. „A šta ako vam kažem da mislim da o ovom nesrećnom slučaju znate više nego što pokazujete? Zar vam se ne čini da sad već imam potpuno pravo na takav zaključak?"

Izabel je prišla vratima i odsečnim pokretom ih otvorila. „Ne moram da trpim ovo u vlastitoj kući", rekla je. „Budite dobri i idi te."

Bez žurbe, MekManus je ustao. „Svakako", rekao je. „Ovo je vaša kuća. A ja ne želim da zloupotrebim ukazano gostoprimstvo."

Otišla je u predsoblje i otvorila spoljna vrata. MekManus je išao za njom, zastavši na trenutak da bi pogledao sliku na zidu.

„Imate ovde nekih divnih stvari", rekao je. „Pare?"

Kuvanje u gnevu iziskuje oprez s biberom; moguće ga je, naime, staviti previše i u žestini srdžbe uništiti rižoto. Osećala se uprljanom kontaktom s MekManusom, kao što joj se neizbežno dešavalo posle razgovora s nekim čiji je pogled na život bio potpuno amoralan. Postoji iznenađujuće veliki broj takvih ljudi, pomislila je, i postaju sve prisutnija pojava; ljudi kojima je osećaj morala, izgleda, sasvim stran. U vezi s MekManusom najviše ju je zaprepastila činjenica da je nameravao da razgovara s roditeljima, čija mu je tuga bila manje važna u odnosu na želju javnosti da gleda tuđu patnju. Zadrhtala je. Činilo se da nema nikoga na koga bi čovek mogao apelovati; nikoga ko bi bio spreman da kaže: Ostavite te jadne ljude na miru.

Promešala je rižoto, probavši ga kašičicom da vidi da li je dovoljno začinjen. Tečnost u kojoj su se natapali vrganji dala je ukus pirinču i on je bio savršen. Još malo i moći će da smesti šerpu u donji deo pećnice i ostavi je tamo dok Ket i Tobi ne sednu za sto zajedno s njom. U međuvremenu, predstojalo joj je da pripremi salatu i otvori bocu vina.

Do trenutka kad je, čuvši zvono na vratima, otvorila i primila svoje goste u kuću, već je bila nešto smirenija. Veče je bilo prilično sveže i Ket je na sebi imala dugački smeđi kaput koji joj je Izabel pre nekoliko godina kupila za rođendan. Skinula ga je i spustila na stolicu u predsoblju, otkrivši dugu crvenu haljinu koju je imala ispod njega. Tobi, visok mladić, jednu ili dve godine stariji od Ket, nosio je tamnosmeđu jaknu od tvida i rolku. Izabel je preletela pogledom preko njegovih somotskih pantalona boje trule višnje; upravo je tako nešto i očekivala da vidi na njemu. U tom pogledu je još nikad nije iznenadio. Moram da pokušam, pomislila je. Moram da pokušam da mi se dopadne.

Ket je donela tacnu dimljenog lososa, koju je, zajedno s Izabel, odnela u kuhinju dok ih je Tobi čekao u salonu u prizemlju.

„Je li ti sad malo bolje?“ upitala ju je Ket. „Jutros si delovala tako nesrećno.“

Izabel je uzela tacnu s ribom od svoje bratanice i skinula foliju kojom je bila zaštićena.

„Da“, odvrtila je. „Osećam se mnogo bolje.“ Nije pominjala posetu onog novinara, delom zato što nije želela da znaju da razmišlja o tome, a delom zato što je želela da zaboravi na to.

Serviravši lososa, vratile su se u salon. Tobi je stajao pored prozora, držeći ruke na leđima. Izabel je ponudila svoje goste pićem, koje im je sipala iz sobnog bifea. Kad je dodala Tobiju čašu, podigao ju je i nazdravio na gaelskom.¹⁰¹

„Slainte“,¹⁰¹ rekao je Tobi.

Izabel je nevoljno podigla čašu. Mogla je da se kladi da je slainte bila jedina reč gaelskog koju je Tobi znao, a i inače nije bila pristalica začinjavanja jednog jezika rečima iz drugog; pas du tout.¹¹¹ Stoga je promrmljala sebi u bradu: „Brindisi.“

„Brin... molim?“ upitao je Tobi.

„Brindisi“, rekla je Izabel. „Italijanska zdravica.“¹¹²

Ket ju je okrnula pogledom. Nadala se da Izabel neće biti nestašna: bila je savršeno u stanju da dokusuri Tobija.

„Izabel dobro govori italijanski“, rekla je Ket.

„To je korisno“, rekao je Tobi. „Meni jezici ne idu. Natucam po neku reč francuskog, koliko se još

sećam iz škole, i nešto malo nemački. Ali ništa više od toga."

Uzeo je parče crnog hleba s dimljenim lososom. „Ne mogu da odolim ovome", dodao je. „Ket ga nabavlja od nekog iz Argajla. Neki Arči, je 1' da, Ket?"

„Arči MekKinon", odvrtila je Ket. „Lično ga dimi, u svojoj bašti, u jednoj od onih starinskih pušnica. Prvo ga ostavi da se natapa u rumu, a onda ga dimi na hrastovini. Rum mu i daje ovako divan ukus."

Tobi je ponovo pružio ruku i uzeo jedno od najvećih parčića.

Ket je žurno uzela tacnu i ponudila Izabel lososom. „Uvek obidem Arčija kad odem u Kembeltaun", rekla je, stavljajući tacnu pored Izabel. „Divan starac. Ima preko osamdeset godina, ali još uvek izlazi na more u svojoj brodici. Ima dva psa, Maksa i Morisa."

„Nazvao ih je po dečacima?" upitala je Izabel.

„Da", odvrtila je Ket.

Tobi je gledao u tacnu s lososom. „Kojim dečacima?"

„Maks i Moriš", rekla je Izabel. „Dva nemačka dečaka. Prvi pravi likovi iz stripa. Pravili su svakakve nestašluke i na kraju ih je pekar iseckao na komadiće i napravio od njih kolačiće."

Pogledala je Tobija. Maks i Moriš su upali u pekarov sud s brašnom i tako dospeli u mašinu za mešenje. Kolačiće koji su od njih napravljeni naposljetku su pojele patke. Baš germanska ideja, pomislila je; i na trenutak je zamislila da bi to moglo da se dogodi Tobiju, da se saplete i upadne u takvu mašinu i da ga umese u kolače.

„Osmehuješ se", rekla je Ket.

„Nesvesno", žurno je odvrtila Izabel. Da li se čovek ikad osmehuje s predumišljajem?

Proveli su oko pola sata u razgovoru pre no što su seli da obeduju. Tobi je bio na skijanju s nekim društvom i pričao je o svojim doživljajima izvan skijaške staze. U jednom trenutku su čak izazvali omanju lavinu, ali su uspeli da se izvuku iz nevolje.

„Bilo je gusto", rekao je. „Znate kakav zvuk ima lavina?"

„Kao talasi?" nagađala je Izabel.

Tobi je odmahnuo glavom. „Grmljavina", rekao je. „Baš kao grmljavina. I postaje sve glasnije i glasnije."

Izabel je zamišljala prizor – Tobi u skijaškom odelu boje višnje, plimni talas snega koji juri naniže prema njemu i sunce na belim vrhovima planina. Potom je, samo načas, videla kako ga sneg prestiže i poklapa kovitlajućom belinom dok on mlati rukama i nogama, a onda se sve umiri i utiša i nema ničega sem vrha skije koji označava mesto. Ne, bila je to nečasna misao, jednako rđava kao i zamišljanje da je umešen u kolače, stoga ju je izbacila iz glave. Ali zašto nije i Ket išla s njim? Volela je da skija, ali možda je Tobi nije pozvao.

„Ket, ti nisi htela da ideš?" upitala je. Bilo je to potencijalno nezgodno pitanje, ali nešto u samouverenosti mladog čoveka teralo ju je da bude nestašna.

Ket je uzdahnula. „Radnja", rekla je. „Nisam mogla da je ostavim. Volela bih da sam mogla da idem. Ali naprosto nisam."

„A šta je s Edijem?" rekao je Tobi. „Valjda je dovoljno odrastao da nedelju ili dve vodi računa o svemu. Zar ne možeš da se pouzdaš u njega?"

„Naravno da mogu", oštro je odvratila Ket. „Edi je prosto malo... ranjiv."

Tobi ju je iskosa pogledao. Sedeo je pored Ket na kauču blizu prozora i Izabel se učinilo da je uočila dašak podsmeha. Postajalo je zanimljivo.

„Ranjiv?" upitao je Tobi. „Ti to tako zoveš?"

Ket je pogledala u svoju čašu. Izabel je posmatrala Tobija. Ima nečega okrutnog na njegovom licu, pomislila je; neposredno ispod površine, ispod tog umivenog, blago ružičastog izgleda. A i lice mu je malčice mesnato, pomislila je, i za deset godina će nos da mu se otegne... Zaustavila se. Nije joj bio drag, ali ljubav prema bližnjem, čije zahteve čovek ne bi nikad trebalo da smetne s uma, davala joj je jedva vidljive signale.

„Dobar je dečko", promrmljala je Ket. „Nije mu bilo lako u životu. I mogu u svemu da se oslonim na njega. Veoma je dobar."

„Naravno da jeste", saglasio se Tobi. „Mada pomalo ćudljiv, je l da? Naprosto pomalo... ma znaš."

Izabel je posmatrala u suzdržanom divljenju, ali je sada osećala da bi trebalo da se umeša. Nije želela da se Ket nađe u ovako neprijatnoj situaciji, premda su izgledi da najzad progleda bili više nego privlačni. Šta li je samo videla u njemu? Da li je uopšte i bilo nečega, sem činjenice da je predstavljao savršen primerak nimalo misaone muževnosti? Jezik Ketine generacije bio je mnogo teži od njenog, ali ujedno je omogućavao jezgrovitije i preciznije izražavanje; njihovim rečnikom, on je bio baja. Ali zašto bi iko želeo baju, pitala se, kad su mnogo zanimljiviji oni koji to nisu?

Pogledaj samo Džona Lajamora. Mogao je satima da priča i svaka je reč bila zanimljiva. Ljudi su mu, takoreći, sedeli pred nogama i slušali. I kakve je veze imalo to što je bio mršav i imao onu bledu, gotovo providnu kožu koja je imala određenu keltsku nijansu? U njenim očima bio je lep i zanimljiv, a sad je pripadao nekoj drugoj ženi, koju ona, Izabel, neće nikad upoznati, iz Kalifornije ili tako nekog dalekog kraja.

Izabel ga je upoznala na Kembridžu. Bila je u Njunhemu, na poslednjoj godini filozofije. On je bio asistent, samo dve ili tri godine stariji od nje, tamnokosi Irac, diplomac Univerzitetskog koledža u Dublinu, nagrađen postdiplomskom stipendijom na koledžu Kler, i pisao je knjigu o Singeu.¹¹³ Imao je stan u zadnjem delu zgrade koledža, čiji su prozori gledali na Felous Garden na drugoj strani reke, i pozivao je Izabel u te sobe u kojima je potom sedeo i pušio i gledao je. Njegov pogled ju je uznemiravao i pitala se da li je, u njenom odsustvu, o njoj govorio isto onako snishodljivo – i sarkastično – kao o ostalima.

Džon Lajamor je većinu ljudi na Kembridžu smatrao provincijalcima – on sam poticao je iz Korka, koji je, valjda, bio sve samo ne provincija. Prezirao je sve proizvode skupih engleskih škola – „male lordove Fontloroje – i rugao se sveštenicima kojih je još uvek bilo na koledžu. „Velečasni", titulu koju su još uvek nosili mnogi profesori iz tako raznorodnih predmeta kao što su matematika i klasična književnost, promenio je u „velekrasni“, što je Izabel i ostalima bilo smešno, iako nisu bili sigurni zbog čega. Rektor koledža, čovek blage naravi koji je predavao istoriju ekonomije i uvek bio krajnje velikodušan i predusretljiv prema svom irskom gostu, opisao ga je kao „velikog mračnjaka".

Džon Lajamor okupljao je oko sebe svitu odanih sledbenika. Te studente privlačila je njegova

nesumnjiva inteligencija, ali i zadah sumpora koji je obavijao njegove ideje. Bile su to sedamdesete i zapuštanost prethodne decenije je dotad već splasla. U šta se još moglo verovati i čemu se, uostalom, još moglo rugati? Ambicija i lična korist, ti glavati bogovi naredne decenije, nalazili su se iza kulisa, ali još uvek ne i na centralnoj pozornici, što je za misaonog Irca s ikonoklastičnim talentom bila intrigantna mogućnost. Za Džona Lajamora nije bilo suštinski važno da veruje u bilo šta; bila je potrebna samo sposobnost rujanja. A u tome je ležala njegova istinska draž; mogao je da se ruga i najvećim podrugljivcima, jer je bio Irac, a oni su, pored sveg svog radikalizma, još uvek bili Englezi i, prema tome, po njegovom mišljenju, neodvojiv deo celokupnog ugnjetačkog aparata.

Izabel se nije lako uklopila u taj krug, a ljudi su komentarisali neobičnu prirodu veze koja se među njima stvarala. Pogotovo su klevetnici Džona Lajamora – a on nije bio omiljen na koledžu, niti na katedri za filozofiju – nalazili da je taj odnos čudan. Te ljude je vređala njegova intelektualna snishodljivost i njene zamke – čitao je francuske filozofe i začinjavao svoje komentare pomenima Fukoa. Što se tiče jednog ili dvojice njih koji ga stvarno nisu trpeli, postojalo je još nešto: Lajamor nije bio Englez. „Naš irski prijatelj i njegova škotska prijateljica“, prokomentarisao je jedan od klevetnika. „Baš zanimljiv par. Ona je obzirna, razborita i lepo vaspitana; on je arogantni skorojević koji zamišlja da je Brendan Bian.^[14] Pomislio bi čovek da će svakog časa da počne da peva. Znao sam da plačem od ponosa, tako je hrabro umro^[15] i tako to. Mnogo gneva zbog svega što smo im navodno tada uradili. Takve stvari.“

Povremeno je i sama bila iznenađena privlačnošću koju je osećala prema njemu. Gotovo kao da se nije imalo kuda; kao da su bili dvoje ljudi slučajno sastavljenih na putovanju, koji su se zatekli u istom kupeu voza i pomirili s činjenicom da ga dele. Drugi su našli prozaičnije objašnjenje. „Seks“, primetila je jedna Izabelina prijateljica. „On spaja i najrazličitije ljude, zar ne? Jednostavno. Pri tom ne moraju da se dopadaju jedno drugom.“

„Pirineji“, odjednom je izustila Izabel.

Tobi i Ket su buljili u nju.

„Da“, nastavila je Izabel veselo. „Pirineji. Znao li da nikad nisam bila na Pirinejima. Nijedan jedini put.“

„Ja jesam“, rekao je Tobi.

„Ja nisam“, rekla je Ket. „Ali bih volela da odem tamo.“

„Mogle bismo zajedno“, navaljivala je Izabel, dodavši: I Tobi, razume se, ako bi ti hteo da ideš s nama, Tobi. Mogli bismo svi zajedno da odemo na planinarenje. Tobi bi prednjačio, a mi bismo bile konopcima vezane za njega. Bile bismo tako bezbedne.“

Ket se nasmejala. „Aha, a on bi se okliznuo i svi skupa bismo se strmoglavili u ponor i izginuli. Naglo je ućutala. Privedbu je izgovorila bez razmišljanja i sada je pokajnički gledala prema Izabel. Poenta njihovog dolaska te večeri bila je upravo da skrenu misli njene tetke s onoga što se dogodilo u Ašer holu.“

„Andi“, rekla je vedro Izabel. „Bila sam na Andima. Veličanstveni su. Ali jedva sam disala, znate, toliko su visoki.“

„I ja sam jednom bio na Andima“, umešao se Tobi. „Za vreme studija. S alpinističkim klubom. Jedan od momaka se okliznuo i pao. Pet stotina stopa, ako ne i više.“^[16]

Usledila je tišina. Tobi je spustio pogled prema svojoj čaši, prisećajući se. Ket je proučavala

tavanicu.

Nakon odlaska svojih gostiju, koji se desio nešto ranije nego što je predviđala, Izabel je stajala nasred kuhinje i zurila u gomilu tanjira na mašini za sudove. Veče baš i nije bilo naročito uspješno. Za stolom se razgovor malo odlepio od mrtve tačke, ali je Tobi potom stao da nadugačko i naširoko raspreda o vinu – njegov otac bio je uspješni uvoznik vina, a Tobi je radio u porodičnoj firmi. Izabel je videla kako je onjušio vino koje mu je nasula, misleći da ona to neće primetiti – ali jeste. Bilo je sasvim dobro, u to je bila sigurna; australijski kaberne sovinjon, nimalo jeftin; ali opet, vinari su bili sumnjičavi u vezi s vinima iz Novog sveta. Iako to nisu priznavali, u svetu vina, s Francuzima na čelu, postojao je snobizam koji se nije dao iskoreniti i zamišljala je da Tobi smatra da ona i ne ume ništa bolje nego da kupi bocu crnog vina u supermarketu. U stvari, u vino se razumela bolje od većine ljudi, a onom koje je poslužila nije nedostajalo baš ništa.

„Australijsko“, jednostavno je rekao. „Južnoaustralijsko.“

„Baš je lepo“, rekla je Ket.

Tobi ju je ignorisao. „Intenzivan voćni ukus.“

Izabel ga je učtivo pogledala. „Ti si, dabome, navikao na bolje.“

„Blagi Bože“, rekao je Tobi. „Kažete to kao da sam nekakav snob. Ovo vino je savršeno... savršeno u redu. Ništa mu ne fali.“

Spustio je čašu. „Pre neki dan imali smo u kancelariji klaret iz prve berbe. Ne biste poverovali. Matori ga je odnekud izbunario. Sav prašnjav. Vetrio je prilično brzo, ali da ste ga probali pre toga, moj Bože!“

Izabel je učtivo slušala. Uveseljavala ju je, na neki način, njegova priča, jer je znala da će njenoj bratanci zasigurno postati dosadna, zajedno s Tobijem. Dosada će se useliti pre ili kasnije i pomračiti sve ono što joj se kod njega dopadalo. Da li je moguće da je Ket stvarno zaljubljena u njega? Izabel se to činilo malo verovatnim, jer je primećivala njenu osetljivost na njegove mane – jedva primetno prevrtanje očima, na primer – kad god bi rekao nešto zbog čega bi se ona postidela. Nikad se ne stidimo onih koje volimo; možda se javi neka prolazna nelagodnost, ali to nikad nije stid u pravom smislu reči. Opraštamo im njihove mane ili ih naprosto nikad ne primećujemo. A ona je oprostila Džonu Lajamoru, naravno, iako ga je jedne večeri zatekla u njegovom koleškom stanu sa studentkinjom koja se samo kikotala, umotavajući se u njegovu tek skinutu košulju, dok je Džon jednostavno pogledao kroz prozor i rekao: „Loš trenutak, Lajamore.“ Možda bi bilo jednostavnije, razmišljala je, kad ne bismo sebi dozvoljavali da se zaljubljujemo, ni u koga; kad bismo mogli da budemo ono što jesmo, imuni na bol koju nam nanose drugi. Postoji mnoštvo takvih ljudi, koji izgledaju vrlo zadovoljni svojim životom – ili možda nisu? Pitala se koliko ima onih koji su sami zato što su tako hteli, a koliko je onih koji su sami zato što niko nikad nije ušao u njihov život i ublažio im samoću. Postoji razlika između rezignacije ili prihvatanja prilikom suočavanja sa samoćom i samoće kao sopstvenog izbora.

Glavna misterija, razume se, jeste zašto nam je uopšte potrebno da volimo. Redukcionisti kažu da je to stvar biologije i da ljubav predstavlja motivaciju koja podstiče ljude da ostanu zajedno da bi podizali decu. To zvuči tako jednostavno i očigledno, kao i svi ostali argumenti evolutivne psihologije, ali ako je to sve, zašto se onda zaljubljujemo u ideje, stvari i mesta? Oden je uočio ovaj potencijal ističući da se kao dečak zaljubio u motornu pumpu i verovao da je „lepa kao i mi“. Premeštanje, rekli bi sociobiolozi,¹¹⁷ tu je i stari frojdovski vic da je tenis zamena za seks. Na šta

postoji samo jedan odgovor: da seks može, na isti način, da postane zamena za tenis.

„Baš smešno“, rekla je Ket kad joj je Izabel jednom prilikom ispričala ovo. „Ali je sasvim sigurno tačno. Naše emocije kao da su odreda okrenute tome da nas sačuvaju u jednom komadu, kao životinje, da tako kažem. Strah i beg. Borba za hranu. Mržnja i zavist. Sve vrlo fizičko i povezano s opstankom.“

„Ali ne bi li se, isto tako, moglo reći da emocije imaju svoju ulogu u razvoju naših viših sposobnosti?“ suprotstavila joj se Izabel. „Emocije nam omogućavaju da saosećamo s drugima. Ako nekoga volim, tada znam kako je u njegovoj koži. Ako osećam sažaljenje – koje je važna emocija, zar ne? – to mi pomaže da razumem tuđu patnju. Prema tome, emocije doprinose našem moralnom sazrevanju. Razvijamo moralnu imaginaciju.“

„Možda“, rekla je na to Ket, ali je tada već gledala u drugom pravcu, prema tegli turšije od crnog luka – ovaj razgovor odvijao se u delikatesnoj radnji – i pažnja joj je očigledno odlutala. Turšija od crnog luka nije imala nikakve veze s moralnom imaginacijom, ali je, pretpostavljala je Izabel, bila važna na svoj tihi, kiselkasti način.

Kad su Ket i Tobi otišli, Izabel je izašla napolje, u hladnu noć. Veliki, zidom ograđen vrt iza kuće, skriven od druma, utonuo je u tamu. Nebo je bilo vedro i puno zvezda, koje se inače nisu videle iz grada, zatamnjene svetlošću ljudskog naselja. Odšetala je preko travnjaka, do male staklene bašte ispod koje je nedavno otkrila lisičju jamu. Nadenula je životinji ime Brat Lisac i viđala je s vremena na vreme – vižljasto stvorenje koje je sigurnim koracima trčalo vrhom zida ili jurilo noću preko druma, idući za nekim svojim nedokučivim poslovima. Dočekala ju je s dobrodošlicom i jedne večeri ostavila kuvano pile, kao ponudu. Ujutru ga više nije bilo, premda je docnije pronašla kosti u jednoj leji s cvećem, oglodane i sa isisanom srži.

Šta je želela za Ket? Odgovor je bio jednostavan: želela joj je sreću, što je zvučalo otrcano, ali je ipak bilo tačno. U Ketinom slučaju, to je značilo da bi trebalo da nađe pravog muškarca, jer je izgledalo da su joj muškarci veoma važni. Nije mrzela Ketine mladiće – barem u principu nije. Da jeste, uzrok bi bio očigledan: ljubomora. Ali nije to bilo posredi. Znala je šta je njenoj bratanici važno i samo se nadala da će naći ono što traži, ono što zaista želi. Po Izabelinom mišljenju, to je bio Džejmi. A šta je sa mnom? pomislila je. Šta ja želim?

Želim da se Džon Lajamor pojavi na mojim vratima i kaže mi: Oprosti. Protraćili smo tolike godine. Oprosti.

Ništa više u vezi s nesrećnim slučajem nije se pojavilo u onome što je Izabel nazivala „nižerazrednim novinama“ (pa jesu takve, branila se: pogledaj im samo sadržaj); one koje je nazivala „moralno ozbiljnim novinama“, Skotsmen i Herald, takođe su ćutale o tome. Pomislila je da MekManus možda nije otkrio ništa više ili da su detalji koje je uspeo da iskopa bili tako nevažni da je njegov urednik odlučio da ih ne štampa. Naduvavanje jednostavne tragedije ima svoje granice, čak i ako se dogodila pod neobičnim okolnostima. Pretpostavljala je da će se obaviti istraga o nesrećnom slučaju sa smrtnim ishodom, obavezna u slučaju smrti do koje je došlo naprasno ili u neočekivanim okolnostima, a ova nesreća je verovatno bila okarakterisana baš tako. Održavala su se javna saslušanja, pred lokalnim sudijom i šerifom, i u većini slučajeva je postupak bio brz i konačan. Fabričke nesreće u kojima se ispostavljalo da je neko zaboravio da u žici ima struje; oštećen odvod ugljen-monoksida; sačmarica za koju je neko mislio da je prazna. Nije trebalo dugo da bi se tragedija rešila, a šerif bi pročitao zaključak, kako se to zvalo, strpljivo nabrajajući šta je pošlo po zlu i šta je trebalo ispraviti, ponekad upozoravajući, ali najčešće ne komentarišući mnogo. Potom bi sud prešao na sledeći smrtni slučaj, a pokojnikova rodbina izmileda bi na ulicu u tužnim malim grupama ožalošćenih. Najverovatniji zaključak u ovom slučaju biće da se dogodila nesreća. A budući da se dogodila na javnom mestu, možda će biti govora o bezbednosti i šerif će možda predložiti da ograda na galeriji bude viša. Ali moguće je da će proći meseci pre no što se to desi, a dotad će, nadala se, možda uspeti da zaboravi.

Može biti da bi ponovo popričala o tome s Grejs, ali njenoj domaćici su, kako se ispostavilo, na pameti bile sasvim druge stvari. Jedna njena prijateljica imala je porodičnih problema i Grejs joj je pružala moralnu podršku. Posredi je ružno muško ponašanje, objasnila je; muž njene prijateljice prolazio je kroz krizu srednjih godina, a njegova žena, Grejsina prijateljica, bila je na izmaku snaga.

„Kupio je novu garderobu“, objašnjavala je Grejs, prevrćući očima.

„Možda mu je stara jednostavno dosadila“, usudila se da kaže Izabel. „I sama sam to jednom ili dvaput uradila.“

Grejs je odmahnula glavom. „Kupio je odeću za tinejdžere“, rekla je. „Tesne farmerke. One dukserice s velikim slovima spreda i pozadi. Takve stvari. I šetka se naokolo slušajući rok muziku. Odlazi u klubove.“

„Oh“, izustila je Izabel. Klubovi su imali zloslutan prizvuk. „Koliko mu je godina?“

„Četrdeset pet. Opasne godine za muškarce, kažu.“

Izabel je na trenutak razmislila. Šta može da se uradi u ovakvom slučaju?

Odgovor je došao od Grejs. „Smejala sam mu se“, rekla je. „Otvoreno sam mu rekla da izgleda smešno. Rekla sam da mu ne priliči da nosi odeću za dečake.“

Izabel je mogla da zamisli taj prizor. „I?“

„Rekao mi je da gledam svoja posla“, ozlojeđeno je odvrtila Grejs. „Rekao je da, samo zato što je moje prošlo, njegovo nije. A onda sam ja rekla, šta je to prošlo? A on nije odgovorio.“

„Vrlo nezgodno“, rekla je Izabel.

„Jadna Megi“, nastavila je Grejs. „On skita po tim klubovima, ali ne bi se prevario da je povede

sa sobom, mada, nije da bi ona htela da ide tamo. Samo sedi kući i sekira se zbog njega. A ja ne mogu mnogo da pomognem. Mada, poklonila sam mu knjigu."

„Roju?"

„Jednu polovnu. Našla sam je u knjižari u Vest Portu. Sto stvari kojima tinejdžer može da se zabavi. Ali on nije mislio da je to smešno."

Izabel je prasnula u smeh. Grejs je bila direktna, što je, po njenom mišljenju, poticalo od odrastanja u malom stanu izvan Kaugejta, u kojem je bilo malo vremena za bilo šta sem posla i u kojem su ljudi neuvijeno govorili ono što misle. Izabel je bila svesna koliko je Grejsino iskustvo drugačije od njenog; ona je uživala sve moguće privilegije; pružene su joj sve šanse u pogledu obrazovanja, dok je Grejs morala da se prođe s ono malo što je uspela da napabirči u ravnodušnoj i prepunoj školi. Izabel se ponekad činilo da joj je obrazovanje donelo sumnju i nesigurnost, dok su u Grejs bile ukorenjene vrednosti tradicionalnog Edinburga. Tu nije bilo mesta za sumnje; a to je nateralo Izabel da se upita ko je srećniji, oni koji su svesni i sumnjaju ili oni koji su sigurni u ono u šta veruju i nikad nisu sumnjali u to ili se preispitivali? Na kraju je zaključila da to nema nikakve veze sa srećom, koja nailazi kao lepo ili ružno vreme, određena našom ličnošću.

„Moja prijateljica Megi", izjavila je Grejs, „misli da žena ne može da bude srećna bez muškarca. Zato se toliko sekira zbog Bila i njegove tinejdžerske odeće. Ako je napusti zbog neke mlađe, za nju neće biti više ničega, baš ničega."

„Trebalo bi da joj kažeš", rekla je Izabel. „Trebalo bi da joj kažeš da ti ne treba muškarac."

Izgovorila je ovu primedbu ne razmišljajući kako bi Grejs mogla da je shvati i odjednom joj je sinulo da bi njena domaćica mogla pomisliti da je ciljala na to da je Grejs okorela usedelica, bez i najmanje šanse da nađe muškarca.

„Htela sam da kažem", zaustila je Izabel, „da ženi ne treba..."

„Nije važno", prekinula ju je Grejs. „Znam šta ste hteli da kažete."

Izabel joj je dobacila brz pogled i potom nastavila: „U svakom slučaju, baš i nisam pozvana da pričam o muškarcima. Na tom polju se ni sama nisam baš proslavila."

Ali zašto? upitala se. Zašto nije imala uspeha? Pogrešan muškarac, pogrešno vreme, ili i jedno i drugo?

Grejs ju je upitno pogledala. „Šta je bilo s njim, s tim vašim muškarcem? Džonom kako-se-ono-zvaše? Onim Ircem? Niste mi nikad do kraja ispričali."

„Bio mi je neveran", jednostavno je rekla Izabel. „Sve vreme dok smo živeli u Kembridžu. a onda, kad smo otišli na Kornel, gde sam dobila stipendiju za postdiplomske studije, iznenada mi je saopštio da odlazi u Kaliforniju s drugom ženom, devojkom, u stvari, i to je bilo to. Otišao je istog dana."

„Tek tako?"

„Da, tek tako. Amerika mu je udarila u glavu. Rekao je da ga je oslobodila. Čula sam da inače obazrivi ljudi umeju sasvim da polude tamo, i to samo usled osećaja da su se oslobodili onoga što ih je kod kuće sputavalo, šta god to bilo. S njim je bilo baš tako. Više je pio, imao je više devojaka i bio je plahovitiji."

Grejs je polako probavljala ono što je čula. Potom je upitala: „Pretpostavljam da je još uvek tamo?"

Izabel je slegla ramenima. „Valjda. Ali zamišljam da je sad s nekom drugom. Ne znam.”

„Ali da li biste voleli da saznate?”

Naravno da bi. Jer, protivno svakoj logici, protivno svim ličnim uverenjima, oprostila bi mu ako bi se vratio i zamolio je za oprostaj – što on, naravno, neće nikad učiniti. A to ju je činilo bezbednom od ove slabosti; činjenica da je Džon Lajamor neće više nikad opčiniti, da se više nikad neće naći u toj velikoj opasnosti.

Dve nedelje kasnije, kad je pozvana na prijem u galeriji, povodom otvaranja izložbe, polako je zaboravljala na događaj u Ašer holu. Izabel je kupovala slike, tako da su u kuću redovno stizali pozivi iz galerija. Uglavnom je izbegavala otvaranja izložbi, jer su to bili događaji na kojima su vladali gužva i galama, prepuni pretvaranja, ali kad je znala da će biti velikog interesovanja za slike, ipak je odlazila na otvaranje – i stizala rano, da bi videla dela pre no što se pod natpisima pojave suparničke crvene tačke. To je naučila kada je jednom prilikom zakasnila na otvaranje Kauijeve¹¹⁸ retrospektive, da bi ustanovila da je ono malo slika koje su bile na prodaju otišlo već tokom prvih petnaest minuta. Volela je Kauija, koji je slikao nezaboravne slike ljudi koji kao da su bili učaureni u starinskom spokoju; tihe sobe u kojima su učenice tužnih lica bile zauzete crtanjem ili vezom; škotski seoski drumovi i staze za koje se činilo da ne vode ni u šta drugo do u još veći spokoj; nabori tkanine u slikarevom ateljeu. Posedovala je dva mala Kauijeva ulja i volela bi da je kupila još jedno, ali stigla je prekasno i izvukla pouku iz toga.

Te večeri se otvarala izložba radova Elizabet Blekader.¹¹⁹ Poigravala se idejom o kupovini velikog akvarela, ali je rešila da, pre no što definitivno odluči, pogleda i ostala dela. Nije našla ništa drugo što joj se dopadalo, a kad se vratila, ispod akvarela se nalazila crvena tačka. Pred njim je, s čašom u rukama, stajao mlad čovek na pragu tridesetih, u prugastom odelu. Pogledala je prvo sliku, koja joj se sad, kad je bila prodana, činila još poželjnijom, a potom njega, pokušavajući da ne pokazuje koliko je ljuta.

„Divna je, zar ne?” rekao je. „O njoj uvek nekako razmišljam kao o kineskoj slikarki. Kakva prefinjenost. Kakvo cveće.”

„I mačke“, dodala je Izabel, pomalo narogušeno. „Ona slika mačke.”

„Da”, odvratio je mladi čovek. „Mačke u vrtovima. Vrlo udobno smeštene. Ne baš soc-realistički.”

„Mačke postoje”, rekla je Izabel. „Što se njih tiče, njene slike su sasvim sigurno soc-realističke.”

Ponovo je pogledala sliku. „Upravo ste je kupili?”

Mladi čovek je potvrdno klimnuo. „Za moju verenicu. Kao poklon za veridbu.”

To je bilo rečeno s ponosom – koji se odnosio na veridbu, a ne na kupovinu – i Izabel se smesta raznežila.

„Obožavaće je”, rekla je. „I sama sam pomišljala da je kupim, ali drago mi je što ste je vi dobili.”

Izraz na licu mladog čoveka pretvorio se u zabrinutost. „Oprostite, molim vas”, rekao je. „Rekli su da je slobodna. Nije bilo nikakvog nagoveštaja..”

Izabel je odmahнула rukom. „Naravno da nije. Ko prvi devojci, njegova je. Pretekli ste me. Podrazumeva se da se na izložbama vodi bespoštedna borba.”

„Ima ih još”, rekao je, pokazujući na zid iza njih. „Siguran sam da ćete naći nešto isto ovako dobro. Možda i bolje.”

Izabel se osmehnula. „Dabome da hoću. Uostalom, moji zidovi su toliko puni da bih morala nešto da skinem da bih je okačila. Nije mi neophodna još jedna slika.“

Nasmejao se na njene reči. Potom, primetivši njenu praznu čašu, ponudio je da joj donese drugu, a ona je prihvatila. Po povratku, predstavio se. Zvao se Pol Hog i živeo je nedaleko odatle, u ulici Velikog kralja. Bio je siguran da ju je već video na nekoj izložbi, ali Edinburg je veliko selo, zar ne, i čovek stalno sreće ljude koje je već negde video. Slaže li se?

Izabel se složila. Razume se, ima to i svojih mana, zar ne? Šta ako čovek želi da vodi tajni život? Ne bi li to u Edinburgu bilo komplikovano? Da li bi morao da ode u Glazgov da bi tako živeo?

Pol je mislio da ne bi. Poznavao je, ispostavilo se, neke ljude koji su vodili tajni život i činilo se da im sasvim lepo ide.

„Ali otkud znate za njihov tajni život?“ upitala je Izabel. „Jesu li vam sami rekli?“

Pol se na trenutak zamislio. „Nisu“, odvratio je. „Da jesu, teško da bi se mogao nazvati tajnim.“

„Znači, sami ste otkrili?“ rekla je Izabel. „Eto, šta sam vam rekla?“

Morao je da prizna da je u pravu, na šta su se oboje nasmejali. „Mada“, rekao je, „ne mogu da zamislim šta bih radio u tajnom životu, kad bih ga vodio. Šta je to što ljudi u današnje vreme ne odobravaju? Kako izgleda, više niko ne obraća pažnju na preljube. A ubice na robiji pišu knjige.“

„Da, zamislite“, rekla je Izabel. „Ali da li te knjige ičemu vrede? Da li nam išta kazuju? Samo su vrlo nezreli i vrlo glupi impresionirani pokvarenima.“ Začutala je načas, a potom rekla: „Pretpostavljam da postoje stvari kojih se ljudi stide i spremni su da ih rade u potaji.“

„Dečaci“, rekao je Pol. „Znam nekog ko voli dečake. Ništa zaista nezakonito. Sedamnaestogodišnjaci, osamnaestogodišnjaci. Ali u stvarnosti, još uvek samo dečaci.“

Izabel je bacila pogled prema slici, prema cveću i mačkama. Ovo je bilo vrlo daleko od sveta Elizabet Blekacjer.

„Dečaci“, rekla je. „Pretpostavljam da neki nalaze da su dečaci... kako da kažem? Zanimljivi. Neko bi možda želeo da drži tako nešto u tajnosti. Mada Katul^[20] nije. On je pisao pesme o tome. Izgleda da se nije ni najmanje stideo. Dečaci su priznati žanr u klasičnoj književnosti, zar ne?“

„Mislim da osoba koju poznajem odlazi na Kalton hil“, rekao je Pol. „Odvozi se tamo praznim kolima, a natrag se vraća s dečakom. Kradom, razume se.“

Izabel je podigla obrvu. „Šta ćete. Ljudi rade takve stvari.“ Bilo je stvari koje su se događale na jednoj strani Edinburga o kojima druga strana nije mnogo znala. Dabome, govorilo se da je Edinburg podignut na licemerju. Bio je to grad jednog Hjuma,^[21] domaja škotske prosvećenosti, a šta se onda dogodilo? U devetnaestom veku procvetao je uskogrudi kalvinizam i svetlost je otišla negde drugde; natrag u Pariz ili Berlin ili preko u Ameriku, na Harvard i slična mesta, gde je danas sve bilo moguće. A Edinburg je postao sinonim za čestitost i obavljanje stvari na način na koji se to oduvek činilo. Ali čestitost je bila tako naporna i postojali su barovi i klubovi u koje su ljudi mogli da zalaze i ponašaju se onako kako zaista žele, ali se u javnosti ne usuđuju.

Priča o Džekilu i Hajdu začela se u Edinburgu, naravno, i tu je imala savršenog smisla.^[22]

„A eto“, nastavio je Pol, „ja vam ne vodim nikakav tajni život. Užasno sam konvencionalan. Ja sam finansijski menadžer. Nije baš uzbudljivo. A moja verenica radi na trgu Šarlot. Tako da nismo baš... kako da kažem?“

„Boemski nastrojani?" rekla je Izabel, smejući se.

„Tako je", složio se. „Više smo..."

„U stilu Elizabet Blekader? Cveće i mačke?"

Nastavili su razgovor. Posle petnaestak minuta, Pol je odložio svoju čašu na prozorsku dasku.

„Da odemo do Vinsent bara?" rekao je. „Trebalo da se nađem s Minti tamo, u devet, a mrzi me da se sad vraćam u stan. Mogli bismo da popijemo nešto i nastavimo razgovor. Mislim, ako biste hteli. Možda imate druga posla."

Izabel je drage volje prihvatila poziv. Galerija se napunila ljudima i počinjalo je da biva vruće. Zamor se pojačao i morali su da viču da bi se čuli. Ako ostane, dobiće gušobolju. Uzela je svoj kaput iz garderobe, pozdravila se s vlasnicima galerije i odšetala s Polom do malog, neiskvarenog bara na kraju ulice.

Vinsent bar bio je praktično prazan i odabrali su sto blizu ulaznih vrata, zbog svežeg vazduha.

„U pabove gotovo uopšte ne zalazim", rekao je Pol. „A opet, na ovakvim mestima baš uživam."

„Ja ne mogu ni da se setim kad sam poslednji put bila u pabu", rekla je Izabel. „Možda u prethodnom životu." Ali naravno, sećala se tih večeri, s Džonom Lajamorom, i to je bilo bolno.

„A ja sam valjda i u prethodnom životu bio finansijski menadžer", rekao je Pol. „I po svoj prilici ću to biti i u sledećem."

Izabel se nasmejala. „Vaš posao sigurno ima i svojih svetlih trenutaka", rekla je. „Praćenje tržišta. Čekanje da se stvari dese. Zar to nije ono čime se bavite?"

„Pa da, pretpostavljam da ima i svetlih trenutaka", odvratio je. „Ima mnogo da se čita. Sedim za stolom i čitam finansijsku štampu i kompanijske izveštaje. Ja sam vam, zapravo, neka vrsta špijuna. Prikupljam obaveštajne podatke."

„A da li je to dobro mesto za rad?" upitala je Izabel. „Jesu li vaše kolege prijatni ljudi?"

Pol nije odmah odgovorio. Podigavši čašu, otpio je dugačak gudjaj piva. Kad je progovorio, pogled mu je bio uprt u sto: „Uglavnom da. Uglavnom."

„Što znači ne", rekla je Izabel.

„Ne, ne bih baš tako rekao. Samo... eto, ostao sam bez nekog ko je radio za mene. Pre dve nedelje. Imam – imao sam – dva službenika u svom odseku, a on je bio jedan od njih."

„Prešao je u drugu firmu?" rekla je Izabel. „Odmamili su ga? Koliko shvatam, u toku je grozničav lov na ljude. To, valjda, tako funkcioniše, zar ne?"

Pol je odmahnuo glavom. „Umro je", rekao je. „Bolje rečeno, poginuo je. Posredi je bio pad s visine."

To je mogla biti planinarska nesreća; dešavaju se u Visočju praktično svake nedelje. Ali Izabel je znala da nije.

„Mislim da znam o kome je reč", rekla je. „Da li se to možda dogodilo u..."

„Ašer holu", rekao je Pol. „Da. To je bio on. Mark Frejzer." Zaćutao je, a onda rekao: „Poznavali ste ga?"

„Nisam", odvratila je Izabel. „Ali videla sam kad se to dogodilo. Bila sam tamo, stajala sam na

balkonu i razgovarala s prijateljicom, a onda je on proleteo tik pored nas, kao... kao..

Ućutala je i pružila ruku da bi dotakla Polovu mišicu. Stezao je čašu, buljeći u sto, šokiran onim što je rekla.

Takve stvari se uvek dešavaju kad se čovek nađe u prostoriji punoj pušača. Prisetila se da je negde pročitala da je to zato što je odeća nepušača pokrivena negativnim jonima, dok je duvanski dim pun pozitivnih jona. Stoga dim, kad ga ima u vazduhu, uvek biva privučen suprotno nabijenom površinom, usled čega odeća smrdi. Zato ju je jedak zadah duvanskog dima udario pravo u nos kad je podigla sako koji je nosila prethodne večeri i koji je ostavila prebačen preko naslona stolice u spavaćoj sobi. U Vinsent baru je bilo pušača, kao što ih uvek ima u barovima, i mada su sedeli blizu vrata, dim je ostavio svoj beleg.

Pre no što ga je okačila u orman, Izabel je dobro protresla sako pred otvorenim prozorom, što je uvek pomagalo. Zatim se vratila do prozora i pogledala u vrt, prema drveću pored zida, visokoj sikomori i dvema brezama koje su se lelujele i na najmanjem povetarcu. Pol Hog. Bilo je to prezime s Granice^[23] i kad god bi ga čula setila bi se Džejsma Hoga, pisca poznatog pod imenom Etrik Seperd, najpoznatijeg od Hogovih, premda je bilo još njih, čak i Engleza. Kvintin Hog, lord kancelar (možda malčice svinjaste pojave, mada, podsetila je sebe, čovek ne bi trebalo da bude nemilosrdan prema Hogovima),^[24] i njegov sin Daglas Hog. I tako dalje. Svi ti Hogovi.

Nisu se dugo zadržali u baru. Sećanje na Marka Frejzera je vidljivo potreslo Pola i premda je žurno promenio temu, na ostatak večeri je ipak pala senka. Međutim, pre no što su ispili svoja pića i otišli svak svojim putem, rekao je nešto zbog čega se naglo ispravila na stolici. On nikad ne bi pao. Vidite, odlično se snalazio na visinama. Bio je planinar. Išao sam s njim na Bukejl Etiv Mor.^[25] Verao se kao divokoza. Stvarno se odlično snalazio na visinama.

Prekinula ga je i upitala šta je time hteo da kaže. Ako nije mogao da padne, da li je možda namerno skočio? Pol je odmahnuo glavom. „Sumnjam. Ljudi rade neočekivane stvari, to je tačno, ali ja jednostavno ne vidim zašto bi on uradio tako nešto. Tog dana, proveo sam s njim sate i sate, i nije bio ni najmanje deprimiran. Baš naprotiv; jedna od kompanija koja nam je privukla pažnju i u koju smo mnogo uložili, pokazala je odlične rezultate. Predsednik odbora mu je poslao pismo, čestitajući mu na pronicljivosti, tako da je bio vrlo zadovoljan zbog toga. Osmehivao se. Kao mačka kojoj su upravo dali mleko. Zašto bi se ubio?“

Pol je odmahivao glavom, a potom promenio temu, ostavljajući je s gomilom pitanja. Sada, silazeći na doručak, ponovo se pitala. Grejs je došla rano i stavila jaje da se kuva. Bilo je komentara na priču iz novina; ministar u vladi izbegao je da odgovori na pitanja koja su mu bila postavljena u parlamentu i odbio da dá informaciju koju je opozicija tražila. Grejs ga je otpisala kao lažova još kad je prvi put videla njegovu sliku u novinama i, evo, sad se pojavio i dokaz. Pogledala je svoju poslodavku, čekajući je da porekne njen sud, ali je Izabel samo klimnula glavom.

„Neverovatno“, rekla je. „Ne sećam se kad je to postalo normalno lagati u javnosti. A ti?“

Grejs se sećala. „Tu modu je uveo Nikson. Lagao je čim zine. A onda je prešla Atlantik i naš svet je takođe počeo da laže. Eto kako je počelo. A sad je to standardna praksa.“

Izabel je morala da se složi s njom. Ljudi su, činilo se, izgubili svoj moralni kompas, a ovo je bio samo još jedan primer. Grejs, razume se, ne bi slagala ni mrtva. Bila je potpuno iskrena, u pogledu malih i velikih stvari, i Izabel joj je bezrezervno verovala. Ali opet, Grejs se nije bavila politikom niti bi to ikad mogla. Prve laži, pretpostavljala je Izabel, moraju se izreći još na zasedanju odbora koji određuje listu kandidata.

Dabome, nisu sve laži nemoralne, pomislila je Izabel, i to je još nešto u pogledu čega je Kant grešio. Jedna od najapsurdnijih stvari koje je ikad rekao glasila je da smo dužni da kažemo istinu ubici koji traži žrtvu. Ako ubica dođe nekome na vrata i pita, Je li taj i taj kod kuće? čovek bi bio u obavezi da mu odgovori po istini čak iako bi to dovelo do smrti nedužne osobe. Kakva besmislica; tačno se prisećala tog pasusa: Istinitost iznesenih tvrdnji, koja se ne sme izbeći, jeste zvanična dužnost pojedinca prema svima, ma koliko velike bile negativne posledice koje na taj način nanosi sebi ili drugome. Nimalo iznenađujuće što se Benžamen Konstan¹²⁶¹ našao uvređen time, premda je Kant odgovorio – neubedljivo – i pokušao da ukaže na to da bi ubica mogao biti uhvaćen pre no što bi stigao da dela na osnovu saznanja dobijenog istinitim odgovorom.

Odgovor, svakako, glasi da je laganje, uopšte uzev, nemoralno, ali da su dozvoljene neke laži, pažljivo identifikovane kao izuzetak. Postoje, prema tome, dobre i rđave laži, s tim da se one dobre izgovaraju iz dobronamernih razloga (na primer, da bi se zaštitila tuđa osećanja). Ako neko zatraži nečije mišljenje o nečemu novom što je kupio – ali je posredi stvar koja ne odaje dobar ukus – i dobije iskren odgovor, to bi moglo povrediti osećanja te osobe i lišiti je zadovoljstva posedovanja. Stoga onaj drugi laže i hvali kupljenu stvar, čime očigledno postupa ispravno. Ili možda ne? Možda to nije tako jednostavno. Ako se neko navikne da laže u takvim okolnostima, linija između istine i laži mogla bi postati nejasna.

Izabel je pomislila da bi se jednog dana mogla vratiti ovoj temi i napisati članak o njoj. „Pohvala licemerja“ mogla bi biti prikladan naslov, a članak bi mogao počinjati ovako: „Nazvati nekog licemerom obično znači izneti tvrdnju o njegovom moralnom padu. Ali da li je licemerje neizbežno loše? Neki licemeri zaslužuju malo više obzira...”

Ima još mogućnosti. Licemerje se ne sastoji samo od izgovaranja laži, već i od prakse da se jedno govori, a drugo radi. Ljudi koji tako postupaju obično bivaju zaobilazno osuđeni zbog toga, ali opet, moguće je da ovo nije tako jednostavno kao što neki misle. Da li bi bilo licemerno ako alkoholičar savetuje protiv konzumiranja alkohola, a halapljivac preporučuje dijetu? Primalac saveta mogao bi mirne duše izneti optužbe za licemerje u ovakvom slučaju, ali samo ukoliko je savetodavac tvrdio da on sam ne pije ili ne jede premnogo. Ako je naprosto prećutao sopstvene poroke, još uvek bi ga se moglo smatrati licemerom, ali njegovo licemerje možda nije nimalo rđavo. Nije povredilo nikog, a moglo bi čak i da pomogne (pod uslovom da ostane neotkriveno). Dakle, idealna tema za Nedeljni filozofski klub. Možda će pokušati da okupi članove da bi diskutovali o njoj. Ko bi se mogao odupreti iskušenju da diskutuje o licemerju? Članovi kluba, podozrevala je.

Kad je njeno rovito jaje bilo servirano, Izabel se smestila za sto, s primerkom Skotsmena u jednoj i šoljom vruće kafe u drugoj ruci, dok je Grejs otišla da uključi mašinu za pranje veša. U novinama nije bilo ničega naročito važnog – nije mogla da primora sebe da pročita priču o rabotama Škotskog parlamenta – tako da je žurno prešla na ukrštene reči. Četiri vodoravno: Veliki osvajač ili malen rat. Tamerlan, naravno. Često se pojavljivalo u ukrštenim rečima i čak je bilo poslednji stih u jednoj od Odenovih pesama. VHO, kako je razmišljala o njemu,¹²⁷¹ voleo je da rešava ukrštene reci i zbog toga je zahtevao da mu se Tajms svakog jutra isporučuje u njegov dom u Kirhštetenu. Tamo je živeo, u svom legendarnom neredu, s rukopisima i knjigama i prepunim pepeljarama, rešavajući svakodnevno ukrštene reči u Tajmsu, s pohabanim velikim Oksfordskim rečnikom otvorenim na stolici pored njega. Tako bi volela da ga je upoznala i da je razgovarala s njim, makar i samo zato da mu zahvali za sve što je napisao (sem dveju poslednjih knjiga), ali se pribojavala da bi je otpisao kao jednu iz svoje armije visokoobrazovanih obožavateljki. Šest uspravno: Domaći pesnik, svinja koja predvodi ovce (4). Hog, normalno. (Ali ipak koincidencija.)

Ukrštene reči je završila u jutarnjoj sobi, dopustivši pri tom da se njena druga šolja kafe previše ohladi da bi je popila. Iz nekog razloga, osećala je nelagodu, skoro mučninu, i pitala se nije li možda prethodne večeri previše popila. Međutim, kad je razmislila, zaiključila je da nije. Popila je dve sasvim male čaše vina na otvaranju izložbe i jednu, mada malo veću, u Vinsent baru. Teško da je to bilo dovoljno da joj uznemiri želudac ili prouzrokuje glavobolju. Ne, njena nelagodnost nije bila fizičke prirode; bila je uznemirena. Pomišljala je da se oporavila od prisustva strašnom događaju, ali očigledno nije i njegov psihološki efekat je još uvek bio prisutan. Spustivši novine, podigla je pogled prema tavanici, pitajući se da li je ovo ono što nazivaju posttraumatskim stresnim poremećajem. Vojnici u Prvom svetskom ratu patili su od tog poremećaja, premda su tada za njih tvrdili da su kontuzovani i streljali su ih zbog kukavičluka.

Pomislila je na pre podne pred sobom. Imala je posla; najmanje tri članka za časopis čekala su da budu poslata na ocenjivanje, a to je trebalo da obavi tokom prepodneva. Zatim, bio je tu indeks koji je morala da pripremi za specijalni broj koji je trebalo da izađe kasnije te godine. Nije volela taj posao i zato ga je stalno odlagala. Ali morao je biti poslat lektoru do kraja nedelje, što je značilo da je tome morala da se posveti istog ili najduže sledećeg dana. Pogledala je na sat. Bilo je skoro pola deset. Bude li radila tri sata, uradiće veći deo indeksa, ako ne i ceo. To će potrajati do dvanaest i trideset ili, čak, do jedan sat. Potom bi mogla da ode i ruča s Ket, ako ona bude imala vremena. Ta pomisao ju je razvedrila; odrađen dobar deo posla, a posle toga opušteno ćaskanje s njenom bratanicom bili su baš ono što joj je trebalo da bi prevazišla ovo neraspoloženje – savršen lek za posttraumatski stresni poremećaj.

Ket je imala vremena, ali tek u pola dva, jer je Edi tražio da ranije uzme pauzu za ručak. Naći će se s njom u bistrou preko puta delikatesne radnje; Ket je volela da izađe i ruča na nekom drugom mestu, radije nego da zauzme neki od svojih malobrojnih stolova. Uz to, znala je da Edi, kad god može, sluša njihove razgovore, a to ju je nerviralo.

Izabel je dobro napredovala sa svojim indeksom, završivši posao malo posle podneva. Odštampala ga je i stavila u koverat, nameravajući da ga ubaci u sanduče na putu prema Brantsfildu. Dovršavanje posla joj je znatno popravilo raspoloženje, ali ipak nije uspevala da zaboravi razgovor s Polom. To ju je još uvek brinulo i neprestano je razmišljala o njima dvojici, Marku i Polu, kako se penju uz Bukejl Etiv Mor, možda povezani konopcima, a Mark se okreće i gleda dole prema Polu, dok mu sunce obasjava lice. Na fotografiji, objavljenoj u novinama, videlo se da je zgodan, što je činilo celu stvar još tužnijom, mada, razume se, ne bi trebalo. Kad umre neko lep, isto je kao kad umre neko manje blagosloven; to je sasvim očigledno. Ali zašto nam smrt Ruperta Bruka ili, recimo, Bajrona,^[28] izgleda tragičnija od smrti drugih mladih ljudi? Možda zato što više volimo one koji su lepi; ili zato što to čini trenutnu pobedu Smrti većom. Niko, kaže ona, osmehujući se, nije toliko lep da ga ne bih uzela.

Kad je stigla, oko pola dva, gužva u bistrou se već raščistila. Bila su zauzeta samo dva stola, u zadnjem delu prostorije; za jednim je sedela grupa žena, s punim torbama pored nogu, a za drugim troje studenata, udubljenih u priču koju je prepričavalo jedno od njih. Čekajući Ket, Izabel se smestila za slobodan sto i proučavala jelovnik. Žene za obližnjim stolom jele su gotovo ćutke, napadajući viljuškama i kašikama dugačke kaiševe taljatela, dok su studenu i dalje razgovarali. Izabel nije mogla a da ne načuje poneku reč, pogotovo kad je jedan od njih, mladić u crvenom džemperu, podigao glas.

„...i rekla mi je, ako ne budem išao s njom u Grčku, neću moći da zadržim sobu u stanu, a znate

koliko je jeftino plaćam. Šta sam mogao da radim? Recite. Šta biste vi uradili na mom mestu?“

Usledio je trenutak tišine, a onda je devojka rekla nešto što Izabel nije čula i sve troje su se nasmejali.

Izabel je načas podigla pogled, a potom se vratila jelovniku. Mladić je živeo u stanu čiji je vlasnik bila neka ženska osoba. Tražila je od njega da ide s njom u Grčku i očigledno nije birala način da ga na to primora. Ali tako ucenjen, teško da je bio prijatan saputnik.

„Rekao sam joj da...“ Rečeno je nešto što je Izabel propustila, a onda: „Rekao sam da ću da idem samo pod uslovom da me ostavi na miru. Odlučio sam da kažem, pa šta bude. Rekao sam joj da znam šta je smislila...“

„Laskaš sebi“, javila se devojka.

„Ne, ne laska“, oglasio se drugi mladić. „Ne znaš ti nju. Žderačica muškaraca. Pitaj Toma. On bi mogao da ti kaže.“

„I da li si otišao? Da li si išao u Grčku?“ želela je da ga upita Izabel, ali, naravno, nije to učinila. Ovaj mladić bio je loš kao žena koja je tražila to od njega. Svi su bili neprijatni; sede tu i ogovaraju na tako sarkastičan način. Ne bi trebalo raspravljati o tuđim seksualnim ponudama, pomislila je. Ljubavne tajne valja čuvati. Međutim, ova studentarija očigledno nije imala tanana osećanja.

Vratila se jelovniku, pokušavajući da ih ne čuje. Srećom, tog trenutka je stigla Ket, tako da je mogla da ostavi jelovnik i posveti pažnju svojoj bratanići.

„Kasnim“, bez daha je izgovorila Ket. „Imali smo malu krizu. Neko je doneo pakovanje lososa kojem je odavno istekao rok upotrebe. Rekli su da su ga kupili kod nas, što je verovatno tačno. Ne znam kako se to dogodilo. I rekli su da će da nas prijave inspekciji. Znaš šta to povlači za sobom. Dignu tako neverovatnu frku.“

Izabel je saosećala s njom. Znala je da Ket ne bi nikad namerno rizikovala s takvim stvarima. „Jesi li uspela da resiš problem?“

„Pomogla je besplatna boca šampanjca“, rekla je Ket. „I izvinjenje.“

Uzevši jelovnik, Ket ga je pogledala i potom ga vratila na stalak. Imala je slab apetit u vreme ručka i zadovoljavala se minimalističkom salatom. Izabel je pomišljala da to možda ima neke veze s činjenicom da se po ceo dan bavi namirnicama.

Razmenile su nevelike novosti. Tobi je bio na nekom službenom putovanju s ocem, kupovao je vino, ali je prethodne večeri telefonirao iz Bordoa. Vraća se za koji dan, a onda će njih dvoje otići preko vikenda u Pert, gde on ima neke prijatelje. Izabel ju je slušala učtivo, ali bez oduševljenja. Šta će da rade ceo vikend u Pertu, pitala se, ili je to možda naivno pitanje? Bilo je teško vratiti se u sopstvene rane dvadesete.

Ket ju je posmatrala. „Trebalo bi da mu pružiš šansu“, tiho je rekla. „Dobar je čovek. Stvarno jeste.“

„Naravno“, žurno je odvratila Izabel. „Naravno da jeste. Nemam ništa protiv Tobija.“

Ket se osmehnula. „Vrlo si neubedljiva kad lažeš“, rekla je. „Lepo se vidi da ti se ne dopada. Pokazuješ to iako ne želiš.“

Osetivši se uhvaćenom u stupicu, Izabel je pomislila: Ja sam neubedljivi licemer. Studenti za

obližnjim stolom su ćutali i bila je svesna činjenice da slušaju njihov razgovor. Zagledala se u njih, primećujući da jedan od momaka ima malu iglu u uhu. Ljudi s metalnim pirsingom na glavi traže nevolje, rekla je jednom prilikom Grejs. Izabel se pitala otkud joj ta pomisao. Zar nisu ljudi oduvek nosili minduše i ništa im nije falilo? Grejs je odvrtila da metalni pirsing privlači munje i da je ćitala o nekom muškarcu s mnogo pirsinga koji je poginuo od udara groma za vreme oluje, dok su oni oko njega, bez pirsinga, preživeli.

Studenti su se zgedali i Izabel se okrenula. „Ket, ovo nije mesto za razgovor o tome“, rekla je, spustivši glas.

„Može biti. Ali stvarno mi smeta. Tražim samo da pokušaš. Da pokušaš da prevaziđeš svoju prvobitnu reakciju.“

„Moja prvobitna reakcija nije bila sasvim negativna“, prošaputala je Izabel. „Možda mi nije baš istog ćasa prirastao za srce, ali to je samo zato što, u suštini, nije moj tip. To je sve.“

„Zašto nije tvoj tip?“ upitala je Ket, defanzivno, podižući glas. „Šta mu fali?“

Izabel je okrnula pogledom studente, koji su se smeškali. Zasluživala je da je prisluškuju, pomislila je; sve što uradiš vraća ti se, bez greške, baš sve.

„Ne bih rekla da mu bilo šta fali“, počela je. „Naprosto, jesi li sigurna da ti je... da ti je ravan u intelektualnom pogledu? To ume da bude vrlo bitno, znaš.“

Ket se smrkla, a Izabel se upitala nije li možda preterala. „On nije glup“, ozlojeđeno je izjavila Ket. „Ima diplomu Sent Endrjusa, ako si slučajno zaboravila. I video je dosta sveta.“

Sent Endrjus! Izabel je taman zaustila da kaže: „Eto, sama si rekla: Sent Endrjus“, ali se istog trenutka predomislila. Sent Endrjus je bio na glasu kao škola koja privlaći bogate mlade ljude koji potiću iz viših slojeva društva i žele da nađu prijatno mesto na kojem će boraviti dve do tri godine, ispunjavajući vreme žurkama. Amerikanci su takva mesta nazivali žurka-školama. U ovom slučaju, reputacija je bila neopravdana, kao što to često biva, ali ipak je sadržavala barem zrno istine. Tobi bi se zacelo odlično uklopio u takvu društvenu viziju Sent Endrjusa, ali tako nešto nije bilo lepo naglašavati, a i svakako je želela da prestanu da razgovaraju o tome. Nije joj bila namera da se uvuće u raspravu o Tobiju; nije smatrala da je u redu da se meša i morala je da prestane da dozvoljava sebi da upada u sukobe s Ket. Tako nešto samo komplikuje njihove buduće odnose. Uz to, uskoro će naći nekog drugog i to će biti to. Sem ako – ovo je bila još jedna šokantna pomisao – sem ako Tobi nije zainteresovan za Ket zbog njenog novca.

Izabel je priznavala da ne voli da razmišlja mnogo o novcu i privilegijama. Ona i njen brat nasledili su od majke polovinu vlasništva nad jednom ameriċkom kompanijom koja se bavila nekretninama, što ih je učinilo bogatim po svim standardima. Izabel je bila diskretna u vezi s tim i koristila je novac pažljivo, po svom mišljenju, dok su drugi smatrali da ga troši velikodušno. Međutim, dobro koje je ćinila, ćinila je tajno.

Na Ketin dvadeset prvi rođendan, Izabelin brat je preneo svojoj kćeri dovoljno novca da je mogla da kupi stan, a godinu ili dve kasnije i delikatesnu radnju. Posle toga joj nije ostalo mnogo – Izabel je smatrala da je njen brat postupio pametno – ali Ket je bila izuzetno dobrostojećea u poređenju sa svojim vršnjacima, od kojih je većina morala da se pomući da bi uštedela ućešće za kredit za kupovinu stana. Edinburg je bio skup i mnogi to sebi nisu mogli da priušte.

Tobi je, razume se, poticao iz bogate porodice, ali je njihov novac verovatno bio uložen u biznis, a

on sam po svoj prilici nije dobijao naročito veliku platu od svog oca. Takvi mladi ljudi su vrlo dobro znali važnost novca i imali su dar da ga namirišu. To je značilo da je mogao biti vrlo zainteresovan za imetak koji je Ket imala na raspolaganju, premda Izabel ne bi nikad mogla otvoreno izneti takvu pretpostavku. Bar da može nekako da je dokaže, kao u raspletu nekakve dosadne starinske melodrame, ali to je već bilo krajnje neverovatno.

Pružila je ruku i dotakla Ket da bi je smirila, menjajući temu.

„On je sasvim u redu“, rekla je. „A ja ću se potruditi i sigurna sam da ću uvideti njegove dobre strane. Ja sam kriva, jer imam previše... previše krute stavove. Izvini.“

Izgledalo je da se Ket malo smekšala, pa je Izabel skrenula razgovor na svoj sinoćnji susret s Polom Hogom. Na putu do bistroa, odlučila je šta će da uradi u vezi s tim i sada je tumačila svoju odluku bratanici.

„Pokušavala sam da zaboravim ono što sam videla“, objašnjavala je. „Nije vredelo. Još uvek mislim na to, a sinoćnji razgovor s Polom Hogom me je veoma uznemirio. One večeri se u Ašer holu dogodilo nešto čudno. Ne verujem da je posredi bio nesrećan slučaj. Stvarno ne verujem.“

Ket ju je sumnjičavo pogledala. „Nadam se da se nećeš petljati u to“, rekla je. „Već si to ranije radila. Petljala si se u stvari koje nisu tvoj posao. Stvarno mislim da ovog puta ne bi trebalo to da radiš.“

Ket je bila svesna da od ovih prekora nema nikakve vajde; njena tetka se nikad neće promeniti. Nije imala baš nikakvog razloga da se meša u tuđe stvari, ali izgledalo je kao da je neka nevidljiva sila uvlači u njih. A svaki put kad bi se umešala, bilo je to zato što je smatrala da ima moralnu obavezu da to učini. Ovakav pogled na svet, s naizgled neiscrpnom zalihom potencijalnih obaveza, značio je da je svako ko ima problem mogao da zakuca na Izabelina vrata i bude primljen, jednostavno zato što je zadovoljavao zahtev moralne blizine – ili njenog shvatanja moralne blizine.

Prepirale su se zbog Izabeline nesposobnosti da kaže ne, koja je, po Ketinom mišljenju, ležala u samom korenu problema. „Jednostavno ne smeš da dozvoljavaš sebi da budeš na takav način uvučena u tuđe probleme“, pobunila se nakon što se Izabel upetljala u rešavanje problema hotelijerske porodice koja se nije slagala u pogledu načina vođenja svog biznisa. Međutim, Izabel, koju su kao dete redovno vodili na nedeljni ručak u taj hotel, smatrala je da zbog toga ima pravo da bude zainteresovana za njegovu sudbinu i tako se našla uvučena u neugodnu bitku unutar upravnog odbora.

Ket je istu zabrinutost izrazila u vezi s nesrećnim mladićem iz Ašer hola. „Ali to jeste moja stvar“, rekla je Izabel. „Videla sam ceo događaj – ili barem njegov veći deo. I bila sam poslednja osoba koju je mladić video. Poslednja. Zar ne misliš da ti poslednja osoba koju vidiš na ovom svetu nešto duguje?“

„Ne kapiram“, rekla je Ket. „Ne shvatam šta time hoćeš da kažeš.“

Izabel se zavalila u stolicu. „Hoću da kažem sledeće. Ne možemo da imamo moralne obaveze prema svim ljudima na ovom svetu. Ali imamo moralne obaveze prema onima na koje nailazimo, koji zađu u naš moralni prostor, da tako kažem. Tu ubrajam komšije, ljude s kojima dolazimo u kontakt, i tako dalje.“

Ko je, dakle, naš komšija? obratila bi se Nedeljnom filozofskom klubu. A članovi Nedelnog filozofskog kluba bi vrlo pažljivo razmislili o tome i došli do zaključka, podozrevala je Izabel, da jedino stvarno merilo koje možemo da nađemo za ovo jeste koncept blizine. Naše komšije u

moralnom pogledu jesu oni koji su nam blizu – prostorno, duhovno ili u nekom drugom priznatom smislu. Daleke obaveze jednostavno nemaju istu snagu kao one koje možemo da vidimo pred sobom. Te bliske obaveze su nam pred očima i stoga stvarnije.

„Dobro, u tome ima logike“, saglasila se Ket. „Ali ti nisi došla u dodir s njim u tom smislu reči. On je naprosto... izvini, moram da kažem... prošao pored tebe.“

„I sasvim sigurno me je video“, rekla je Izabel. „A ja sam videla njega – u stanju krajnje ranjivosti. Izvini što zvučim filozofski, ali to, po mom mišljenju, stvara moralnu povezanost između nas. U moralnom pogledu, nismo bili stranci jedno drugom.“

„Zvučiš kao Revija za primenjenu etiku“, suvo je prokomentarisala Ket.

„Jesam Revija za primenjenu etiku“, odvratila je Izabel.

Ova konstatacija ih je obe naterala u smeh i napetost koja se stvorila među njima odjednom je nestala.

„Dakle“, rekla je Ket, „očigledno je da nema načina da te sprečim da uradiš ono što želiš, šta god to bilo. Onda bih barem mogla da ti pomognem. Šta ti je potrebno?“

„Adresa njegovih cimera“, odvratila je Izabel. „To je sve.“

„Nameravaš da razgovaraš s njima?“

„Da.“

Ket je slegla ramenima. „Nekako ne verujem da ćeš da saznaš bogzna šta. Oni nisu bili tamo. Kako bi mogli da znaju šta se desilo?“

„Potrebna mi je nekakva polazna tačka“, rekla je Izabel. „Informacije o njemu.“

„Važi“, rekla je Ket. „Saznaću ti adresu. Neće biti teško.“

Dok je pešačila kući posle ručka s Ket, Izabel je razmišljala o njihovom razgovoru. Ket je bila sasvim u pravu kad ju je pitala zašto se meša u te stvari; trebalo je da češće postavlja sebi isto pitanje, ali nije. Razume se, nije problem shvatiti zašto imamo moralnu obavezu prema drugima, ali stvar nije bila u tome. Pitanje kojim je morala da se pozabavi glasilo je šta je nagoni da reaguje onako kako reaguje. Iskreno rečeno, jedan od razloga je mogao biti taj što je nalazila da je takvo angažovanje intelektualno uzbudljivo. Želela je da zna zašto se stvari dešavaju. Želela je da zna zašto ljudi rade ono što rade. Bila je radoznala. I nije joj bilo jasno šta nije u redu s tim.

Radoznalost je ubila mačku, pomislila je iznenada i istog časa se pokajala zbog te misli. Ket joj je bila sve¹²⁹¹ dete koje nikad nije rodila, njena opasna besmrtnost.

Izabel je očekivala da će večer provesti sama. Završen posao oko indeksa podstakao ju je da se lati još jednog posla koji je odlagala – detaljnog rada na članku koji je od lektora stigao praćen podužim nizom komentara i ispravki. Bili su nažvrljani na marginama i trebalo ih je sravniti, što joj je tim teže padalo zbog lektorovih razdražujućih skraćenica i užasnog rukopisa. Eminentan ili ne, odlučila je da ga više ne angažuje.

Međutim, navratio je Džejmi, pozvonivši joj na vrata malo pre šest. Dočekala ga je srdačno i odmah pozvala da ostane na večeri, razume se, ako nema ništa drugo u planu. Znala je da će prihvatiti, kao što i jeste, posle trenutka oklevanja kojim je zadovoljena forma. I kojim je zadovoljen ponos: Džejmi je bio Ketinih godina, dvadesetčetvorogodišnjak, a bio je petak uveče. Svi su imali nešto u planu za to večer, a on nije želeo da Izabel pomisli da on nema društveni život.

„Pa, sad“, rekao je, „jeste da sam mislio da se nađem s nekim društvom, ali kad već pitate... što da ne?“

Izabel se osmehnula. „Smućkaću nešto od onoga što imam u frižideru, kao i obično, ali znam da ti nisi izbirljiv.“

Džejmi je skinuo jaknu i ostavio je u predsoblju, zajedno s torbom.

„Poneo sam neke note sa sobom“, rekao je. „Mislio sam da biste možda mogli da me pratite. To jest, malo kasnije.“

Izabel je klimnula glavom. Svirala je klavir sasvim dobro i obično je uspevala da prati Džejmija, koji je bio tenor. Imao je školovan glas i pevao u poznatom horu, što je bio još jedan atribut, pomislila je, koji je Ket mogla da uzme u obzir. Nije imala pojma ume li Tobi da peva, ali iznenadilo bi je da ume. Takođe, bilo je malo verovatno da svira neki instrument (sem gajdi, možda, ili, u najboljem slučaju, bubnjeva), dok je Džejmi svirao fagot. Ket je imala sluha, a i sama je srazmerno dobro svirala klavir. Odlično je pratila Džejmija tokom njihovog kratkog zabavljanja, podstičući ga na izvanredno muziciranje. Tako su prirodno zvučali onako zajedno, pomislila je Izabel. Kad bi samo Ket to shvatila! Kad bi samo uvidela čega se odriče. Ali naravno, Izabel je bilo jasno da u tim stvarima nema objektivnosti. Postojala su dva testa: test najboljeg interesa i test međusobne hernije. Džejmi je bio u Ketinom najboljem interesu – Izabel je bila ubeđena u to – ali međusobna hernija bila je sasvim druga stvar.

Izabel je okrnula pogledom svog gosta. Ket je sigurno osetila privlačnost prema njemu, a gledajući ga sad, shvatala je i zašto. Ket je volela visoke muškarce, a Džejmi je bio visok koliko i Tobi, možda čak malčice viši. Bio je neosporno zgodan: visoke jagodice, tamna kosa koju je šišao en brossé^[30] i prirodna preplanulost. Mogao je da prođe kao Portugalac – skoro – ili Italijan, možda, premda je i po ocu i po majci bio Škot. Šta bi više mogla Ket da poželi? pomislila je. Ali stvarno! Može li devojka uopšte da traži nešto više od Škota koji izgleda kao Mediteranac i ume da peva?

Odgovor je shvatila spontano, poput neprijatne istine koja se čoveku ukaže u pogrešnom trenutku. Džejmi je bio predobar. Poklanjao je Ket svu svoju pažnju – čak joj se možda i ulagivao – a njoj je to na kraju dosadilo. Ne dopadaju nam se oni koji su nam u celosti na raspolaganju, koji nam se potpuno predaju. Istisnu nas. Učine da se osetimo nelagodno.

To je bilo to. Da je Džejmi održao određenu distancu, određeni stepen rezervisanosti, to bi zainteresovalo Ket. Zato je sada bila srećna. Nije mogla da poseduje Tobija, koji je uvek delovao

pomalo rezervisano, kao da je isključuje iz nekog dela svojih planova (što je bilo tačno, Izabel je ubedila sebe u to). Bilo je pogrešno verovati da su muškarci predatori: žene imaju potpuno iste sklonosti, premda ih često diskretnije otkrivaju. Tobi je bio pogodan plen. Džejmi je prestao da je interesuje zato što joj je jasno dao do znanja da uživa njegovu potpunu i neograničenu pažnju. Zaključak je bio sasvim jasan.

„Bio si predobar za nju“, promrmljala je.

Džejmi ju je zbunjeno pogledao. „Predobar?“

Izabel se osmehnula. „Razmišljala sam naglas“, rekla je. „Razmišljala sam o tome da si bio predobar za Ketin ukus. Eto zašto vam nije išlo. Trebalo je da joj više... da joj više izmičeš. Trebalo je da je tu i tamo razočaraš. Da ponekad baciš oko i na druge devojke.“

Džejmi nije rekao ništa. Često su razgovarali o Ket – i još je gajio nadu da će Izabel biti njegov put povratka do Ketine ljubavi, ili je barem Izabel tako mislila. Ali ovo novo mišljenje koje je izrazila bilo je, bez sumnje, neočekivano. Zašto bi je razočarao?

Izabel je uzdahnula. „Izvini“, rekla je. „Sigurna sam da ne želiš da ponovo prežvakavamo iste stvari.“

Džejmi je podigao ruke. „Ne smeta mi. Volim da pričam o njoj. Želim da pričam o njoj.“

„Oh, znam“, rekla je Izabel. Potom je učutala. Želela je da mu kaže nešto što mu dosad nije rekla i procenjivala je da li je pravi trenutak. „Još uvek je voliš, zar ne? Još uvek si zaljubljen u nju.“

Džejmi je u neprilici pogledao u tepih.

„Baš kao i ja“, tiho je rekla Izabel. „Ima nas dvoje. Ja sam još uvek pomalo zaljubljena u nekog koga sam poznavala nekad davno, pre mnogo godina. A ti si, eto, zaljubljen u nekog ko te, izgleda, ne voli. Baš smo par, nas dvoje. Šta nam to treba?“

Džejmi je još časak ćutao. Potom ju je upitao: „Kako se zvao? Vaš... taj muškarac.“

„Džon Lajamor“, odvratila je.

„A šta je bilo s njim?“

„Ostavio me je“, rekla je Izabel. „Sada živi u Kaliforniji. S drugom ženom.“

„Mora biti da vam to veoma teško pada“, rekao je Džejmi.

„Jeste, teško je“, priznala je Izabel. „Ali opet, sama sam kriva, zar ne? Trebalo je da nađem nekog drugog, umesto što stalno razmišljam o njemu. Pretpostavljam da bi ti trebalo da uradiš upravo to.“ Savet je bio malodušan; ali dajući ga, shvatila je da je sasvim na mestu. Kad bi Džejmi našao drugu, možda bi se Ket zainteresovala za njega nakon što se otarasi Tobija. Otarasi! Zvučalo je tako zlokobno, kao da bi njih dvoje mogli da aranžiraju nesrećan slučaj. Lavinu, na primer.

„Može li čovek da pokrene lavinu?“ upitala je.

Džejmi ju je razrogačeno pogledao. „Baš čudno pitanje“, rekao je. „Ali, da, naravno da može. Ako je sneg u odgovarajućem stanju, potrebno je samo da pokrenete neku manju količinu, dovoljno je čak da zgazite na njega, i lavina se pokreće. Ponekad ju je moguće pokrenuti glasnim razgovorom. Vibracije glasa mogu da pokrenu sneg.“

Izabel se osmehnula. Ponovo je zamislila Tobija na padini planine, u skijaškom odelu boje trule višnje, kako glasno priča o vinu. „Znate li da sam pre neki dan pio divan šabli. Prekrasan. Iskričav,

oštar..." Začutao bi, a za to vreme bi reči „iskričav, oštar" odjekivale preko snežnih nanosa, taman dovoljno da pokrenu talas snega.

Obuzdala se. Već treći put ga je zamišljala kao žrtvu katastrofe i znala je da bi trebalo da prestane s tim. Bilo je to detinjasto, bezobzirno i nemoralno. Dužnost nam je da kontrolišemo svoje misli, rekla je sebi. Odgovorni smo za svoja psihička stanja, to je dobro znala iz svega što je pročitala o moralnoj filozofiji. Može da naiđe spontana misao, što je stvar moralne ravnodušnosti, ali ne bi trebalo da se bavimo štetnim fantazijama, jer je to loše po karakter i, uz to, moglo bi se desiti da pokušamo da pretvorimo fantaziju u stvarnost. Bilo je to pitanje dužnosti prema sebi, kantovski rečeno, i šta god da je mislila o Tobiju, on nije zasluživao da ga poklopi lavina ili da ga umese u kolače. To nije zasluživao niko, čak ni istinski zlikovci ili pripadnici one druge klase izazivača Nemezis,¹³¹ totalnih sebičnjaka.

Ko su, pitala se, ti arogantni ljudi? Imala je u glavi kratak spisak onih koje ne bi bilo loše upozoriti, zarad njihove sopstvene zaštite, na to kako su blizu da privuku pažnju Nemezis – spisak na čijem se čelu nalazio lokalni penjač na društvenoj lestvici čija je drskost oduzimala dah. Lavina bi mogla da umanjí njegovu samozadovoljnost, ali to bi bilo svirepo; imao je i svoju dobru stranu, stoga je morala da odbaci takve misli, nedostojne urednice Revije za primenjenu etiku.

„Muzika pre večere“, živahno je rekla Izabel. „Šta si doneo? Daj da vidim.“

Prešli su u muzičku sobu, neveliku prostoriju u zadnjem delu kuće, opremljenu restauriranim edvardijanskim notnim stalkom i koncertnim klavirom njene majke. Džejmi je otvorio svoj muzički kovčez i izvadio tanak notni album, koji je dodao Izabel da ga pregleda. Prelistavala ga je, osmehujući se. Bila je to upravo ona vrsta muzike za koju se uvek odlučivao, obrade Bernsa, arije Gilberta i Salivena i, razume se, „O mio babbino caro“.¹³²

„Baš za tvoj glas“, rekla je Izabel. „Kao i obično.“

Džejmi je porumeneo. „Ne snalazim se baš najbolje s novijim stvarima“, rekao je. „Sećate li se onog Britna?¹³³ Nikako mi nije išao.“

Izabel ga je žurno ohrabrila. „Dopadaju mi se ove“, rekla je. „Sviraju se mnogo lakše od Britna.“

Ponovo je prelistala album i najzad odlučila.

„’Dva sjajna oka’?“¹³⁴

„To“, rekao je Džejmi.

Zasvirala je uvod, a Džejmi je zapevao, stojeći u svojoj pevačkoj pozi, glave nagnute napred kako ne bi naprezao grkljan. Izabel je svirala odlučno – jedini pravi način, smatrala je, za sviranje Gilberta i Salivena – i završili su improvizacijom koje baš i nije bilo u notama, ali se mogla naći tamo da se Saliven malo potrudio. Zatim su izveli Bernsovu „Džon Anderson, moj dragi“.

Džon Anderson, pomislila je. Da. Razmišljanje o prolasku godina i ljubavi koja opstaje. Blažena bila tvoja sedaglava, Džone Andersone, dragane moj. U ovom stihu je bilo neke neizrecive tuge zbog koje bi je uvek steglo u grudima. Bio je to Berns u svom blažem raspoloženju i govorio je o postojanosti koju, po svemu sudeći, pa i po sopstvenom priznanju, nije uspevao da dostigne u svojim odnosima sa ženama. Kakav licemer! Ili možda ne? Ima li ičega nemoralnog u veličanju kvaliteta koje sami ne posedujemo? Svakako da ne. Ljudi koji pate od akrazije¹³⁵ (o kojoj filozofi sve znaju i o kojoj uživaju da raspredaju nadugačko i naširoko) mogu i dalje tvrditi da je bolje raditi ono što sami inače ne rade. Možete reći da je prekomerno uživanje u čokoladi ili vinu ili bilo čemu drugom u čemu ljudi

vole da preteraju, loše, i pri tom ipak dozvoljavati sebi prekomerno uživanje u tim stvarima. Važno je, svakako, da ne krijete tu svoju sklonost ka prekomernom uživanju.

Pesma „Džon Anderson“ bila je predviđena da je peva žena, ali mogu da je pevaju i muškarci, ako to žele. Na neki način, još je dirljivija kad je peva muškarac, jer može da se shvati i kao da govori o muškom prijateljstvu. Mada muškarci ne vole da pričaju – a još manje da pevaju – o tim stvarima, što je oduvek zbunjivalo Izabel. Žene su toliko prirodnije u svojim prijateljstvima i u svom prihvatanju onoga što im ta prijateljstva znače. Muškarci su drugačiji: drže svoje prijatelje na odstojanju i nikad ne priznaju osećanja koja prema njima gaje. Mora biti da je tako suvopamo biti muškarac; tako ograničeno; začelo im manjka čitav svet emocija i saosećajnosti; kao da žive u pustinji. A opet, ima tako mnogo izuzetaka; na primer, sigurno je čudesno biti Džejmi, s tim njegovim izvanrednim licem, tako punim osećanja, poput lica onih mladih ljudi sa slika iz doba firentinske renesanse.

„Džon Anderson“, rekla je Izabel, pošto je odsvirala poslednji akord i zvuk muzike utihnuo. „Razmišljala sam o tebi i Džonu Andersonu. Tvom prijatelju Džonu Andersonu.“

„Nisam ga nikad imao“, odvratio je Džejmi. „Nisam nikad imao takvog prijatelja.“

Izabel je podigla pogled s nota i pogledala kroz prozor. Počinjalo je da se smrkava i grane drveća ocrtavale su se naspram bledeg večernjeg neba.

„Baš nijednog? Čak ni kao dečak? Mislila sam da dečaci gaje veoma bliska prijateljstva. David i Jonatan.“^[36]

Džejmi je slegao ramenima. „Imao sam drugove. Ali nikog s kim bih se godinama družio. Nikog o kome bih mogao ovako da pevam.“

„Baš tužno“, rekla je Izabel. „Zar ti nije žao zbog toga?“

Džejmi je načas razmislio. „Pretpostavljam da jeste“, odvratio je. „Voleo bih da imam gomilu prijatelja.“

„Mogao bi da ih imaš“, rekla je Izabel. „Vi – u vašim godinama – lako sklapate prijateljstva.“

„Ja ne“, rekao je Džejmi. „Ja želim samo...“

„Dabome“, rekla je Izabel. Spustila je poklopac klavira i ustala sa stolice.

„Sada ćemo otići da spremimo nešto za večeru“, rekla je. „Eto šta ćemo da radimo. Ali prvo...“

Vratila se do klavira i ponovo zasvirala, a Džejmi se osmehnuo. „Soave sia il vento“,^[37] neka vetar bude blag, vetar koji nosi tvoju barku njenim kursom; neka talasi budu mirni. Arija božanskija od svega ikad napisanog, pomislila je Izabel, i izražena tako lepim osećanjem, kakvo bi čovek mogao da poželi bilo kome, i sebi samom, mada zna da ponekad uopšte nije tako, da je ponekad sasvim drugačije.

Posle večere, koju su jeli u kuhinji, za velikim stolom od borovine koji je Izabel koristila za nezvanične večere – jer je atmosfera u kuhinji bila prisnija nego u ostatku kuće – Džejmi je primetio: „Nešto ste rekli tamo u muzičkoj sobi. Rekli ste mi za tog čoveka, Džona kako-ono-beše...“

„Lajamor. Džon Lajamor.“

Džejmi je ponovio. „Lajamor. Nije baš lako za izgovaranje, zar ne, jer jezik ide na gornje nepce za la i onda se pritiska na donje za ja, da bi potom i usne imale posla. Dalhusi je mnogo lakše. Ali, ono što ste mi rekli nateralo me je da se zamislim.“

Izabel je posegnula za svojom šoljom kafe. „Drago mi je što uspevam da podstaknem na razmišljanje.“

„Da“, nastavio je Džejmi. „Kako uopšte dođe do toga da se čovek nađe u vezi s nekim ko ga ne čini srećnim? On vas nije učinio srećnom, zar ne?“

Izabel je pogledala u svoj podmetač za jelo – pogled na zaliv Fort s pogrešne strane, iz Fajfa. „Ne, nije. Učinio me je vrlo nesrećnom.“

„Ali zar niste to shvatili još na početku?“ upitao je Džejmi. „Ne želim da zabadam nos, ali radoznao sam. Zar niste shvatili kako će biti?“

Izabel ga je pogledala. Jeste da je imala onaj kratak razgovor s Grejs, ali ovo nije bilo nešto o čemu je imala običaj da govori. I, uostalom, šta je o tome uopšte imalo da se kaže, sem da se prizna da je volela pogrešnog čoveka i da je nastavila da ga voli, u nadi da će se nešto promeniti?

„Bila sam prilično zanesena njime“, tiho je rekla. „Mnogo sam ga volela. Bio je jedini koga sam želela da viđam, jedini s kim sam želela da budem. Ostalo mi nije izgledalo tako važno, zbog bola koji sam znala da ću osećati ako ga se odreknem. Zato sam bila uporna, kako to ljudi već umeju da budu. Uporni.“

„I jednog dana – bili smo u Kembridžu – pitao je hoću li da idem s njim u Irsku, odakle je bio. Trebalo je da provede dve nedelje kod roditelja, koji su živeli u Korku. Pristala sam i to je, pretpostavljam, bila velika greška.“

Zastala je. Nije joj bilo ni na kraj pameti da će govoriti Džejmiju o ovome, jer je to značilo da će mu priznati nešto što bi radije zadržala za sebe. Ali sedeo je tu i posmatrao je s iščekivanjem, tako da je odlučila da nastavi.

„Ne poznaješ Irsku, zar ne? Dakle, reći ću ti da tamo imaju vrlo jasnu predstavu o tome ko su i ko su svi ostali, kao i o tome u čemu je razlika. Džon je u Kembridžu važio za velikog podrugljivca – ismevao je pripadnike srednje klase koje je viđao oko sebe. Govorio je da su uskogruđi i sitničavi. A onda, kad smo stigli kod njegovih u Kork, zatekla sam se u bungalovu tipičnom za srednju klasu, sa Svetim srcem na zidu kuhinje. A njegova majka je dala sve od sebe da me pokopa. Bilo je grozno. Imale smo užasnu svađu nakon što sam ja rešila da budem otvorena i direktno je upitala da li me ne podnosi zato što nisam katolikinja ili što nisam Irkinja.“

Džejmi se osmehnuo. „I, šta je rekla?“

Izabel je oklevala. „Rekla je... rekla je, ta užasna žena, rekla je da je to zato što sam drolja.“

Podigla je pogled prema Džejmiju, koji je razrogačeno zurio u nju. Potom se osmehnuo. „Kakva...“ Glas mu je zamro.

„Jeste, zaista, i zato sam insistirala da Džon i ja odemo, pa smo otišli u Keri i odseli u tamošnjem hotelu, gde me je upitao da se udam za njega. Reкао je da ćemo, kao braćni par, moći da dobijemo kolešku kuću kad se vratimo u Kembridž. I ja sam pristala. A onda je rekao da će nas venčati pravi irski sveštenik, „velekrasni“, kako ih je zvao. Pitala sam ga šta će mu sveštenik, kad ne veruje? A on je odvratio da ni sveštenik ne veruje.“

Ućutala je. Džejmi je uzeo svoj ubrus i stao da ga slaže. „Izvinite“, jednostavno je rekao. „Izvinite zbog ovoga. Nije trebalo da vas zapitkujem o tome, zar ne?“

„Ne smeta mi“, odvratila je Izabel. „Ali pokazuje kako ljudi umeju da donose važne odluke na

potpuno pogrešan način. I da možemo da grešimo u vezi s bilo čim. Nemoj grešiti u životu, Džejmi. Nemoj sve uraditi pogrešno."

Poruku je primila Grejs, sledećeg jutra, dok je Izabel bila u vrtu. Adresa koju je tražila glasila je Vorender park 48, četvrti sprat desno. Na vratima piše Dufus, što je bilo prezime devojke koja je delila stan s Majkom Frejzerom. Zvala se Henrijeta Dufus, ali su je svi zvali Hen,¹³⁸ a treći cimer zvao se Nil Mekfarlejn. To je bilo sve što je Ket uspela da sazna, ali drugo joj Izabel nije ni tražila.

Grejs joj je informaciju prenela s upitnim izrazom na licu, ali je Izabel odlučila da joj ne govori o čemu je reč. Grejs je imala vrlo čvrsta stanovišta o radoznalosti i bila je krajnje diskretna u svakom pogledu. Nesumnjivo bi svaku istragu koju je Izabel planirala smatrala krajnje neprimerenom i tako bi je i komentarisala. Stoga je Izabel mudro ćutala.

Odlučila je da u posetu cimerima ode uveče, budući da nije imalo svrhe da tamo ide tokom dana, kad su verovatno na poslu. Ostatak dana radila je na Reviji, pročitavši nekoliko podnesaka prispelih jutarnjom poštom. Taj proces sortiranja bio je veoma važan. Poput svih ostalih časopisa, Revija je, bez obzira na svoju akademsku prirodu, dobijala autorske priloge čitalaca koji su bili sasvim neodgovarajući i odbacivali su se bez slanja na lekturu. To jutro je, međutim, donelo pet ozbiljnih članaka, koji su iziskivali pomno čitanje. Prvo se latila pažljivo argumentovanog rada o utilitarizmu vlasti u zakonodavnom procesu, ostavljajući sočniji članak „Govorenje istine u seksualnim odnosima: izazov Kantu“ za kasnije pre podne. Prijaće posle prepodnevene kafe, pomislila je; volela je da uživanje u kritici Kanta ostavlja za kraj.

Dan je prošao brzo. Članak o utilitarizmu vlasti imao je određenu težinu, ali je većim delom, blagodareći autorovom stilu, bio dosadan za čitanje. Na prvi pogled, bio je napisan na engleskom, ali Izabel je smatrala da se ta varijanta engleskog jezika pojavljuje samo u određenim uglovima akademske zajednice, u kojoj se lažna veličina smatrala vrlinom. Po njoj, to je ličilo na engleski prevod nemačkog; nije da su svi glagoli završili na kraj rečenice, ali je naprosto sve zvučalo tako teško, tako krajnje ozbiljno.

Bila je u iskušenju da odbaci dosadni članak, na temelju gramatičkih nejasnoća, a da autoru potom napiše pisamce – jednostavnim rečima – i objasni zbog čega je to uradila. Ali kad je na naslovnoj strani članka videla njegovo ime i ustanovu, znala je da bi tako nešto imalo reperkusija. Harvard! „Govorenje istine u seksualnim odnosima“ bilo je jasnije napisano, ali nije kazivalo ništa novo. Trebalo bi da govorimo istinu, slagao se autor, ali ne celu istinu. U nekim prilikama je licemerje neophodno da bi se zaštitila osećanja drugih. (Kao da je autor odražavao njeno nedavno izneseno mišljenje o tome.) Ne bi, dakle, trebalo da kažemo svojim ljubavnicima da su nedovoljno dobri ljubavnici – ako je to slučaj. Valjda očigledno samo ako je to slučaj, pomislila je Izabel. Granice iskrenosti u ovim stvarima su naročito jasno određene, i to s pravom.

Sa zanimanjem je pročitala članak i pomislila da će predstavljati živahno štivo za pretplatnike Revije, kojima je možda potrebno malo podsticaja. Filozofija seksa bila je neuobičajena oblast primenjene etike, ali je imala svojih eksponenata koji su se, to je znala, okupljali na godišnjoj konvenciji u Sjedinjenim Državama. Revija je ponekad objavljivala najavu tih skupova, ali pitala se da li ovih nekoliko učtivo sročениh rečenica daju celu priču: Prepodneвно zasedanje: seksualna semiotika i lični prostor; kafa; Perverzija i autonomija; ručak (jer valja voditi računa i o drugim apetitima), i tako dalje, sve do popodneva. Izvodi iz radova bili su verovatno dovoljno eksplicitni, ali šta se, upitao bi se neko, događalo posle te konvencije? Pretpostavljala je da ti ljudi izvesno nisu od onih koji se lažno prenemažu; najzad, bave se primenjenom etikom.

Izabel ni sama nije bila od takvih, ali je snažno verovala u diskreciju u stvarima seksa. Pogotovo se pitala kad je u redu, ako je uopšte ikad u redu, objaviti pojedinosti svojih seksualnih doživljaja. Da li bi se druga osoba složila s tim? pitala se; verovatno ne, a u tom slučaju joj je naneta šteta pisanjem o nečemu što je u suštini privatna stvar dveju osoba. Postoje dve kategorije ljudi na kojima počiva dužnost praktično apsolutne poverljivosti: lekari i ljubavnici. Trebalo bi da svom lekaru možete da kažete sve, sigurno znajući da to što ste rekli neće izaći van zidova ordinacije, a isto bi trebalo da važi i za ljubavnika ili ljubavnicu. A ipak, tu ideju napadaju: država traži od lekara podatke (o vašim genima, seksualnim navikama, dečjim bolestima), a lekari moraju da se odupiru. A nebrojene legije prostih radoznalaca žele informacije o vašem seksualnom životu i debelo bi platili da do njih dođu – ukoliko ste, naravno, dovoljno poznata ličnost. Ali ljudi imaju pravo na svoje tajne, na osećaj da makar neki delić svog života mogu da smatraju krajnje, krajnje privatnim; jer ako su lišeni te privatnosti, njihova ličnost trpi. Dozvolite ljudima da imaju svoje tajne, smatrala je Izabel, premda verovatno staromodno.

Zlosrećni filozofi bili su poznati prestupnici kada je reč o otkrivanju sopstvene intime. To je uradio Bertrand Rasel, svojim obelodanjujućim dnevnicima, kao i A. Dž. Ajer.¹³⁹¹ Zašto su ovi filozofi zamišljali da javnost zanima da li su ili nisu spavali s nekim, i koliko često? Da li su pokušavali da nešto dokažu? Da li bi ona, Izabel, odolela Bertrandu Raselu? pitala se; i odmah sama odgovorila na to pitanje. Bi. Kao i A. Dž. Ajeru.

Do šest popodne, uspela je da raščisti gomilu zaostalih članaka i napiše propratna pisma recenzentima za ona koja je trebalo da budu uzeta u dalje razmatranje. Zaključila je da je pola sedam idealno vreme za posetu broju 48 u nizu kuća u neposrednoj blizini Vorender parka, jer je to davalo vremena cimerima da se vrate s posla (šta god da su radili), a ipak im nije kvarilo planove za večer. Izašavši iz svoje biblioteke, otišla je u kuhinju i popila kafu pre izlaska.

Šetnja do lamele Vorender park bila je kratka, jer se nalazila baš ispod trouglastog parka na kraju avenije Brantsfild. Nije žurila, razgledajući izloge pre no što je najzad laganom šetnjom prešla travnjak koji je vodio do početka niza kuća. Iako je bilo prijatno prolećno veče, počeo je da duva hladan povetarac, a oblaci su velikom brzinom plovili nebom prema severu, u pravcu Norveške. Bila je to severna svetlost, svetlost grada koji je pripadao nepreglednom čeličnosivom prostranstvu Severnog mora isto onoliko koliko i talasastim brežuljcima svog zaleđa. Ovo nije bio Glazgov, sa svojom mekom, zapadnom svetlošću i blazinom Irske i gaelstva Pobrđa. Ovo je bio grad podignut na udaru ledenih vetrova s istoka; grad vijugavih, kaldrmisanih ulica i gordih stubova; grad mrklih noći, svetlosti sveća i intelekta.

Stigla je do lamele Vorender park i skrenula niz blagu krivinu koja je vodila do prvog ulaza. Bila je to dopadljiva građevina, koja je zauzimala jednu stranu ulice, gledajući preko na Medouz i daleke šiljate krovove i tornjeve starog Hospicijuma. Ova viktorijanska stambena zgrada bila je šestospratnica od klesanog kamena, s kosim krovom pokrivenim škrljcem. Neki od ovih krovova bili su oivičeni tornjićima, nalik na one škrljčane tornjiće francuskih dvoraca, s napravama od kovanog gvožđa na vrhu. Ili su ivice krovova imale kamene puškarnice, reljefne šare u vidu čakalja, ponekog gargojla, a sve to pružalo je prvobitnim stanarima osećaj da žive donekle sa stilom i da sve što razlikuje njihove stanove od stanova gospode jeste veličina stambenog prostora. Međutim, uprkos ovim maštovitim dodacima, ovo su bili dobri stanovi, solidno građeni i, premda originalno namenjeni da budu prebivalište sitne buržoazije, postali su utočište studenata i mladih ljudi raznih profesija. Stan u koji je išla začelo je bio tipičan zajednički stan, koji je iznajmljivalo troje ili četvoro mladih ljudi. Prostranost stanova omogućavala je da svako od stanara ima sopstvenu sobu, ne uzurpirajući

poveću dnevnu sobu i trpezariju. Po svoj prilici je to bio vrlo udoban aranžman, koji je stanarima odgovarao sve dok ne reše da stupe u brak ili da s partnerom žive u vanbračnoj zajednici. Razume se, ovakvi stanovi bili su odlično mesto za rađanje trajnih prijateljstava – ali i trajnih neprijateljstava.

Do stanova je vodilo obično kameno stepenište, do kojeg se dolazilo kroz impozantna ulazna vrata. Najčešće su bila zaključana, ali otvarala su se iz stana, pritiskom na taster. Izabel je preletela pogledom preko niza ceduljica pored tastera interfona i pronašla onu na kojoj je pisalo „Dufus“. Pritisla je i sačekala. Posle oko jednog minuta, iz malog zvučnika začuo se glas koji ju je upitao šta želi.

Izabel se primakla malenom mikrofonu na kutiji interfona. Rekla je svoje ime i objasnila da bi želela da razgovara s gospođicom Dufus. U vezi s nesrećnim slučajem, dodala je.

Usledila je kratka pauza, a potom se oglasila zujalica. Izabel je gurnula vrata i krenula uz stepenice, primećujući onaj ustajali, pomalo prašnjavi vonj koji kao da visi u vazduhu iznad ovakvih starih kamenih stepeništa. Bio je to miris mokrog kamena koji se osušio, kombinovan s mirisom koji je dopirao iz kuhinja pojedinih stanova. Podsećao ju je na detinjstvo, kad se svake nedelje penjala uz ovakve stepenice, idući na časove klavira kod gospođice Merilin MekGibon – gospođice MekGibon, koja je uvek govorila kako muzika ume da ponese.

Zastala je i stajala jedan časak sasvim nepomično, prisećajući se gospođice MekGibon, koju je kao dete volela, ali kod koje je, iako je bila samo dete, primećivala auru tuge, tuge zbog nečega nedovršenog. Jednom je došla na čas i zatekla je crvenih očiju, s tragovima suza na puderu koji je stavljala na lice, i nemo je zurila u nju sve dok se gospođica MekGibon nije okrenula na drugu stranu, mrmljajući: „Ne osećam se dobro. Izvinjavam se. Danas mi zaista nije dobro.“

A Izabel je rekla: „Nešto se desilo?“

Gospođica MekGibon je zaustila da kaže da, ali se predomislila i rekla ne, odmahnuvši glavom, posle čega se posvetila skalama koje je Izabel naučila, i Mocartu, ne govoreći više ništa. Kasnije, kao mlada devojka, sasvim slučajno je saznala da je gospođica MekGibon izgubila svoju prijateljicu i družicu, izvesnu Lalu Gordon, kćerku sudije Krivičnog suda, koja je, primorana da bira između svoje porodice (koja nije odobravala njenu vezu s gospođicom MekGibon) i njenog prijateljstva, izabrala ono prvo.

Stan se nalazio na četvrtom spratu, a kad je Izabel stigla gore, vrata su već bila poluotvorena. U predsoblju je čekala mlada žena, koja je širom otvorila vrata videći da Izabel nailazi. Izabel joj se osmehnula, upivši jednim pogledom pojavu Hen Dufus: visoka, tanka kao vrba, s lepim, krupnim srnećim očima koje je Izabel uvek povezivala s devojkama sa zapadne škotske obale, ali koje, po svoj prilici, nisu imale nikakve veze s tim. Hen joj je uzvratila osmeh i pozvala je da uđe unutra. Da, pomislila je Izabel oslušnuvši njen naglasak: zapad, mada ne Glazgov, kao što je Ket rekla, već neka fina mala varoš, Danbarton, možda, eventualno Helensburg, ništa veće. Ali definitivno nije bila Henrijeta; Hen joj je mnogo bolje pristajalo.

„Oprostite što upadam ovako nenajavljena. Nadala sam se da ću vas možda zateći kod kuće. Vas i...“

„Nila. Mislim da on nije tu. Ali stići će svakog časa.“

Hen je zatvorila stan i pokazala prema vratima u dnu predsoblja. „Možemo ovuda“, rekla je. „Bojim se da je kod nas uvek nered.“

„Nema potrebe da se izvinjavate“, rekla je Izabel. „Svi mi živimo u neredu. Tako je udobnije.“

„Volela bih da sam uredna“, rekla je Hen. „Trudim se, ali pretpostavljam da čovek ne može da bude ono što nije.“

Izabel se osmehnula, ali nije rekla ništa. Bilo je u ovoj ženi nečega fizičkog, dašak neke... pa, seksualne energije. Naslućivao se nepogrešivo, poput nečije muzikalnosti ili asketizma. Bila je kao stvorena za neuredne sobe i razmeštene krevete.

Dnevna soba, u koju je Hen uvela Izabel, gledala je na sever, preko drveća koje je oivičavalo južni obod Medouza. Prozori, original viktorijanski, začelo su preplavljivali sobu svetlošću u toku dana; čak i sad, u rani sumrak, u sobi još nije bilo potrebno paliti svetio. Izabel je prišla jednom od prozora. Pogledala je dole. Ispod njih, na kaldrmi, neki dečak vukao je na povocu psa koji se odupirao. Dečak se sagnuo i udario ga po leđima i životinja se okrenula, pokušavajući da se odbrani. Potom ga je dečak šutnuo u rebra i ponovo stao da tegli povodac.

Hen je stala pored nje i takođe pogledala dole. „Bezobrazno derište, taj mali. Zovem ga Ljigavi Sutar. Stanuje u prizemlju, s majkom i njenim privremenim momkom. Mislim da kuće ne voli nikog od njih.“

Izabel se nasmejala. Dopalo joj se poređenje sa Sutarom Ulizicom; nekad je svako škotsko dete znalo za Ljigavog Sutara i Debelog Boba, a sad?^[40] Odakle sada dolaze likovi koji zalaze u škotska detinjstva? Svakako ne s ulica Dandija, pomislila je, tih toplih, mitskih ulica koje je Sandej post naseljavao oštroumnim klincima.

Okrenule su se od prozora, a Hen je pogledala u Izabel. „Recite mi, zašto ste došli kod nas? Niste valjda novinar?“

Izabel je energično odmahнула glavom. „Taman posla. Ne, bila sam svedok. Videla sam kad se to desilo.“

Hen je zurila u nju. „Bili ste tamo? Videli ste Marka kako pada?“

„Bojim se da jesam.“

Hen se osvrnula, potraživši pogledom najbliže sedište, a potom sela. Gledala je u pod, nekoliko trenutaka ne govoreći ništa. Potom je podigla pogled. „Znate, trudim se da ne mislim o tome. Prošle su samo dve-tri nedelje, a ja već pokušavam da zaboravim. Ali nije lako, kad tako izgubite nekog s kim delite domaćinstvo.“

„Dabome da nije. Razumem vas.“

„Dolazila je policija, znate. Dolazili su i raspitivali se o Marku. Potom su došli njegovi roditelji, da pakuje njegove stvari. Možete zamisliti kako nam je svima bilo.“

„Mogu, kako da ne.“

„A dolazili su i drugi ljudi“, nastavila je Hen. „Markovi prijatelji. Kolege s posla. Dan za danom.“

Izabel se spustila na sofu, pored Hen. „A sad i ja. Oprostite što sam ovako upala. Mogu da mislim kako vam je.“

„Zašto ste došli?“ ponovo je upitala Hen. To nije bilo rečeno na odbojan način, ali je Izabel ipak osetila određen prizvuk u ovom pitanju. Bila je to iznurenost, možda; iznurenost pri samoj pomisli na još jednu seriju pitanja.

„Bez stvarnog razloga“, tiho je odvrtila Izabel. „Pretpostavljam, zbog toga što sam se našla, na neki način, umešana u to, a nemam s kim da pričam o tome – nikog povezanog s tim, ako me razumete. Videla sam kad se to desilo – taj užas – a ne poznajem nikog ko zna išta o njemu, o Marku.“ Zastala je. Hen ju je posmatrala svojim krupnim bademastim očima. Izabel je verovala u ono što je govorila, ali da li je to cela istina? Ipak, teško da je mogla da kaže ovim ljudima da je na njihovom pragu osvanula iz čiste radoznalosti u vezi s onim što se dogodilo; s tim, ali i s nejasnom sumnjom da u toj nesreći ima još nečega.

Hen je zatvorila oči, a potom klimnula glavom. „Shvatam“, rekla je. „Što se mene tiče, to je sasvim u redu. Na neki način, volela bih da iz prve ruke čujem šta se dogodilo. Dovoljno sam dugo zamišljala.“

„Znači, ne zamerate mi?“

„Ne, ne zameram vam. Ako će vam to nekako pomoći, zaista mi ne smeta.“ Posegnula je i dotakla Izabelinu ruku. Ovaj saosećajni gest bio je neočekivan, a Izabel se činilo – nezasluženo, pomislila je – da to nije u skladu s njenim karakterom. „Skuvaću kafu“, dodala je Hen, ustajući. „Zatim ćemo razgovarati.“

Hen je izašla iz sobe, a Izabel se zavalila na naslon sofe i pogledala oko sebe. Bila je lepo nameštena, za razliku od mnogih iznajmljenih stanova, koji brzo poprime polovan izgled. Na zidovima su visile reprodukcije – ukus vlasnika stana, verovatno pomešan s ukusom stanara: vodopadi Klajda (stanodavac); Veći blesak, od Hoknija, i Vetrijanovi ¹⁴¹ Filozofi amateri (stanari); i Jona, od Peploa (stanodavac). Osmehnula se u pravcu Vetrijana – umetnički establišment Edinburga gledao je na njega s krajnjim neodobravanjem, ali njegova popularnost i pored toga nije jenjavala. Zašto? Zato što je njegovo figurativno slikarstvo govorilo nešto o životima ljudi (barem onih koji u večernjoj odeći igraju na plaži); imalo je svoju priču, na isti način kao slike Edvarda Hopera. ¹⁴² Zato je bilo toliko pesama nadahnutih Hoperovim delima; na svemu što je naslikao, kao da se nalazila napomena „čitaj dalje“. Zašto su ti ljudi tamo? O čemu razmišljaju? Šta će sada da rade? Hokni, dabome, nije ostavljao nijedno pitanje bez odgovora. Na Hoknijevoj slici je bilo sasvim jasno šta ko ima na umu: plivanje, i seks, i narcisizam. Da li je Hokni naslikao VHO-a? Jeste, setila se; i veoma dobro uhvatio geološku katastrofu koju je predstavljalo njegovo lice. Ja sam kao mapa Islanda. Da li je on to rekao? Pomislila je da nije, ali možda i jeste. Jednog dana će napisati knjigu o sasvim apokrifnim citatima, ali koji bi se mogli pripisati ljudima koji su možda rekli baš to. Vladala sam celo popodne, a sad mi se ulaguju. Kraljica Viktorija. ¹⁴³

Skrenuvši pogled s Vetrijana, zagledala se kroz vrata. U predsoblju se nalazilo ogledalo – dugačko ogledalo, od onih koja se češće nalaze na vratima garderobe. S mesta na kojem je sedela, videla ga je sasvim lepo, i upravo u tom trenutku ugledala je kako je u stan uleteo jedan mlad čovek, hitro pregazio predsoblje i nestao u drugoj sobi. Nije je video, premda je izgledalo kao da zna za njeno prisustvo u stanu. Takođe je izgledalo kao da ona nije trebalo da ga vidi i upravo bi tako i bilo, da nije bilo strategijski postavljenog ogledala. Uz to, bio je potpuno nag.

Hen se vratila posle nekoliko minuta, noseći dve šolje. Stavila ih je na stočić postavljen ispred sofe i ponovo sela pored Izabel. „Jeste li nekad upoznali Marka?“

Izabel je umalo rekla da jeste, jer se činilo da ga je, na neki bizaran način, upoznala, ali je umesto toga odmahнула glavom. „Tada sam ga prvi put videla. One večeri.“

„Bio je stvarno dobar dečko“, rekla je Hen. „Divan. Svi su ga voleli.“

„Sigurna sam da jesu“, rekla je Izabel.

„Pravo da vam kažem, u početku nisam bila sigurna u vezi s ovim, znate, život s dvema osobama koje nikad ranije nisam videla. Ali uzela sam sobu ovde istovremeno kad i oni. Tako da smo se zajedno uselili.“

„I funkcionisalo je?“

„Jeste. Tu i tamo bismo se dokačili oko nečega, što je bilo i za očekivati. Ali nikad ništa ozbiljno. Funkcionisalo je stvarno dobro.“ Hen je uzela svoju šolju i otpila gutljaj kafe. „Nedostaje mi.“

„A Nil, vaš drugi cimer? Bili su prijatelji?“

„Naravno“, rekla je Hen. „Ponekad su zajedno igrali golf, mada je Nil bio previše dobar igrač za Marka. Nil je odličan igrač. Mogao bi da bude profesionalni golfer, znate. Radi kao advokatski pripravnik u firmi na Vest endu. Uštogljeno mesto, ali svi su oni takvi, zar ne? Ipak je ovo Edinburg.“

Izabel je uzela svoju šolju i otpila prvi gutljaj. Kafa je bila instant, ali ipak će pokušati da je popije, iz pristojnosti.

„Šta se desilo?“ tiho je upitala. „Šta mislite, šta se desilo?“

Hen je slegla ramenima. „Pao je. Šta je drugo moglo da se desi. Jedan od onih idiotskih nesrećnih slučajeva. Iz nekog razloga je pogledao dole i pao. Šta drugo?“

„Da li je možda bio nesrećan?“ upitala je Izabel. Izrekla je ovo oprezno, kao da se pribojava ljutitog odgovora, ali nije ga bilo.

„Mislite na samoubistvo?“

„Da. Na to.“

Hen je odmahнула glavom. „Sasvim sigurno nije. Znala bih. Naprosto bih znala. Nije bio nesrećan.“

Izabel je razmislila o Heninim rečima. „Znala bih.“ Zašto bi ona to znala? Zato što je živela s njim; to je bio očigledan razlog. Čovek primećuje raspoloženje osoba u čijoj blizini živi.

„Znači, nije bilo naznaka nečega takvog?“

„Ne. Nijednog.“ Hen je zastala. „Prosto nije bio takav. Samoubistvo predstavlja liniju manjeg otpora. A on se suočavao sa stvarima. Bio je... Mogli ste da računate na njega. Bio je pouzdan. Imao je savest. Shvatate li šta hoću da kažem?“

Izabel ju je gledala dok je govorila; reč „savesť“ nije se više tako često čula, što je bilo čudno, ali i krajnje zabrinjavajuće. Imala je veze s nestankom osećanja krivice iz života ljudi, što u izvesnom smislu i nije bilo loše, jer je osećanje krivice izazivalo brdo nepotrebne nesreće. Ali krivica je još uvek imala udela u moralnom postupku, kao neophodna destimulacija. Osećanje krivice je podvlačilo greh; činilo je moralan život mogućim. Sem toga, ono što je Hen rekla imalo je još jedan aspekt. Bilo je izrečeno s krajnjim ubeđenjem, ali moglo je poteći samo od nekog ko nije nikad bio deprimiran ili prolazio kroz period sumnje u sebe.

„Ljudi koji spolja deluju kao da su sasvim načisto u pogledu nekih stvari, ponekad u sebi nisu tako sigurni... umeju da budu vrlo nesrećni, ali to nikad ne pokazuju. Postoje...“ Glas joj je zamro. Hen očigledno nije volela da joj se ovako obraćaju. „Izvinite. Nisam imala nameru da vam pridikujem...“

Hen se osmehnula. „Nema veze. Verovatno ste u pravu – uopšte uzev – ali u ovom slučaju niste.“

Stvarno ne mislim da je posredi samoubistvo."

„Sigurna sam da ste u pravu", rekla je Izabel. „Očigledno ste ga veoma dobro poznavali."

Usledilo je nekoliko trenutaka tišine, dok je Hen pijuckala svoju kafu, naizgled zadubljena u misli, a Izabel posmatrala Vetrijana, pitajući se šta sledeće da kaže. Izgledalo je da nema velike svrhe nastavljati razgovor; neće čuti bogzna šta još od Hen, koja je po svoj prilici rekla šta je mislila da kaže i koja, po Izabelinom mišljenju, nije posedovala naročitu moć zapažanja.

Hen je spustila šolju na stočić. Izabel je skrenula pogled s čudno uznemirujuće slike. Mladić koga je maločas videla u hodniku ulazio je u sobu, potpuno odeven.

„Ovo je Nil", rekla je Hen.

Izabel je ustala i rukovala se s mladićem. Dlan mu je bio topao i malčice vlažan, i pomislila je: Tuširao se. Zato je golišav projurio kroz predsoblje. Možda to ovih dana nije ništa neobično; da se cimeri, ne naročito bliski prijatelji, smucaju naokolo neodeveni, savršeno nedužno, kao deca u Edenskom vrtu.

Nil je seo u fotelju preko puta sofe, dok je Hen objašnjavala otkud Izabel kod njih.

„Ne želim da dosađujem", rekla je Izabel. „Samo sam htela da razgovaram o tome. Nadam se da mi ne zamerate."

„Ne“, odvratio je Nil. „Ne zameram vam. Ako želite da razgovarate o tome, nemam ništa protiv."

Izabel ga je okrnula pogledom. Glas mu je bio drugačiji od Heninog; iz drugog dela zemlje, pomislila je, ali otkriva skupo obrazovanje koje je negde stekao. Heninih je godina, pomislila je, možda malčice stariji i, poput nje, izgleda pomalo kao osoba koja provodi dosta vremena napolju. Naravno, igra golf, a ono što se vidi je dejstvo vremena provedenog na vetrovitim škotskim poljanama.

„Mislim da više ne bi trebalo da vas gnjavim", rekla je Izabel. „Upoznala sam vas. Razgovarali smo o onome što se dogodilo. Trebalo bi da vas pustim da se vratite svojim obavezama."

„Je li vam pomoglo?" upitala je Hen, a Izabel je primetila da je u tom trenutku razmenila pogled s Nilom. Značenje tog pogleda bilo je sasvim jasno, pomislila je Izabel; posle će mu reći: „Što je uopšte dolazila? Kakvu to svrhu može da ima?" A reći će to zato što Izabel tom mladom čoveku nije bila ništa; bila je žena četrdesetih godina, čije je vreme već prošlo, ne stvarna, ne zanimljiva.

„Uzeću vašu šolju", iznenada je rekla Hen, ustajući sa sofe. „Moram da donesem nešto iz kuhinje. Izvinite me na minut."

„Moram da idem“, rekla je Izabel, ali je ostala da sedi kad je Hen izašla iz sobe, i pogledala u Nila, koji ju je posmatrao, opušteno oslanjajući ruke na bočne naslone fotelje.

„Mislite li da je skočio?" upitala je Izabel.

Njegovo lice bilo je bezizražajno, ali je zato u njegovom držanju, bilo nečega uznemirujućeg, neke nelagodnosti. „Skočio?"

„Počinio samoubistvo?"

Nil je zaustio da nešto kaže, ali se potom predomislio. Buljio je u Izabel.

„Oprostite što vas to pitam", nastavila je. „Vidim da mislite da nije. Pa dobro, verovatno ste u pravu."

„Verovatno“, tiho je rekao.

„Smem li da vas pitam još nešto?“ rekla je i odmah potom dodala, pre no što je mogao da joj odgovori: „Hen je rekla da je Mark bio omiljen. Ali da li je možda postojao i neko ko ga nije baš voleo?“

Pitanje je najzad bilo izgovoreno i sada ga je posmatrala. Videla je kako mu se oči pokreću, da bi pogledao u pod, a potom ponovo gore. Kad je progovorio, nije je gledao, nego je gledao prema vratima, u predsoblje, kao da traži Hen koja će odgovoriti umesto njega.

„Mislim da nije. Ne. Mislim da nije.“

Izabel je klimnula glavom. „Dakle, u njegovom životu nije bilo ničega... ničega neobičnog?“

„Ne. Ničega neobičnog.“

Sada ju je gledao, a u očima mu se videla odbojnost. Smatrao je – i ko bi mogao da mu zamera zbog toga? – da ona nema nikakvo pravo da kopa po životu njegovog prijatelja. Bilo je očigledno da više nije dobrodošla, što je Hen jasno pokazala, i moraće da ode. Ustala je, a on je sledio njen primer.

„Volela bih da se pozdravim sa Hen“, rekla je, izlazeći u predsoblje, s Nilom za petama. Žurno se osvrnula oko sebe. Vrata kroz koja je istrčao kad ga je slučajno videla u ogledalu morala su biti prva s njene desne strane.

„Ona je u kuhinji, zar ne?“ upitala je, i istog trenutka se okrenula i pritisla kvaku na tim vratima.

„To nije kuhinja“, doviknuo je za njom. „To je Henina soba.“

Ali Izabel je već koraknula napred i videla veliku spavaću sobu, s navučenim zavesama, upaljenom noćnom lampom i razmeštenim krevetom.

„Oh“, izustila je. „Izvinjavam se.“

„Kuhinja je tamo“, oštro je rekao. „Ona vrata.“ Pogledao ju je iskosa. Nervozan je, pomislila je; nervozan i odbojan.

Povukla se i otišla prema vratima koja je pokazao i dovela Hen u neprijatnu situaciju, zatekavši je kako sedi na stolici i čita neki časopis. Ipak, zahvalila joj se bogzna kako i oprostila se s njom, a potom otišla, uz zvuke ključa koji je Nil okrenuo u bravi posle njenog odlaska. Ostavila im je vizitkartu i rekla da mogu da je pozovu ako žele, ali oni su je samo sumnjičavo pogleda i znala je da neće. Otišla je osećajući se nespretno i glupo, a tako je, pomišljala je, i trebalo da se oseća. Ali barem joj je nešto postalo jasno.

Hen i Nil su bili ljubavnici, i zato je on bio u njenoj sobi kad je Izabel pozvonila na interfon. Hen joj je rekla da Nil još nije stigao kući, ali teško da je mogla da objasni njoj, sasvim nepoznatoj ženi, da je on u njenom krevetu, i to u to doba. To je, dabome, potvrdilo njen instinktivni zaključak o Hen, ali je vrlo malo doprinelo njenom saznanju o tome kako su živeli zajedno, njih troje. Moguće je, dabome, da je Mark bio isključen. Hen je nagovestila da nije poznavala nijednog od njih kad su se tek uselili u stan, što je značilo da je odnos u izvesnom trenutku prerastao u intimnije zajedničko stanovanje. To je moglo da promeni dinamiku njihovog sustanarstva, iz zajednice troje prijatelja u zajednicu jednog para i njihovog prijatelja. Isto tako, bilo je moguće da su Hen i Nil pali jedno drugom u zagrljaj tek posle Markove smrti, možda zato da bi se uzajamno tešili u zajedničkoj tuzi. Mogla je da zamisli da je to posredi, ali opet, to nije ni na koji način doprinosilo njenom

razumevanju Markovog duševnog stanja one večeri u Ašer holu. Ako ga je pre dolaska ovamo jedva poznavala, teško da ga je sad poznavala išta bolje. Bio je prijatan mlad čovek, omiljen, neopterećen sumnjama u sebe; što možda i nije iznenađenje, jer je sumnja u sebe teritorija tinejdžera, a u kasnijim godinama, neuspešnih ljudi, a ne mladih ljudi od dvadeset i nešto. Ako je bio zabrinut zbog nečega, tada je njegova zabrinutost bila sakrivena od onih koji su mu bili bliski.

Kući je otišla laganom šetnjom. Veče je bilo toplo za to doba godine, s blagim nagoveštajem leta, i bilo je još njih koji su išli svojim kućama. Većina njih imala je kome da ode, muževima, ženama, ljubavnicima, roditeljima. Nju je čekala njena kuća, velika i prazna, i znala je da je to rezultat njenih vlastitih izbora u životu, ali možda ipak ne baš u celosti. Nije namerno odabrala da se zaljubi tako bez ostatka i tako konačno, da joj posle nijedan muškarac nije bio dobar. To je bilo nešto što joj se prosto dogodilo, a stvari koje nam se događaju nisu uvek posledica naših postupaka. Dogodio joj se Džon Lajamor, što je značilo da je živela kao da je kažnjena. Nije o tome mnogo razmišljala, niti razgovarala s drugima (mada jeste, pre neko veče, s Džejmijem, što možda i nije bilo najpametnije). Stvari naprosto stoje tako kako stoje, a ona se trudila da živi kako najbolje zna, za šta je smatrala da je moralna dužnost koju imamo svi, barem oni koji veruju u dužnost prema sebi. Ako je x, onda je y. Ali zašto?

Naredna nedelja nije baš obilovala nekim značajnijim događajima. Bilo je nešto malo posla oko Revije, ali pošto su korigovani tabaci za novi broj bili nedavno poslani izdavaču, a dvoje članova uređivačkog odbora nalazilo se u inostranstvu, teško da je Izabel bila preopterećena poslom. Mnogo je vremena provodila čitajući, a i pomogla je Grejs u već odavno preko potrebnom raščišćavanju tavana. Međutim, ipak je imala mnogo vremena za razmišljanje i, ne mogavši da se suzdrži, stalno se vraćala na ono što je u mislima nazivala događajem. Osećaj ranjivosti koji se javio posle te večeri začelo se povlačilo, ali sada je izgledalo kao da ga je zamenio osećaj nedostatka rešenosti. Zaključila je da viđenje s Hen i Nilom nije urodilo zadovoljavajućim plodovima, ali više ništa nije mogla da uradi. Obaviće se uobičajeno saslušanje o nesrećnom slučaju sa smrtnim ishodom; sudski službenik obavestio ju je o datumu njegovog održavanja i rečeno joj je da će, kao najdirektniji svedok, biti pozvana da svedoči, ali je službenik nagovestio da će to biti jedan od onih slučajeva koji se otvore i zatvore na istom zasedanju suda.

„Mislim da tu nema velike nedoumice“, rekao je. „Dokazano je da je visina ograde savršeno dovoljna i da neko može da padne samo ako se previše nagne preko nje. Mora biti da je uradio baš to, ko zna iz kog razloga – možda da potraži pogledom nekog na stepeništu. Tako da će to biti, manje ili više, to.“

„A čemu onda saslušanje?“ upitala je, sedeći ispred službenikovog stola, u njegovoj oskudno nameštenoj kancelariji. Pozvao ju je na razgovor i pronašla ga je u kancelariji s natpisom Smrtni slučajevi; bio je to visok muškarac s usukanim, nezadovoljnim licem. Na zidu iza njega visila je uramljena fotografija. Dva mlada čoveka i dve mlade žene sedeli su ukočeno na stolicama ispod kamenog luka: Univerzitet u Edinburgu, Odbor za pravno društvo, pisalo je na odštampanom natpisu ispod fotografije. Jedan od njih bio je službenik, prepoznatljiv po svojoj nezgrapnosti. Da li se nadao ili očekivao da će od života imati više od ovog posla?

Službenik je pogledao Izabel, a potom skrenuo pogled. Njegov posao bili su smrtni slučajevi u Edinburgu. Smrtni slučajevi. Svakog dana. Smrtni slučajevi. Mali i veliki. Smrtni slučajevi. Obavljaće ga godinu dana, a potom će se vratiti istragama zločina u nekoj varošici poput Erdrija ili Batgejta. Zločin i surovost iz dana u dan, sve do penzije. „Kako se to danas kaže?“ upitao je, nastojeći da ne pokaže koliko ga zamara. „Zaključiti? Da bi se zaključio slučaj?“

To je, dakle, bilo to. Dogodila se sasvim neočekivana tragedija za koju niko nije bio kriv. Slučajno joj je prisustvovala i učinila je sve što je mogla ne bi li je sebi objasnila. Na kraju je ipak ostala neobjašnjena i Izabel nije mogla ništa drugo sem da prihvati situaciju.

Stoga je pokušavala da se koncentriše na štivo koje je čitala, a koje je, igrom slučaja, bilo u skladu s pitanjem koje se nalazilo pred njom. Pojavio se novi rad u sferi moralne obaveze – bliska tema, ali sa zaokretom koji je napravila grupa filozofa spremnih da tvrde da akcenat na moralu treba prebaciti s onoga što bi trebalo da radimo na ono što ne bismo smeli da radimo. Ovo je bio potencijalno tegoban položaj, neudoban za one koji teže mirnom životu. Zahtevao je budnost i više svesti o potrebama drugih nego što je Izabel mislila da ih poseduje. Takođe, to je bio pogrešan položaj za onoga ko želi da nešto zaboravi. Čin izbacivanja nečega iz misli mogao bi, s ovog stanovišta, biti čin namernog i nemoralnog propusta.

Knjiga je bila frustrirajuća i teška za čitanje – svih njenih 570 strana. Izabel je bila u iskušenju da je spusti ili da čak sasvim prestane da je čita, ali time bi samo potvrdila autorovu poentu. Proklet bio,

pomislila je. Saterao me je u ćosak.

Kad je najzad završila knjigu, spremila ju je u orman za knjige, osećajući se pomalo kao krivac zbog toga što joj je odabrala mesto u zabačenom uglu najviše police. Uradila je to u subotu popodne i potom zaključila da bi njena istrajnost u vezi s ovom iritantnom knjigom trebalo da bude nagrađena izlaskom u grad, posetom jednoj ili dvema galerijama i šoljom kafe i pecivom u kafe-baru u ulici Dandas.

U grad se odvezla autobusom. Približavajući se svojoj stanici, koja se nalazila odmah posle Kraljičine ulice, ugledala je Tobija kako ide nizbrdo, noseći u rukama torbu s kupljenim stvarima. Prvo je uočila pantalone od rebrastog somota boje trule višnje i osmehnula se pri pomisli da je to bilo prvo što joj je upalo u oko; izašla je iz autobusa još uvek se smešeći. Tobi je sada bio nekih dvadesetak ili trideset koraka ispred nje. Nije je video dok ga je posmatrala iz autobusa, zbog čega je Izabel laknulo, budući da nije bila raspoložena za razgovor s njim. Ali sad, dok se iza njega, na bezbednoj udaljenosti, spuštala niz strmu ulicu, zatekla je sebe kako se pita šta li je radio. Očigledno je bio u kupovini, ali gde je sada išao? Tobi je živeo u Manor Plejsu, na drugom kraju Nju Tauna, tako da nije išao kući.

Kako prizemno, pomislila je. Kako je prizemno moje interesovanje za ovog tako dosadnog mladića. Zašto uopšte razmišljam o tome kako provodi svoja subotnja popodneva? Nemam ama baš nikakvog razloga za to. Međutim, upravo je to i podstaklo njenu radoznalost. Bilo bi zanimljivo otkriti barem nešto u vezi s njim; saznati, na primer, da voli da kupuje testeninu u Valvona & Krola. Ili da ima naviku da njuška po prodavnicama antikviteta (premda je to bilo krajnje neverovatno). Kad bi znala više o njemu, možda bi joj postao draži. Ket je nagovestila da u njemu ima i onoga čega ona, Izabel, nije svesna, te da bi trebalo da bude širokogrudna. (Moralna dužnost da se dodatno potrudi da prevaziđe svoje predrasude? Ne. Pet stotina sedamdeset i nešto stranica bile su definitivno spremljene u orman za knjige i ta tema, na ovom izlasku, nije bila otvorena za diskusiju.)

Tobi je hodao prilično brzo, pa je Izabel morala da ubrza korak, da ne bi previše zaostala. Videla ga je kako prelazi Heriot rou i nastavlja niz ulicu Dandas. Pratila ga je, maglovito svesna apsurdnosti svog postupka, ali je svejedno uživala. Taj neće ući ni u jednu od prodavnica umetničkih predmeta, rekla je sebi, i izvesno neće razgledati knjige. Dakle, šta je preostajalo? Možda putnička agencija na uglu ulice Velikog kralja (zakasneli odlazak na skijanje?)

Tobi je odjednom stao i Izabel je, zadubljena u nedopustive misli, ustanovila da je smanjila razdaljinu između sebe i njega. Zaustavila se u mestu. Tobi je razgledao izlog, zavirujući kao da pokušava da uoči neki detalj na izloženom predmetu ili cifru na papiriću s cenom. Izabel je pogledala u levo. Stajala je ispred nečije kuće, a ne ispred prodavnice, tako da nije mogla da gleda ni u šta drugo sem u prozor salona. Zato se zabuljila unutra, da Tobi, ako se okrene, ne bi primetio da ga posmatra.

Bio je to elegantan i skupo namešten salon, tipičan za taj deo georgijanskog Nju Tauna. Dok je Izabel gledala, preko nekih petnaestak stopa prostora koliko ju je delilo od prozora, pojavilo se žensko lice i iznenađeno uzvratilo pogled. Žena je sedela u fotelji i nije se videla; sad je pogledala napolje i ugledala nepoznatu ženu kako je gleda.

Oči su im se načas srele. Izabel se ukočila od neprijatnosti. Žena na prozoru delovala joj je nekako poznato, ali nije mogla da odredi odakle. Jedan trenutak, ni jedna ni druga nije uradila ništa drugo, a onda, baš kad je iznenađenje na ženinom licu počelo da ustupa mesto ljutnji, Izabel je skrenula pogled i pogledala na svoj sat. Glumila je rasejanost. Na pola puta niz ulicu Dandas, odjednom je stala i

pokušala da se seti šta je to zaboravila. Stajala je tamo i zurila u prazno (ili barem nije primećivala da se iza praznog prostora nalazi kuća), a onda je pogledala na sat i setila se.

Upalilo je. Žena u kući se okrenula, a Izabel je nastavila nizbrdo, primećujući da je Tobi krenuo dalje i da se sprema da pređe preko pešačkog prelaza i uđe u ulicu Nortamberlend. Izabel je ponovo stala, ovog puta sasvim legitimno, pred izlogom, i gledala unutra sve dok Tobi nije prešao ulicu.

To je bio trenutak odluke. Mogla je da prekine svoju apsurdnu poteru dok je još išla pravcem za koji je, prilično istinito, mogla reći da je njime već ranije odlučila da krene, ili je mogla nastaviti za Tobijem. Oklevala je načas, a onda je, pogledavši levo i desno kao uvek, šetnjom prešla na drugu stranu ulice. Ali čak je i za to vreme pomislila da je to što radi zaista izvan svake pameti. Ona, glavna urednica Revije za primenjenu etiku, šunja se, u po bela dana, edinburškom ulicom i prati jednog mladića; ona, koja veruje u privatnost, koja se gnuša neskrivene vulgarnosti našeg radoznalog vremena koje svuda zabada svoj nos, ponaša se kao šiparica s glavom u oblacima. Zašto li je dozvoljavala sebi da se upetljava u tuđe stvari, poput nekog prostog njuškala (tako ih, beše, zovu?)?

Ulica Nortamberlend bila je jedna od užih u Nju Taunu. Sagrađena malo manje raskošno od ulica koje su ležale severno i zapadno od nje, imala je svoje privrženike, koji su voleli ono što su bili skloni da opisuju kao „prisnost“. Izabel je, naprotiv, nalazila da je previše mračna – ulica bez pogleda i bez onog osećaja uzvišenosti i veličine koji je činio život u Nju Taunu tako podsticajnim. Sad, nije da bi ona sama odabrala da živi tu, razume se; više je volela mir Merčistona i Morningsajda i zadovoljstvo koje je pružao vrt. Podigla je pogled prema kući na desnoj strani, koju je znala još iz vremena kad je u njoj živeo Džon Pinkerton. Džon, koji je bio advokat i znao o edinburškoj arhitekturi više od većine, stvorio je kuću koja je bila besprekorno georgijanska u svakom pogledu. Bio je vrlo zabavan čovek, sa zanimljivim glasom i tendencijom da se, pročišćavajući grlo, glasa kao ćurka, ali bio je ujedno i veoma velikodušan i živeo je u skladu s devizom svoje porodice, koja je glasila prosto Budi dobar. Niko nije nastanjivao grad tako u potpunosti, poznajući svaki njegov kamen; i bio je tako hrabar na svojoj samrtnoj postelji, na kojoj se našao u svoje nevreme, pevajući pesme u slavu Boga kojih se, kao i svega ostalog, sećao savršeno dobro. Samrtna postelja; prisetila se u tom trenutku poeme koju je Daglas Jang napisao za Vilija Sutara: Dvadeset godina bolovanja, a sad/mrtvački pokrov. /Da li je njegov život bio vredan življenja? Avaj / tako pouzdan beše. / Beše vredan, beše srca vesela / za škotsku stvar. Baš kao i Džon. Škotska stvar: Budi dobar.

Tobi je sad već usporio i gotovo da je šetao. Izabel je brinula da bi u nekom trenutku mogao da se okrene, a u ovoj ulici, koja je bila mnogo manja, teško da je ne bi primetio. Dabome, to uopšte nije moralo da bude neprijatno; nije bilo baš nikakvog razloga da se ona ne prošeta ovom ulicom u subotnje popodne, baš kao što je on činio. Jedina razlika između njih, pomislila je, bila je u tome što se on očigledno nekuda uputio, a ona nije imala predstavu gde će na kraju da završi.

Na svom istočnom kraju, ulica Nortamberlend pravila je oštar zaokret ulevo i postajala Nelsonova ulica, za koju je Izabel oduvek smatrala da je mnogo zanimljivija. Poznavala je slikara koji je živeo u njoj, u stanu na mansardi, s krovnim prozorima koji su gledali prema severu i koji su primali jasnu svetlost koja je prožimala sva njegova platna. Poznavala je veoma dobro i njega i njegovu ženu, i često je izlazila s njima na ručkove, pre no što su prešli da žive u Francuskoj. Kako je čula, tamo je prestao da slika i umesto toga se bavio uzgojem vinove loze. Zatim je naprasno umro, a žena mu se preudala za Francuza i preselila u Lion, u kojem je njen novi muž bio sudija. Izabel se s vremena na vreme dopisivala s njom, ali su pisma, posle nekoliko godina, prestala da stižu. Od drugih ljudi je čula da je sudija bio umešan u neku korupcionašku aferu i poslat u zatvor u Marseju. Slikareva

udovica se preselila na jug, da bi mogla da posećuje muža u zatvoru, ali se previše stidela da bi ikom od starih prijatelja rekla šta se dogodilo. Nelsonova ulica je, dakle, bila za Izabel ulica pomešanih asocijacija.

Njišući plastičnom kesom koju je nosio u ruci, Tobi je prešao na drugu stranu Nelsonove ulice, dok ga je Izabel, koja je sad već gotovo lenjim korakom išla za njim, diskretno posmatrala.

Pogledao je prema stambenoj zgradi, a potom okrznuo pogledom svoj ručni sat. Sada je stajao direktno ispred pet kamenih stepenika koji su vodili do vrata jednog od stanova u prizemlju. Izabel ga je gledala kako načas zastaje, da bi se potom laganim koracima popeo stepenicama i pritisnuo taster velikog mesinganog zvona pored vrata. Izvirivala je iza zaklona koji joj je pružao kamion parkiran na uglu ulice. Posle jednog časka, vrata su se otvorila i ugledala je mladu ženu, odevenu, činilo joj se, u majicu i farmerke, koja se iz mraka predsoblja odjednom pojavila na svetlu, a onda, pred Izabelinim očima, zagrlila Tobija oko vrata i poljubila ga.

Nije se odmakao od nje; naravno da nije. Sagnuo se, jednako obgrljen njenim rukama, i spustio kesu na pod, a potom je uzeo u naručje, nežno je gurnuvši natrag u predsoblje. Izabel je stajala kao ukopana. Nije očekivala ovako nešto. Nije očekivala ništa. Ali nije ni pomišljala da će njena kapriciozna odluka od pre pet minuta dovesti do pouzdane potvrde njenog prvobitnog intuitivnog zaključka u vezi s Tobijem. Neverom.

Stajala je tamo još nekoliko minuta, pogleda uprtog u zatvorena vrata. Potom se okrenula i vratila uz ulicu Nortamberlend, osećajući se ukaljanom onim što je videla, ali i onim što je uradila. Mora da se ovako, u ovakvom raspoloženju, ljudi šunjaju nakon što izađu iz bordela ili s nekog tajnog, nedozvoljenog sastanka; smrtno ozbiljni, obuzeti grizom savesti, kao što je rekao VHO u onoj svojoj ozbiljnoj poemi u kojoj je opisao trenutke posle utoljavanja putene požude, kad zaspale glave, tako nedužno, počivaju na nevernim mišicama.

„Stajala sam na autobuskoj stanici, čekala sam autobus. Predviđeno je da prolaze na dvadeset minuta, ali to je smejurija. Prava smejurija. Na drumu je bila bara. Pored nas su prošla kola, vozio je neki balavac s naopako nataknutom kapom za bejzbol, i zapljusnuo vodom ženu koja je stajala pored mene. Bila je mokra do gole kože. Sve je curilo s nje. A video je da ju je okupao, samo da znate. Ali, je 1' stao da se izvini? Dabome da nije. Šta ste i očekivali?" rekla je Grejs.

„Nisam očekivala ništa", odvrtila je Izabel, grejući ruke na šolji kafe. „To je opadanje uljudnosti. Ili, bolje rečeno, odsustvo uljudnosti."

„Opadanje, odsustvo, sve je to isto", ljutito je odsekla Grejs.

„Baš i nije", rekla je Izabel. „Opadanje znači manje nego ranije. Odsustvo znači da nije tu – da je možda nikad nije ni bilo."

„Je 1' vi to meni govorite da se ljudi ranije nisu izvinjavali kad nekog zapljusnu vodom?" Jasno se videla Grejsina ozlojeđenost. Bila je ubeđena da je njena poslodavka previše liberalna kada je reč o nekim stvarima, među kojima su svakako i balavci s bejzbol-kapicama na glavi.

„Neki jesu, koliko znam", rekla je Izabel, umirujućim tonom. „Drugi nisu. Nema načina da utvrdimo da li su oni koji su spremni na izvinjenje danas malobrojniji nego ranije. To ti je isto kao što nam policajci izgledaju mlađi. Policajci su istih godina kao što su oduvek bili; naprosto nekima od nas izgledaju mlađi."

Grejs se nije dala učutkati ovim odgovorom. „E pa, ja sasvim dobro vidim. Policajci su definitivno mlađi, a lepo vaspitanje je otišlo bestraga, eto gde je otišlo. Vidite to svakog dana na ulici. Morate da budete slepi pa da ne vidite. Dečacima su potrebni očevi, da ih nauče lepom ponašanju."

Ova rasprava, koja se odvijala u kuhinji, bila je nalik svim ostalim njihovim raspravama. Grejs je branila svoje stanovište i nije uzimala, a sve se obično završavalo neodređenim ustupkom koji je činila Izabel, govoreći da je stvar vrlo komplikovana i da bi o njoj trebalo dobro razmisliti, ali da je Grejs, u izvesnoj meri, svakako u pravu.

Izabel je ustala sa stolice. Bilo je skoro devet i deset, i čekala ju je jutarnja ukrštenica. Uzela je novine s kuhinjskog stola i, ostavljajući Grejs da i dalje slaže tek osušen veš, otišla u dnevnu sobu. Dobro i zlo. Dečacima su potrebni očevi da bi ih naučili da razlikuju dobro i zlo. To je bilo tačno, ali, poput većine Grejsinih zapažanja, samo napola tačno. Zašto ne mogu majke da odigraju tu ulogu? Poznavala je dosta majki koje su samostalno podizale svoje sinove i obavljale sasvim dobar posao. Jednu od njenih prijateljica muž je napustio šest nedelja nakon rođenja njihovog sina, ali ona ga je svejedno vaspitala izuzetno dobro, i pored svih teškoća s kojima se suočavaju samohrane majke. Ispao je sasvim dobro, taj dečko, kao i mnogi drugi poput njega. Grejs je trebalo da kaže da je dečacima potreban roditelj.

Tobi ima oca, a evo ga, ipak vara Ket. Da li mu je otac ikad rekao kako bi muškarac trebalo da se ponaša prema ženi? To je bilo zanimljivo pitanje, a Izabel nije imala predstavu razgovaraju li očevi sa svojim sinovima o tim stvarima. Da li ih odvedu u stranu i kažu: „Odnosi se prema ženama sa poštovanjem"? Ili je i to, takođe, zastarelo? Možda bi mogla da pita Džejmija o tome, jer je on zacemento umeo da se ponaša prema ženama s poštovanjem, za razliku od Tobija.

Izabel je podozrevala da ponašanje muškaraca prema ženama zavisi od mnogo složenijih psiholoških faktora. To nije pitanje poznavanja morala, pomislila je; to je više pitanje samopouzdanja i seksualnog integriteta. Muškarac s krhkim egom, nesiguran u sebe, koristiće ženu kao sredstvo u borbi protiv vlastite nesigurnosti. Muškarac koji zna ko je i siguran je u svoju seksualnost ima obzira prema osećanjima žene. On nema potrebe da bilo šta dokazuje.

Mada, Tobi je delovao samopouzdan; štaviše, prosto je cepteo od samopouzdanja. U njegovom slučaju, barem, posredi je bilo nešto drugo – možda odsustvo moralne imaginacije. Moralnost zavisi od razumevanja tuđih osećanja. Ako neko ne poseduje moralnu imaginaciju – a ima takvih ljudi – tada jednostavno nije u stanju da saoseća s drugima. Tuđi bol, patnja ili nesreća, ne deluju im stvarno, jer ih ne razumeju. Ovo, razume se, nije ništa novo; Hjum je govorio umnogome o istom kad je raspravljao o saosećanju i važnosti sposobnosti da proživljavamo emocije drugih. Izabel se pitala da li bi u današnje vreme bilo moguće preneti ljudima Hjumova saznanja govoreći o vibracijama. Vibracije su koncept Novog doba. Možda bi se Hjum mogao objasniti posredstvom vibracija i energetskih polja, što bi ga učinilo stvarnim za ljude koji inače ne bi imali pojma šta je hteo da kaže. Mogućnost je bila zanimljiva, ali kao ni za tolike druge, nije bilo vremena za nju. Trebalo je napisati mnogo knjiga – razviti tako mnogo ideja – a ona nije imala vremena ni za šta od toga.

Ljudi su gajili sasvim pogrešno uverenje da Izabel ima vremena koliko hoće. Posmatrali su njenu situaciju, situaciju finansijski nezavisne žene koja živi u velikoj kući i zapošljava domaćicu koja se stara o svemu, a nekoliko sati dnevno posvećuje honorarnom radnom mestu urednice nekakvog opskurnog časopisa koji verovatno ima fleksibilne rokove. Kako neko takav može da bude zauzet, mislili su, zamišljajući kako je njihov život, sa sve zahtevnijim poslom kojim se bave, sasvim drugačiji od njenog.

Dabome, nijedno od ovih mišljenja, koliko god su bila relevantna u odnosu na moralna pitanja koja su činila njen život, nije se bavilo nezgodnim položajem u kojem se sada našla. Podlegavši prostačkoj radoznalosti, otkrila je o Tobiju nešto za šta Ket, po svoj prilici, nije znala. Problem koji je sad stajao pred njom bio je krajnje banalan, jedan od onih koji zasigurno krase stupce bezbroj rubrika tipa „draga Saveta“: Moja najbolja drugarica ima momka koji je vara. Ja znam za to, ali ona ne zna. Da li da joj kažem?

Može biti da je ovo bio čest problem, ali odgovor je bio daleko od jasnog. Suočila se s tim i ranije, pre mnogo godina, i nije bila sigurna da li je i tada donela pravu odluku. U tom slučaju, saznanje do kojeg je došla nije se odnosilo na neveru, već na bolest. Muškarac s kojim je radila i s kojim se tokom godina dosta sprijateljila, oboleo je od šizofrenije. Nije mogao da nastavi da radi, ali je dobro reagovao na lečenje. Potom je upoznao jednu ženu i zaprosio ju je, a ona je prihvatila. Izabel je zaključila da je toj ženi bilo veoma stalo da se uda, ali da je dotad niko nije pitao. Međutim, nije znala za njegovu bolest, a Izabel je u sebi raspravljala da li da joj kaže ili ne. Naposletku nije rekla ništa, a žena je bila očajna kad je docnije saznala šta nije u redu s njenim mužem. Ipak, dobro je to podnela, a nešto kasnije su se preseli u kuću na obodu Blergourija, gde su vodili miran, zaštićen život. Nije nikad rekla da se kaje zbog svoje udaje, ali da joj je Izabel rekla, mogla je da odvagne činjenice i tek tada donese odluku. Možda bi odbila bračnu ponudu i srećnije živela sama, mada bi to njenog sadašnjeg muža lišilo onog zadovoljstva i sigurnosti koje mu je doneo brak.

Često je razmišljala o ovome i na kraju zaključila da je dobro uradila time što se nije mešala. Problem je bio upravo u tome što čovek naprosto ne zna šta će biti posle, bilo da učini nešto, bilo da ne učini ništa. Rešenje je, dakle, bilo u držanju distance od situacija u koje čovek nije direktno

umešan. Ali ovo sasvim sigurno nije bilo u redu. Ket za nju nije bila neka neznanka, a valjda blizak rođak ima pravo da upozori? Šta ako Tobi uopšte nije Tobi, već tamo neka varalica, dugogodišnji robijaš pušten na slobodu, koji i sad snuje neki novi zločin? Bilo bi apsurdno reći da u takvom slučaju ne sme da je upozori. Odista, tada bi imala ne samo pravo, nego i dužnost da progovori.

Sedeći tako u jutarnjoj sobi, s netaknutom ukrštenicom pred sobom i šoljom kafe koja se pušila na neznatno hladnijem vazduhu zastakljene sobe, pitala se kako da kaže Ket. Jedno je bilo sigurno: nije joj mogla reći da je pratila Tobija, jer bi to, s pravom, izazvalo optužbe o neovlašćenom mešanju u njegove i Ketine stvari. Stoga je kompletno obelodanjivanje trebalo da počne na osnovu laži ili, u najboljem slučaju, poluistine.

„Idem ja tako Nelsonovom ulicom, kad tamo...“

Šta bi Ket rekla? Šokirala bi se na samom početku, kao i svako drugi na vest o izdaji ovakve prirode. Potom bi se šok možda pretvorio u bes, koji bi bio usmeren na Tobija, a ne na drugu devojkicu, ko god ona bila. Izabel je pročitala da žene, kad otkriju neverstvo, obično napadaju partnera, dok muškarci u istom položaju svoje neprijateljstvo usmeravaju prema drugom muškarcu, uljezu. Dozvolila je na trenutak sebi da zamisli prizor: Tobi, koji ništa ne sumnja, suočava se s ljutitom Ket, a samouvereni izraz na njegovom Mcu nestaje pred napadom; crvenjenje kad istina najzad izađe na videlo. Potom će, nadala se, Ket besno istrčati napolje i to će biti kraj Tobija. Dve ili tri nedelje kasnije, dok su njene rane još sveže, ali ne toliko da bi zahtevale samoću, Džejmi bi mogao da navrati do Ket dok je u radnji i pozove je na obed. Biće pun saosećanja, ali Izabel bi ga posavetovala da zadrži izvesnu distancu i ne žuri previše da pokuša da popuni emocionalnu prazninu. Potom bi videli. Ako Ket ima imalo zdrave pameti, shvatila bi da je Džejmi ne bi nikad prevario i da je muškarce poput Tobija najbolje izbegavati. Ali tu se fantazija završavala; Ket će, po svoj prilici, ponovo napraviti istu grešku, i ne samo jednom, kao što ljudi uvek čine. Neodgovarajuće muškarce zamenjuju drugi neodgovarajući muškarci; to je, čini se, neizbežno. Ljudi ponavljaju greške zato što njihov izbor partnera diktiraju faktori koji su izvan njihove kontrole. Izabel je bila u dovoljnoj meri zadojena Frojdom – a još više Klajnom^[44] – da bi znala da se kockica emocija baca u vrlo ranom uzrastu. Sve vuče korene iz detinjstva i psihodinamike nečijeg odnosa s roditeljima. Te stvari nisu pitanje intelektualne procene i racionalnog kalkulisanja; one izvire još iz dečje sobe. Razume se, nije da je svako imao dečju sobu, ali imao je ekvivalent – možda prostor.

Te večeri, posle dana koji je smatrala totalno protraćenim, u goste kod Izabel došao je Nil, mladi čovek s kojim je imala tako neplodonosan razgovor kad je onomad posetila Vorender park. Došao je nenajavljen, premda je Izabel slučajno gledala kroz prozor radne sobe i opazila ga dok je koračao stazom koja vodi do ulaznih vrata. Videla ga je kako gleda uvis, iznenađen veličinom kuće, i učinilo joj se da je primetila da malčice okleva, ali je ipak prišao vratima i pozvonio, a ona je otišla i otvorila mu.

Imao je na sebi odelo i kravatu, a primetila je i cipele, besprekorno izgancane crne oksfordice.¹⁴⁵¹ Hen je napomenula, onako uzgred, da Nil radi za neku uštogljenu firmu, a njegov izbor odeće je to potvrdio.

„Gospođica Dalhusi?“ rekao je, sasvim izlišno, kad je otvorila vrata. „Nadam se da me se sećate. Navratili ste kod nas pre neki dan...“

„Naravno da se sećam. Nil, je li tako?“

„Da.“

Uvela ga je u predsoblje i potom kroz vrata salona. Odbio je ponuđeno piće i čaj, ali je ona sebi nasula čašicu šerija i onda sela preko puta njega.

„Hen reče da ste advokat“, počela je, koliko da bi podstakla razgovor.

„Advokatski pripravnik“, ispravio ju je. „Da. Time se bavim.“

„Kao i svaka druga osoba u Edinburgu“, dometrnula je Izabel.

„Ponekad stvarno tako izgleda. Da.“

Usledilo je nekoliko časaka tišine. Izabel je uočila da Nil grčevito steže ruke u krilu i taj njegov položaj, uopšte uzev, bio je daleko od opuštenog. Bio je napet i krajnje uzbuđen, baš kao i onda kad je poslednji put razgovarala s njim. Ali možda je prosto bio takav. Neki ljudi su prirodno napeti, kao strune, i podozrivi prema svetlu koji ih okružuje.

„Došao sam kod vas...“ glas mu je zamro.

„Da“, rekla je vedro Izabel. „Vidim.“

Pokušao je da se osmehne, ali nije uspeo. „Došao sam kod vas zbog... zbog onoga o čemu smo razgovarali pre neki dan. Bojim se da vam nisam rekao celu istinu. I to mi sad ne da mira.“

Izabel ga je pomno posmatrala. Napregnutost mišića na licu činila ga je starijim, dodajući mu bore oko uglova usana. Mora biti da su mu dlanovi vlažni, pomislila je. Ali nije rekla ništa, već je čekala da on nastavi.

„Pitali ste me – pitali ste me vrlo konkretno da li je u njegovom životu bilo nečega neobičnog. Sećate li se?“

Izabel je potvrdno klimnula. Spustila je pogled ka čašici šerija u svojoj desnoj ruci i otpila mali gutljaj. Bio je vrlo suv; previše, rekao je Tobi kad mu je jednom prilikom nasula čašu. Previše suv, a onda postaje gorak, znate.

„A ja sam vam rekao da nije bilo ničega“, nastavio je Nil. „Što nije istina. Jer, bilo je.“

„A vi biste sad da mi kažete istinu?“

Nil je potvrdno klimnuo. „Strašno mi je krivo što sam vas doveo u zabludu. Ne znam zašto sam to učinio. Valjda mi je smetalo što ste uopšte došli da razgovarate s nama. Smatrao sam da to nije vaša stvar.“

I nije, pomislila je Izabel, ali nije to izgovorila glasno.

„Vidite“, nastavio je Nil, „Mark mi je rekao da se nešto dešava. Bio je uplašen.“

Izabel je osetila kako joj puls ubrzava. Imala je pravo. Bilo je nečega u svemu tome; Markova smrt nije bila ono što je izgledalo da jeste. Imala je pozadinu.

Nil je raspleo prste. Sad kad je progovorio, deo njegove napetosti kao da je nestao, premda još uvek nije delovao opušteno.

„Znate li da je Mark radio za firmu koja se bavi finansijskim menadžmentom?“ rekao je. „’MekDauel’. Oni su jedna od većih firmi danas. Upravlja ju gomilom velikih penzijskih fondova, kao i nekim ljudima. Veoma su poznati.“

„Znam to“, rekla je Izabel.

„Dakle, u tom poslu imate prilike da posmatrate kretanje novca. I morate da budete vrlo pažljivi.“

„Da, verujem da je tako“, složila se Izabel.

„A morate i da vodite izuzetno mnogo računa o tome kako se ponašate“, rekao je Nil. „Postoji nešto što se zove insajdersko poslovanje. Da li ste čuli za to?“

Izabel je objasnila da je čula taj izraz, ali da nije sasvim sigurna šta znači. Da nema možda nekakve veze s kupovinom deonica na osnovu informacije dobijene iznutra?

Nil je klimnuo glavom. „To je, manje ili više, to. Na svom radnom mestu možete dobijati podatke koji vam omogućavaju da predvidite kretanje cena deonica. Na primer, ako znate da se sprema preuzimanje firme, to može da izazove porast vrednosti deonica. Ako kupite pre no što vest o tome procuri, ostvarujete profit. Vrlo jednostavno.“

„Mogu da mislim“, rekla je Izabel. „A mogu da mislim da je i iskušenje veliko.“

„Jeste“, složio se Nil. „Veoma veliko. I sam sam se jednom našao u položaju da to uradim. Pomagao sam pri sastavljanju nacrtu ponude za koju sam znao da će imati uticaja na vrednost deonica te kompanije. Mogao sam bez problema da nađem nekog da ih za mene kupi. Bez i najmanjeg problema. Mogao sam da zaradim hiljade.“

„Ali niste?“

„Ako vas uhvate, idete u zatvor“, odvratio je Nil. „To je vrlo ozbiljan prestup, zato što iskorišćavate ljude koji vam prodaju deonice. Znate nešto što oni ne znaju. Time se podriva princip tržišta.“

„I kažete da je Mark bio svedok nečega takvog?“

„Da“, potvrdio je Nil. „Rekao mi je jedne večeri, dok smo sedeli zajedno u pabu. Rekao je da je otkrio da se u firmi dešava insajdersko poslovanje. Rekao je da je sasvim siguran u to što je saznao i da može sve da dokaže. Ali potom je rekao još nešto.“

Izabel je spustila svoju čašu sa šerijem. Bilo je očigledno kuda vodi ovo raskrinkavanje i osetila

se nelagodno.

„Rekao je da se boji da su ljudi koji to rade saznali da ih je otkrio. Ponašali su se prema njemu čudno, gotovo sumnjičavo, a i održano mu je vrlo čudno malo predavanje – predavanje o poverljivosti informacija i lojalnosti firmi – koje je on protumačio kao uvijeno upozorenje.”

Pogledao je Izabel, a ona je ugledala nešto u njegovim očima. Šta joj govore? Da li to preklinju za pomoć? Da li je to izraz neke unutrašnje agonije, tuge koju je nemoguće pretočiti u reči?

„Je li to sve?” upitala je. „Da li vam je rekao ko mu je održao to predavanje, ko ga je to upozorio?”

Nil je odmahnuo glavom. „Ne, nije. Rekao je da ne sme da mi kaže mnogo. Ali videlo se da je uplašen.”

Izabel je ustala iz fotelje i prešla preko sobe da bi navukla zavese. Dok ih je navlačila, kretanje tkanine proizvelo je tihi zvuk, kao kad mali talas udari o obalu. Nil ju je posmatrao s mesta na kojem je sedeo. Potom se vratila u svoju fotelju.

„Ne znam šta hoćete da uradim sad kad ovo znam”, rekla je. „Jeste li pomišljali na to da se obratite policiji?”

Kao da je njeno pitanje ponovo izazvalo napetost u njemu. „Ne mogu”, odvratio je. „Već su nekoliko puta razgovarali sa mnom. Ovo im nisam pomenuo nijednom rečju. Rekao sam im samo ono što sam rekao i vama kad smo prvi put razgovarali. Kad bih im se sad obratio, izgledalo bi čudno. Time bih, u suštini, priznao da sam im lagao.”

„A to im se možda ne bi dopalo”, zamišljeno je rekla Izabel. „Mogli bi pomisliti da nešto krijete, zar ne?”

Nil je buljio u nju. U njegovim očima ponovo se pojavio onaj čudan izraz. „Nemam šta da krijem.”

„Naravno”, žurno je rekla Izabel, iako je znala da to nije istina; nešto je krio. „Stvar je naprosto u tome da kad jednom ne kažete istinu, ljudi tada počnu da misle da za to postoji neki razlog.”

„Nema nikakvog razloga”, rekao je Nil, malčice podignutim glasom. „Nisam pominjao ovo zato što znam vrlo malo. Mislio sam da nema nikakve veze sa... s onim što se dogodilo. Nisam želeo da me policija satima gnjavi. Hteo sam samo da se sve to završi. Mislio sam da će biti jednostavnije ako budem ćutao.”

„Ponekad jeste jednostavnije”, rekla je Izabel. „Ponekad nije.” Pogledala ga je, a on je spustio pogled. Počinjala je da ga žali. Bio je sasvim običan mladić, ne naročito osetljiv i ne naročito svestan. A ipak, izgubio je prijatelja, nekog s kim je živeo pod istim krovom, i mora da ga je to pogodilo mnogo više nego nju, koja je bila samo očevidac nesreće.

Gledala ga je. Delovao je ranjivo i bilo je u njegovom držanju nečega što ju je nagnalo da pomisli na nešto drugo, na drugu mogućnost. Možda je njegov odnos s Markom imao dimenziju koju nije odmah uvidela. Moguće je čak i da su bili ljubavnici; uopšte nije tako neobično, razmišljala je, da se ljudi upuste u seksualne odnose s osobama bilo kog pola i, premda ga je na trenutak videla u Heninoj sobi, to nije moralo da znači da u tom stanu ranije nije bilo drugačijih zamena.

„Nedostaje vam, zar ne?” tiho je rekla, posmatrajući dejstvo svojih reči na njega.

Odvratio je pogled, praveći se da proučava jednu od slika na zidu. Nekoliko časaka nije progovarao, a onda je odgovorio: „Strašno mi nedostaje. Svakog dana. Stalno mislim na njega.”

Stalno."

Odgovorio je, na njeno pitanje i na njene sumnje.

„Nemojte nastojati da ga zaboravite“, rekla je. „Ljudi to ponekad kažu. Kažu da bi trebalo da pokušamo da zaboravimo one koje izgubimo. Ali zapravo ne bi trebalo da ih zaboravimo, znate.“

Klimnuo je glavom i dobacio joj kratak pogled, pre no što je ponovo pogledao u stranu, kao oličjenje jada, pomislila je.

„Dobro ste uradili što ste večeras došli kod mene“, rekla je blagim glasom. „Nikad nije lako doći i reći nekom da ste mu nešto zatajili. Hvala vam, Nile.“

Nije imala nameru da mu ovim rečima nagovesd da bi trebalo da ode, ali ih je on tako protumačio. Ustao je i pružio joj ruku. Ustala je i prihvatila je, primećujući da drhti.

Posle Nilovog odlaska, sedela je u salonu, s praznom čašom za šeri pored sebe, prebirući u mislima po onome što je čula od svog gosta. Neočekivana poseta uznemirila ju je na više načina. Nil je bio više nego što je mislila potresen onim što se dogodilo Marku i nije bio u stanju da razluči svoja osećanja. Nije mu mogla pomoći, jer očigledno nije bio spreman da govori o onome što ga je mučilo, šta god to bilo. Oporaviće se, naravno, ali tu je jedini lek bilo vreme. Mnogo više uznemiravajuća bila su saznanja o insajderskom poslovanju u „MekDauelu“. Smatrala je da ih ne može ignorisati, sad kad su joj predočena, i premda to da li se firma bavila ili nije ovom nepoštenom rabotom (čista pohlepa, šta drugo?) nije imalo nikakve direktne veze s njom, postalo je njena briga ukoliko je imalo neke veze s Markovom smrću. Veze s Markovom smrću, šta je to tačno značilo? Je li značilo da je ubijen? Ovo je bio prvi put da je sebi dozvolila da jasno izgovori tu mogućnost. Međutim, više nije mogla da izbegava ovo pitanje.

Da li je Mark poslat u smrt zato što je pretio da će obelodaniti informacije koje su mogle da naškode nekom iz firme? Čak i samo ovo pitanje zvučalo joj je gnusno. Posredi je bila škotska finansijska zajednica, tako poznata po svom poštenju i integritetu. Ti ljudi igraju golf; posećivali su Novi klub; bili su starešine – neki od njih – Škotske crkve. Pomislila je na Pola Hoga. Bio je tipičan predstavnik one vrste ljudi koji rade u takvim firmama. Krajnje neposredan; konvencionalan, po sopstvenom priznanju, osoba koju čovek može da upozna na privatnim izložbama u galerijama i koja voli dela Elizabet Blekader. Takvi ljudi ne upuštaju se u rabote koje se povezuju s nekim od onih italijanskih banaka ili čak s nekim nepažljivim delovima londonskog Sitija. I ne ubijaju.

Ali ako bi se na trenutak pretpostavilo da je svako, čak i najočiglednija poštenjačina, kadar da podlegne pohlepi i prekrši pravila finansijske zajednice (najzad, nije reč o krađi, nego o pukoj zloupotrebi informacija), ne bi li takva osoba mogla, nađe li se suočena s razotkrivanjem, pribeci očajničkim merama u pokušaju da zaštiti svoj ugled? U nekim drugim, manje kritički raspoloženim krugovima, razotkrivanje nekog kao lopova verovatno ne bi bilo tako pogubno, prosto zato što ima tako mnogo drugih lopova i zato što se gotovo svakom može dogoditi da ga u nekom trenutku uhvate u lopovluku. U nekim delovima južne Italije, na primer, čitala je, u delovima Napulja, lopovluk je nešto sasvim normalno, dok se poštenje smatra devijantnim ponašanjem. Ali ovde, u Edinburgu, mogućnost odlaska u zatvor bila je nezamisliva; koliko bi, prema tome, bilo privlačnije preduzeti korake da se to izbegne, čak i po cenu uklanjanja mladog čoveka koji se previše primakao istini?

Pogledala je prema telefonu. Znala je da je potrebno samo da pozove Džejmija i da će on doći. Rekao joj je to, ne jednom – Možete da me nazovete u svako doba, ali baš u svako doba. Volim da svratim kod vas. Zaista volim.

Ustala je iz fotelje i prišla stočiću na kojem je stajao telefon. Džejmi je živeo u Stokbridžu, u Saks-Koburgovoj ulici, u stanu koji je delio s tri cimera. Bila je tamo jednom, dok su još on i Ket bili zajedno, na ručku koji je sam pripremio. Bio je to stan nepravilnog tlocrta, s visokim tavanicama i kamenim podnim pločama u predsoblju i kuhinji. Vlasnik je bio Džejmi, budući da su mu ga kupili roditelji, još dok je studirao, a cimeri su zapravo bili njegovi podstanari. Kao stanodavac, ostavio je za sebe dve sobe: spavaću i muzičku sobu, u kojoj je držao svoje časove muzike. Kao diplomirani muzičar, za život je zarađivao držeći časove fagota. Učenika mu nije manjkalo, a zaradu je dopunjavao sviranjem u kamernom ansamblu i kao povremeni fagotista u Škotskoj operi. Bila je to, po Izabelinom mišljenju, idealna egzistencija; takođe, egzistencija u koju bi se Ket tako lepo uklopila. Ali, naravno, Ket to nije tako shvatila i Izabel se pribojavala da nikad neće.

Kad ga je nazvala, Džejmi je baš držao čas, tako da je obećao da će je nazvati za pola sata. Čekajući poziv, otišla je u kuhinju i napravila sendvič; nije joj se jelo ništa kuvano. Završivši s jelom, vratila se u salon i sela pored telefona.

Da, bio je slobodan. Ovaj poslednji učenik, petnaestogodišnji dečak koga je pripremao za polaganje ispita, svirao je izvanredno. Sad kad je dečak otišao kući posle časa, šetnja do Izabelle kuće došla mu je kao poručena. Da, prijaće mu da popije piće s Izabel i da kasnije možda malo i pevaju.

„Izvini“, rekla je. „Nešto nisam raspoložena. Hoću da razgovaram s tobom.“

Osetio je njenu uznemirenost i plan da prošeta bio je odbačen u korist bržeg dolaska autobusom.

„Jeste li dobro?“

„Jesam“, odvrtila je. „Ali stvarno bih morala da popričam s tobom o nečemu. Reći ću ti kad dođeš.“

Autobus, koji je Grejs stalno otrcavala, stigao je na vreme. Džejmi je stigao u roku od dvadeset minuta i sada je sedeo sa Izabel u kuhinji, gde je ona počela da mu priprema omlet. Donela je bocu vina iz podruma i nasula im po čašu. Potom je stala da mu priča o svom odlasku u onaj stan i susretu s Hen i Nilom. Slušao ju je ozbiljnog izraza lica, a kad je počela da mu prepričava razgovor koji je te večeri imala s Nilom, njegove širom otvorene oči ispunile su se brigom.

„Izabel“, rekao joj je kad je učitala. „Znate šta bih vam rekao, zar ne?“

„Da ne bi trebalo da se petljam u nešto što nije moja briga?“

„Tačno tako.“ Zastao je. „Ali iz iskustva znam da nema šanse da tako bude. Zato vam, pretpostavljam, neću to reći.“

„Odlično.“

„Iako tako mislim.“

„Pošteno s tvoje strane.“

Džejmi je napravio grimasu. „Dobro, i šta ćemo sad?“

„Zato sam te i zamolila da dođeš“, rekla je Izabel, dolivajući mu vino. „Morala sam da porazgovaram s nekim o svemu ovome.“

Dok je govorila, pripremala mu je omlet. Sada je bio gotov i prebacila ga je na tanjir koji se grejao na kraju štednjaka.

„Lisičarka“, rekla je. „Ta pečurka preobrazi omlet.“

„Uvek mi kuvate“, rekao je. „A ja vama nikad. Baš nikad.“

„Muškarac si“, rekla je Izabel prozaičnim tonom. „Naprosto ti ne padne na pamet.“

Onog trenutka kad je zatvorila usta, shvatila je da je upravo rekla nešto neljubazno i sasvim neprimereno. Tako nešto mogla je reći Tobiju, potpuno opravdano, jer je čisto sumnjala da taj ume da skuva bilo šta, ali nikako Džejmiju.

„Izvini“, rekla je. „Izletelo mi je. Nisam tako mislila.“

Džejmi je odložio nož i viljušku pored tanjira. Zurio je u omlet. A onda je zaplakao.

„Gospode, Džejmi. Oprosti mi, molim te. To što sam rekla je odvratno. Nisam ni pomišljala da ćeš...“

Džejmi je energično odmahivao glavom. Nije plakao naglas, već su mu samo curile suze. „Ne“, rekao je, brišući oči maramicom. „Nije to. Nije zbog toga što ste rekli. Nema nikakve veze s tim.“

Izabel je odahnula. Dakle, nije ga uvredila, ali šta je moglo da podstakne ovaj vrlo neuobičajen izliv emocija s njegove strane?

Džejmi je uzeo viljušku i nož i zasekao svoj omlet, ali ih je potom ponovo spustio.

„U pitanju je salata“, rekao je. „Nasekli ste u nju svežeg crnog luka, a moje oči su vrlo osetljive na njega. Ne smem ni da priđem sirovom luku.“

Izabel se glasno nasmejala. „Hvala Bogu. Pomislila sam da su to prave suze i da sam ti rekla strašnu i bezosećajnu stvar. Pomislila sam da sam ja kriva.“ Pružila je ruku i uzela njegov tanjir. Uklonila je salatu i potom mu ga vratila. „Samo omlet. Kao što Bog zapoveda. Bez dodataka.“

„Savršeno“, rekao je. „Izvinite, molim vas. Mislim da je problem genetske prirode. Imala ga je i moja majka, kao i njeni rođaci. Alergični smo na sirov crni luk.“

„A ja na trenutak pomislila da ima neke veze s Ket... da si se setio kako si nam onomad skuvao ručak kod tebe, u Saks-Koburgovoj ulici.“

Džejmi, koji se dotad osmehivao, postao je zamišljen. „Sećam se“, rekao je.

Izabel nije imala nameru da pominje Ket, ali sad ju je pomenula i znala je koje će biti sledeće pitanje. Uvek ga je postavljao, kad god bi se videli.

„Šta ima novo kod Ket?“ upitao je. „Šta radi?“

Izabel je dohvatila čašu i nasula sebi još vina. Posle serija koji je popila za vreme Nilove posete, nije nameravala da pije više ništa, ali ovde, u prisnoj atmosferi kuhinje ispunjenoj mirisom pečuraka koji joj je draškao nozdrve, odlučila je drugačije; ponovo akrazija, slabost volje. Osećala se bezbednom sedeći ovde s Džejmijem, razgovarajući s njim i pijuckajući vino. Znala je da će se posle toga osećati bolje.

„Ket“, rekla je, „radi isto što i uvek. Vrlo je zauzeta u radnji. Nastavila je sa životom.“ Glas joj je zamro. Bio je ovo tako banalan odgovor, ali šta je tu još imalo da se kaže? Takvo pitanje, uostalom, bilo je ravno onome „Kako si?“ prilikom susreta s prijateljem. Čovek očekuje samo jedan odgovor, bezbolno uveravanje da je sve u redu, docnije možda поблиže određeno nekom primedbom o stvarnoj situaciji, ukoliko se stvarna situacija baš toliko razlikuje. Prvo stoicizam, a onda istina, moglo bi se reći.

„A taj muškarac s kojim se viđa?“ tiho je rekao Džejmi. „Tobi. Šta je s njim? Dovodi li ga ovamo?“

„Pre neki dan“, rekla je Izabel. „Videla sam ga pre neki dan. Ali ne ovde.“

Džejmi je posegnuo za svojom čašom. Mrštio se, kao da se bori da nađe prave reči. „Nego gde?“

„U gradu“, žurno je odvrtila Izabel. Nadala se da je to bio kraj zapitkivanja, ali nije.

„Da li je... da li je bio s Ket?“

„Nije“, odvratila je Izabel. „Bio je sam.“ Pomislila je: to jest, barem u početku jeste.

Džejmi je zurio u nju. „Šta je radio?“

Izabel se osmehnula. „Kao da te on zanima“, rekla je. „A bojim se da u stvari nije ni najmanje zanimljiv.“ Nadala se da će ga ova nemarno izgovorena primedba uveriti na čijoj je ona strani i da će razgovor možda krenuti dalje. Međutim, imala je sasvim suprotan efekat. Džejmi ju je, činilo se, protumačio kao šlagvort za dalju diskusiju.

„Dobro, šta je radio?“

„Šetao je ulicom. To je sve. Šetao je ulicom... u onim somotskim pantalonama boje trule višnje koje voli da nosi.“ Poslednji deo njenog odgovora bio je nepotreban; bio je sarkastičan i Izabel se smesta pokajala zbog toga što je rekla. Druga neprijatna stvar koju je te večeri izrekla, pomislila je. Prva je bila ona nepotrebna primedba da muškarci ne kuvaju; druga je bila onaj nedostojni komentar o Tobijevim pantalonama. Bilo je lako, zastrašujuće lako, pretvoriti se u sredovečnu usedelicu otrovnog jezika. Toga je morala da se čuva. Stoga je dodala: „Nisu tako loše, te somotske pantalone boje trule višnje. Valjda se Ket dopadaju. Ona sigurno.“

Ponovo se zaustavila. Taman je htela da kaže da Ket sigurno smatra da su te pantalone dopadljive, ali to bi bilo netaktilno. Nagoveštavalo je, zar ne, da joj Džejmi i njegove pantalone nisu odgovarali. Dozvolila je sebi da kradom osmotri Džejmijeve pantalone. Nikad ih ranije nije primećivala, uglavnom zbog toga što njeno interesovanje za Džejmija nije počivalo na njegovim pantalonama, već na njegovom licu i glasu. U stvari, na celoj njegovoj ličnosti; i u tome je, zacemento, bila razlika između Tobija i Džejmija. Tobija se ne može voleti kao ličnost (sem ako i sami niste pogrešna vrsta ličnosti); može ga se voleti zbog pojave. Da, pomislila je, to je sve. Tobi je seksualni objekat u somotskim pantalonama boje trule višnje, to i ništa više. A Džejmi je, naprotiv... dakle, Džejmi je prosto lep, s onim svojim visokim jagodičnim kostima i kožom i glasom koji može da otopi srce. Upitala se i kakvi su bili kao ljubavnici. Tobi je sigurno sav od žestine, dok je Džejmi začelo tih, nežan i sklon maženju, baš kao žena. Što je možda bio problem, ali svakako ne onaj čijem je rešenju ona mogla realno da doprinese. Nekoliko trenutaka, nekoliko sasvim nedopustivih trenutaka, pomišljala je: Mogla bih ja da ga naučim. A onda se zaustavila. Takve misli bile su neprihvatljive isto kao zamišljanje ljudi smrvljenih pod lavinom. Lavine. Tutnjava. Iznenadna zbuđenost trule višnje. Talas snega, a potom nezemaljska tišina.

„Jeste li pričali s njim?“ upitao je Džejmi.

Izabel se prenela iz zamišljenosti. „S kim?“

„S To... Tobijem.“ Izgovaranje tog imena očigledno je iziskivalo određeni napor.

Izabel je odmahнула glavom. „Ne“, odvratila je. „Samo sam ga videla.“ To je, razume se, bila polovična istina. Postoji razlika između laganja i kazivanja polovične istine, ali vrlo mala. Izabel je jednom i sama napisala članak na tu temu, posle objavljivanja filozofske monografije Laganje, Sisele Bok.¹⁴⁶¹ Založila se za šire tumačenje, koje je nalagalo dužnost da se na pitanja odgovara istinito i da se ne kriju činjenice koje bi problemu mogle dati drugačiji ton, ali je, razmislivši, revidirala svoj stav. Iako je i dalje verovala da bi čovek trebalo da bude iskren kad odgovara na pitanja, ova dužnost javlja se samo tamo gde postoji obaveza, zasnovana na logičnom očekivanju, da se izvrši potpuno razotkrivanje. Ne postoji dužnost da se otkrije bilo šta u odgovoru na uzgredno pitanje od strane nekog ko nema prava na tu informaciju.

„Pocrveneli ste“, rekao je Džejmi. „Nešto mi tajite.“

To je, dakle, to, pomislila je Izabel. Čitavu građevinu filozofske rasprave o finim nijansama govorenja istine podrio je na kraju običan biološki proces. Slazi ipocrveneće. Zvučalo je mnogo manje dostojanstveno nego na stranicama Sisele Bok, ali je bilo sasvim tačno. Svi veliki problemi mogu da se svedu na proste činjenice svakodnevnog ljudskog života i banalne metafore, aksiome, u skladu s kojima ljudi žive. Međunarodni ekonomski sistem i njegove osnovne pretpostavke: Ko nađe, njegovo je. Neizvesnost života: Stani na pukotinu i medvedi će te rastrgnuti (kao dete, tako je iskreno verovala u to i, šetajući ulicom Morningsajd sa svojom dadiljom, Fersi MekFerson, pažljivo je izbegavala sve pukotine na trotoaru).

„Ako sam pocrvenela“, rekla je, „to je zato što ti ne govorim celu istinu. I izvinjavam ti se zbog toga. Nisam ti rekla šta sam uradila zato što mi je zbog toga neprijatno i zato što..Oklevala je. Postojao je još jedan razlog što nije otkrila ono što se dogodilo, ali sad se već izrekla. Moraće da kaže Džejmiju sve. Osetiće ako to ne učini, a nije želela da stekne osećaj da nema poverenja u njega. Ima li poverenja u njega? Da, veruje mu. Dabome da mu veruje. Takav mladić, s tom en brossé kosom i tim glasom, mogao je biti samo dostojan poverenja. Džejmijima se može verovati; Tobijima ne.

Džejmi ju je gledao dok je govorila. Nastavila je: „...što postoji nešto što nisam želela da znaš. Ne zato što ti ne verujem – verujem ti – nego zato što mislim da to nema nikakve veze s nama. Videla sam nešto što je izvan naše moći. Zato sam mislila da nema svrhe da ti govorim o tome.“

„Šta je to bilo?“ upitao je. „Sad morate da mi kažete. Ne možete da ostavite ovako nedorečeno.“

Izabel je klimnula glavom. Bio je u pravu. Nije mogla da ostavi ovako nedorečeno. „Kad sam videla Tobija u gradu, išao je ulicom Dandas. Bila sam u autobusu i spazila sam ga. Odlučila sam da ga sledim – molim te, ne pitaj me zašto, jer ne znam da li mogu da ti dam odgovarajuće objašnjenje. Ponekad čovek jednostavno uradi nešto – nešto apsurdno – što ne ume da objasni. Ja sam, eto, odlučila da ga sledim.

„Sišao je niz ulicu Nortamberlend. Potom je, kad smo zašli u Nelsonovu ulicu, prešao na drugu stranu i pozvonio na vrata stana u prizemlju. Vrata mu je otvorila jedna devojka. Zagrlio ju je, prilično strasno, čini mi se, a onda su se vrata zatvorila, i to je bilo to.“

Džejmi ju je pogledao. Jedan časak nije progovarao, a onda je, vrlo polako, prineo čašu usnama i otpio gutljaj vina. Izabel je primetila fine ruke i, načas, u njegovim očima, svetlost koja se odbila od vinske čaše.

„Njegova sestra“, tiho je rekao. „Ima sestru koja živi u Nelsonovoj ulici. Slučajno je poznajem. Prijateljica jednog mog prijatelja.“

Izabel je nepomično sedela. Nije ovo očekivala. „Oh“, izustila je. I potom: „Oh.“

„Da“, rekao je Džejmi. „Tobi ima sestru u Nelsonovoj ulici. Ona radi u istoj firmi za kupoprodaju nekretnina u kojoj je zaposlen i moj prijatelj. Oboje su procenitelji.“ Nasmejao se. „A vi se odmah poradovali da je vaša mala detektivska akcija rezultovala otkrivanjem Tobijeve nevere. Ha! Voleo bih da jeste, Izabel, ali nažalost nije. Mada, tako vam i treba, kad pratite ljude naokolo.“

Izabel je povratila prisustvo duha u dovoljnoj meri da je mogla da se nasmeje sama sebi. „Sakrila sam se iza jednog parkirano kamiona“, rekla je. „Da si me samo video.“

Džejmi se osmehnuo. „Mora biti da je bilo uzbudljivo. Šteta zbog krajnjeg rezultata, ali šta je-tu je.“

„Šta da se radi“, rekla je Izabel. „Ipak, uživala sam. I izvukla pouku u vezi s poganom, podozrivom naravi.“

„Kuju vi nemate“, rekao je Džejmi. „Vi niste podozrivi. Krajnje ste otvoreni i pošteni.“

„Baš si ljubazan“, odvrtila je Izabel. „Ali imam pune džakove mana. Kao i svi ostali. Pune džakove.“

Džejmi je ponovo doneo čašu usnama. „Baš fina devojka, ta njegova sestra“, rekao je. „Upoznao sam je na jednoj zabavi koju je Roderik – taj moj prijatelj – priredio pre nekoliko meseci. Društvo je bilo dosta različito od onog s kojim se inače družim, ali ipak zabavno. A za nju sam pomislio da je baš fina. Vrlo privlačna. Visoka, plavokosa. Kao manekenka.“

Izabel nije rekla ništa. Potom je zatvorila oči i na trenutak zamislila sebe na uglu Nelsonove ulice, napola skrivenu iza kamiona, kako posmatra Tobija tamo na vratima koja se upravo otvaraju. Videla je prizor sasvim jasno, budući da je oduvek posedovala sposobnost da se precizno priseti vizuelnih detalja. Sada je slika bila sasvim jasna. Vrata su se otvorila i pojavila se devojka. Nije bila visoka, jer se Tobi pognuo da bi je zagrlio, i nije imala plavu kosu. Njena kosa je, u to nije bilo nikakve sumnje, bila tamna. Crna ili smeđa. Nikako plava.

Otvorila je oči. „To nije bila njegova sestra“, rekla je. „To je bio neko drugi.“

Džejmi je ćutao. Izabel je mogla da zamisli borbu koja se u njemu odvijala: nezadovoljstvo ili čak gnev nad činjenicom da neko vara Ket, i zadovoljstvo zbog toga što sad postoji šansa da Tobi bude razotkriven. Palo joj je na pamet da verovatno razmišlja i o tome da će možda moći da zauzme Tobijevo mesto, što je i ona sama pomislila. Ali ona je barem znala da to neće biti tako jednostavno; Džejmi verovatno nije. Sigurno je bio optimističan.

Izabel je rešila da preuzme inicijativu. „Ne smeš da joj kažeš“, rekla je. „Ako joj kažeš, biće besna na tebe. Sve i da poveruje – a možda neće – tog trenutka će želeti samo da ubije glasnika. Garantujem ti da bi se pokajao.“

„Ali trebalo bi da zna“, pobunio se Džejmi. „To je... to je nečuveno, da se taj tip viđa s nekom drugom, njoj iza leđa. Trebalo bi joj reći. Dugujemo joj to.“

„Postoje stvari koje čovek mora da otkrije sam“, rekla je Izabel. „Moraš da puštaš ljude da sami prave sopstvene greške.“

„E pa, kao prvo, ja to ne prihvatam“, ljutito je odvratio Džejmi. „Slučaj je prost. Tip je đubre. Mi znamo; ona ne zna. Moramo da joj kažemo.“

„Ali poenta je u tome da ćemo je, ako to uradimo, samo naljutiti. Zar ne vidiš? Sve i da ode i uveri se svojim očima da je ono što smo joj rekli istina, i dalje će biti besna na nas zato što smo joj rekli. Ne želim da te... da te otpiše. Ali ako to uradiš, otpisaće te.”

Džejmi je razmislio o njenim rečima. Znači, želela je da on i Ket budu ponovo zajedno. Nikad tim rečima, ali ovo je bilo vrlo otvoreno. I bilo je baš onako kao što se nadao da će biti.

„Hvala vam”, rekao je. „Jasno mi je šta hoćete da kažete.” Zastao je. „Ali šta mislite, zašto je vara? Ako mu se već dopada ta druga devojka – koja je po svoj prilici cimerka njegove sestre – zašto onda ne ode i zabavlja se s njom? Zašto iskorišćava Ket na ovakav način?”

„Zar ti nije jasno?” rekla je Izabel.

„Ne. Možda ja to prosto ne razumem.”

„Ket je bogata”, rekla je Izabel. „Posедуje biznis, a i koješta drugo – mnogo toga, da budem precizna, kao što znaš ili, možda, ne znaš. Da si čovek koga zanimaju pare, a rekla bih da Tobi jeste, možda bi želeo da se dokopaš dela svega toga.”

Džejmijevo zaprepašćenje je bilo očigledno. „On juri njene pare?”

Izabel je potvrdno klimnula glavom. „Znam za dosta takvih slučajeva. Viđam ljude koji se venčavaju zbog para i potom misle da mogu i dalje da teraju po starom. Dobiju sigurnost koju donosi novac i švrljaju ženi ili mužu iza leđa. Nije to ništa neobično. Seti se samo svih onih mladih žena koje se udaju za bogate starce. Šta misliš, da žive kao kaluđerice?”

„Verovatno ne”, rekao je Džejmi.

„Pa, eto ti. Dabome, to je samo jedno od mogućih objašnjenja. Drugo glasi da možda naprosto želi da se viđa i s drugima. Moguće je mu se Ket zaista dopada, ali da mu se dopadaju i druge. To je savršeno moguće.”

Izabel je nasula vino u Džejmijevu čašu. Prilično brzo su se primicali dnu boce, ali večer se ispostavilo kao nabijeno emocijama, a vino je pomagalo. U frižideru se hladila još jedna boca, za svaki slučaj, koju su mogli kasnije da načnu. Bitno je da se kontrolišem, pomislila je Izabel. Bitno je da sačuvam bistru glavu, da ne bih rekla Džejmiju da sam, istini za volju, i sama napola zaljubljena u njega i da mi ništa ne bi bilo milije nego da sad poljubim to čelo, provučem prste kroz tu kosu i čvrsto ga zagrlim.

Sutradan ujutru je Grejs, koja je stigla prilično rano, rekla sebi: Dve čaše, prazna boca. Otvorivši frižider, videla je dopola punu bocu, zatvorenu plutanim čepom, i dodala: Još pola boce. Otvorila je mašinu za sudove i videla tanjir za omlet, viljušku i nož, po čemu je znala da je posetilac bio Džejmi: Izabel je uvek spremala omlet kad bi ostao na večeri. Grejs je bilo drago što taj mladić posećuje Izabel. Dopadao joj se i znala je za njegovu nekadašnju vezu s Ket. Podozrevala je i šta Izabel planira; da smišlja način da ih ponovo spoji. Ali mogla je mirne duše da se mane ćorava posla. Ljudi se retko kad vraćaju tim putem. Kad se udaljite od nekog, skloni ste da ostanete daleko. Barem je Grejsino iskustvo govorilo tako. Retko se dešavalo da rehabilituje nekog nakon što ga je otpisala.

Skuvala je kafu. Izabel će uskoro sići, a volela je da je kafa čeka kad dođe u kuhinju. Novine su stigle i Grejs ih je unela iz predsoblja, gde su ležale na mozaičkom podu ispod poštanskog sandučeta. Sad su ležale na stolu, a Grejs je bacila pogled na naslovnu stranu dok je punila aparat kafom. Od glazgovskog političara, osumnjičenog za prevaru, tražila se ostavka. (Nimalo iznenađujuće, pomislila je Grejs; baš nimalo.) Ispod se nalazila fotografija tog čoveka, koga Izabel nikako nije volela;

nazivala ga je naduvenkom. Prelazio je Prinčevsku ulicu i srušio se, pa su ga odvezli u hitnu pomoć. Grejs je čitala dalje. Sumnjali su na srčani udar, ali nije bio – e, ovo je bilo stvarno neverovatno – već su ustanovili da ima veliko prsnuće na slabini, koje je, srećom, hirurg blagovremeno i stručno zašio. Pisalo je da se sasvim oporavio, a potom je obelodanjena i dijagnoza: rasprsnuo se od sujete.

Grejs je spustila kašičicu za kafu. Uzela je novine da vidi šta još ima i ugledala datum. Prvi april. Osmehnula se. Skotsmenova mala šala – baš smešno; ali i prikladno.

Uprkos činjenici da je popio tri čaše vina, a da se Izabel približavala kraju svoje druge čaše, Džejsmi je isprva bio sumnjičav u pogledu Izabelinog predloga, ali ga je na kraju ipak pridobila, obrlatila, ubedivši ga bi trebalo da barem pokušaju.

Da urade šta? Da odu kod Pola Hoga, naravno, kao prvi korak u pokušaju da otkriju šta je i o kome saznao Mark Frejzer. Sedeći za kuhinjskim stolom, nakon što je pojeo omlet s lisičarkama, Džejsmi je pažljivo slušao dok mu je prenosila svoj razgovor s Nilom i objašnjavala da naprosto ne može da zanemari ono što joj je rekao. Želela je da se pozabavi time, ali ne sama. Biće bezbednije, rekla je, ako ih je dvoje, premda nije detaljisala u vezi s postojećom opasnošću.

Naposletku se Džejsmi složio. „Ako baš insistirate“, rekao je. „Ako baš insistirate, spreman sam da idem s vama. Ali samo zato što ne želim da sami srljate u to. Ne zbog toga što mislim da je ideja dobra.“

Kasnije te večeri, dok je Izabel pratila Džejsmija do spoljnih vrata, dogovorili su se da će se tokom narednih nekoliko dana čuti i popričati o odlasku kod Pola Hoga. Ona ga je barem poznavala, tako da su mogli da ga potraže. Ali morali su da smisle kako da to izvedu i pod kojim izgovorom.

Samo što je Džejsmi otišao, u Izabelinom umu je sinula misao. Poželela je da potrči za njim da bi mu je rekla, ali se suzdržala. Nije bilo naročito kasno i u to doba je dosta komšija šetalo pse duž ulice. Nije želela da je vide kako juri za nekim mladićem, barem ne na ulici (premda bi i metaforički kontekst bio podjednako rđav). To nije bila situacija u kojoj bi iko želeo da bude viđen, umnogome na isti način kao što je Doroti Parker⁴⁷¹ izjavila da nikako ne bi želela da je zaglavljenih kukova zateknu kako pokušava da se provuče kroz tuđ prozor. Ta pomisao naterala joj je osmeh na lice. Šta je u tome tako smešno? Bilo je teško objasniti, ali nešto prosto jeste. Možda činjenica da je neko ko se nikad ne bi provlačio kroz tuđ prozor izrazio mišljenje o mogućnosti provlačenja kroz tuđ prozor. Ali, zašto je to tako zabavno? Možda objašnjenja i nema, baš kao što nema obrazloženja za intenzivnu humorističnost primedbe koju je jednom prilikom čula na predavanju koje je držala Domenika Lede, veliki stručnjak za anglo-normansku istoriju. Profesorka Lede je rekla: „Moramo imati na umu da plemići tog vremena nisu istresali nos onako kako mi to danas radimo: nisu imali maramice. Ove reči ispraćene su salvama smeha i ona ih je još uvek smatrala veoma smešnim. Ali u tome, zapravo, nije bilo ničega smešnog. To što nisu imali maramice bila je, bez sumnje, sasvim ozbiljna stvar; prizemna, začelo, ali ipak ozbiljna. (Šta su, onda, plemići radili? Odgovor je, očigledno, glasio da su koristili slamu. Kako odvratno. I kako grebljivo. A ako su plemići koristili slamu, šta su onda koristili pripadnici nižih društvenih slojeva? Odgovor se, dabome, nametao sam: izduvavali su nos prstima, što mnogi i danas čine. Videla je to jednom ili dvaput, ali naravno, ne u Edinburgu.)

Ali ono čega se setila nisu bile maramice ili njihov nedostatak, već Elizabet Blekader. Pol Hog je kupio Blekaderičinu sliku koju je želeo. Izložba na kojoj ju je kupio trajala je kratko, tako da je onima koji su kupili slike dosad već bilo dozvoljeno da ih odnesu iz galerije. To je značilo da je onaj ko je želeo da još jednom vidi sliku mogao to da učini u stanu Pola Hoga u ulici Velikog kralja. Ta osoba mogla bi da bude i ona. Mogla bi da telefonira Polu Hogu i zamoli ga da joj omogući da ponovo pogleda sliku, budući da razmišlja da zamoli Elizabet Blekader, koja još uvek ima svoj atelje u Grejndžu, da joj naslika jednu sličnu. Bio je to savršeno logičan postupak. Umetnica možda ne želi da naslika puku kopiju postojećeg dela, ali mogla bi biti sasvim voljna da naslika neku sličnu.

Laž, pomislila je, ali samo u ovoj fazi plana; laži mogu da postanu istine. Zaista je nameravala da

kupi jednu Blekaderičinu sliku, tako da nije bilo razloga da je ne poruči. Štaviše, upravo će to i uraditi, što je značilo da Pola Hoga može da poseti savršeno čiste savesti. Čak ni Sisela Bok, autorka Laganja, nije mogla da prigovori tome. Potom će, razgledajući Blekaderičinu sliku koju je on dosad začelo ponosno okačio na zid, vrlo taktično pomenuti mogućnost da je Mark Frejzer, u sklopu posla koji je obavljao kod „MekDauela“, možda naleteo na nešto neugodno. Ima li Pol Hog možda predstavu o tome šta bi to moglo da bude? A ako nema, tada će možda biti malo određenija i upitati ga da li bi, ako je već bio tako privržen tom mladom čoveku – a očigledno jeste, sudeći po njegovom emotivnom reagovanju na ono što je rekla u Vinsent baru – možda bio voljan da se malo raspita, koliko da dokaže ili pobije zabrinjavajuću hipotezu na koju je sve ovo, po svemu sudeći, ukazivalo? Sve to moraće da bude rečeno vrlo taktično, ali to se da izvesti. Možda će i pristati. A Džejmi će, koliko da bi joj ulio samopouzdanje, sve vreme sedeti pored nje na kitnjastoj sofi Pola Hoga. Mi mislimo, mogla bi da kaže; mi se pitamo. To je zvučalo nekako opravdanije nego ista stvar izrečena u jednini.

Sutradan ujutru, telefonirala je Džejmiju u najranije pristojno vreme: po njenom mišljenju, to je bilo devet sati. Izabel se pridržavala telefonske etikecije: poziv pre osam ujutru značio je preku potrebu; između osam i devet predstavljao je nametanje; posle toga se moglo bez zazora telefonirati sve do deset uveče, premda je poziv posle pola deset iziskivao izvinjenje zbog uznemiravanja. Posle deset, ponovo je nastupalo vreme rezervisano samo za hitne slučajeve. Prilikom javljanja na telefonski poziv, trebalo je, ako je ikako moguće, reći svoje ime, ali tek posle obaveznog dobro jutro, dobar dan ili dobro veče. Ostali se, zaključila je, uglavnom nisu pridržavali nijednog od ovih pravila, pa ni sam Džejmi, jer je tog jutra na njen poziv odgovorio kratkim »Da«.

„To baš ne zvuči kao pozdrav“, s neodobravanjem je rekla Izabel. „I kako da znam ko si? 'Da' nije dovoljno. Uz to, da si previše zauzet da primiš poziv, šta bi rekao, 'Ne'?“

„Izabel?“ upitao je.

„Da si rekao ko si, uzvratila bih ti na isti način. Tvoje poslednje pitanje bi bilo izlišno.“

Džejmi se nasmejao. „Hoće li ovo da potraje?“ upitao je. „U deset moram da budem u vozu za Glazgov. Imamo probu za Parsifala.“¹⁴⁸

„Jadan ti“, rekla je Izabel. „Jadni pevači. Kakav test izdržljivosti.“

„Jeste“, saglasio se Džejmi. „Od Vagnera me uvek zaboli glava. Ali sad stvarno moram da se spremam.“

Izabel mu je na brzinu objasnila svoju zamisao i potom sačekala reakciju.

„Ako insistirate“, rekao je Džejmi. „Pretpostavljam da zvuči dovoljno izvodljivo. Ići ću s vama ako insistirate. Ako baš insistirate.“

Mogao je da bude i predusretljiviji, pomislila je Izabel pošto je spustila slušalicu, ali barem je pristao. Sad je preostajalo samo još da telefonira Polu Hogu u „MekDauel“ i upita ga da li bi i kad bilo zgodno da ga poseti. Bila je sigurna da će prihvatiti njen predlog. Lepo su se slagali, a izuzev trenutka kad je nenamerno probudila u njemu bolnu uspomenu, veče koje su proveli zajedno bilo je sasvim uspešno. Predložio joj je, zar ne, da upozna njegovu verenicu, čije je ime zaboravila, ali koju bi zasad u razgovoru mogla nazivati naprosto „verenicom“.

Telefonirala je u 10:45, vreme za koje je verovala da postoji najveća šansa da zaposleni u kancelarijama ispijaju svoju prepodnevnu kafu i, kad ga je upitala, ispostavilo se da je radio upravo

to.

„Da. Sedim ovde s finansijskim izveštajem na stolu. Trebalo bi da ga čitam, ali ne čitam ga. Gledam kroz prozor i pijuckam kaficu.“

„Ali sigurna sam da ste orniti da donosite važne odluke“, rekla je. „Jedna od njih bila bi i da li ste voljni da mi dozvolite da još jednom vidim vašu Blekadericu. Htela bih da je zamolim da uradi jednu za mene i mislila sam da bi bilo dobro da još jednom osmotrim onu koju ste kupili.“

„Razume se“, odvratio je. „Može da je vidi ko god hoće. Još uvek je na izložbi. Traje još nedelju dana.“

Izabel je bila zatečena. Naravno, trebalo je da nazove galeriju i proveri da li izložba još uvek traje, pa da onda sačeka da on preuzme svoju sliku.

„Ali svakako bi bilo lepo da se vidimo“, predusredljivo je nastavio Pol Hog. „Imam još jednu njenu sliku koju biste možda voleli da vidite.“

Dogovorili su se. Izabel će doći sutra uveče, u šest, na piće. Polu Hogu nije ni najmanje smetalo da ona povede pratioca, mladog čoveka vrlo zainteresovanog za umetnost, koga bi želela da Pol upozna.

Bilo je tako lako, pomislila je Izabel. Uopšte je tako lako imati posla s lepo vaspitanim ljudima poput Pola Hoga. Znaju kako da razmene one sitne ljubaznosti blagodareći kojima se život odvija glatko, u čemu i jeste suština dobrih manira. Namenjeni su izbegavanju trvenja među ljudima, što postižu kontrolisanjem toka susreta. Ako obe strane znaju šta bi ona druga trebalo da radi, tada je verovatnoća konflikta vrlo mala. To funkcioniše na svim nivoima, od krajnje minornih transakcija između dveju osoba do poslovanja među državama. Najzad, međunarodno pravo nije ništa drugo do sistem manira, napisan opširno.

Džejmi ima dobre manire. Pol Hog ima dobre manire. Njen automehaničar, vlasnik male radionice u sporednoj uličici, koji održava njen retko korišćen automobil, ima dobre manire. Tobi, naprotiv, ima rdave manire; ne one površinske, za koje pogrešno veruje da se računaju, nego one unutrašnje, koji govore o njegovom stavu prema drugima. Dobri maniri zavise od obraćanja moralne pažnje na druge; zahtevaju od čoveka da druge tretira s punom moralnom ozbiljnošću, da razume njihova osećanja i potrebe. Neki ljudi, oni sebični, nisu skloni da to čine, što se uvek vidi. Nestrpljivi su s onima za koje smatraju da su nebitni: starim, hendikepiranim ili siromašnim osobama. Osoba s dobrim manirima, međutim, uvek će saslušati takve ljude i odnosiće se prema njima s poštovanjem.

Koliko smo bili kratkovidni kad smo slušali one koji su smatrali da su dobri maniri puko buržoasko afektiranje, nevažna stvar, koju više nema potrebe ceniti. Usledio je moralni sunovrat, jer su dobri maniri bili temelj civilizovanog društva. Bili su metod za prenos poruka moralnih obzira. Na taj način, čitava jedna generacija izgubila je vitalno važan deo moralne slagalice, a sad vidimo rezultate: društvo u kojem niko neće da pomogne, niko neće da saoseća s drugima; društvo u kojem agresivan jezik i bezosećajnost predstavljaju pravilo.

Zaustavila se. Ovakvo razmišljanje, premda očigledno ispravno, teralo ju je da se oseća starom; starom kao Ciceron kad je uzviknuo: O tempóra! O mores!^{149!} Ta činjenica je sama po sebi demonstrirala suptilnu korozivnu snagu relativizma. Relativisti su u toj meri uspeli da se zavuku pod našu moralnu kožu da su njihovi stavovi postali sastavni deo nas, a Izabel Dalhusi se, uza sve svoje zanimanje za filozofiju morala i nenaklonost prema relativističkom stavu, osećala neprijatno zbog toga što su joj takve misli uopšte pale na pamet.

Pomislila je da mora da prestane da razmišlja o moralnoj imaginaciji i koncentriše se na stvari od neposrednijeg značaja, kao što su proveravanje jutarnje pošte za Reviju i otkrivanje zašto je onaj siroti mladić Mark Frejzer pao s galerije pravo u smrt. Međutim, znala je da se neće nikad odreći tih širih pitanja; to je bio njen teren, stoga je mogla mirne duše ga prihvatiti. Bila je podešena na drugačiju stanicu u odnosu na većinu ljudi, a birač stanica se pokvario.

Telefonirala je Džejmiju, zaboravljajući da je on sad već uveliko u vozu za Glazgov i da se, u tom trenutku, manje ili više približava stanici u Kraljičinoj ulici. Sačekala je da njegova telefonska sekretarica izgovori svoj tekst, a potom ostavila poruku.

Džejmi, pozvala sam ga, Pola Hoga. Biće mu drago da nas primi u posetu sutra u šest. Ti i ja ćemo da se nađemo pola sata ranije, u Vinsent baru. I, Džejmi, hvala ti za sve. Stvarno cenim tvoju pomoć. Mnogo ti hvala.

Dok je čekala Džejmija u pabu, uhvatila ju je nervoza. Bilo je to muško mesto, barem u to doba dana, i osećala se nelagodno. Žene su, razume se, mogle da posećuju pabove i bez muške pratnje, ali svejedno se osećala nekako neprilično. Barmen, koji ju je poslužio čašom biter lemona s ledom, uputio joj je prijateljski osmeh i prokomentarisao kako je veče lepo. Upravo su prešli na letnje računanje vremena i časovnici su pomereni jedan sat unapred, tako da je sunce sada zalazilo tek posle sedam.

Izabel se složila, ali nije mogla da smisli ništa korisno što bi dodala, tako da je rekla: „Došlo je proleće, valjda.”

„Valjda”, složio se barmen. „Ali nikad se ne zna.”

Izabel se vratila za svoj sto. Nikad se ne zna. Dabome da se nikad ne zna. Svašta čoveka snađe u životu. Eto, na primer, ona, glavna i odgovorna urednica Revije za primenjenu etiku, sprema se da krene u potragu za... za ubicom, na to se sve svodilo. A u tom zadatku pomoći će joj, premda donekle nevoljno, lepi mladić u koga je napola zaljubljena, ali koji je zaljubljen u njenu bratonicu koja je, opet, zatelebana u nekog drugog ko se, pak, istovremeno švaleriše s cimerkom svoje sestre. Ne, barmen izvesno ne zna, a sve i da mu kaže, teško da bi poverovao.

Džejmi je kasnio deset minuta. Vežbao je, objasnio je, a kad je pogledao na sat bilo je već skoro pola šest.

„Ali stigao si“, rekla je Izabel. „To je jedino važno.” Bacila je pogled na svoj ručni sat. „Imamo dvadesetak minuta. Mislila sam da bismo mogli na brzinu da razmotrimo pristup koji sam isplanirala.”

Džejmi je slušao, pogledajući je s vremena na vreme preko ruba svoje pivske čaše. I dalje mu je bilo nelagodno zbog celog projekta, ali morao je da se složiti da ga je valjano isplanirala. Potegnuće pitanje taktično, imajući na umu da su osećanja Pola Hoga u vezi s ovom stvari još bolna. Objasniće da joj nije namera da se meša, te da je izazivanje bilo kakvih neprilika „MekDauelu” poslednje što ima na umu. Ali duguju Marku, i Nilu, koji joj je obratio pažnju na ovo, da barem pokušaju da rasvetle događaj. Ona sama, dabome, ubeđena je da u tome nema ničega, ali barem će moći mirno da spavaju ukoliko još malo istraže.

„Dobar scenario”, prokomentarisao je Džejmi kad je završila. „Pokriva sve.”

„Ne vidim zašto bi ga išta od ovoga uvredilo”, rekla je Izabel.

„Ni ja”, rekao je Džejmi. „Sem ako nije on taj.”

„Koji?”

„Onaj koji je to radio. Koji se bavio insajderskim poslovanjem.”

Izabel se zagledala u svog pratioca. „Zašto to misliš?”

„A zašto da ne? Kako izgleda, on i Mark bili su vrlo bliski saradnici. Nalazi se na čelu tog odseka ili čega već. Ako je Mark išta saznao, mora biti da je posredi bilo nešto na čemu je on radio.”

Izabel je razmotrila ovo. Jeste moguće, pretpostavila je, ali smatrala je da nije verovatno. Nije ni najmanje sumnjala u iskrenost emocija koje je pokazao prilikom njihovog prvog susreta, kad je pomenula Markovo ime. Bio je strašno potresen onim što se dogodilo; to je bilo savršeno očigledno.

U tom slučaju nije nikako mogao biti osoba koja je sredila da Mark umre, što je značilo da ne može biti ni osoba koja se plaši raskrinkavanja.

„Shvataš li?“ rekla je Džejmiju.

Shvatao je, ali je mislio da je mudro biti otvoren za sve mogućnosti.

„Moguće je da grešimo“, rekao je. „Ubice mori griža savesti. Ponekad žale za svojim žrtvama. Pol Hog je, može biti, takav.“

„Nije“, rekla je Izabel. „Nisi ga još upoznao. Nije takav. Neko drugi je onaj koga tražimo.“

Džejmi je slegao ramenima. „Možda. Možda ne. Ipak, budimo makar otvoreni za sve mogućnosti.“

Pol Hog živeo je na prvom spratu georgijanske kuće u strogom centru grada, u ulici Velikog kralja. Bila je to jedna od najljepših ulica Nju Tauna, a s njegove, južne strane, s gornjih spratova je pucao pogled na zaliv Fort, plavetni pojas mora neposredno iza Lita i, iza njega, na brežuljke Fajfa. Prvi sprat bio je privlačan iz drugih razloga, čak i pored toga što pogled nije dopirao dalje od druge strane ulice. U nekim ulicama, barem, ti stanovi nazivani su salonskim stanovima, zato što su obuhvatali glavne salone starih, kompletnih kuća. Njihovi zidovi su, stoga, bili viši, a prozori su se pružali od poda do tavanice, prostrane staklene površine koje su preplavljivale prostorije svetlošću.

Izabel i Džejmi popeli su se jednostavnim stepeništem, izdašnim nizom kamenih stepenika, s kojeg se dizao lak mačji vonj, i pronašli prezime HOG na pravougaonoj mesinganoj pločici. Izabel je okrnula pogledom Džejmija, koji joj je namignuo. Njegov skepticizam zamenilo je rastuće interesovanje za ovo što su radili i sada je ona bila ta koju je mučila sumnja.

Pol Hog je brzo otvorio vrata i uzeo njihove kapute. Izabel je predstavila Džejmija i njih dvojica su se rukovali.

„Video sam vas već negde“, rekao je Pol Hog. „Ali ne znam gde.“

„U Edinburgu“, odvratio je Džejmi, na šta su se sve troje nasmejali.

Poveo ih je u salon, prostranu, elegantno nameštenu prostoriju, kojom je dominirao impresivan beli kamin. Na polici iznad kamina, Izabel je primetila pozivnice – najmanje četiri – i kad je Pol Hog otišao da im donese piće, a pošto još nisu seli, primakla se kaminu i na brzinu ih pročitala.

G. Hamfri Holms i supruga, u svom domu, u četvrtak 16. (Izabel je takođe bila pozvana). Pa onda Džordž Makston moli za Magodat prisustva gđice Minti Ohterloni na prijemu u Lotijanskoj galeriji, u 18 č, u utorak, 18. maja; i Minti: Piter i Džeremi, piće u vrtu (ako vreme bude dozvoljavalo, a verovatno neće), u petak, 21. maja, u 18:30 č. I najzad, Pol i Minti: molimo vas da budete gost na našem svadbenom prijemu u Prestonfild Hausu u subotu, 15. maja. Kili, ¹⁵⁰¹ 20 č. Angus i Tati. Odeća: večernja/brđanska.

Izabel se osmehnula, premda ju je Džejmi gledao s neodobravanjem, kao da je čitala nešto poverljivo. Prišao joj je i okrnio pozivnice pogledom. „Ne bi trebalo da čitate tuđe privatne stvari“, prošaputao je. „To je nepristojno.“

„Pih!“ frknula je Izabel. „Zato su ih i izložili ovde. Da bi bile pročitate. Vidala sam na policama iznad kamina i po tri godine stare pozivnice. Pozive na vrtu zabavu u Holirudhausu, na primer. Stari nekoliko godina, ali još uvek izloženi.“

Povela ga je od kamina i stali su ispred velikog akvarela koji je prikazivao makove u bašti. „To je ona“, rekla je. „Elizabet Blekader. Makovi. Baštenski zidovi na kojima se odmaraju mačke. Ali

fenomenalno urađeno, bez obzira na temu." Pri tom je pomislila: u mojoj kući nema naslikanih makova. Moji kukovi se još nikad nisu zaglavili u tuđem prozoru.

Tu ih je zatekao Pol Hog, kad se vratio s čašama u rukama.

„Tu ste", vedro je rekao. „Pored onoga što ste došli da vidite."

„Veoma je dobra", rekla je Izabel. „Ponovo makovi. Tako su važni.

„Da", odvratio je Pol. „Dopadaju mi se makovi. Šteta što se raspadnu kad pokušate da ih uberete."

„Mudar odbrambeni mehanizam", rekla je Izabel, okrznuvši pogledom Džejmija. „Ruže bi trebalo da ga probaju. Trnje je očigledno, ali nije dovoljno. Savršenu lepotu bi trebalo ostaviti na miru.“

Džejmi joj je uzvratio pogled. „Oh", izustio je, a potom je zavladao tišina. Pol Hog je pogledao prvo u njega, a onda u Izabel. Primetivši taj njegov pogled, Izabel je pomislila: pita se u kakvom smo odnosu. Verovatno misli da je Džejmi dečko za zabavu ili tako nešto. Ali, sve i da jeste tako, zašto bi ga iznenadilo? Danas je to sasvim normalno.

Pol Hog je načas izašao iz sobe da bi doneo sebi piće, a Izabel se osmehnula Džejmiju, podigavši prst do usana gestom stroge konspiracije.

„AH nisam još ništa rekao“, šapnuo je Džejmi. „Rekao sam samo 'oh'."

„Sasvim dovoljno", rekla je Izabel. „Jednosložna reč koja mnogo govori."

Džejmi je odmahnuo glavom. „Ne znam zašto sam pristao da idem s vama", prošaputao je. „Vi niste čitavi."

„Baš ti hvala, Džejmi", tiho je odvratila. „Ali, evo našeg domaćina."

Pol Hog se vratio i nazdravili su jedni drugima.

„Tu sliku sam kupio na aukciji, pre nekoliko godina", rekao je. „Od prvog bonusa koji sam dobio od kompanije. Častio sam samog sebe."

„Pametno", rekla je Izabel. „U novinama čitamo o brokerima, ljudima iz sveta finansija, koji sebe čašćavaju onim groznim ručkovima na kojima puknu deset hiljada funti samo za vino. Nadam se da toga u Edinburgu nema."

„Naravno da nema", rekao je Pol Hog. „Možda u Njujorku i Londonu. U takvim mestima."

Izabel se okrenula prema kaminu. Iznad njega je visila velika slika u zlatnom ramu, koju je odmah prepoznala.

„Odličan Peplo", rekla je. „Čudesan."

„Da", rekao je Pol Hog. „Vrlo lep. Zapadna obala Mala, mislim."

„Ili Ajone?^{isi}" upitala je Izabel.

„Moguće", neodređeno je odgovorio Pol Hog. „Tamo negde."

Izabel se primakla nekoliko koraka bliže slici i pogledala je. „Oni silni falsifikati koji su otkriveni pre nekoliko godina“, rekla je. „Niste brinuli zbog toga? Jeste li proverili?"

Pol Hog je delovao iznenađeno. „Bilo je falsifikata?"

„Tako kažu", rekla je Izabel. „Dela Peploa i Kadela. Popriličan broj. Bilo je i suđenje. Diglo se dosta prašine. Poznavala sam nekog ko je kupio jednu sliku – divan rad, ali naslikana koju nedelju

ranije, manje ili više. Doduše, vrlo vesto – kao što to najčešće biva."

Pol Hog je slegao ramenima. „Pretpostavljam da rizik uvek postoji."

Izabel je ponovo pogledala sliku. „Kad je Peplo naslikao ovo?" upitala je.

Pol Hog joj je gestom pokazao da ne zna. „Nemam pojma. Možda dok je boravio preko na Malu."

Izabel ga je posmatrala. Bio je to zapanjujuće neuk odgovor, ali se barem slagao s utiskom koji je ubrzano formirala. Pol Hog je o slikarstvu znao vrlo malo i, štaviše, nije ga naročito ni interesovalo. Kako bi inače mogao neko da ima takvog Peploa – a ona je bila sigurna da je original – kako je mogao da ima Peploa i ne zna osnovne činjenice o delu?

Na zidovima sobe visilo je još najmanje deset slika, sve zanimljive, mada nijedna tako dramatična kao Peploova. Bili su tu, na primer, jedan Gilisov pejzaž, vrlo mali MekTagart i, na kraju sobe, karakterističan Belami. Ko god da ih je sakupio, ili je odlično poznavao škotsko slikarstvo, ili je slučajno naleteo na savršeno reprezentativnu gotovu zbirku.

Izabel je otišla do druge slike. Pozvao ju je da pogleda njegovu Blekadericu, tako da je njena radoznalost, barem kad je o slikama reč, bila sasvim prihvatljiva.

„Ovo je Kauai, zar ne?" upitala je.

Pol Hog je pogledao sliku. „Mislim da jeste."

Ali nije. Bio je to Krozbi, što se vrlo lepo videlo. Ove slike ne pripadaju Polu Hogu, što znači da su u vlasništvu Minti Ohterloni, njegove verenice, pretpostavila je Izabel, koja je na dvema pozivnicama bila navedena sepantim,⁴⁵² A te dve pozivnice, zanimljivo, bile su od vlasnika galerija. Džordž Makston posedovao je Lotijansku galeriju i bio upravo ona vrsta čoveka kome biste se obratili u slučaju da želite da kupite sliku nekog od najvećih škotskih slikara s početka dvadesetog veka. Piter Tom i Džeremi Lambert vodili su malu galeriju u selu pored Edinburga, ali su im se takođe vrlo često obraćali ljudi koji su tražili određene slike. Posedovali su gotovo natprirodnu sposobnost da lociraju vlasnike spremne da prodaju slike, ali s tim da se to obavi na diskretan način. Gosti na oba društvena događaja verovatno će biti mešavina prijatelja i klijenata ili ljudi koji su i jedno i drugo.

„Minti..." zaustila je Izabel, hoteći da pita Pola Hoga za njegovu verenicu, ali ju je on prekinuo.

„Moja verenica", rekao je. „Da, doći će svakog trenutka. Radila je do kasno, mada po njenim standardima to i nije kasno. Ponekad ne dođe do jedanaest ili dvanaest."

„Oh“, rekla je Izabel. „Dozvolite da pogodim. Ona je... hirurg, da, sigurno je to. Hirurg ili... vatrogasac?"

Pol Hog se nasmejao. „Teško. Verovatno pali više vatri nego što ih gasi."

„Baš lepo rečeno!" rekla je Izabel. „I tako strasno! Nadam se da ćeš i ti isto reći za svoju verenicu, Džejmi."

Pol Hog je prostrelio pogledom Džejmija, koji je mrko pogledao Izabel, a onda, kao da se prisetio dužnosti, pretvorio mrgođenje u osmeh.

„Aha!" izustio je.

Izabel se okrenula Polu Hogu. „Dobro, a čime se to bavi, šta je to što je zadržava van kuće do tako kasnih sati?" Odgovor na to pitanje znala je još pre no što ga je izgovorila.

„Korporativne finansije“, odvratio je Pol. Izabel je osetila notu rezignacije, gotovo uzdah, i zaključila da tu postoji napetost. Minti Ohterloni, koju će ubrzo upoznati, nije od onih devojaka koje stalno drže verenika ispod ruke. I nije domaćinski tip. Verovatno je žilava, i jaka. Ona je ta koja ima novca, koja se zanima kupovinom ovih skupih slika. Šta više, Izabel je bila ubeđena da slike nisu kupovane iz ljubavi prema umetnosti; one su bile strategija.

Stajali su uz jedan od dva velika prozora okrenuta prema ulici, pored Kauija koji je u stvari Krozbi. Pol je pogledao napolje i lako kucnuo po staklu. „To je ona“, rekao je, pokazujući napolje, prema ulici. „To je Minti, upravo stiže.“ U glasu mu se osećao ponos.

Izabel i Džejmi su pogledali kroz prozor. Malo niže, odmah pored ulaza u stan, uparkiravao se mali, upadljiv sportski automobil. Bio je ofarban u tipičnu britansku trkačku zelenu boju i imao je karakterističnu hromiranu rešetku hladnjaka. Ali posredi nije bio neki model koji bi Izabel, koja se pomalo interesovala za automobile, mogla da prepozna; italijanski, možda, neki neobičan alfa romeo, nešto stariji spajder? Po Izabelinom mišljenju, to su bila jedina dobra kola koja su ikad proizvedena u Italiji.

Nekoliko minuta kasnije, vrata salona su se otvorila i ušla je Minti. Izabel je uočila da je Pol Hog poskočio kao vojnik pri dolasku starešine. Ali osmehivao se i očigledno je bio srećan što je vidi. To se uvek vidi, pomislila je; ljudi se ozare kad im je istinski drago što nekog vide. To je nepogrešiv signal.

Gledala je Minti, koju je Pol Hog pošao da zagrlji. Bila je visoka, prilično koščata žena u kasnim dvadesetim godinama; dovoljno kasnim da zahtevaju poklanjanje pažnje šminki, koju je nanosila u velikim količinama, ali vešto. Pažnju je poklanjala i odeći, koja je očigledno bila skupa i pažljivo ukomponovana. Ovlaš je poljubila Pola Hoga u oba obraza, a potom krenula prema njima. Rukovala se, prešavši pogledom brzo sa Izabel (odbojno, pomislila je Izabel) na Džejmija (zainteresovano, uočila je). Izabel je smesta osetila nepoverenje prema njoj.

„Niste ga uopšte pitali za Marka“, ljutito je rekao Džejmi kad su zatvorili za sobom vrata na dnu stepenica i izašli u sumrak. „Ni jednu reč! Zbog čega smo uopšte dolazili ovamo?“

Izabel ga je uhvatila za ruku i povelala prema raskršću s ulicom Dandas. „Hajde“, rekla je, „ne nerviraj se. Tek je osam sati i imamo više nego dovoljno vremena za večeru. Ja častim. Tu iza ćoška ima odličan italijanski restoran, u kojem možemo da razgovaramo. Sve ću ti objasniti.“

„Ali ja naprosto ne vidim svrhu“, rekao je Džejmi. „Sedeli smo tamo i razgovarali s Polom Hogom i onom njegovom groznom verenicom, a tema je od prvog do poslednjeg trenutka bila slikarstvo. I to ste uglavnom pričali vi i ta, kako se zvaše, Minti. Pol Hog je sedeo i buljio u tavanicu. Dosađivao se. To mi je bilo sasvim jasno.“

„I ona se dosađivala“, rekla je Izabel. „I to je bilo sasvim jasno.“

Džejmi nije odgovarao i Izabel mu je stisnula ruku. „Ne brini“, rekla je. „Za večerom ću ti sve reći. Sad mi je samo potrebno nekoliko trenutaka da razmislim.“

Išli su ulicom Dandas, prešavši Kraljičinu ulicu i produžili prema Čkaljevoj ulici, za koju je Izabel rekla da će u njoj naći restoran. U gradu nije bilo gužve, a Čkaljeva ulica bila je zatvorena za saobraćaj, tako da su poslednji deo puta prešli idući sredinom kolovoza, a odjek njihovih koraka odbijao se o zidove s obeju strana. Malo dalje, na desnoj strani, nalazio se diskretan ulaz u restoran.

Nije bio velik – oko osam stolova, sve u svemu, i svega dvoje gostiju. Izabel je prepoznala par i klimnula glavom u znak pozdrava. Osmehnuli su se i potom spustili pogled prema stolnjaku; bili su diskretni, razume se, ali zainteresovani.

„Dobro“, rekao je Džejmi čim su seli. „Pričajte.“

Izabel je pokrila krilo platnenim ubrusom i uzela jelovnik „Zasluga je tvoja“, počela je. „Barem delom, u svakom slučaju.“

„Moja?“

„Da, tvoja. Tamo u Vinsent baru si mi rekao da bih trebalo da budem spremna na spoznaju da Pol Hog nije osoba koju tražimo. To si rekao. I to me je nateralo da razmislim.“

„Znači, zaključili ste da ipak jeste on“, rekao je Džejmi. „Ne“, odvratila je Izabel. „Nego ona. Minti Ohterloni.“ „Kobila mrgodne face“, promrmljao je Džejmi.

Izabel se osmehnula. „Moglo bi se i tako reći. Možda ja ne bih upotrebila baš te izraze, ali nije da se ne slažem s tobom.“ „Od prvog trenutka mi se nije dopala“, rekao je Džejmi. „Čudno, jer mislim da ti njoj jesi. Štaviše, vrlo sam sigurna da te je... kako da kažem? Da te je primetila.“

Njena opaska kao da je izazvala nelagodu kod Džejmija, koji se zagledao u jelovnik koji je konobar stavio pred njega. „Nisam video...“ zaustio je.

„Dabome da nisi“, dočekala je Izabel. „To je nešto što samo druga žena može da vidi. Ali zainteresovao si je. Mada to nije pomoglo, jer smo joj posle izvesnog vremena oboje postali dosadni.“

„Ne znam“, rekao je Džejmi. „U svakom slučaju, spada u tip žena koji prosto ne mogu da podnesem. Stvarno.“

Izabel je delovala zamišljeno. „Pitam se šta je to što nas je navelo – nas oboje – da osetimo takvu antipatiju prema njoj.“^[53]

„To je ono što ona predstavlja“, pokušao je Džejni. „Neka vrsta mešavine, zar ne, ambicije, beskrupuloznosti, materijalizma i.“

„Da“, upala mu je u reč Izabel. „Tačno tako. Možda je teško definisati, ali mislim da oboje tačno znamo šta je posredi. Najzanimljivije u svemu je to što je ona takva, ali on nije. Slažeš li se?“

Džejni je potvrdno klimnuo. „On mi se čak dopao. Dobro, možda ga ne bih uvrstio u krug svojih najbližih prijatelja, ali delovao je vrlo druželjubivo.“

„Jeste“, saglasila se Izabel. „Besprekora, i ni po čemu izuzetan.“

„I ne neko ko bi nemilosrdno uklonio nekog ko preti da će ga raskrinkati.“

Izabel je odmahнула glavom. „Sasvim sigurno ne.“

„Ali zato je ona...“

„Lejdi Magbet“, odlučno je izjavila Izabel. „Trebalo bi zvanično definisati sindrom i nazvati ga po njoj. Možda već jesu. Kao sindrom Otela.“

„Šta je to?“ upitao je Džejni.

Izabel je uzela kiflu i prelomila je na malom tanjiru. Nikad nije sekla kifle nožem, mada Džejni jeste. U Nemačkoj se nekad smatralo neprimerenim upotrebljavati nož kad se jede krompir, što njoj nikad nije bilo jasno. Raspitavši se kod jednog prijatelja Nemca, dobila je čudno objašnjenje, za koje je mogla samo da pretpostavi da nije ozbiljno. „Običaj iz devetnaestog veka“, rekao joj je. „Možda je car imao lice nalik na krompir, pa se sečenje krompira nožem smatralo izrazom nepoštovanja.“ Smejala se, ali kad je kasnije videla portret tog cara, pomislila je da je možda stvarno istina. Zaista je imao krompirasto lice, baš kao što je Kvintin Hog, lord Heilšam, imao malčice svinjasto. Zamišljala ga je za doručkom, kad mu posluže slaninu, kako spušta viljušku, i nož i sa žaljenjem uzdiše: „Jednostavno ne mogu...“

„Sindrom Otela je patološka ljubomora“, rekla je Izabel, posegnavši za čašom gazirane mineralne vode koju joj je nasuo uslužni konobar. „Obično pogađa muškarce i navodi ih da veruju da im je supruga ili partnerka neverna. Ta misao ih opsega, u toj meri da ništa, ali baš ništa ne može da ih razuveri. Na kraju čak umeju da postanu nasilni.“

Primetila je da je Džejni vrlo pažljivo sluša i nešto joj je palo na pamet: Nešto mu zvuči poznato. Da li je ljubomoran na Ket? Naravno da jeste. Na kraju krajeva, Ket je u vezi s drugim muškarcem i, barem s njegove tačke gledišta, neverna mu je.

„Ne brini“, rekla je umirujućim glasom. „Ti nisi sklon patološkoj ljubomori.“

„Naravno“, odvratio je, po njenom mišljenju previše žurno. Potom je dodao. „Gde može da se pročita nešto o tome? Jeste li vi čitali?“

„Postoji jedna knjiga u mojoj kućnoj biblioteci“, rekla je Izabel. „Zove se Neobični psihijatrijski sindromi i opisuje neke izuzetno zanimljive sindrome. Na primer, kultovi tereta. To je kad čitave grupe ljudi veruju da će neko da dođe i baci im odozgo zalihe. Teret. Mana s neba. Ista stvar. Bilo je neverovatnih slučajeva na Južnim morima. Ostrva na kojima su ljudi verovali da će Amerikanci da dođu i bace im iz aviona sanduke s namirnicama, i da je potrebno samo da budu strpljivi i čekaju.“

„A drugi?“

„Recimo, sindrom pri kojem zamišljaš da prepoznaješ ljude. Misliš da ih poznaješ, mada to zapravo nije slučaj. Neurološki poremećaj. Na primer, ono dvoje tamo. Sigurna sam da ih poznajem, ali ih verovatno ne poznajem. Možda sam obolela od ovog sindroma.“ Nasmejala se.

„Kao i Pol Hog“, rekao je Džejmi. „Rekao je da me je već negde video. To je bilo prvo što je rekao.“

„Verovatno i jeste. Ljudi te primećuju.“

„Ne bih rekao. Zašto bi me primećivali?“

Izabel ga je pogledala. Kako je šarmantno nesvestan sebe. Ali možda je tako bolje. Spoznaja o tome mogla bi ga pokvariti. Stoga nije rekla ništa, ali se osmehnula. Blesava Ket!

„A lejdi Magbet, kakve veze ona ima s ovim?“ upitao je Džejmi.

Izabel se nagnula prema njemu.

„Žena-ubica“, prošaputala je. „Lukava, manipulativna žena-ubica.“

Džejmi je sedeo sasvim nepomično. Vedar, šaljiv ton njihovog razgovora se naglo izgubio. Osetio je kako mu postaje hladno. „Ona?“

Izabel se nije osmehnula. Glas joj je bio ozbiljan. „Vrlo brzo sam shvatila da platna u onoj sobi ne pripadaju njemu, nego njoj. Pozivnice iz galerija glase na njeno ime. On ne zna ništa o slikama. Ona je kupila sve one skupe mazarije.“

„Pa? Možda ima para.“

„O da, ima ih, i te kako. Ali, zar ne razumeš, ako imaš mnogo novca i ne želiš da ga ostavljaš da beskorisno leži na bankovnom računu, tada je kupovina umetničkih slika odličan način da ga uložiš. Možeš da platiš u gotovini, ako hoćeš, i tada imaš vredan i vrlo prenosiv imetak. Pod uslovom da znaš šta radiš, a ona zna.“

„Ali meni nikako nije jasno kakve veze sve to ima s Markom Frejzerom. Pol Hog je radio s njim, a ne Minti.“

„Minti Ohterloni je kobila mrgodne face – kao što si veoma dobro zapazio – koja radi u odeljenju za korporativne finansije u investicionoj banci. Pol Hog dođe kući s posla, a ona mu kaže: „Ćao, dušo, šta ima novo kod tebe na poslu?“ Pol kaže to i to, i razgovara s njom o tome, jer, bože moj, u istom su esnafu. Neke od njegovih informacija su prilično osetljive, ali šaputanje na jastuku, znaš, mora da bude iskreno da bi bilo iole zanimljivo, a ona sve to pamti. Onda ide i kupuje deonice na svoje ime – ili možda koristi neki paravan – i, gledajte i divite se, pravi ogroman profit, a sve na osnovu insajderske informacije. Uzima taj profit i ulaže ga u slike, koje ostavljaju manji trag. Ili, alternativno, ima dogovor s trgovcem umetničkim delima. Kaže mu šta hoće, a on obavlja kupovinu. Nema načina da ga se poveže s njom. Pretpostavlja se da je plaća u slikama, uzimajući svoj procenat, a pošto slike nisu zvanično prodane, u njegovim knjigama nema podataka o stvaranju profita koji podleže oporezivanju.“

Džejmi je sedeo otvorenih usta. „I sve ste to smislili večeras? Dok smo dolazili ovamo?“

Izabel se nasmejala. „Nije nimalo komplikovano. Čim sam shvatila da to nije on, i čim sam upoznala nju, kockice su same legle na svoje mesto. Dabome, ovo je samo pretpostavka, ali mislim

da bi mogla da bude tačna.“

Taj deo priče je Džejmiju možda i bio jasan, ali nikako nije shvatao zašto bi Minti pokušala da se otarasi Marka Frejzera. Izabel mu je potom i to objasnila. Minti je ambiciozna. Brak s Polom Hogom, kome očigledno predstoji dobra karijera kod „MekDauela“, savršeno joj odgovara. Pol je prijatan i predusretljiv čovek i ona verovatno smatra da je srećna što ga je upecala. Jači i dominantniji muškarac bi smatrao da je Minti teške naravi i da mu je prevelika konkurencija. Stoga joj Pol Hog odlično odgovara. Ali ako procuri da joj je Pol Hog odavao informacije – čak iako je to radio nesvesno – to bi ga stajalo radnog mesta. Ne bi bio optužen za insajdersko poslovanje, ali ona bi. A ako se sazna da se bavila time, ne samo da bi ostala bez posla, nego više nikad ne bi mogla da se bavi korporativnim finansijama. Njen svet bi se srušio, a ako se takav ishod može izbeći samo preko tragedije, neka bude. Osobe kao što je Minti Ohterloni ne pate od viška savesti. Nemaju predstavu o životu posle ovog, o bilo kakvoj kazni, a bez toga, jedino što stoji između njih i ubistva jeste unutrašnji osećaj za dobro i zlo. A što se toga tiče, rekla je Izabel, čovek ne mora preterano pažljivo da zagleda Minti Ohterloni da bi shvatio da ga ona nema.

„Naša prijateljica Minti“, nastavila je Izabel, „pati od poremećaja ličnosti. Većina ljudi ga ne uočava, ali on je sasvim sigurno tu.“

„Taj sindrom lejdi Magbet?“ upitao je Džejmi.

„Možda i on“, odvratila je Izabel, „ukoliko postoji. Mislila sam na jedan mnogo običniji. Psihopatija ili sociopatija – zovi ga kako hoćeš. Ona je sociopata. Bez ikakvih skrupula i moralnih kočnica uradiće sve što je u njenom interesu. Vrlo jednostavno.“

„Uključujući i bacanje ljudi s galerije u Ašer holu?“

„Da“, odvratila je Izabel. „Bez i najmanje sumnje.“

Džejmi je načas razmislio. Izabelino objašnjenje je zvučalo logično i bio je spreman da ga prihvati, ali ima li ona bilo kakvu predstavu o tome šta bi sledeće mogli da urade? Ovo što je rekla nije ništa više od pretpostavke. Da bi se bilo šta dalje uradilo, moraju, valjda, da imaju nekakve dokaze. A dokaza nemaju, baš nikakvih; sve što imaju jeste teorija vezana za motiv. „Dobro“, rekao je. „I šta sad?“

Izabel se osmehnula. „Nemam pojma.“

Džejmi nije mogao da sakrije da je razdražen njenom nonšalantnošću. „Ne vidim kako sad možemo da stanemo. Predaleko smo otišli. Ne možemo naprosto da ostavimo stvari kakve jesu.“

Ton Izabelinog odgovora bio je pomirljiv. „Nisam ni predlagala da to uradimo. Ovog časa uopšte nije bitno to što ne znam šta da radimo. Ono što je potrebno jeste upravo period neaktivnosti.“

Videći da je Džejmi iznenađen, Izabel je stala da mu objašnjava. „Mislim da ona zna“, rekla je. „Mislim da zna zašto smo došli.“

„Rekla je nešto u tom smislu?“

„Jeste. Dok sam razgovarala s njom – ti si tada ćaskao s Polom – rekla mi je da je od verenika čula da se interesujem – tim rečima, 'da se interesujem' – za Marka Frejzera. Čekala je da nešto kažem, ali ja sam samo klimnula glavom. Nešto kasnije se vratila na to i upitala me da li sam ga dobro poznavala. Ponovo sam izbegla odgovor. Jasno sam videla da ju je to uznemirilo. Što me nimalo ne iznenađuje.“

„Dobro, a šta mislite, da li ona zna da sumnjamo u nju?“

Izabel je otpila gutljaj vina. Iz kuhinje je, kao na povetarcu, dolazio miris belog luka i maslinovog ulja. „Pomiriši“, rekla je. „Divno. Da li misli da znamo? Možda. Ali, šta god ona mislila, vrlo sam sigurna da ćemo je uskoro čuti. Hteće da sazna više o tome šta smo namerili. Doći će kod nas. Samo joj daj nekoliko dana, i eto je.“

Džejmi nije delovao baš ubeđeno. „Te sociopate“, rekao je. „Kakvi su? Mislim, iznutra?“

Izabel se osmehnula. „Ravnodušni“, odvratila je. „Osećaju ravnodušnost. Pogledaj mačku kad nešto zgreši. Izgleda kao da joj je to sasvim svejedno. Mačke su sociopate, znaš. To je njihovo prirodno stanje.“

„A je li to njihova greška? Treba li njih kriviti zbog toga?“

„Nisu mačke krive za to što su mačke“, rekla je Izabel, „stoga ne mogu da budu okrivljene zbog toga što rade sve ono što je u njihovoj prirodi, na primer, zbog toga što proždiru baštenske ptičice ili se poigravaju sa svojim plenom. Mačke ne mogu da se odupru tome.“

„A šta je s takvim ljudima? Mogu li oni da se odupru?“ upitao je Džejmi.

„Pitanje da li ih treba kriviti za njihove postupke jeste vrlo problematično“, odvratila je Izabel. „Postoji zanimljiva literatura o tome. Mogli bi da tvrde da su njihovi postupci rezultat njihove psihopatologije. Postupaju tako kako postupaju zato što je njihova ličnost takva kakva jeste, a oni nisu izabrali da boluju od poremećaja ličnosti. Prema tome, kako mogu da budu odgovorni za nešto što nije bio njihov izbor?“

Džejmi je pogledao prema kuhinji. Video je kako kuvar umače prst u činiju i potom ga zamišljeno oblizuje. Kuvar sociopata bio bi prava noćna mora. „To je jedna od onih stvari o kojima bi mogao da razgovaraš s prijateljima“, rekla je. „Nedeljni filozofski klub. Mogli biste da razgovarate o moralnoj odgovornosti takvih ljudi.“

Potom se suvo osmehnula. „Pod uslovom da uspem da okupim klub“, rekla je. „Stvarno, kad bih uspela da organizujem sastanak kluba.“

„Nedelja je nezgodan dan“, rekao je Džejmi.

„Jeste“, složila se Izabel. „I Ket to kaže.“ Ućutala je. Nije volela da prečesto pominje Ket u Džejmijevom prisustvu, jer je posle toga uvek izgledao nekako čežnjivo, gotovo izgubljeno.

Ono što mi je potrebno, razmišljala je Izabel, jeste nekoliko dana bez ikakvih intriga. Moram da se vratim uređivanju Revije, rešavanju ukrštenih reči bez upadica sa strane, povremenim šetnjama do Brantsfilda i beznačajnim časokanjima s Ket. Ne moram da provodim vreme kujući zavere s Džejmijem po pabovima i restoranima i motajući se u blizini pokvarenih korporativnih bankara sa skupim umetničkim ukusom.

Prethodne noći nije dobro spavala. S Džejmijem se oprostila posle večere u restoranu, da bi kući stigla dobrano posle jedanaest. Kad se najzad našla u krevetu, s pogašenim svetlima i mesečinom koja joj je u sobu unosila senku krošnje pod prozorom, ležala je budna, razmišljajući o ćorsokaku u koji su, pribojavala se, dospeli. Sve i ako je sledeći potez bio na Minti Ohterloni, trebalo je doneti neke teške odluke. A onda, bila je tu i ta rabota s Ket i Tobijem. Poželela je da joj nikad nije palo na pamet da ga prati, jer je saznanje do kojeg je došla pritiskalo savest svom težinom. Rešila je da jedno vreme ne čini ništa povodom toga, ali je znala da tako samo odlaže problem i da će pre ili kasnije morati da se suoči s njim. Nije bila sigurna kako će moći da se ponaša prema Tobiju kad ga ponovo vidi. Da li će uspeti da zadrži svoj normalan stav koji je, ako već ne od srca prijateljski, bio barem učitiv, u meri u kojoj su to okolnosti zahtevale?

San joj je bio grčevit i isprekidan i, kad je Grejs sutradan ujutru došla, Izabel je još uvek čvrsto spavala. Povremeno je Grejs na svoju ruku odlučivala da donese čaj Izabeli u krevet.

„Teška noć?” brižno je upitala, stavljajući čaj na Izabelin noćni ormarić.

Izabel je sela, trljajući oči. „Mislim da je prošlo dva kad sam najzad zaspala”, odvratila je.

„Brige?” upitala je Grejs, gledajući je odozgo.

„Da”, rekla je Izabel. „Brige i sumnje. Ovo i ono.”

„Znam taj osećaj”, rekla je Grejs. „I mene ume da spopadne. Počnem da brinem o našem svetu. Pitam se kako će da završi.”

„Neće uz veliki prasak, nego cvileći”, neodređeno je odvratila Izabel. „To je rekao T. S. Eliot,¹⁵⁴ a sad ga svi citiraju. Ali to je, u stvari, sasvim besmisleno i sigurna sam da se pokajao zbog toga.”

„Budalasti čovek”, rekla je Grejs. „Vaš prijatelj, gospodin Oden, ne bi nikad rekao tako nešto, je l' da?”

„Naravno da ne bi”, rekla je Izabel, izvivši se u krevetu da bi dohvatila šolju s čajem. „Premda jeste rekao neke besmislene stvari kad je bio mlad.” Otpila je gutljaj čaja, za koji se uvek činilo da ima trenutno dejstvo na jasnoću njenih misli. „Potom je, kad je ostario, takođe rekao neke besmislene stvari. Ali u međuvremenu je najčešće bio vrlo pronicljiv.”

„Golicljiv?”

„Pronicljiv.” Izabel je počela da ustaje, pipajući stopalima po tepihu u potrazi za papučama. „Kad bi napisao nešto pogrešno, nešto varljivo, ako je ikako mogao, vraćao se na to i menjao ga. Nekih svojih pesama se sasvim odrekao. Na primer, T. septembar 1939’.”

Razmakla je zavese. Napolju je bio vedar prolećni dan, s prvim naznakama topline u zracima sunca. „Rekao je da je neiskrena, mada ja mislim da u njoj ima nekih divnih stihova. Potom je, u Pismima s Islanda, napisao nešto što nema ama baš nikakvog smisla, ali zvuči veličanstveno. A luke

znaju imena moru. Predivan stih, zar ne? Ali ne znači ništa, je li tako, Grejs?“

„Ne“, odvratila je Grejs. „Ne vidim kako bi luke mogle da znaju ime mora. Stvarno ne vidim.“

Izabel je ponovo protrljala oči. „Grejs, htela bih da provedem jedan sasvim običan dan. Šta misliš, možeš li mi pomoći u tome?“

„Dabome da mogu.“

„Da li bi mogla da se javljaš na telefon? Svima govori da radim, što će biti čista istina. Reci im da ću ih pozvati sutra.“

„Svima?“

„Sem Ket. I Džejmija. S njima ću da pričam, mada se toplo nadam da mi danas neće telefonirati. Svi ostali moraće da sačekaju.“

Grejs se rado složila s tim. Volela je da bude glavna u kući, tako da je pozdravila priliku da rasteruje posetioce.

„Bilo je krajnje vreme“, rekla je. „Uvek ste svima na raspolaganju. To je besmisleno. Zaslužujete da imate malo vremena za sebe.“

Izabel se osmehnula. Grejs je bila njen najveći saveznik. Možda su se tu i tamo razilazile u mišljenjima, ali je u krajnjoj analizi uvek znala da je Grejs imala njeno dobro na srcu. Lojalnost te vrste retka je u ovom dobu u kojem svi gledaju da ugode sebi. Bila je to ona starovremenska vrлина koju su njene kolege filozofi veličale, ali joj same nikad nisu mogle dorasti. A Grejs je, uprkos svojoj sklonosti da osuđuje poneke ljude, posedovala mnogo vrлина. Verovala je u Boga, koji će na kraju učiniti pravdu onima kojima je učinjena nepravda; verovala je u rad, u važnost dolaženja na vreme i nepropuštanja celog dana na poslu zbog „takozvane bolesti“, i verovala je da se čovek ne sme oglušiti ni o čiji poziv u pomoć, bez obzira na situaciju i bez obzira na to koja krivica se možda iza toga krije. Bila je to istinska velikodušnost duha, skrivena iza katkada naprasite spoljašnjosti.

„Grejs, ti si divna“, rekla je Izabel. „Šta bismo mi bez tebe?“

Izabel je celo prepodne provela radeći. Poštar je doneo novi svežanj podnesaka za Reviju, koje je uredno zavela u knjigu namenjenu specijalno u tu svrhu. Pretpostavljala je da više njih neće proći prvu fazu prosejavanja; premda je jedan, pod naslovom „Kockanje: etička analiza“, na prvi pogled otkrivao izvesne mogućnosti. Koje etičke probleme stvara kockanje? Izabel je pomislila da u vezi s ovim, u najmanju ruku, postoji izravan utilitaristički argument. Ako neko ima šestoro dece, što je s kockarima čest slučaj (još jedna vrsta kocke? upitala se), tada ima i dužnost da valjano upravlja onim što ima, za dobro dece. Ali ako je neko dobrostojeći, a ne izdržava nikog sem sebe, ima li onda ičeg suštinski lošeg u tome da se kocka, ako ne do poslednjeg sua, a ono do poslednjeg sua viška? Izabel je na trenutak razmislila. Kantovci se ne bi dvoumili u pogledu odgovora na ovo pitanje, ali u tome i jeste problem s kantovskim moralom: tako je krajnje predvidljiv i ne ostavlja prostora za suptilnost; umnogome kao i sam Kant, pomislila je. U čisto filozofskom smislu, zacemento je veoma zahtevno biti Nemač. Mnogo je bolje biti Francuz (neodgovoran i sklon da se zabavlja) ili Grk (ozbiljan, ali lake ruke). Razume se, pomislila je, njeno vlastito poreklo je zaista zavidno: škotska zdravorazumska filozofija s jedne i američki pragmatizam s druge strane. Savršena kombinacija. Tu su, zatim, i sve one godine provedene u Kembridžu, koje su značile vitgenštajizam i dozu lingvističke filozofije, ali oni još nikome nisu naškodili, pod uslovom da čovek ima na umu da valja da ih odbaci kad sazri. A ja mogu mirne duše da priznam da sam zrela, pomislila je, gledajući kroz prozor radne sobe u vrt, s

njegovim raskošnim grmljem i prvim belim cvetovima na drvetu magnolije.

Odabrala je da tog prepodneva pročita jedan od članaka koji su više obećavali. Ispostavi li se kao vredan truda, može ga popodne poslati na recenziju, što bi joj pružilo tako potreban osećaj da je nešto postigla. Pažnju joj je privukao naslov, umnogome zbog aktuelnosti genetike – koja je činila pozadinu problema – ali i zbog samog problema, koji se ponovo bavio govorenjem istine. Činilo joj se da je okružena pitanjima govorenja istine. Bio je tu onaj članak o govorenju istine u seksualnim odnosima, koji ju je tako zabavio i o kojem se jedan od recenzenata časopisa već vrlo povoljno izjasnio. Zatim, bio je tu i problem s Tobijem, koji je stavio dilemu u samo središte njenog moralnog života. Činilo se da se svet zasniva na lažima i poluistinama ove ili one vrste, a jedan od zadataka morala bio je da čoveku pomogne da ih nekako zaobiđe. Da, ima tako mnogo laži: a ipak, one ni na koji način ne zatamnjuju pravu snagu istine. Nije li Aleksandar Solženjicin rekao, u svom govoru prilikom osvajanja Nobelove nagrade, da će „jedna reč istine pokoriti ceo svet“? Je li to bila samo pusta želja čoveka koji je živeo u zamršenim orvelovskim lažima sopstvene države ili opravdana vera u sposobnost istine da sine i rastera tamu? Moralo je biti ovo potonje; u suprotnom, život bi bio previše sumoran da bi se mogao nastaviti. U tom pogledu, Kami je bio u pravu: konačno filozofsko pitanje bilo je samoubistvo. Ako nema istine, tada nema ni smisla, i naš život bio bi sizifovski. A ako je život sizifovski, čemu ga onda nastavljati? Razmislila je načas o spisku prideva koji označavaju sumornost: orvelovski, sizifovski, kafkijanski. Ima li ih još? Za filozofa ili pisca velika je čast kad postane pridev. Pročitala je negde i „hemingvejski“, koji se mogao primeniti na život ispunjen ribarenjem i borbama s bikovima, ali još uvek nije postojao pridev za svet neuspeha i bednih mesta koji je Grejam Grin odabrao kao okruženje za svoje moralne drame. „Grinast?“ upitala se. Previše rogobatno. „Grinovski“, možda. Grenland, naravno, već postoji.¹⁵⁵¹

Ponovo je iskrslilo govorenje istine, ovog puta u radu filozofa s Nacionalnog univerziteta u Singapuru, dr Čaoa. Naslov je glasio „Sumnjivo očinstvo“, a podnaslov „Paternalizam i istinoljubivost u genetici“. Izabel je ustala od pisaćeg stola i prešla u fotelju pored prozora – fotelju u kojoj je volela da sedi dok čita pristigle radove. Dok je sedala, oglasio se telefon u predsoblju. Posle trećeg zvona, slušalica je podignuta. Čekala je; Grejs je nije pozvala. Usmerila je, stoga, pažnju na „Sumnjivo očinstvo“.

Razumljivo napisan rad počinjao je pričom. Klinički genetičari, rekao je dr Čao, često se susreću s pogrešno pripisanim očinstvom, a u tim slučajevima nameće se težak problem načina i potrebe otkrivanja tih činjenica. Ovaj slučaj, pisao je, susretao se baš s takvim problemom.

Gospodin i gospođa B. dobili su dete s urođenim genetskim poremećajem. Premda se moglo očekivati da će dete preživeti, njegovo stanje bilo je dovoljno ozbiljno da povuče pitanje o potrebi testiranja gospođe B. u budućim trudnoćama. Naime, neki fetus bi bili pogođeni ovim poremećajem, dok drugi ne bi. Ali to se moglo ustanoviti jedino prenatalnom proverom.

Dosad je dobro, pomislila je Izabel. Naravno, postojala su i neka šira pitanja u vezi s ovom vrstom provere, uključujući i glavna pitanja eugenike,¹⁵⁶¹ ali izgledalo je da se dr Čao nije bavio njima, što je bilo sasvim u redu: reč je bila o govorenju istine i paternalizmu. Dr Čao je nastavljao: gospodin i gospođa B. morali su da se podvrgnu genetskoj analizi, da bi se potvrdio njihov status nosilaca. Naime, da bi se pomenuti poremećaj manifestovao, potrebno je da oba roditelja obolelog deteta budu nosioci relevantnog gena. Rezultati analiza, međutim, pokazali su da je gospođa B. nosilac gena, ali da gospodin B. nije. Obolelo dete je, prema tome, morao začeti drugi muškarac. Gospođa B. (možda gospođa Bovari, pomislila je Izabel), koja nije bila opisana, imala je ljubavnika.

Jedna solucija bila je da se ovo saopšti gospođi B. u četiri oka i da joj se potom prepusti da sama odluči da li da prizna mužu. U prvi mah, ova solucija delovala je privlačno, jer bi značila mogućnost izbegavanja odgovornosti lekara za eventualni raspad braka. Prigovor se, međutim, sastojao u tome što će gospodin B., ako mu ne bude saopšteno, kroz život ići misleći da je nosilac gena koji, u stvari, ne poseduje. Da li je imao pravo da ga obavesti lekar, s kojim je bio u profesionalnom odnosu? Očigledno je lekar imao obavezu prema njemu, ali gde su granice te obaveze?

Izabel je okrenula poslednju stranicu članka. Na njoj se nalazio korektno sastavljen spisak korišćene literature, ali zaključka nije bilo. Dr Čao nije znao kako da reši problem koji je izneo. To je bilo sasvim u redu: sasvim je legitimno postavljati pitanja na koja sami ne umemo ili ne želimo da odgovorimo. Međutim, u celini, Izabel je više volela radove sa stavom.

Palo joj je na pamet da zamoli Grejs za mišljenje o ovome. Svakako je bilo vreme za njenu prepodnevnu kafu i imala je izgovor da navrati do kuhinje. Tamo je zatekla Grejs, zaokupljenu pražnjenjem mašine za sudove.

„Ispričaću ti jednu prilično mučnu priču“, rekla je Izabel. „A potom ću te zamoliti da mi kažeš svoje mišljenje. Ne moraš da mi iznosiš razloge, samo mi reci šta bi ti uradila.“

Počela je da joj prepričava priču o gospodinu i gospođi B. Slušajući je, Grejs nije prestala da slaže čiste tanjire, ali je po završetku priče prekinula posao.

„Ja bih napisala pismo gospodinu B.“, odlučno je rekla. „Rekla bih mu da ne veruje svojoj ženi.“

„Tako“, rekla je Izabel.

„Ali se ne bih potpisala“, dodala je Grejs. „To bi bilo jedno anonimno pismo.“

Izabel nije mogla da sakrije iznenađenje. „Anonimno? Zašto?“

„Ne znam“, odvratila je Grejs. „Rekli ste da ne moram da vam kažem razloge, nego da vam naprosto kažem šta bih uradila. A ja bih uradila to.“

Izabel je ćutala. Već je navikla na Grejsina nesvakidašnja mišljenja, ali ovo čudno priklanjanje anonimnom pismu ju je zapanjilo. Taman je htela da je pritisne, ne bi li od nje izvukla još neku reč, ali njena domaćica je promenila temu.

„Ket je nazvala“, rekla je. „Nije htela da vas uznemirava dok radite, ali bi volela da navrati popodne na čaj. Rekla sam da ćemo joj se javiti.“

„Fino“, rekla je Izabel. „Volela bih da je vidim.“

Govorenje istine. Paternalizam. Iako je imala osećaj da joj to maločas nije baš pomoglo, naglo je odlučila. Pitaće Grejs šta misli.

„Još jedno pitanje, Grejs“, rekla je. „Zamisli da otkriješ da se Tobi viđa s drugom devojkom, a Ket za to ne zna. Šta bi uradila?“

Grejs se namrštila. „Teško pitanje“, odvratila je. „Mislim da ne bih rekla Ket.“

Izabel je lagnulo. Barem u vezi s ovim imaju isto mišljenje.

„Ali“, nastavila je Grejs, „mislim da bih verovatno odšla kod Tobija i rekla mu da ću, ukoliko ne ostavi Ket, da odem i sve ispričam onoj drugoj devojci. Tako bih ga se otarasila, jer nikako ne bih želela da se Ket uda za nekoga takvog. Eto šta bih ja uradila.“

Izabel je klimnula glavom. „Tako. I ne bi se ni najmanje premišljala u vezi s tim?“

„Ni sekund", odvrátila je Grejs. „Ni jedan jedini sekund." Potom je dodala. „Nije da će se tako nešto ikad stvarno desiti, jel te?"

Izabel je načas oklevala; ovo je bila još jedna od onih prilika kad bi laž mogla da bude opravdana. Časak oklevanja, međutim, bio je sasvim dovoljan.

„O, Bože moj!" rekla je Grejs. „Jadna Ket! Jadno dete! Samo da znate, taj momak mi se nikad nije dopadao, nikad. Nisam htela da se mešam, ali sad znate. One njegove trula višnja farmerke, one što ih uvek nosi? Znala sam ja odmah šta znače, od prvog časa sam znala. Je 1' vidite? Znala sam."

Ket je došla na čaj u pola četiri, ostavivši Edija da se stara o radnji. Vrata joj je otvorila Grejs, gledajući je pomalo čudno, ili se barem Ket tako učinilo; ali onda, Grejs je čudno čeljade, oduvek je bila takva, a Ket je to oduvek znala. Ima svoje teorije i uverenja o praktično svemu i čovek nikad ne zna šta joj se vrzma po glavi. Ket nije imala pojma kako je Izabel izdržavala one njihove kuhinjske razgovore. Možda jednostavno nije obraćala pažnju.

Izabel je bila u venjaku i pregledala tekstove pristigle s korekture. Venjak je bio mala osmougaona građevina, sagrađena od drveta i ofarbana u tamnozelenu boju. Nalazio se u zadnjem delu vrta, uza sam visoki kameni zid kojim je bio ograđen. Dok je bio bolestan, njen otac je čitave dane provodio u njemu, gledajući niz travnjak, razmišljajući i čitajući, mada mu je bilo teško da sam okreće stranice i morao je da čeka da Izabel to uradi. Nekoliko godina posle njegove smrti nije mogla da ulazi unutra, toliko su uspomene bile žive, ali postepeno je stekla naviku da radi u venjaku, čak i zimi, kad se mogao zagrejati loženjem norveške peći koja je stajala u uglu. Bio je najvećim delom bez ikakvih ukrasa, izuzme li se nekoliko uramljenih fotografija koje su visile na zadnjem zidu. Njen otac, u uniformi škotske pešadije, kako stoji ispred rekvirirane vile na nemilosrdnom sicilijanskom suncu; sva ta hrabrost i požrtvovanost, tako davno, posvećene jednoj tako ispravnoj stvari. Njena mati – sveta američka mati; nekad joj je tako čudno zvučalo kad bi Grejs to rekla – kako sedi s njenim ocem u kafeu u Veneciji. I ona, kao dete, s roditeljima na pikniku, pomislila je. Po ivicama fotografija izbile su žućkaste mrlje i trebalo ih je restaurirati, ali zasad su neuznemireno visile.

Dan je bio izuzetno topao za proleće – više nalik letnjem, zapravo – i Izabel je širom otvorila dvokrilna staklena vrata venjaka. Ugledala je Ket koja je prelazila travnjak, s malom papirnom kesom u ruci. Biće da je donela nešto iz radnje; Ket nije nikad dolazila praznih ruku i uvek bi donela Izabel neku sitnicu, poput teglice maslinke ili paštete od tartufa, nasumično odabranu s police u radnji.

„Belgijski miš od čokolade“, rekla je Ket, stavljajući paketić na sto.

„Mačke donose miševе na dar“, primetila je Izabel, odlažući svoje papire. „Moja tetka – tvoja baba-tetka – imala je mačku koja je lovila miševе i stavljala ih na njen krevet. Baš lepo od nje.“

Ket je sela na pletenu stolicu pored Izabeline. „Grejs mi je rekla da si se povukla ovde“, rekla je. „I da niko ne sme da te prekida, sem mene.“

Tako taktično s Grejsine strane, pomislila je Izabel. Prečesto pominjanje Džejmija nije bilo dobro.

„Život mi je malo zamršen u poslednje vreme“, rekla je Izabel. „Htela sam da jedan ili dva dana provedem radeći, koliko da se odmršim. Sigurna sam da znaš kako je to.“

„Da“, odvrtila je Ket. „To su dani kad želiš samo da se sklopčaš, kunjaš i zaboraviš na sve. I sama ih imam.“

„Grejs će nam doneti čaj i možemo malo da ćaskamo“, rekla je Izabel. „Za danas sam dosta radila.“

Ket se osmehnula. „Ja sam takođe završila za danas“, rekla je. „Edi može da preuzme palicu do kraja radnog vremena. Otići ću kući da se presvučem, jer posle izlazim.. to jest, izlazimo.“

„Baš lepo“, prokomentarisala je Izabel. Izlazimo. Ona i Tobi, naravno.

„Da proslavimo“, rekla je Ket, dobacivši tetki pogled sa strane. „Prvo večera, a onda klub.“

Izabel je zastao dah. Nije očekivala, ali se svejedno pribojavala. A sad je taj trenutak došao. „Proslava?”

Ket je potvrdno klimnula. Dok je govorila, nije gledala u Izabel, već negde preko travnjaka. Ton joj je bio oprezan. „Tobi i ja smo se verili”, rekla je. „Sinoć. Sledeće nedelje ćemo da ozvaničimo stvar. Htela sam da ti prva saznaš.” Zaćutala je. „Mislim da je on dosad već rekao svojim, ali sem njih niko ne zna. Samo ti.”

Izabel se okrenula prema bratanici i uzela je za ruku. „Divno, mila moja. Čestitam.” Skupila je svu svoju snagu, kao pevač kad se napreže da izvuče visoku notu, ali pokušaj se ispostavio kao nedovoljan. Glas joj je zvućao bezvoljno i ne preterano srdaćno.

Ket ju je pogledala. „Stvarno tako misliš?”

„Ja samo želim da budeš srećna”, rekla je Izabel. „Ako je to ono što te čini srećnom, dabome da tako mislim.”

Ket je nekoliko trenutaka vagala njene reći. „Čestitka filozofa”, rekla je najzad. „Zar ne možeš da kažeš nešto lićno?” Nije dala Izabel vremena da odgovori, premda ona nije ni imala spreman odgovor i verovatno bi ga jedva našla. „Ne dopada ti se, zar ne? Jednostavno nećeš da mu daš šansu – ćak ni meni za ljubav.”

Izabel je spustila pogled. Nije mogla da laže u vezi s ovim. „Priznajem, nije mi baš prirastao za srce. Ali obećavam ti: daću sve od sebe, koliko god mi to teško padalo.”

Ket se uhvatila za ove poslednje reći. Glas joj se sada bio podignut i iz nje je pokuljala ozlojećenost. „Koliko god ti to teško padalo? Zašto bi ti to tako teško palo? Zašto moraš to da kažeš?”

Izabel više nije kontrolisala svoje emocije. Vest ju je strahovito pogodila i zaboravila je svoju nameru da joj ne kaže za ono što je videla. Sad joj je samo izletelo. „Mislim da ti je neveran”, rekla je. „Videla sam ga s drugom. Eto zašto.”

Zaćutala je, užasnuta onim što je upravo izgovorila. Nije htela to da kaže – znala je da je to greška – a ipak joj je izletelo, kao da nije bila pri sebi. Osetila se jadro, razmišljajući: Eto kako se poćini zlođelo, dok si trepnuo, bez razmišljanja. Zlođelo nije nešto komplikovano, nešto što se radi tek posle pažljivog razmišljanja; to je površan i olako poćinjen postupak. Spoznaja Hane Arent,⁴⁵⁷ zar ne? Čista banalnost zla. Samo je dobro junaćko delo.

Ket je sedela sasvim nepomićno, da bi sledećeg trenutka otresla Izabelinu ruku sa svog ramena. „Da razjasnimo”, rekla je. „Kažeš da si ga videla s drugom ženom. To kažeš?”

Izabel je potvrdno klimnula. Nije mogla da povuće reć, tako da joj nije preostajalo ništa sem da bude potpuno iskrena. „Jesam. Žao mi je. Nisam imala nameru da ti to pominjem, jer zaista ne mislim da prilići da se petljam u vaše stvari. Ali jesam, videla sam ga. Videla sam ga kako grli drugu devojku. Došao je kod nje. To se dogodilo na pragu njenog stana. Ja sam... prolazila tuda. I videla sam svojim oćima.”

„Gde je to bilo?” tiho je upitala Ket. „Gde si ga taćno videla?”

„Nelsonova ulica”, odvratila je Izabel.

Ket jedan ćas nije progovarala, a onda je prasnula u smeh i njene napetosti je nestalo. „Tamo stanuje njegova sestra, Fiona. Sirota Izabel! Sve si pobrkala, naravno. On ćesto obilazi Fionu.

Normalno da je poljubi kad se vide. Veoma su privrženi jedno drugom. Oni su uopšte jedna osećajna porodica."

Nisu, pomislila je Izabel. Nisu osećajna porodica, barem ne u skladu s mojim shvatanjem tog izraza.

„To nije bila njegova sestra", rekla je, „nego njena cimerka."

„Lizi?"

„Nemam pojma kako se zove", odvratila je Izabel.

Ket je frknula. „Gluposti", odlučno je rekla. „Pogrešno si protumačila običan poljubac u obraz. A sad čak nećeš ni da prihvatiš da nisi u pravu. Sve bi bilo drugačije da hoćeš to da priznaš, ali ti nećeš. Toliko ga mrziš."

Izabel je uzvratila. „Ne mrzim ga. Nemaš prava da tako govoriš." Ali znala je da Ket ima pravo, jer čak i dok je ovo govorila, u glavi joj se stvorila slika lavine i odmah se postidela.

Ket je ustala. Žao mi je što je ovako ispalo. Shvatam zbog čega si možda želela da mi kažeš ovo što si mi rekla, ali mislim da si strašno nepravedna. Ja volim Tobija. Mi ćemo se venčati. Kraj priče." Rekavši to, izašla je iz venjaka.

Izabel je skočila, oborivši papire na kojima je radila. „Ket, molim te. Znaš koliko te volim. Znaš to. Molim te..." Glas joj je zamro. Ket je potrčala preko travnjaka, u pravcu kuće. Na zadnjim vratima stajala je Grejs, s poslužavnikom u rukama. Pomerila se, da bi propustila Ket, a poslužavnik je pao na zemlju.

Dan je bio uništen. Posle Ketinog odlaska, Izabel je provela ceo sat razgovarajući o novonastaloj situaciji s Grejs, koja je davala sve od sebe da je uteši.

„Neko vreme će verovatno biti takva", rekla je. „Možda je ovog časa zatvorila svoj um za tu mogućnost. Ali naposletku će razmisliti i shvatiti. Počeće da misli da možda, samo možda, to što ste joj rekli jeste tačno. A onda će oči početi da joj se otvaraju."

Izabel je pomislila da je situacija krajnje sumorna, ali je morala da prizna da ima nečega u tome što je Grejs upravo rekla. „Ali u međuvremenu mi neće oprostiti."

„Verovatno neće", rekla je Grejs, kao da je to nešto sasvim normalno. „Premda bi pisamce u kojem biste joj rekli koliko vam je žao možda bilo od izvesne pomoći. Oprostiće vam već, u dobar čas, ali biće lakše ako ostavite otvorena vrata."

Izabel je uradila kao što je Grejs predložila i napisala Ket kratko pismo. Izvinila se za bol koju joj je prouzrokovala i izrazila nadu da će joj Ket oprostiti. Ali dok je ispisivala Molim te da mi oprostiš, shvatila je da je pre samo dve ili tri nedelje ona lično rekla Ket da opraštaj može da bude i preuranjen, zbog mnogo besmislica o praštanju koje izgovaraju oni koji naprosto ne shvataju (ili nikad nisu čuli za) ono što je profesor Stroson¹⁵⁸ u O slobodi i ozlojeđenosti rekao o reaktivnim stavovima i njihovoj važnosti. Potrebna nam je ozlojeđenost, rekao je, jer je ozlojeđenost ta koja identifikuje i podvlači zlo. Bez tih reaktivnih stavova, rizikujemo da oslabimo svoj osećaj za dobro i zlo, jer bismo na kraju mogli pomisliti da naprosto nije važno. Stoga ne bi trebalo da praštamo preuranjeno, što je po svoj prilici imao na umu papa Jovan Pavle kad je tek posle svih onih godina otišao da poseti svog napadača u njegovoj ćeliji. Izabel se pitala šta je papa rekao atentatoru. „Opraštam ti?" Ili je možda rekao nešto sasvim drugo, nešto što uopšte nije značilo opraštaj?

Osmehnula se na tu pomisao; najzad, pape su samo ljudi i ponašaju se kao ljudska bića, što znači da se s vremena na vreme zacemento pogledaju u ogledalo i zapitaju: Jesam li ovo stvarno ja, u ovoj pomalo apsurdnoj odeći, i sada ću da izađem na onaj balkon i mašem onom silnom narodu, s njihovim zastavicama, nadama i suzama?

Hipoteza razrađena u restoranu, posle nekoliko čaša italijanskog vina, u društvu privlačnog mladog čoveka, bila je jedno; hipoteza koja bi mogla da izdrži resku svetlost dana bila je nešto sasvim drugo. Izabel je bila sasvim svesna činjenice da u slučaju Minti Ohterloni nema ništa sem posredno izvedenih zaključaka. Ako je tačno da je kod „MekDauela" bilo nepravilnosti, i ako je tačno da je Mark Frejzer slučajno saznao za njih, ne mora obavezno da znači da je Pol Hog bio umešan u to. Izabela je pretpostavljala da je njena ideja o načinu njegove umešanosti moguća, ali ništa više od toga. Koliko je shvatila, „MekDauel“ je velika firma, tako da nema razloga da baš Pol Hog bude onaj na koga se odnosilo otkriće Marka Frejzera.

Ako želi da formira čvršći temelj za svoju hipotezu, štaviše, ako želi da je učini iole verovatnom, bilo joj je jasno da mora da sazna više o „MekDauelu“, što neće biti lako. Moraće da razgovara s ljudima iz finansijskog sveta; oni će znati, čak i ukoliko sami ne rade za „MekDauel". Edinburška finansijska zajednica imala je sve odlike sela, isto kao i pravna, i sigurno ima glasina. Ali njoj je trebalo više od toga: trebalo joj je da sazna kako neko može da zna da li se neko drugi bavio nezakonitom trgovinom na osnovu poverljivih informacija. Da li to podrazumeva praćenje transakcija s deonicama? Kako bi, za ime sveta, iko mogao uopšte da pokušava da prati informacije o tome ko je šta kupio, među milionima transakcija koje se svakodnevno odvijaju na berzama? Razume se, ljudi pažljivo zameću tragove kroz upotrebu nominalnih vlasnika i ofšor agenata. Postoji veoma dobar razlog što se diže vrlo malo optužbi za insajdersko poslovanje – a presuda ima još manje. Jednostavno, ne može ništa da im se dokaže. Ako je to i ovde slučaj, tada je nemoguće ući u trag bilo čemu što je Minti uradila s informacijama dobijenim od svog verenika. Minti je mogla da dela nekažnjeno, sem ako nije – a to se moglo reći samo uz krajnju rezervu – neko iznutra, neko poput Marka Frejzera, uspeo da poveže njene transakcije s informacijama za koje je znao da ih je posedovao Pol Hog. Nažalost, Mark je mrtav. Što je značilo da će ona, Izabel, morati da ode i poseti svog prijatelja Pitera Stivensona, finansijera, diskretnog filantropa i voditelja Zaista groznog orkestra.

Kuća na imanju Zapadni Grejndž bila je velika i četvrtasta, sagrađena potkraj osamnaestog veka i obojena u belo. Prostrano imanje nalazilo se u Grejndžu, dobrostojećem predgrađu koje se graničilo s Morningsajdom i Brantsfildom, i do njega se od Izabeline kuće moglo doći kratkom šetnjom, a od Ketine delikatesne radnje još kraćom. Piter Stivenson je oduvek želeo da kupi tu kuću i kad se neočekivano našla na tržištu, odmah je iskoristio priliku.

Piter je bio uspešan bankar, koji je u četrdeset i nekoj rešio da gradi samostalnu karijeru doktora za kompanije. Firme u finansijskim neprilikama mogle su da ga pozovu da pokuša da ih spasi, a firme s nesložnim odborima da posreduje u njihovim razmiricama. Na svoj tihi način, unosio je mir u uznemirene poslovne živote, ubeđujući ljude da sednu i preispitaju svoje probleme jedan po jedan.

„Za sve postoji rešenje“, odgovorio je Izabel na pitanje koje mu je postavila o njegovom poslu, vodeći je prema svojoj sobi u kojoj je boravio ujutru. „Za sve. Potrebno je samo ogoliti problem i početi odatle. Čovek mora samo da sastavi spisak i bude razložan.“

„Što ljudi obično nisu“, rekla je Izabel.

Piter se osmehnuo. „To može da se sredi. Većina ljudi može da postane razložna, čak iako u početku nije bila.“

„Sem nekih“, nije se dala Izabel. „Onih krajnje nerazumnih. A takvih ima, živih i mrtvih. Navešću samo dvojicu, Idi Amin i Pol Pot.“

„Nepopravljivo nerazumni obično ne upravljaju biznisom“, odvratio je Piter, „iako ih ima koji pokušavaju da upravljaju državama. Političari se razlikuju od poslovnih ljudi ili zaposlenih u kompanijama. Politika privlači sasvim pogrešne ljude.“

Izabel se saglasila s tim. „Da, i svi odreda imaju naduvan ego. To je, pre svega, i razlog što se upuštaju u bavljenje politikom. Žele da gospodare drugima. Uživaju u moći i njenim zamkama. Vrlo je malo onih koji politikom počinju da se bave iz želje da unaprede svet. Neki bi i mogli, pretpostavljam, ali ne mnogi.“

Piter je načas razmislio. „Ipak, postoje Gandiji i Mandele, pretpostavljam, i predsednik Karter.“

„Predsednik Karter?“

Piter je klimnuo glavom. „Dobar čovek. Preveliki gospodin za politiku. Mislim da se greškom našao u Beloj kući. I da je bio previše pošten. Izneo je one mučno iskrene opaske o sopstvenim iskušenjima, što je bio pravi praznik za novinare. A svaki od onih koji su ga zbog toga pozvali na odgovornost gaji u sebi potpuno iste misli. Ko ih ne gaji?“

„Znam sve o fantazijama“, rekla je Izabel. „Znam šta je hteo da kaže...“ Zaćutala je. Na Piterov upitni pogled, žurno je nastavila: „Ne ta vrsta fantazija. Meni se po glavi vrzmaju lavine...“

Piter se osmehnuo i pokretom joj pokazao da sedne. „Pa dobro, chacun a son reve.“^[39]

Izabel se zavalila u fotelju i zagledala napolje, u travnjak. Vrt je bio veći od njenog, i otvoreniji. Ako bi posekla drveće, možda bi dobila više svetla, ali znala je da to nikada neće učiniti; pre će otići ona, nego to drveće. Hrastovi otrežnjavaju čoveka u tom pogledu; kad god ih pogledate, podsete vas na činjenicu da će oni verovatno stajati tu još dugo pošto vas više ne bude.

Pogledala je Pitera. Nalik je hrastu, pomislila je; ne izgledom, dabome — u tom pogledu se,

možda, pre mogao porediti s glicinijom – ali je osoba kojoj čovek može da veruje. Štaviše, bio je diskretan i čovek je mogao s njim da razgovara bez straha da će ono što pri tom kaže biti preneseno nekom drugom. Stoga, ako ga upita za „MekDauel“, što je i uradila, niko drugi neće saznati da se interesovala za njih.

Kratko je razmislio o njenom pitanju. „Poznajem malo ljudi iz te kompanije“, odvratio je. „Vrlo su poštteni, koliko znam.“ Na trenutak je zastao. „Ali zato znam za nekog s kim bi mogla da popričaš o njima. Mislim da je on otišao odande posle nekakve svađe. Možda će hteti da ti kaže nešto.“

Izabel je žurno odgovorila. Bilo je to baš ono čemu se nadala; Piter je poznavao sve i mogao je da obezbedi kontakt bilo s kim. „Upravo to sam i želela“, rekla je, dodajući: „Hvala ti.“

„Ali moraš da budeš pažljiva“, nastavio je Piter. „Prvo, ne poznajem ga lično, tako da ne mogu da garantujem za njega. Zatim, moraš da imaš na umu da je možda kivan na njih. Nikad se ne zna. Ali ako želiš da ga vidiš, on ponekad dolazi na naše koncerte, jer njegova sestra svira u orkestru. Zato je potrebno da dođeš na naš koncert sutra uveče. Postaraću se da na zabavi posle koncerta dobiješ priliku da razgovaraš s njim.“

Izabel se nasmejala. „Vaš orkestar? Stvarno užasan orkestar?“

„Glavom i bradom“, odvratio je Piter. „Iznenaduje me da još nisi bila na nekom od naših koncerata. Siguran sam da sam te pozvao.“

„Jesi“, rekla je Izabel, „ali sam ja bila van grada. Bilo mi je žao što sam ga propustila. Pretpostavljam da je bio...“

„Užasan“, rekao je Piter. „Da, ništa ne valjamo, ali se zato odlično zabavljamo. Uostalom, većina publike dolazi da bi se smejala, tako da nije bitno koliko loše sviramo.“

„Sve dok svirate najbolje što umete?“

„Tačno tako. A naše najbolje, bojim se, nije naročito dobro. Ali, šta je, tu je.“

Izabel je pogledala niz travnjak. Zanimljivo je to, kako ljudi koji nešto rade vrlo dobro često pokušavaju da ovladaju još nečim, ali im to ne uspeva. Piter je bio vrlo uspešan finansijer; sada je vrlo marginalan klarinetista; uspeh je nesumnjivo doprinomio da lakše podnosi neuspeh, ili možda nije? Možda se čovek navikne da nešto radi valjano, i potom frustrira kad nešto drugo radi manje dobro. Ali Izabel je znala da Piter nije od takvih; kako je umeo da kaže, njegovo skromno umeće sviranja klarineta bilo mu je sasvim dovoljno.

Izabel je zatvorila oči i slušala. Muzičari, koji su sedeli u koncertnoj sali Ženske gimnazije „Sveti Đorđe“, strpljivog domaćina Stvarno užasnog orkestra, latili su se zadatka koji je prevazilazio njihove sposobnosti; Parsel¹⁶⁰ začelo nije ovo imao na umu i po svoj prilici ne bi ni prepoznao svoju kompoziciju. Izabel se činilo da joj je donekle poznato – ili barem neki delovi – ali činilo se da različite sekcije orkestra sviraju različite komade, i to u različito vreme. Gudačka sekcija bila je posebno loša i zvučala je nekoliko tonova niže, dok su tromboni, koji je trebalo da sviraju u šestosminskom taktu, poput ostatka orkestra, terali, izgleda, u četvoročetvrtinskom. Otvorila je oči i pogledala tromboniste, koji su se zabrinuto mrštili koncentrišući se na note; da su gledali u dirigenta, bilo bi sve u redu, ali zadatak čitanja nota bio je previše zahtevan. Izabel je razmenila osmeh s osobom na sedištu pored svog; publika je uživala, kao i uvek na koncertima Stvarno užasnog orkestra.

Parsel je završio i orkestru je očigledno laknulo, jer su mnogi njegovi članovi spustili instrumente, dišući duboko kao trkači kad hvataju vazduh posle trke. Iz publike su se tu i tamo čuli prigušeni smeh

i šuškanje papira dok su listali program. Sledio je Mocart, a posle njega, zanimljivo, „Žuta podmornica”.^[61] Stokhouzen se nije nigde pominjao, što je Izabel primetila s olakšanjem, prisativši se načas, s tugom, one večeri u Ašer holu, koja je, uostalom, i bila razlog što je sada sedela ovde i slušala Stvarno užasan orkestar kako s mukom odrađuje program pred svojom zabavljenom ali vernom publikom.

Na kraju koncerta prolomio se gromoglasan aplauz, a dirigent, u svom fraku sa zlatnim epoletama, nekoliko puta se naklonio. Potom su publika i muzičari prešli u atrijum, na vino i sendviče koje je orkestar poklanjao svojim slušaocima kao uzdarje za prisustvovanje koncertu.

„To je najmanje što možemo da učinimo”, objasnio je dirigent u svom završnom obraćanju publici. „Bili ste stvarno tolerantni.”

Izabel je poznavala dosta muzičara, kao i mnogo prisutnih u publici, tako da se ubrzo, zajedno s grupom prijatelja, našla iznad velikog pladnja, punog sendviča s dimljenim lososom.

„Mislio sam da improvizuju”, rekao je jedan, „ali posle ove večeri, više nisam siguran. Mocart...”

„Aha, znači to je bilo to.”

„To je terapija”, rekao je drugi. „Pogledaj kako su srećni. To su ljudi koji drugačije nikad ne bi mogli da sviraju u nekom orkestru. Ovo je grupna terapija. To je super.”

Visoki oboista okrenuo se prema Izabel. „Mogli biste da nam se priključite”, rekao je. „Svirate flautu, zar ne? Mogli biste da nam se priključite.”

„Mogla bih”, rekla je Izabel. „Razmišljam o tome.” Tog časa je, međutim, razmišljala o Džoniju Sandersonu, koji mora da je bio čovek koga je Piter Stivenson tog časa vodio prema njoj i koji je gledao u nju preko glava gomile.

„Hteo sam da se vas dvoje upoznate”, rekao je Piter, predstavljajući ih jedno drugom. „Znaš, Džoni, možda ćemo uspeli da ubedimo Izabel da nam se pridruži. Mnogo je bolja od nas, ali bi nam dobro došao još jedan flautista.”

„Vama bi dobro došle razne stvari”, rekao je Džoni. „Časovi muzike, za početak...”

Izabel se nasmejala. „Nisu bili tako loši. Dopala mi se 'Žuta podmornica'.”

„Ona im dođe kao šlag na torti”, rekao je Džoni, posežući za parčetom crnog hleba s dimljenim lososom.

Nekoliko minuta su razgovarali o orkestru, da bi Izabel potom promenila temu. Čula je da je radio kod „MekDauela”; dali mu se dopadalo tamo? Rekao je da jeste. Međutim, potom je na trenutak razmislio i pogledao je postrance, u glumljenoj podozrivosti. „Da li ste zato želeli da se upoznamo?” Začutao je. „Ili, radije, da li je Piter zato želeo da se upoznamo?”

Izabel ga je pogledala pravo u oči. Pomislila je da nema svrhe da se pravi nevešta; jasno se videlo da je Džoni Sanderson pronicljiv čovek.

„Da”, jednostavno je odvrtila. „Želim da saznam neke stvari o njima.”

Klimnuo je glavom. „Nema tu bogzna šta da se sazna”, rekao je. „Sasvim tipična ekipa. Štaviše, većina njih je prilično dosadna. Pretpostavljam da sam s nekolicinom bio u relativno pristojnim odnosima, ali uglavnom su mi bili nekako... naporni. Izvinite. To zvuči vrlo arogantno, ali bili su takvi. Ljudi opsednuti ciframa. Matematičari.”

„Pol Hog?"

Džoni je slegao ramenima. „Nije loš čovek. Malo preozbiljan za moj ukus, ali dobar u onome što radi. Tipičan predstavnik onih koji su nekad radili tamo. Neki novi ljudi su dosta drugačiji. Pol je predstavnik stare edinburške škole finansijskih poslenika. Pošten do srži."

Izabel mu je dodala poslužavnik s dimljenim lososom i on se poslužio još jednim parčetom. Podigla je čašu i otpila gutljaj vina, mnogo kvalitetnijeg od onog koje se obično služi na ovakvim skupovima. Piterovo delo, pomislila je.

Zaintrigiralo ju je nešto što je Džoni rekao. Ako je Pol Hog bio tipičan predstavnik one vrste ljudi koja je nekad radila kod „MekDauela", i pošten do srži, kako se izrazio, kakvi su bili novi ljudi? „Znači, 'MekDauel' se menja?" upitala je.

„Razume se", odvratio je Džoni. „Baš kao i ostatak sveta. Sve. Banke, finansijske kuće, brokeri – svi. Prisutan je novi duh agresivnosti. Sečenja krivina. Ali tako je svuda, zar ne?"

„Pretpostavljam", rekla je Izabel. Bio je u pravu, naravno; stare moralne istine su svuda nestajale i bivale zamenjivane ličnim interesima i nemilosrdnošću.

Džoni je progutao svoj crni hleb s lososom i oblizao vrh prsta. „Pol Hog“, zamišljeno je rekao. „Pol Hog. Mmm. Iskreno rečeno, mislio sam da je mamin sin, a onda je nabavio onu kuju od verenice što se voza naokolo u osamdeset četiri konja. Minti, nekako. Ohtermahiti. Ohendini.“

„Ohterloni", pomogla mu je Izabel.

„Nije vam valjda neki rod", rekao je Džoni. „Nadam se da vam nisam povredio osećanja."

Izabel se osmehnula. „Ono što ste o njoj rekli slaže se, otprilike, s mojom procenom, samo što ste se vi blaže izrazili."

„Vidim da se razumemo. Ta je oštra kao ekser. Radi za onu ekipu u Severnom Šarlotu, u Ekos banci. Obična drolja, ako mene pitate. Vuče se naokolo s nekoliko mladaca iz Polove firme. Viđam je ponekad kad je Pol na službenom putu. Jednom sam je video u Londonu, u baru u Sitiju, kad je mislila da oko njih nema nikog iz Edinburga. E pa ja sam bio tamo i video sam je. Pripijenu uz zvezdu u usponu, rodom iz Aberdina, koji je uspeo da se ubaci kod 'MekDauela' zato što ume da žonglira ciframa i preduzima rizike koji se isplaćuju. Zove se Ian Kameron. Igra ragbi za neki tim. Mišićavko, ali ima mozga."

„Pripila se uz njega?"

„Kao taksena marka." Džoni je pokazao pokretom. „Ovako. Od glave do pete. Nimalo platonski govor tela."

„Ali verena je za Pola Hoga."

„Tako je."

„A Pol, zna li on za to?"

Džoni je odmahnuo glavom. „Pol je naivko. Naivko koji se našao pored žene koja je verovatno malčice previše ambiciozna za njega. Biva to."

Izabel je otpila još jedan gutljaj vina. „Ali šta ona vidi u Polu? Zašto gubi vreme s njim?"

„Ugled", odlučno je rekao Džoni. „On je dobro pokriće ako želite da napredujete u finansijskom svetu Edinburga. Njegov otac je bio osnivač investicionog fonda Skotiš Montreal i Gulejn. Ako ste

niko i ništa, da tako kažem, a hoćete da postanete neko i nešto, nema boljeg izbora od sirotog Pola. Sve prave veze. Dosadne večere fetesovaca.¹⁶²¹ Korporativna loža u pozorištu i večera za vreme opere. Savršeno!"

„A u međuvremenu ona nastavlja da gradi sopstvenu karijeru."

„Još kako. Interesuje je novac, rekao bih, i ne mnogo toga drugog. Ne, ispravka. I muškarci. Mačotipovi poput Iana Kamerona.“

Izabel je ćutala. Neverstvo, čini se, nije ništa neobično; iznenadila se saznajući za Tobijevo ponašanje, ali sad kad je čula ovu priču o Minti, možda je to trebalo i da očekuje. Možda bi čoveka trebalo da iznenađuje vernost, što, uostalom, i naglašavaju sociobiolozi. Kažu nam da muškarci imaju snažan poriv da promene što više partnerki, zato da bi obezbedili opstanak svojih gena. Ali žene? Možda ih podsvesno privlače muškarci koji, takođe podsvesno, obezbeđuju maksimalne šanse za produžetak vrste; što je značilo da su Minti i Ian savršeni partneri.

Izabel je bila zbunjena, ali ne toliko da ne bi mogla da postavi svoje sledeće pitanje, i to tako da je zvučalo sasvim nedužno: „Pretpostavljam da Ian i Minti, u svojim intimnim ćaskanjima, umeju da se bave i poslovima, novcem i takvim stvarima. Možete li to da zamislite?"

„Ne“, odvratio je Džoni. „Jer ako to rade, to bi bilo insajdersko poslovanje i meni lično bilo bi veoma drago kad bih mogao da ih uhvatim u tome i prikucam im uši za vrata Novog kluba.“

Izabel je zamislila taj prizor. Bilo je skoro isto onako dobro kao kad zamisli Tobija zatrpanog ispod snežne lavine. Međutim, zaustavila se i umesto toga rekla: „Mislim da se dešava baš to.“

Džoni je stajao sasvim nepomično, s čašom zaustavljenom na pola puta do usana. Zurio je u Izabel. „Vi to ozbiljno?"

Potvrдно je klimnula. „Ne mogu da vam kažem zašto, ali uveravam vas da imam veoma dobar razlog da poverujem da je tako. Možete li da mi pomognete da to i dokažem? Možete li da mi pomognete da uđem u trag tim poslovima? Možete li to?“ Džoni je spustio čašu. „Da. Mogu. Ili mogu barem da pokušam. Ne podnosim finansijsko nepoštenje. To uništava tržište. Sve nas pogađa – i to gadno. Ti ljudi su štetočine."

„Dobro je“, rekla je Izabel. „Drago mi je.“

„Ali o tome morate da ćutite, šta god da se desi“, dodao je Džoni. „Ako niste u pravu, mogli bismo da se nađemo u ćabru. Ne smete da iznosite neosnovane optužbe u vezi s ovim stvarima. Tužili bi nas. Ja bih ispao budala. Shvatate li?“

Izabel je shvatala.

Onog neprijatnog dana kad je Izabel, čuvši Ketinu dobru vest, glasno izrekla svoje strahove, Ket i Tobi su na večeru otišli ranije nego što su nameravali, budući da u restoranu kasnije nisu imali slobodan sto. Advokatska komora organizovala je sastanak Franko-britanske pravničke asocijacije i mnogi članovi su unapred rezervisali stolove za kasniju večeru. Razume se, to je bilo odlično mesto za razgovore o jurisprudenciji Državnog saveta i drugim stvarima.

Ket je sva u suzama izašla iz Izabeline kuće. Grejs je pokušala da porazgovara s njom na ulazu u kuhinju, ali devojka nije htela da je sluša. Sve što je u tom trenutku osećala bio je bes. Izabel nije mogla jasnije da pokaže šta misli o Tobiju; od prvog časa ga je držala na distanci, razmišljala je Ket, i gledala s takvim neodobravanjem da je uopšte ne bi iznenadilo da je i sam to primetio, premda nije nikad ništa rekao. Shvatala je, dabome, da među njima dvema postoje razlike u pogledima, ali to svakako nije razlog da Izabel bude tako bezobzirna. Tobi nije bio intelektualni tip poput Izabel, ali kakve to veze ima? Imali su dovoljno zajedničkog da se sretnu negde na pola puta; nije bio baš totalna neznalica, što je ona više nego jednom naglasila Izabel.

Ipak, Izabel je ostala rezervisana, sve vreme poredeći njega i Džejmija, a na Tobijevu štetu. To ju je nerviralo više od svega ostalog. Odnosi između dvoje ljudi nisu smeli biti tuđa osnova za poređenje. Ket je znala šta želi od veze – dosta zabave, ali i strast. Tobi je bio strastven. Želeo ju je žestinom koja ju je uzbuđivala. Džejmi nije bio takav. Previše je pričao i uvek se trudio da pre svega nju zadovolji. Gde su u tome bila njegova vlastita osećanja? Zar mu uopšte nisu bila važna? Možda Izabel to nije razumela. Kako bi i mogla? Jednom davno je bila udata i to je završilo katastrofalno, a otad, koliko je Ket znala, nije imala ljubavnika. Prema tome, stvarno nije bila u poziciji da razume, a kamoli da komentariše nešto o čemu tako malo zna.

Kad je stigla do radnje, njen bes se utišao. Čak se bavila mišlju da se vrati natrag i pokuša da se pomiri s Izabel, ali ako je mislila da se nađe s Tobijem u šest, kao što je planirala, morala je što pre da se vrati u svoj stan. U radnji nije bilo prevelike gužve i izgledalo je da se Edi dobro snalazi. Poslednjih dana je bio malo vedriji, što joj je delovalo ohrabrujuće, ali ipak nije želela da se previše oslanja na njega. Za to će biti potrebno više vremena, pomislila je – godine, možda.

Kratko je popričala s Edijem i potom otišla kući. Još uvek je bila obuzeta svojim razgovorom s Izabel, ali se iz petnih žila trudila da zaboravi na to. Večeras je trebalo da se održi njihova intimna proslava veridbe i nije želela da je još više pokvari. Izabel je jednostavno pogrešila.

Ubrzo je stigao i Tobi, preskačući stepenice do njenog stana i donoseći joj veliki buket karanfila. U drugoj ruci nosio je bocu šampanjca, umotanu u ukrasni papir, ali rashlađenu. Ušli su u kuhinju, gde je Ket pripremila vazu za cveće, a Tobi se zaposlio otvaranjem šampanjca. Tečnost je bila izmućkana, zbog njegovog trčanja uz stepenice, i zapušać je izleteo uz glasan prasak i penu koja se prelivala iz grlića boce. Tobi se našalio na račun toga, nateravši Ket da pocrveni.

Nazdravili su jedno drugom i potom prešli u dnevnu sobu. Potom, kratko vreme pre dolaska taksija, otišli su u njenu spavaću sobu i zagrlili se; zgužvao joj je haljinu, a ona je morala da se dobro potruđi da bi zadržala prisustvo duha. Nikad ranije nisam gajila ovako intenzivna osećanja, pomislila je; nikad.

Za večerom su razgovarali o svakodnevnim stvarima, o tekstu objave veridbe u Skotsmen i reakciji Tobijevih roditelja kad im je saopštio novost.

„Matori kao da je odahnuo“, rekao je Tobi. „Rekao mi je: 'Bilo je prokleta vreme' ili tako nešto. Na to sam mu ja rekao da će mi biti potrebna povišica i odmah je prestao da se smeje.“

„A tvoja mama?“ upitala je.

„Odmah je rekla da si ti jedna tako fina devojka“, rekao je. „I ona je odahnula. Mislim da se uvek pribojavala da ću da završim s nekom ružnom oštrokondom. Mada nema nikakvog osnova za to.“

„Naravno da nema“, našalila se Ket.

Tobi joj se osmehnuo. „Drago mi je što si pristala.“ Uzeo ju je za ruku. „Strašno bi me potreslo da nisi.“

„Šta bi uradio?“ upitala je Ket. „Našao drugu?“

Pitanje je na trenutak visilo u vazduhu. Nije razmišljala o tome, ali sad je, sasvim iznenada, osetila nešto u njegovoj ruci, kao da je pretrpeo lagani strujni udar; blag trzaj. Pogledala ga je i na trenutak ili dva videla prolazak senke, promenu sjaja u njegovim očima. Bila je gotovo neprimetna, ali ipak ju je videla.

Uznemirena, pustila je njegovu ruku i stala nervozno da sklanja mrvice hleba oko svog tanjira.

„Zašto bih to uradio?“ rekao je Tobi. Osmehnuo se. „Nisam ja od tih.“

Izabelino upozorenje, koje je dotad potiskivala, navrlo je svom snagom natrag u njen um i Ket je osetila kako srce počinje da joj lupa kao ludo.

„Naravno da nisi“, vedro je rekla. „Naravno da nisi.“ Međutim, pred očima joj se pojavila slika Tobija i te druge devojke, Fionine cimerke; on je bio nag i stajao je pored prozora, gledajući napolje, kao i uvek kad ustane iz kreveta; ona, ta druga devojka, posmatrala ga je. Ket je zatvorila oči ne bi li oterala ovu misao, ovaj užasan prizor, ali uzalud.

„Šta ćemo da radimo?“ odjednom je upitala.

„Kad? Kad da radimo?“

Pokušala je da se osmehne. „Sta ćemo da radimo sad? Da se vratimo u stan? Ili da navratimo kod nekog? Osećam se nekako druželjubivo.“

„Ako nađemo nekoga da je kod kuće“, rekao je Tobi. „Sta misliš o Ričardu i Emi? Oni su uvek kod kuće. Mogli bismo da im odnesemo bocu šampanjca i saopštimo lepu vest.“

Ket je užurbano razmišljala. Nepoverenje ju je podsticalo, obuzimajući je poput virusa. „Ne. Ne ide mi se čak u Lit. Šta je s Fionom? Najzad, to ti je sestra. Trebalo bi da proslavimo s njom. Hajde da skoknemo do Nelsonove ulice.“

Posmatrala ga je. Usne su mu se blago razdvojile kad je počela, kao da je zaustio da je prekine, ali ju je ipak pustio da dovrši.

„Baš i ne bih“, rekao je. „Možemo s njom da se vidimo i sutra, kod mojih. Nema potrebe da sad idemo kod nje.“

„Ne“, odvratila je, „moramo da odemo kod Fione. Moramo. Tako bih volela.“

Nije se više bunio, ali joj je bilo jasno da je napet, a u taksiju je ćutao, gledajući kroz prozor dok su se vozili niz Maund i potom uzbrdo ulicom Džordž. Ona takođe nije govorila ništa, sem što je rekla taksisti da zaustavi ispred prodavnice vina, otvorene do kasno uveče. Tobi je ćutke izašao,

kupio bocu šampanjca i potom se vratio u taksi. Prokomentarisao je nešto o čoveku u prodavnici i dodao nešto nevezano s tim, o poseti njegovim roditeljima koju su planirali za sutradan. Ket je klimnula glavom, ne registrujući ono što je govorio.

Taksi se zaustavio ispred stana u Nelsonovoj ulici. Tobi je platio taksisti, dok ga je Ket čekala na stepenicama. U stanu je gorelo svetlo; Fiona je bila kod kuće. Čekajući Tobija, Ket je pozvonila, okrznuvši ga pogledom. Nervozno se igrao papirom u koji je bio umotan šampanjac.

„Pocepaćeš ga“, rekla je.

„Molim?“

„Pocepaćeš papir.“

Vrata su se otvorila. Na njima nije stajala Fiona, već neka druga devojka. Bezizrazno je posmatrala Ket, a onda ugledala Tobija.

„Fiona...“ zaustila je Ket.

„Nije tu“, rekla je druga žena. Krenula je prema Tobiju, koji kao da je na trenutak ustuknuo, ali je ona posegla i uhvatila ga za zapešće. „Ko ti je ova?“ rekla je. „Tobi? Ko...“

„Verenica“, rekla je Ket. „Ja sam Ket.“

Izabel je svoje pismo Ket, ono u kojem joj se izvinjavala, poslala dan uoči koncerta Stvarno užasnog orkestra, a Ket joj je odgovorila dva dana kasnije. Odgovor je stigao na razglednici na čijoj se prednjoj strani nalazila Rejbernova¹⁶³¹ slika velečasnog Roberta Vokera kako kliže na ledu Dadingston Loha,¹⁶⁴¹ snažno delo koje je u lokalnim razmerama ostalo poznato kao Rođenje Venere. Velika umetnička dela, smatrala je Izabel, imaju umirujuće dejstvo na posmatrača; nateraju čoveka da zastane, obuzet poštovanjem, upravo ono što nikako ne možete pred delima Demijena Hirsta i Endija Vorhola.¹⁶⁵¹ Pred njima ne zastajete obuzeti poštovanjem. Možda stanete u mestu, ali to nikako nije isto; poštovanje je nešto sasvim drugačije.

Okrenula je poledinu sveštenika iz osamnaestog veka i pročitala Ketinu poruku: Naravno da ti opraštam. Uvek. U svakom slučaju, desilo se nešto što je dokazalo da si bila upravo. Eto, mislila sam da će mi biti teško da to kažem, i mislim da je i bilo. Jedva sam naterala pero da se pomera. Nego, navrati u radnju na kafu, daću ti da probaš ovaj novi sir koji sam tek dobila. Portugalski je i ima ukus maslinke. Ket.

Izabel je bila zahvalna zbog dobre duše svoje bratanice, premda je jedan od njenih aspekata bio i loša procena kada je reč o muškarcima. Mnoge devojke ne bi tako lako oprostile zadiranje u svoju intimu; još ih je više koje ne bi ni za živu glavu priznale tetki da je bila u pravu u vezi s nečim takvim. Razume se, ovo je bila dobrodošla vest i Izabel je jedva čekala da sazna kako je Tobi raskrinkan; možda ga je Ket pratila, kao što je i ona uradila, i do zaključka došla preko najubedljivijeg od svih dokaza – onog koji se vidi rođenim očima.

Odšetala je u Brantsfild, uživajući u toploti koja se polako prikradala u zrake sunca. U Merčiston Kresentu se nešto gradilo – nova kuća, na skučenom placu na uglu, a na blatnjavom trotoaru ležala je vreća cementa. Nekoliko koraka dalje, ugledala je galebove koji su kružili iznad krovova, tražeći mesto gde će sagraditi gnezdo. Galebove su u gradu smatrali štetočinama – velikim kreštavim pticama koje kidišu na svakog ko priđe preblizu njihovim gnezdima – ali i mi ljudi takođe gradimo, i ostavljamo naokolo cement, kamen i otpatke, i takođe smo agresivno teritorijalna bića. Revija je planirala za sledeću godinu broj koji će se baviti etikom brige o čovekovojoj okolini, a Izabel je tražila odgovarajuće radove. Možda niko neće da piše o etici otpadaka. Nije da o tome nema šta da se kaže: otpaci su bespogovorno loša stvar i izvesno ih niko neće zagovarati. A opet, zašto je pogrešno razbacivati otpatke naokolo? Da li je posredi čisto estetski prigovor, zasnovan na ideji da je površinsko zagađivanje okoline neprivačno za oko? Ili je reč o estetskom utkaju povezanom s nekakvom idejom o unutrašnjem bolu koji drugi osećaju kad vide razbacane otpatke? Ako je to slučaj, tada bismo čak mogli da imamo obavezu da drugim ljudima izgledamo privlačno, ne bismo li sveli njihov unutrašnji bol na minimum. To ima neke zanimljive implikacije.

Jedna od tih implikacija prikazala se Izabel jedva pedeset koraka dalje, ispred pošte, iz koje je izašao mladić od svojih dvadeset četiri ili pet godina – otprilike Džejmijev vršnjak – s ostrim metalnim klinovima umetnutim kroz donju usnu i bradu. Ti klinovi su štrčali, samouvereno, kao sićušni zašiljeni falusi, što je navelo Izabel na pomisao da mora biti neprijatno poljubiti takvog muškarca. Brade su jedno – a ima žena koje se žale na reakciju kože prilikom kontakta s muškom bradom – ali koliko neprijatniji mora biti osećaj ovih metalnih klinova na usnama i obrazima. Hladni su, verovatno; i sasvim izvesno oštri; ali opet, ko bi i poželeo da poljubi ovog momka, s tim njegovim prezrivo i obeshrabrujućim izrazom lica? Izabel je postavila sebi ovo pitanje i smesta sama

odgovorila na njega: dabome da bi mnogo devojaka pozelelo da ga poljubi, mnoge verovatno i jesu; devojke s alkama u pupku i nosu, koje nose kožne ogrlice s metalnim nitnama. Najzad, klinovi i alke se slažu. Ovaj momak treba samo da potraži pticu sličnog perja.

Prelazeći ulicu, budući da se Ketina radnja nalazila na drugoj strani, Izabel je ugledala kako se onaj momak zaleteo i pretrčao ulicu malo ispred nje, da bi potom iznenada zapeo o ivičnjak. Sapleo se i pao, dočekavši se kolenom o beton. Izabel, koja je bila nekoliko koraka iza njega, žurno mu je pritrčala i pomogla da se uspravi na noge. Ustao je i pogledao poderotinu na kolenu svojih izbledele farmerki. Zatim je podigao pogled prema njoj i osmehnuo se.

„Hvala vam." Glas mu je bio mekan, s daškom Belfasta.

„Čovek se očas posla saplete", rekla je Izabel. „Jeste li dobro?"

„Mislim da jesam. Pocepao sam farmerke, to je sve. Ipak, ovih dana plaćate za pocepane farmerke. Ja sam ih dobio džabe."

Izabel se osmehnula, a reči su same pokuljale iz nje, spontano, neočekivano. „Zašto imate te klinove na licu?"

Nije izgledao kao da mu je pitanje zasmetalo. „Na licu? Mislite ove pirsinge?" Dotakao je prstom klin koji mu je virio iz donje usne. „To je moj nakit, valjda."

„Nakit?" Izabel je buljila u njega, primećujući malu zlatnu alku probodenu kroz obrvu.

„Da", odvratio je mladić. „Vi nosite nakit. Ja nosim nakit. Dopada mi se. I pokazuje da mi nije stalo."

„Do čega?"

„Do toga šta drugi misle. Pokazuje da imam svoj stil. Ovo sam ja. Nisam ni u čijoj uniformi."

Izabel mu je uputila osmeh. Cenila je njegovu direktnost i dopadao joj se njegov glas, sa svojim jasnim kadencama. „Bravo", rekla je. „Uniforme nisu dobra ideja." Zastala je. Sunce se odbijalo o jedan klin, bacajući malecki, treperav odsjaj na njegovu gornju usnu. „Sem, naravno, ako izbegavajući jednu ne navučete neku drugu uniformu. Postoji i ta mogućnost, zar ne?"

Mladić je zabacio glavu. „Okej", rekao je, smejući se. „Isti sam kao i svi ostali s pirsingom. Pa?"

Izabel ga je pogledala. Bio je ovo neobičan razgovor i volela bi da je mogla da ga produži. Međutim, podsetila je sebe na to da se uputila kod Ket i da ne može da provede celo pre podne stojeći i ćaskajući s ovim mladićem o pirsingu na njegovom licu. Stoga su se oprostili i ušla je u delikatesnu radnju u kojoj ju je Edi, stojeći pored police na koju je slagao portugalske sardine, pogledao, a potom se upadljivo zagledao u sardine.

Zatekla je Ket u kancelariji, kako završava telefonski razgovor. Njena bratanica je spustila slušalicu i digla pogled prema njoj. Izabel je s olakšanjem primetila da u njemu nema ozlojeđenosti. Razglednica koju je dobila odražavala je stvarna Ketina osećanja. Dobro je.

„Dobila si moju razglednicu?"

„Jesam. I još uvek mi je strašno žao što sam te uznemirila. Nije mi nimalo drago zbog toga što sam čula." Znala je, još dok je govorila, da to nije tačno, i zamucnula je na poslednjim rečima.

Ket se osmehnula. „Možda. Možda i nije. Ali hajde da ne pričamo o tome, ako nemaš ništa protiv."

Popile su zajedno kafu, a onda se Izabel vratila kući. Imala je posla – pristigla je nova žetva

članaka za Reviju – ali je ustanovila da nema živaca za to. Pitala se kad li će joj se javiti Džoni Sanderson, ako se uopšte javi.

Pozvao ju je, kao što je i rekao, nekoliko dana posle koncerta Stvarno užasnog orkestra. Mogli bi da se nađu, rekao je, u prostorijama Udruženja za škotski malt viski, u Litu, u petak uveče u šest. Održavalo se mirisanje viskija, a može i da proba uzorke – ako može da podnese. Ima za nju neke informacije, koje će joj preneti na samom događaju. Biće prilike za razgovor.

Izabel je vrlo malo znala o viskiju i retko ga je pila. Međutim, znala je da proces probanja umnogome liči na probanje vina, premda se terminologija veoma razlikuje. Mirisači viskija, kako sebe nazivaju, uzdržavaju se od onoga što smatraju pretencioznošću rečnika vezanog za vino. Dok enofili pribegavaju dubokomisaonim pridevima, mirisači viskija govore jezikom svakodnevnog života, detektujući nagoveštaje bajatih algi ili, čak, dizel goriva. Izabel je uviđala prednosti toga. Islandski maltovi, koje je jedva nekako uspela da natera sebe da proba – uprkos činjenici da je njen otac bio oduševljen njima – podsećali su je na antiseptik i vonj školskog bazena; što se ukusa tiče, „dizel gorivo“ činilo se kao savršen izraz. Sad, nije baš da bi ova svoja stanovišta izrekla naglas, u prostorijama Udruženja za škotski malt viski, i čak ih ne bi priznala ni Džoniju Sandersonu, za koga su neki govorili da mu viski teče venama, umesto krvi, na osnovu toga što je u svom pedigreu imao četiri generacije gorštaka, proizvođača viskija, među kojima je prvi, kako je ponosno isticao, bio sitan farmer koji je vodio ilegalnu destileriju skrivenu iza ovčijeg tora. Liferanti alkoholnih pića su, dabome, poznati kao začetnici dinastija: isti je slučaj, pomislila je, bio s političarem koga je Izabelin deda upoznao nedugo pred Drugi svetski rat. Izabelin deda, čovek od principa, smesta ga je prozreo i odbio primamljivu ponudu za svoju kompaniju. Otad bi se samo stresao kad bi neko pomenuo ime tog političara, što je bio dovoljno rečit komentar – štaviše, izražajniiji od reči.

Izabel je zabavljala pomisao da bi gestovi trebalo da prate verbalno značenje. Volela bi da je mogla da vidi pobožne katolike kako se krste na pomen BDM^[66] – i sama je volela taj akronim, koji je činio Bogorodicu tako ohrabrujuće savremenom i kompetentnom, poput IBM ili IKBP^[67], ili čak BMW. Na mestima kao što je Sicilija, ima ljudi koji pijunu u stranu kad se izgovori ime njihovih neprijatelja, isto kao ponekad u Grčkoj na pomen Turske ili, čak, Turčina. Jedna njena drugarica imala je teču Grka i sećala se da se cela njihova porodica čuvala da ne pomene Tursku u njegovom prisustvu, da ga ne bi strefio infarkt. Ili, vlasnik hotela na grčkom ostrvu u kojem je jednom prilikom odsela, koji je odbio da prizna da se s terase hotela nazire daleka turska obala; naprosto je poricao da se to kopno vidi i nije ga video. Znači, čovek može da poželi da Turske nema, ako mu se tako hoće. Ali ovakve stvari treba izbegavati i Izabel je to znala. Nije nikad pljunula na pomen nekog imena, nije čak ni prevrnula očima – dobro, možda jeste, jednom ili dvaput, na pomen imena poznate ličnosti iz sveta umetnosti. Ali to je, smatrala je, bilo potpuno opravdano, za razliku od mišljenja Grka o Turcima i, pretpostavljala je, Turaka o Grcima.

Džoni Sanderson je već bio tamo kad je stigla i poveo ju je do mirnog mesta za sedenje u uglu prostorije.

„Za početak, jedno pitanje“, rekao je. „Volite ga, ne volite ga? Ako ga ne volite, doneću vam umesto njega čašu vina.“

„Volim neke viskije“, odvratila je Izabel. „Neke.“

„Na primer?“

„Spejsajde.^[68] Blage viskije. Od kojih ne peku nepca.“

Džoni je klimnuo glavom. „Logično“, rekao je. „Makalan. Odličan spejsajd, star petnaest godina. Niko se ne bi uvredio da mu ga ponude.“

Džoni je otišao do šanka da poruči viskije, a Izabel je ostala da sedi. Dopadao joj se ovaj hram viskija, sa svojim visokim tavanicama i veselom atmosferom. Dopadali su joj se i ljudi: direktni i iskrenih lica, koji veruju u drugarstvo i dobro raspoloženje. Ovo su ljudi, verovala je, koji ne osuđuju svoje bližnje, za razliku od onih koji danas patroliraju pustarama; ovi ljudi su tolerantni, baš kao što su sladokusci, umnogome skloni da imaju tolerantne, široke poglede. Opsesivni dijetaši su oni koji su nesrećni i anksiozni.

U Reviju je prispeo podnesak u kojem se tvrdilo da nam je dužnost da budemo mršavi. „Debljina je moralno pitanje“, glasio je naslov koji je autorka odabrala; intrigantan naslov, pomislila je Izabel. Međutim, argumenti su bili jadni; u celosti predvidljivi i podjednako deprimirajući. U svetu u kojem većinu čine siromašni, grešno je biti drugačiji do mršav. Sve dok svi ne budu u poziciji da konzumiraju višak kalorija, niko ne bi trebalo da ima višak telesne težine. Debeli, dakle, nemaju prava da budu takvi kakvi su. Pravedna, raspodela iziskuje drugačije.

Čitajući rad, sve više se nervirala, ali kad ga je, pošto ga je najzad pročitala, ostavila sa strane i otišla u kuhinju da pojede parče torte, zastala je nad tanjirom na kojem je to parče počivalo i zamislila se. Autorka „Debljine kao moralnog pitanja“ možda je imala pobožan ton, ali je bila u pravu; potrebe siromašnih za hranom moralne su potrebe određene vrste. Čovek ne može da ih ignoriše – ne može da im okrene leđa, sve i ako onaj ko ih iznosi u ime gladnih zvuči kao kvarilac raspoloženja. U tome je možda i bio problem: ton kojim je autorka iznela svoju poentu – taj optužujući ton – nervirao je Izabel; moralna snishodljivost kojom je odzvanjao terala ju je da se oseća kao da je optužuju zbog pohlepe i ugađanja sebi. Ali fundamentalna istina koju je rad sadržavao nije se mogla tek tako odbaciti: ne možemo da ignorišemo molbe gladnih. A ako to znači da moramo da preispitamo prekomerno konzumiranje hrane, koje lišava druge ljude iste te hrane, tada to valja učiniti. S tom mišlju, bacila je još jedan pogled na parče torte i potom ga vratila u njegovu kutiju u kuhinjskom ormariću.

Džoni je podigao čašu do njene. „Odličan je“, rekao je. „Petnaest mirnih godina u drvenom sanduku. Pre petnaest godina bilo mi je, čekajte da razmislim, trideset, i tek smo dobili prvo dete i verovao sam da sam strašno pametan i da ću do četrdesete da zaradim milion.“

„Pa, jeste li?“

„Nisam. Nisam zaradio milion. Ali sam ipak stigao do četrdesete, što je, na neki način, mnogo veća privilegija.“

„Ćutite“, rekla je Izabel. „Neki bi dali milion i za samo jednu godinu, a kamoli za četrdeset.“

Džoni je pogledao u svoju čašu. „Pohlepa“, rekao je. „Poprima tako mnogo oblika. Pristojnih ili sasvim golih. Ali je u srcu uvek ista. Naša prijateljica Minti, na primer...“

„Saznali ste nešto?“

Džoni se osvrnuo. Grupa ljudi okupljala se oko stola na drugom kraju prostorije. Na stolu su bili poslagani nizovi čaša i kristalnih bokala punih vode.

„Čarli se sprema da počne“, rekao je. „Njuši vazduh.“

Izabel je pogledala u pravcu mirisača viskija, stamenog brkajlije u udobnom odelu od tvida. Posmatrala je dok je sipao viski u čašu i potom je podigao naspram svetlosti.

„Odněkud ga znam", rekla je.

„Nema ko ga ne zna", rekao je Džoni. „Čarli Meklin. Može da namiriše viski s pedeset koraka. Neverovatan nos."

Izabel je spustila pogled ka svom skromnom maltu i otpila mali gutljaj tečnosti. „Recite mi šta ste saznali o Minti."

Džoni je odmahnuo glavom. „Ništa. Rekao sam samo da je pohlepna, što nesumnjivo jeste. Ono što sam saznao mnogo je zanimljivije od toga. Saznao sam šta radi njen mlađani prijatelj, Ian Kameron. Delimično sam to već znao, razume se, ali sam doznao još mnogo više od svojih prijatelja među nezadovoljnima u 'MekDauelu'."

Izabel nije komentarisala, čekajući da on nastavi priču. Na drugom kraju prostorije, Čarli Meklin isticao je određena svojstva viskija svojim pažljivim slušaocima, od kojih su jedan ili dvojica revnosno klimali, glavom.

„Ali, pre svega, trebalo bi da imate određenu podlogu", rekao je Džoni. „'MekDauel' uopšte nije tako stara firma. Tek nedavno je proslavila dvadesetu godišnjicu. Takođe, nije počela s velikim kapitalom – dvojica prvobitnih partnera unela su u nju nekih pedesetak hiljada. Danas bi pedeset hiljada za njih bilo sića."

Izabel je posmatrala Džonija dok je govorio. Gledao je u svoju času s viskijem, polako je okrećući da bi pokrenuo tanak sloj tečnosti uz strane, baš kao što je Čarli Meklin upravo radio za svoju publiku na drugom kraju prostorije.

„Razvijali smo se vrlo brzo“, nastavio je Džoni. „Uzeli smo penzijske fondove i pažljivo ih ulagali u solidne deonice. Tržište je, dabome, bilo povoljno i sve je izgledalo veoma dobro. Potkraj osamdesetih, obrtali smo više od dve milijarde i, iako je naš honorar išao nešto malo ispod pola procenta, koliko smo ranije uzimali za svoje usluge, možete misliti koliki smo profit ostvarivali.

„Zaposlili smo mnogo pametnih ljudi. Posmatrali smo šta se događa na Dalekom istoku i u zemljama u razvoju. Ulazili smo i izlazili prilično uspešno, ali, razume se, opekli smo se na internet deonicama, otprilike kao i svi ostali. Tada smo se, valjda, po prvi put uplašili. Bio sam tada tamo i sećam se kako se atmosfera promenila. Sećam se Gordona MekDauela na jednom sastanku, izgledao je kao da je video duha. Bio je bled kao krpa.

„Ali to nas nije uništilo – naprosto je značilo da ćemo morati da se krećemo malo brže. I morali više da se trudimo da bismo zadržali klijente, koji su bili vrlo nervozni zbog onoga što se dešavalo s njihovim fondovima uopšte i počinjali su da se pitaju dali će biti bezbedniji u londonskom Sitiju. Najzad, razlog što je neko došao u Edinburg bio je, pre svega, da bi dobio solidnost i pouzdanost. Da je Edinburg počeo da deluje uzdrmano, čovek bi mirne duše mogao da rizikuje i u Londonu.

„Otprilike u to vreme, potražili smo nove ljude. Uzeli smo tog tipa, Kamerona, i još neke slične njemu. Počeo je tako što je pratio nove deonice, što je izgledalo kao jedino mesto na kojem je moglo pristojno da se zaradi. Međutim, na te nove pakete bile su pretplaćene krupne ribe iz Londona i Njujorka i Edinburg je tu mogao malo da učari. Da vam se smučī, kad vidite kako im posle samo dva ili tri meseca vrednost skoči za dvesta ili trista posto. I sav taj profit ode onima koji su u prijateljskim odnosima s investicionim bankama u Londonu i dobijaju dobro usmeravanje.

„Kameron je počeo da dolazi do nekih od tih paketa. Takođe je počeo da vodi još neke stvari, polako prebacujući fondove iz deonica koje nisu išle tako dobro. Spretan je u tome, naš prijatelj

Kameron. Bez dizanja velike galame, oslobađao se povelikog broja deonica po mesec i više dana pre upozorenja u vidu pada profita. Ništa previše očigledno, ali događalo se. Nisam ni znao za to dok nisam popričao s nekim svojim prijateljima koji su radili s njim – ja sam radio u drugom odseku. Ali oni su mi rekli za dve velike prodaje tokom prethodnih šest meseci, obe pre pada profita."

Izabel je pažljivo slušala. Ovo je bilo meso potrebno kosturu njene teorije. „Ima li, možda, i nekih konkretnih dokaza o poznavanju insajderskih podataka u ova dva slučaja? Nešto u šta bi moglo da se upre prstom?"

Džoni se osmehnuo. „Pravo pitanje. Bojim se, samo, da vam se odgovor neće dopasti. Stvar je u tome što je, u obe prodaje, reč o kompanijama s kojima je banka Minti Ohterloni povezana kao savetnik. Tako da je ona izvesno mogla posedovati insajdersko znanje i preneti ga njemu. S druge strane, međutim, možda i nije. A po mom mišljenju, nema načina da to dokažemo. Pretpostavljam da je, u oba slučaja, Kameron u nekom trenutku sastanka izneo mogućnost prodaje deonica i da je svaki put dao savršeno ubedljive razloge za to."

„Ali, stvarni razlog je lako moglo biti ono što je saznao od Minti?"

„Da“

„I nema šanse da dokažemo da je jedno od njih dalo onom drugom novac?"

Džoni je delovao iznenađeno. „Ne mislim da je novac obavezno prešao iz ruke u ruku – sem ako nije podelio s njom svoj bonus. Ne, mislim da je verovatnije da su to radili s pomešanim motivima. Nalazila se u seksualnoj vezi s njim i želela je da ga zadrži. To je savršeno moguće. Ljudi daju svojim ljubavnicima razne stvari, samo zato što su im ljubavnici. Stara priča."

„Ili?" podstakla ga je Izabel.

„Ili se Minti iskreno zabrinula da će se odsek Pola Hoga zaglibiti u probleme i želela je da ih malo pomeri s mrtve tačke, zato što je Pol Hog deo njenog velikog plana da proдре u samo srce edinburškog establišmenta. Nije joj u interesu da se, kao buduća gospođa Hog, nađe pored muža koji je, u poslovnom i društvenom smislu, pao s konja na magarca."

Izabel je razmišljala o onome što je čula. „Dakle, kažete mi da je sasvim moguće da je bilo insajderskog poslovanja, ali da to nećemo nikada moći da dokažemo? Je li tako?"

Džoni je potvrdno klimnuo. „Žao mi je", rekao je. „To je, otprilike, to. Mogli biste da pokušate da se pobliže upoznate s Mintinom finansijskom situacijom i vidite da li je imala nekih neobjašnjenih zarada, ali ne vidim kako ćete doći do tih informacija. Pretpostavljam da je njena banka Adam & kompani, a oni su veoma diskretni i nema šanse da nagovorite nekog od njihovog osoblja da vam nešto oda – izuzetno su korektni. Dakle, šta ćete da uradite?"

„Da dignem ruke od ovoga?"

Džoni je uzdahnuo. „Rekao bih da nam ne preostaje ništa drugo. Ne sviđa mi se to, ali mislim da nam nema druge."

Izabel je prinela čašu usnama i otpila gutljaj viskija. Nije joj bila namera da pominje Džoniju svoje stvarne sumnje, ali bila mu je zahvalna zbog ove male istrage, a i želela je da ima još neku osobu od poverenja, sem Džejmija. Bude li Džoni smatrao da je njena teorija o onome što se dogodilo u Ašer holu nategnuta, tada bi možda trebalo da zaboravi na nju.

Odložila je čašu na sto. „Nešto bih vam poverila, ako nemate ništa protiv."

Džoni se vedro naklonio. „Što god poželite. Umem da ćutim.“

„Pre kratkog vremena“, rekla je Izabel, „jedan mladi čovek pao je s galerije u Ašer holu. Verovatno ste čitali o tome.“

Džoni je malo razmislio pre no što joj je odgovorio. „Mislim da se sećam. Strašno.“

„Da“, nastavila je Izabel. „Vrlo potresno. Slučajno sam se zatekla tamo – što nije važno – ali zanimljivo je da je radio za „MekDauel“. Došao je u firmu nakon vašeg odlaska, ali radio je u odseku Pola Hoga.“

Džoni je prineo čašu usnama i posmatrao Izabel preko ruba. „Shvatam.“

Ne zanima ga, pomislila je Izabel. „Uplela sam se u to“, nastavila je. „Slučajno mi je neko, ko ga je dobro poznao, rekao da je saznao nešto vrlo nezgodno o nekom u firmi.“ Zastala je. Džoni je gledao na drugu stranu, posmatrajući Čarlija Meklina.

„I zato je gurnut preko ograde na galeriji“, tiho je dodala. „Gurnut.“

Džoni se naglo okrenuo prema njoj. Nije mogla da tačno definiše izraz na njegovom licu; sada se zainteresovao, ali je to interesovanje prožeto nevericom, pomislila je.

„Nemoguće“, rekao je, posle nekog vremena. „Ljudi ne rade te stvari. Prosto ih ne rade.“

Izabel je uzdahnula. „Mislim da su ponekad ipak u stanju“, rekla je. „I zato sam htela da saznam o Minti i tom insajderskom poslovanju. Da vidim da li će se delići uklopiti.“

Džoni je odmahnuo glavom. „Ne“, rekao je. „Mislim da bi trebalo da dignete ruke od toga. Zaista mislim da vas to neće nikuda odvesti.“

„To je moja briga. Ali, u svakom slučaju, veoma sam vam zahvalna na svemu.“

Džoni je primio njenu zahvalnost na znanje spustivši kapke. „Ako budete želeli da me kontaktirate, ovo je broj mog mobilnog telefona. Možete da me nazovete u svako doba. Uvek sam na nogama barem do ponoći.“

Dao joj je karticu s naškrabanim brojem, a Izabel ju je tutnula u svoju tašnu.

„Hajde da odemo i čujemo šta Čarli Meklin ima da kaže“, rekao je Džoni, ustajući.

„Mokra slama“, govorio je Čarli na drugom kraju prostorije, nadnoseći se nosom nad otvor čaše. „Pomirišite ovaj viski, svi. Mokra slama, a to je, po meni, destilerija Borders. Mokra slama.“

Naravno da je Džoni u pravu, razmišljala je Izabel – i do sledećeg jutra donela odluku u skladu s tim. Ovo je kraj njene istrage; neće nikad moći da dokaže da se Minti Ohterloni bavila insajderskim poslovanjem, a sve i da može, još uvek bi morala da dovede to u vezu s Markovom smrću. Džoni je poznavao te ljude mnogo bolje nego ona, a nije verovao u njenu teoriju. Trebalo bi da se pomiri s tim i ostavi tu stvar na miru.

Do ovog zaključka došla je negde tokom noći, posle večeri probanja viskija, kad se trгла iz sna, buljila nekoliko minuta u senke na tavanici i najzad donela odluku. Ubrzo potom je ponovo zaspala, a sledećeg jutra – blistavog jutra na razmeđi proleća i leta – osećala se neverovatno slobodna, onako kako se čovek oseća po završetku pismenog ispita, kad odloži olovku i hemijsku i više ništa nema da se radi. Njeno vreme je ponovo pripadalo njoj; mogla je da se posveti Reviji i primamljivoj gomili knjiga koja se nakupila u radnoj sobi; mogla je da časti sebe jutarnjom kafom kod Dženersa i posmatra bogate edinburške dame dok razmenjuju tračeve, svet u kojem je i sama mogla lako da se nađe i koji je izbegavala promišljenim činom sopstvenog izbora – hvala nebesima. A ipak, je li bila išta srećnija od njih, tih žena s njihovim pouzdanim muževima i decom predodređenom da postanu ista kao njihovi roditelji i nastave ceo ovaj samouvereni svet edinburške visoke buržoazije? Verovatno nije; bili su srećni na svoj način (ne smem da budem snishodljiva, pomislila je), a ona na svoj. I Grejs na svoj, Džejsmi na svoj, a Mind Ohterloni... Zaustavila se i pomislila. Duševno stanje Minti Ohterloni jednostavno nije moja briga. Ne, tog prepodneva ipak neće otići kod Dženersa, nego će odšetati do Brantsfilda, kupiti u Melisovoj prodavnici sira nešto što fino miriše i potom popiti šolju kafe kod Ket u radnji. Uveče bi, pak, mogla da ode na predavanje u Kraljevskom muzeju Škotske. Profesor Lens Batler s Univerziteta u Pou, predavač koga je već ranije slušala i koji je vrlo zabavno predavao, govoriće o Beketu, kao i uvek. To je sasvim dovoljno uzbuđenja za jedan dan.

I, dabome, tu su i njene ukrštene reči. Sišavši u prizemlje, podigla je novine s prostirke u predsoblju i preletela pogledom preko naslova. ZABRINUTOST ZA DEONICE RIBOLOVNE INDUSTRIJE, pročitala je na prvoj strani Skotsmena i videla sliku dokonih ribarskih brodica na vezu u Piterhedu; novi sumorni izgledi za Škotsku i način života koji je stvorio tako snažnu kulturu. Ribari su ispevali pesme; a kakvu će kulturu za sobom ostaviti naraštaj kompjuterskih operatera? Sama je odgovorila na svoje pitanje: veću nego što možemo da zamislimo – elektronsku kulturu i-mejl pripovedaka i kompjuterski načinjenih slika, prolaznu i izvedenu, ali ipak kulturu.

Posvetila se ukrštenici, odmah prepoznavši nekoliko pojmova. Vodopadi, večni spomen Tesli (8), nije zahtevalo više od trenutka razmišljanja: Nijagara. Ovakvi klišeji u ukrštenim rečima nervirali su Izabel, koja je volela da vidi makar male novitete u opisima pojmova. Potom, kad je odgonetnula Pelion (6) i Osu (3), došla je do Pisaca koje sam kratko imao, utonuo u misli (8). Izabel je bila zamišljena, što je bilo rešenje ove zagonetke, ali je potom naišla na Zeusa koji kraja nema, ali ima jedno slovo domaje svoje i prvi slog roditeljke (6). To je mogla da bude samo zeugma¹⁶⁹ – Zeu(s), G(rčka), ma(ma) – reč koja joj nije bila poznata, te ju je potražila u Faulerovom¹⁷⁰. Leksikonu suvremenog engleskog jezika koji je potvrdio njene sumnje. Volela je Faulera, zbog njegovih jasnih i poučnih mišljenja. Zeugma je, objašnjavao je, nepravilna rečenična konstrukcija – koja se često brka sa silepsom. Tako je rečenica S tobom hoću piti hladno vino, prijatelji biti dovijeka sileptična, jer bi samo jedna umetnuta reč mogla dovesti do toga da ona promeni značenje.¹⁷¹ Međutim, rečenica Udariše bubnjevi i svirale sadrži zeugmu i zahteva umetanje još jednog, sasvim drugačijeg glagola, zasvira.se, koga u njoj nema.

Dok je Grejs stigla, Izabel je završila doručak i pregledala jutarnju poštu. Grejs, koja je kasnila, stigla je u stanju izbezumljenosti i taksiju; sileptičan dolazak, opazila je Izabel. Grejs je inače strogo vodila računa o tačnosti i nije podnosila čak ni minimalno kašnjenje, te otud skupi taksi i izbezumljenost.

„Baterija u mom budilniku“, objasnila je, ulazeći u kuhinju, gde je sedela Izabel. „Čovek se prosto ne seti da ih promeni, a onda one naprasno crknu.“

Izabel je nasula svojoj domaćici šolju kafe koju je malo pre toga skuvala, dok je Grejs sređivala kosu, stojeći ispred malog ogledala koje je visilo na zidu pored vrata ostave.

„Sinoć sam bila na mom sastanku“, rekla je Grejs, srknuvši prvi gutljaj kafe. „Bilo je više naroda nego inače. I odličan medijum – žena iz Invernesa – stvarno neverovatna. Zašla je u samo srce stvari. Bilo je nekako jezivo.“

Svake prve srede u mesecu, Grejs je odlazila na spiritualistički skup u jednoj uličici u koju se ulazilo s trga Kvinsferi. Jednom ili dvaput pozvala je Izabel da pođe s njom, ali je ova odbila, iz straha da bi mogla da prasne u smeh, a Grejs nije navaljivala. Izabel nije odobravalala medijume, za koje je smatrala da su većinom šarlatani. Činilo joj se da su svi ti ljudi koji su odlazili na te sastanke izgubili nekog (mada Grejs nije) i očajnički pokušavali da ostvare kontakt s osobama s one strane groba. A umesto da im pomognu da se oporave od gubitka i krenu dalje, ti medijumi su ih podsticali da veruju da se može kontaktirati s mrtvima. Po Izabelinom mišljenju, to je bilo okrutno i koristoljubivo.

„Ta žena iz Invernesa“, nastavila je Grejs, „zove se Eni MekAlum. Dovoljno je da je čovek pogleda, odmah se vidi da je medij. Izgleda nekako gaelski – znate, tamna kosa i providna koža. K tome još i zelene oči. Odmah se vidi da ima dar. Odmah se vidi.“

„Ali ja sam mislila da svako može da bude medijum“, rekla je Izabel. „Ne moraš da budeš gorštak na samrti da bi mogao time da se baviš.“

„Ama, to znam“, rekla je Grejs. „Jednom nam je došla neka žena iz Birmingema. Čak i iz jednog takvog mesta. Svako može da dobije dar.“

Izabel je potisnula osmeh. „I, šta je ta Eni MekAlum imala da kaže?“

Grejs je pogledala kroz prozor. „Leto samo što nije“, rekla je.

Izabel se zapanjeno zapiljila u nju. „To je rekla? Dakle, čudo neviđeno. Stvarno je potreban poseban dar da bi se to shvatilo.“

Grejs je prasnula u smeh. „Ma ne. Samo sam gledala magnoliju, tamo napolju. Ja kažem da leto samo što nije. A ona je rekla mnoge stvari.“

„Na primer?“

„Dakle“, počela je Grejs, „ima jedna žena, zove se lejdi Stratmartin, koja dolazi na naše sastanke. Odavno je zagazila u osamdesete i, kako izgleda, na sastanke dolazi već godinama, davno pre mene. Vidite, pre mnogo godina joj je umro muž – bio je sudija – a ona voli da priča s njim.“

Izabel nije rekla ništa, a Grejs je nastavila. „Stanuje na trgu Eijnzli, na severnoj strani, a u stanu ispod njenog živi jedna žena koja je italijanski konzul. Njih dve često zajedno idu na razna mesta, ali još nikad nije dovela konzula na naš sastanak, sve do sinoć. I tako, sedi ona među nama, u krugu, kad se Eni MekAlum odjednom okrene prema njoj i kaže: Vidim Rim. Da, vidim Rim. Dah mi je zastao

kad je to rekla. Neverovatno. I onda je dodala: Da, mislim da imate neke veze s Rimom."

Usledila je tišina. Grejs je s iščekivanjem posmatrala Izabel, dok je Izabel nemo zurila u svoju domaćicu. Naposletku je Izabel progovorila. „Dakle", oprezno je rekla, „možda to i nije tako iznenađujuće. Zena je, najzad, italijanski konzul, a normalno je očekivati da italijanski konzul ima neke veze s Rimom, zar ne?"

Grejs je odmahнула glavom, ne u nameri da porekne pretpostavku da italijanski konzuli imaju neke veze s Rimom, već s držanjem nekog od koga se očekuje da objasni nešto vrlo jednostavno, ali što drugoj strani naprosto ne ulazi u glavu. „Ali ona nije znala da je ta žena italijanski konzul", rekla je. „Otkud bi neko iz Invernesa mogao da zna da je ona italijanski konzul? Otkud je mogla da zna?"

„Šta je imala na sebi?" upitala je Izabel.

„Belu mantiju", odvrtila je Grejs. „U stvari, beo čaršav prepravljen u mantiju."

„Italijanski konzul? Belu mantiju?"

„Ne", odvrtila je Grejs, ponovo s onim strpljivim izrazom lica. „Medijumi često nose takve mantije. To im pomaže da ostvare kontakt. Ne, gospođa konzul imala je na sebi vrlo elegantnu haljinu, ako se dobro sećam. Elegantnu haljinu i elegantne italijanske cipele."

„Eto ti", rekla je Izabel.

„Ne vidim kakve to veze ima", rekla je Grejs.

Da je Grejs posedovala dar, mogla je da kaže: Očekujte telefonski poziv od muškarca koji živi u ulici Velikog kralja, jer se oko jedanaest pre podne dogodilo upravo to. Izabel je bila u radnoj sobi, odloživši šetnju u Brantsfild za dvanaest sati, zadubljena u rukopis o etici pamćenja. Nerado ga je odložila i podigla slušalicu. Nije očekivala da joj Pol Hog telefonira, niti je pomišljala da će dobiti poziv na piće za predveče – potpuno improvizovan parti, istakao je, sve goste zovu tek sad.

„Minti bi baš volela da dođete", rekao je. „Vi i vaš prijatelj, onaj mladi čovek. Iskreno se nada da ćete moći da navratite."

Izabel je brzo razmišljala. Minti je više nije interesovala; donela je odluku da se okane istrage o insajderskom poslovanju i Markovoj smrti i nije bila sigurna da li bi sada trebalo da prihvati poziv koji je, izgledalo je, vodi pravo nazad u posetu istim onim ljudima za koje je rešila da nisu njena briga. A opet, bila je očarana izgledima da ponovo vidi Minti, onako izbliza, kao što čovek posmatra uzorke. Žena je užasna – u to nema nikakve sumnje – ali užasno ume da bude na neki način privlačno, poput potencijalno smrtonosne zmije. Čovek voli da je gleda, da joj zuri u oči. Stoga je prihvatila, dodajući da nije sigurna hoće li Džejmi biti slobodan, ali da će ga svakako pitati. Pol Hog je zvučao zadovoljno i dogovorili su se za vreme. Biće još samo jedna ili dve osobe sem njih, rekao je, a parti će biti gotov dovoljno rano, tako da će ona moći da stigne u muzej, na predavanje profesora Batlera.

Vratila se članku o etici pamćenja, napustivši ideju o šetnji do Brantsfilda. Autora rada brinule su razmere u kojima je zaboravljanje ličnih informacija o drugima predstavljalo osude dostojan propust da se informacija preda pamćenju. „Dužnost nam je da makar pokušamo da upamtimo", napisao je, „ono što je drugima važno. Ako među nama postoji prijateljstvo ili poverenje, tada bi barem trebalo da se potrudite oko mog imena. Možda niste uspeli da ga upamtite i onda je možda posredi nešto što je izvan vaše kontrole – slabost za koju niste sami krivi, te stoga nije za osudu – ali ako se niste ni potrudili da ga predate pamćenju, tada ste propustili da mi date nešto što ste mi dužni, a to je vaše priznanje važnog aspekta mog identiteta." Ovo je izvesno bilo tačno: ime nam je važno, ono izražava

našu suštinu. Zaštitnički smo raspoloženi prema svom imenu i ozlojeđeni kad ga neko pogrešno upotrebljava: Čarlsu se možda ne sviđa da ga zovu Čak, a Margaret možda ne želi da bude Megi. Nazivati Carlsa i Margaret Čakom i Megi, iako im to nije pravo, znači nanositi im veoma ličnu nepravdu; znači sprovoditi u delo jednostranu promenu njihove ličnosti.

Izabel je zaustavila ovaj niz misli i upitala se: kako se zove autor ovog rada? Shvatila je da ne zna i da se nije potrudila ni da ga pročita dok je vadila rukopis iz koverta. Da li je propustila da izvrši svoju dužnost prema njemu? Da li je očekivao da ima njegovo ime na umu dok čita njegov rad? Verovatno jeste.

Nekoliko minuta je razmišljala o tome, a onda ustala sa stolice. Nije mogla da se koncentriše, a dugovala je autoru svoju nepodeljenu pažnju. Umesto toga, bavila se mislima o onome što je predstojalo: predvečernji odlazak na piće kod Pola Hoga, u očiglednoj režiji Minti Ohterloni. Minti je bila isterana na otvoreno, barem je to bilo jasno; ali Izabel nije bilo jasno šta bi sada trebalo da radi. Instinkt joj je govorio da ostane verna svojoj odluci da se više ne meša. Moram da zaboravim na sve ovo, pomislila je; moram da zaboravim, činom promišljenog zaboravljanja (ako je tako nešto stvarno moguće). Čin zrele moralne osobe, u činu priznavanja moralnih granica u dužnosti prema drugima... ali šta će, pitala se, večeras obući Minti Ohterloni? Nasmejala se sama sebi. Ja sam filozof, pomislila je Izabel, ali sam ujedno i žena, a žene, kao što čak i muškarci znaju, interesuje kako se drugi odevaju. To nije nešto čega bi trebalo da se stide; muškarci su oni koji imaju prazninu u svom vidnom polju, pa kao da ne primećuju perje ptica ili oblik oblaka na nebu ili rideg lisca na zidu dok se šunja pored Izabelinog prozora. Brata Lisca.

S Džejmijem se našla u ulici Velikog kralja, nakon što ga je videla kako nailazi uzbrdo, klizavom kaldrmom ulice Hau.

„Drago mi je što ideš sa mnom“, rekla je. „Nisam sigurna da bih mogla da se suočim s onim ljudima sasvim sama.“

Džejmi je podigao obrvu. „Kao odlazak u lavlju jazbinu, zar ne?“

„Lavičinu“, ispravila ga je Izabel. „Pomalo, možda. Ali opet, ne mislim da bi trebalo da teramo dalje s bilo čim. Odlučila sam da se neću uvaljivati još dublje u sve to.“

Džejmi je bio iznenađen. „Odustajete?“

„Da“, odvratila je Izabel. „Sinoć sam imala poduži razgovor s osobom po imenu Džoni Sanderson. Radio je s tim ljudima i dobro ih poznaje. Kaže da nećemo moći ništa da im dokažemo i osujetio svaku pomisao da Minti ima nekakve veze s Markovom smrću. Mnogo sam razmišljala o tome. Pretpostavljam da me je priveo pameti.“

„Uvek me iznova zapanjite“, rekao je Džejmi. „Ali moram da kažem da mi je laknulo. Nikad nisam odobravao vaše petljanje u tuđe stvari. Iz časa u časa postajete sve razumniji.“

Izabel ga je potapšala po zapešću. „Još uvek mogu da ste iznenadim“, rekla je. „U svakom slučaju, prihvatila sam poziv usled nekakve zastrašujuće očaranosti. Zaključila sam da je ta žena pomalo nalik zmiji. I želim da je još jednom pogledam izbliza.“

Džejmi je napravio grimasu. „Nelagodno se osećam u njenoj blizini“, rekao je. „Vi ste je nazvali sociopatom. A ja sam taj koji mora da vodi računa da me ne gurne kroz prozor.“

„Ali razume se, znaš da joj se dopadaš“, neusiljeno je primetila Izabel.

„Ne želim to da znam. I ne znam otkud vam takva ideja.“

„Potrebno je samo posmatrati ljude“, rekla je Izabel kad su stigli do ulaznih vrata, posežući rukom ka zvonu pored kojeg je pisalo HOG. „Ljudi se odaju svakih pet sekundi. Posmatraj pokrete očiju. To ti kaže apsolutno sve što je potrebno da znaš.“ Dok su se penjali stepenicama, Džejmi je ćutao i bio je još uvek zamišljen kad im je Pol Hog otvorio vrata. Izabel se pitala da li je trebalo da mu kaže ono što mu je rekla; uopšte uzev, a ovo se u priličnoj meri protivilo konvencionalnom uverenju, muškarci ne vole da čuju da ih neka žena smatra privlačnim, sem ukoliko nisu spremni da uzvrate osećanja. U ostalim slučajevima ih nervira – opterećujuća spoznaja zbog koje se osećaju nelagodno. Zato muškarci beže od žena koje ih jure, baš kao što će se Džejmi držati što dalje može od Minti, sad kad zna; zbog čega njoj, Izabel, neće biti ni najmanje žao, razume se. Bilo bi to užasno, iznenada je pomislila: Džejmi podleže čarima Minti, koja ga dodaje na spisak svojih pobeda, suviše strašna da bi Izabel mogla da podnese da razmišlja o njoj. A zašto? Jer sam zaštitnički raspoložena prema njemu, zaključila je, i ne mogu da podnesem da pripada nekoj drugoj. Čak ni Ket? Da li je zaista želela da on i Ket budu ponovo zajedno ili se tom idejom bavila samo zato što je znala da od toga nema ništa.

Međutim, nije imala vremena da nastavi da razmišlja o tome. Pol Hog ih je srdačno pozdravio i poveo u salon; onaj isti salon s pogrešno pripisanim Krozbijem i živopisnim Peploom. Unutra se već nalazilo dvoje gostiju i, dok su ih predstavljali, Izabel je shvatila da ih već odranije zna. On je bio pravnik, advokat s političkim ambicijama, a ona je pisala kolumnu za novine. Izabel ju je povremeno

čitala, ali je nalazila da je pomalo zamorna.

Nisu je interesovale svakodnevne dogodovštine iz novinarskog života, koje su, izgleda, bile ono o čemu je pisala ova žena, i pitala se da li će se i razgovor s njom vrteti oko iste teme. Pogledala je novinarku, koja joj se ohrabrujuće osmehnula, i Izabel je smesta smekšala, pomislivši da bi možda ipak trebalo da se potruži. Advokat se takođe osmehnuo i srdačno rukovao s Džejmijem. Novinarka je pogledala Džejmija, a potom dobacila kratak pogled Izabel, koja je opazila ovaj brz pokret očiju i odmah znala da ta žena misli da su njih dvoje par u onom smislu i da sada preispituje svoje mišljenje o Izabel. To se ispostavilo kao tačno, jer ju je žena sledećeg trenutka odmerila od glave do pete – previše očigledno, pomislila je Izabel, ali joj je na neki čudan način prijala pomisao da svi oko nje veruju da se zabavlja s čovekom toliko mlađim od sebe, pogotovo tako zgodnim kao Džejmi. Ova druga žena biće ljubomorna, jer je njen čovek, koji noći provodi verovatno zadubljen u knjige u advokatskoj biblioteci, začelo iznuren i nije naročito zabavan, i uvek priča o politici, što je valjda neizbežno kada je o političarima reč. Dakle, novinarka sada sigurno razmišlja: Ova Izabel ima mladog i seksi momka – pogledaj ga samo – istini za volju, baš onakvog kakvog bih i sama želela, kad bih bila sasvim iskrena... Međutim, potom je Izabel pomislila: Da li je u redu dozvoliti da ljudi steknu pogrešan utisak o nečemu značajnom ili bi trebalo ispraviti njihov pogrešan zaključak? U nekim trenucima, bilo je tako opterećujuće biti urednica Revije za primenjenu etiku, ne biti na dužnosti izgledalo joj je tako teško; teško da zaboravi, u stvari, kao što je profesor... profesor... možda rekao.

Pojavila se Minti. Dotad je bila u kuhinji, a u salon je ušla noseći srebrni poslužavnik s kanapeima. Spustila ga je na sto, prišla advokatu i poljubila ga u oba obraza. Robe, dvaput sam glasala za tebe otkako smo se poslednji put videli. Dvaput! Potom je prešla na novinarku. Kirsti, divno je što ste došli ovako na brzinu. Pa na Izabel. Izabel! To je bilo sve, ali se izraz njenih očiju promenio, jedva primetno, ali ipak primetno. A ovo je Džejmi, zar ne? Govor tela se izmenio; Džejmija je pozdravila stojeći uz njega nešto bliže nego uz ostale, a Izabel je, na svoje zadovoljstvo, primetila da je Džejmi lako ustuknuo, kao magnet kad se nađe uz pogrešan kraj drugog magnetu.

Pol je dotle bio na drugom kraju sobe i pripremao piće, i sada se vratio. Uzeli su čaše i okrenuli se jedni prema drugima. Razgovor je tekao lako – iznenađujuće lako, pomislila je Izabel. Pol je pitao Roba o tekućoj političkoj kampanji, a ovaj je odgovorio nekim duhovitim detaljima o borbi za glasače. Imena protagonista bila su dobro poznata: ogroman ego i zloglasni ženskaroš borili su se za jednu od nižih pozicija. Tada je Minti pomenula još jedno političko ime, na šta je Rob prezrivo šmrknuo, a Kirsti znalački odmahнула glavom. Džejmi nije rekao ništa; nije poznao nijednog političara.

Malo kasnije, dok je Džejmi razgovarao s Kirsti – o nečemu što se dogodilo u orkestru Škotske opere, primetila je Izabel – ona sama zatekla se pored Minti, koja ju je blago uzela ispod ruke i povelala do kamina. Na polici iznad kamina nalazilo se još više pozivnica nego prošli put, zaključila je Izabel, premda sada nije mogla da ih pročita (sem jedne, odštampane krupnim slovima, po svoj prilici da bi pozvani lakše pročitali).

„Veoma mi je drago što ste došli“, tihim glasom je rekla Minti. Izabel je shvatila da ovo nije razgovor koji bi ostali trebalo da čuju, stoga joj je odgovorila jednako tiho.

„Imala sam osećaj da želite da razgovaramo.“

Minti je pogledala malo u stranu. „U stvari, da“, rekla je. „Koliko sam shvatila, interesujete se za 'MekDauel'. Čula sam da ste razgovarali s Džonijem Sandersonom.“

Izabel nije ovo očekivala. Da li je neko obavestio Minti o tome da su se Izabel i Džoni domundavali nešto na probi viskija?

„Jesam, razgovarala sam s njim. Poznajemo se, površno.“

„A on je razgovarao s nekim ljudima iz 'MekDauela'. Nekad je radio tamo, naravno.“

Izabel je potvrdno klimnula. „Znam.“

Minti je otpila gutljaj vina. „Da li će vam, onda, smetati ako vas upitam: zašto vas zanima ta firma? Vidite, prvo ste ispitivali Pola o njoj, onda ste počeli da pričate s Džonijem Sandersonom, i tako dalje, pa ne mogu a da se ne upitam otkud ste se tako naglo zainteresovali. Vi se ne bavite finansijama, zar ne? Čime, dakle, objašnjavate to interesovanje za naše poslove?“

„Vaše poslove? Nisam znala da i vi radite u 'MekDauelu'.“

Mintini zubi blesnuli su tolerantnim osmehom. „Polovi poslovi su blisko povezani s mojima. Najzad, verenica sam mu.“

Izabel je načas razmislila. Džejmi je, s druge strane sobe, pogledao prema njoj i razmenili su poglede. Nije bila sigurna šta da radi. Teško da je mogla da porekne da je pokazala interesovanje, pa zašto onda ne bi rekla istinu?

„Tačno, bila sam zainteresovana“, počela je, „ali više nisam.“ Zaćutala je. Minti ju je posmatrala, pažljivo je slušajući. „Nemam više nikakve veze s tim. Ali imala sam. Vidite, pre kratkog vremena, jedan mlad čovek je pao s visine i poginuo. Pošto sam bila poslednja osoba koju je u životu video, smatrala sam da moram da istražim šta se dogodilo. Radio je u 'MekDauelu', kao što znate. Znao je da se tamo dešava nešto nezakonito. Pitala sam se da li postoji neka veza. To je sve.“

Izabel je posmatrala dejstvo svojih reči na Minti. Ukoliko je bila ubica, ovo što je upravo čula bila je vrlo direktna optužba. Ali Minti nije pobledele; stajala je sasvim nepomično; nije pokazivala znake šoka ili panike, ali je progovorila, glas joj je bio vrlo pribran. „Znači, mislili ste da je taj mladi čovek možda ubijen? To ste mislili?“

Izabel je potvrdno klimnula glavom. „Bila je to mogućnost za koju sam smatrala da moram da je razmotrim. Uradila sam to i shvatila da nema dokaza ni o kakvim nezakonitim radnjama.“

„A po vama, ko je mogao da bude počinitelj, ako smem da pitam?“

Izabel je osetila kako joj srce u grudima bije kao ludo. Ti, poželela je da kaže. Bio bi to jednostavan, divan trenutak, ali je umesto toga rekla: „Očigledno neko ko se plašio da će biti raskrinkan.“

Minti je spustila čašu i dlanom pokrila čelo, blago ga masirajući, kao da je htela da potpomogne misli. „Očigledno je da imate plodnu maštu. Čisto sumnjam da se dogodilo išta slično“, rekla je. „U svakom slučaju, mogli ste i da radite nešto pametnije nego da slusate Dzonija Sandersona. Znao da je od njega traženo da ode iz 'MekDauela'?“

„Znala sam da je otišao. Okolnosti mi nisu bile poznate.“

Minti je živnula. „Dakle, možda je trebalo da pitate. Nije se slagao s ljudima tamo zato što nije bio u stanju da se prilagodi novoj situaciji. Stvari su se promenile. Ali nije bilo posredi samo to, već i činjenica da se na njega sumnjalo u vezi s insajderskim poslovanjem, što znači, ukoliko ne znate, da je koristio poverljive informacije da bi igrao na berzi. Šta mislite, kako danas živi na onako visokoj

nozi?"

Izabel je ćutala; nije imala pojma kako živi Džoni Sanderson.

„Ima imanje u Pertširu", nastavila je Minti, „i celu zgradu u Heriot rou. Zatim, tu je vila u Portugalu, i tako dalje. Imetka koliko vam duša želi."

„Ali nikad se ne zna odakle ljudima novac", rekla je Izabel. „Nasledstvo, za početak. Možda je nasledio to bogatstvo."

„Otac Džonija Sandersona je bio pijanica. Dvaput je bankrotirao. Nije bio baš dobar hranitelj porodice."

Minti je ponovo uzela svoju čašu. „Ne slušajte ni reć onoga što vam govori", rekla je. „On mrzi 'MekDauel' i sve što ima veze s njim. Poslušajte me i klonite ga se."

Pogled koji je Minti potom dobacila Label bio je upozoravajući i Izabel ga je bez problema protumačila kao upozorenje da se drži podalje od Džonija. Zatim je Minti otišla od nje i stala pored Pola. Izabel je jedan trenutak stajala pored kamina, posmatrajući sliku koja je visila sa strane. Pomislila je da je kucnuo čas da ode, jer joj je domaćica jasno dala do znanja da joj je dobrodošlica istekla. Uz to, bilo je krajnje vreme da odšeta na Maund, do muzeja, na predavanje o Beketu.

Predavanje je bilo odlično posećeno, a profesor Batler bio je u formi. Beket je preživio profesorovu kritiku, umnogome na Izabelino olakšanje, a docnije, na prijemu, bila je u prilici da porazgovara s nekoliko starih prijatelja koji su takođe prisustvovali. I jedno i drugo – Beketovo preživljavanje i susret sa starim prijateljima – doprineli su poboljšanju njenog raspoloženja. Razgovor s Minti bio je neprijatan, premda je bila sasvim svesna da je mogao biti i gori. Nije očekivala da Minti pređe u napad na Džonija Sandersona, ali opet, nije očekivala ni da zna da su se ona i Džoni sreli. Možda to i nije trebalo da je iznenađuje; u Edinburgu je bilo teško uraditi bilo šta a da se to ne razglasi: eto, na primer, Mintina afera s Ianom Kameronom. Po svoj prilici nije ni pomišljala da drugi znaju za to.

Izabel se pitala šta li je Minti mogla da zaključi na osnovu razgovora koji su vodile. Možda je sada bila sigurna da Izabel više ne predstavlja opasnost za nju; Izabel je vrlo eksplicitno rekla da je više ne zanimaju unutrašnje stvari „MekDauela“. Sve i da je bila upletena u Markovu smrt, za šta je Izabel – na osnovu Mintine reakcije na njene komentare u vezi s tim – sada bila čvrsto ubeđena da nije tako, izvesno bi došla do zaključka da Izabel nije saznala ništa o tome. Sumnjala je, prema tome, da će joj se Minti Ohterloni ikad više javiti, kao ni zlosrećni Pol Hog. Na neki čudan način, oboje će joj nedostajati; za nju, oni su predstavljali dodir s jednim sasvim drugačijim svetom.

Zadržala se na prijemu sve dok prisutni nisu počeli da se osipaju. Nakratko je porazgovarala i sa samim profesorom Batlerom. „Draga moja, tako mi je drago što ste uživali u onome što sam imao da kažem. Ne sumnjam da ću jednog dana imati još štošta da kažem na tu temu, ali neću sad da vas gnjavim s tim. Ne, neću.“ Cenila je njegovu pristupačnost, sve redu u savremenim akademskim krugovima, u kojima su usko specijalizovani ljudi, lišeni široke kulture, silom izguravali one ljubazne i uglađene. Mnogi akademski filozofi su baš takvi, pomislila je. Obraćali su se samo sebi, jer su im učtivosti šire rasprave bile nepoznate, a doživljaj velikog sveta ograničen. Ne svi, dabome. Imala je u glavi spisak izuzetaka, ali kao da je postajao sve kraći.

Ubrzo posle deset, popela se ulicom Čejmbers i zauzela svoje mesto u malom redu na autobuskoj stanici na mostu Džordža IV. Prolazili su taksiji, krstareći naokolo s uključenim žutim znakom koji je značio da su slobodni, ali se ona radije odlučila za autobus. Sići će u Brantsfildu, otprilike upravo ispred Ketine delikatesne radnje, i uživati u desetominutnoj šetnji Merčiston Kresentom i potom svojom ulicom.

Autobus je stigao, tačno na vreme, što se videlo iz reda vožnje istaknutog na stanici; moraće da pomene to Grejs, mada, možda bolje ne, da ne bi izazvala tiradu protiv autobuskog preduzeća. Baš lepo što se pridržavaju reda vožnje kasno uveče, kad nema nikoga. Ono što nama treba jesu autobusi koji ga se pridržavaju u danu, kad su nam potrebni. Izabel se popela u autobus, kupila kartu i prošla do sedišta u zadnjem delu. Sem nje, nije bilo mnogo drugih putnika: muškarac u kaputu, pognute glave; strasno zagrljen par koji nije primećivao nikog oko sebe; i tinejdžer s crnim šalom oko vrata, kao Zoro, osmehnula se Izabel u sebi: mikrokozam našeg stanja, pomislila je. Usamljenost i očajanje; ljubav i njena obuzetost samom sobom; šesnaest godina, što je sasvim posebno stanje.

Dečak je sišao na istoj stanici kao Izabel, ali se uputio u suprotnom pravcu. Ona je prešla preko ulice i krenula Merčiston Kresentom, prošavši pored ulica Ist kasi i Vest kasi. Tu i tamo prošla bi po neka kola, kao i jedan biciklista, s trepćućim crvenim svetlom pozadi, ali inače je bila potpuno sama.

Stigla je do mesta gde se desno skretalo u njenu mirnu, zelenu ulicu. Pored nje je protrčala mačka i

skočila na baštenski zid pre no što je nestala s vidika; iz kuće na uglu sinulo je svetlo, a potom su se zalupila vrata. Išla je trotoarom prema svojoj kući, pored velike drvene kapije kuće na uglu i brižljivo negovanog komšijskog vrta. Potom, ispod krošnji drveća koje je raslo u njenom vrtu, stala je. Dalje niz ulicu, nekih pedesetak koraka, bila su parkirana dvojica kola. Za jedna je znala da pripadaju sinu njenih komšija; druga, jaguar glatkih linija, bila su ostavljena s upaljenim parkirnim svetlima. Prešla je udaljenost koja ju je delila od kola i zavirila u njih, primetivši da su zaključana, pogledavši potom u kuću pred kojom su bila parkirana. Kuća je bila u mraku, što je značilo da se njihov vlasnik nije nalazio u njoj. Šta da se radi; imala je najbolju nameru da ga upozori. Akumulator je mogao da potraje sat ili dva, a posle toga biće mu potrebna pomoć da pokrene kola.

Izabel se vratila ulicom do svoje kuće. Ispred kapije je stala; nije bila sigurna zbog čega. Pogledala je u senku pod drvetom i videla da se nešto kreće. Bila je to prugasta komšijska mačka, koja je noću volela da lovi u njenom vrtu. Poželela je da može da je upozori na Brata Lisca, koji je mogao da ubije mačku ako bi tako hteo, ali nije znala kako, stoga je sve ostalo na lepim željama.

Otvorila je kapiju i krenula stazom prema ulaznim vratima, koja su od pogleda s ulice bila zaštićena krošnjama smreke i nekoliko breza koje su rasle u podnožju kolskog prilaza. U tom trenutku, osetila je kako se na nju spušta teška ruka straha; iracionalnog straha, ali koji joj je zaledio krv u žilama. Nije li koliko predveče razgovarala sa ženom koja je možda hladno i proračunato isplanirala smrt drugog ljudskog bića? I nije li je ta žena upozorila?

Izvadila je ključ iz džepa i taman je htela da ga ugura u bravu, ali se predomislila; prvo je isprobala vrata, lako ih gurnuvši.

Nisu se pomerila, što je značilo da su zaključana. Ugurala je ključ u bravu, okrenula ga i čula kako je škljocnulo. Pažljivo otvorivši vrata, ušla je u predsoblje i pipajući potražila prekidač za svedo.

Izabel je imala alarm, ali je s vremenom prestala da ga uključuje, koristeći ga samo onda kad je odsustvovala preko noći. Da ga je uključila, sad bi se osećala sigurnije; ovako, nije mogla da bude sigurna ima li nekog unutra. Ali, naravno, unutra nema nikoga; apsurdno je i pomisliti tako nešto. To što je imala otvoren razgovor s Minti Ohterloni ne znači da je Minti posmatra. Uložila je svestan napor da skrajne tu pomisao, kao što čovek treba da uradi sa svim svojim strahovima. Kad čovek živi sam, važno je da se ne boji, inače bi svaki zvuk u toku noći – svaki cijuk ili škripa koji se čuje u viktorijanskoj kući – bio razlog za uzbunu. Međutim, bojala se i nije uspevala da to potisne. Taj strah ju je naterao da ode u kuhinju i popali sva svetla, te da potom krene od sobe do sobe u prizemlju, takođe paleći svetla. Dabome, nije imalo šta da se vidi i, kad se popela na sprat, bila je spremna da se vrati i sve pogasi. Međutim, ušavši u radnu sobu da bi proverila telefonsku sekretaricu, videla je da malo crveno svetlo trepće, što je značilo da ima poruka. Oklevala je načas, a potom odlučila da ih presluša. Bila je samo jedna.

Izabel, ovde Minti Ohterloni. Pitam se da li bismo mogle da se nađemo i porazgovaramo. Nadam se da večeras niste pomislili da sam neučtiva. Daću vam moj broj. Pozovite me, pa ćemo se naći na kafi ili ručku, ili kako se već dogovorimo. Hvala vam.

Izabel je poruka iznenadila, ali i ohrabrila, stoga je zabeležila broj na ceduljici i gurnula je u džep. Zatim je izašla iz radne sobe, ugasivši svetlo. Više se nije bojala; bila je malo napeta, možda, i još uvek zbunjena činjenicom da Minti Ohterloni želi da ponovo razgovaraju.

Otišla je u spavaću sobu, koja se nalazila u prednjem delu kuće. Bila je to prostrana soba, s neobičnim polukružnim prozorom s ugrađenim asimetričnim divanom. Zaveses su ostale namaknute,

tako da je soba sada bila u potpunom mraku. Uključila je noćnu lampu, malo svetio za čitanje koje je predstavljalo maleno jezerce svetlosti u velikoj, mračnoj sobi. Nije joj palo na pamet da upali glavno svetlo; leći će na krevet, pomislila je, čitače možda petnaestak minuta, i tek će se onda spremi za spavanje. Um joj je bio aktivan i bilo je previše rano da pokuša da zaspi.

Izula je cipele, uzela knjigu s noćnog ormarića i pružila se na krevet. Čitala je priču o putovanju u Ekvador, zabavnu pripovetku punu nesporazuma i opasnosti. Uživala je u njoj, ali um joj se stalno vraćao na razgovor s Džonijem Sandersonom. Bio je tako predusredjiv i umirujući, i rekao joj je da može da ga nazove u bilo koje doba. U bilo koje doba pre ponoći. Bilo joj je jasno da je Minti, rekavši joj da se Džoni bavio insajderskim poslovanjem, pokušala da je navede da odustane od bilo kakve dalje istrage. To je bilo sasvim nečuveno, dabome, i nije imala nameru da mu pomene nijednu reč o tome. Ili bi možda trebalo? Ako sazna za to, hoće li se njegovo mišljenje o situaciji promeniti? Moguće je da bi preispitao svoj stav kad bi znao da Minti aktivno nastoji da obeshrabri Izabel. Mogla bi da telefonira časkom Džoniju i porazgovara s njim o tome; u suprotnom, ležaće tu cele noći i neće ni trenuti.

Pružila je ruku i dohvatila telefon s noćnog ormarića. Džonijeva ceduljica virila je iz stranica njenog džepnog imenika. Izvadila ju je i pročitala broj pri prigušenom svedu noćne lampe. Potom je podigla slušalicu i ispritskala brojeve.

Usledio je trenutak tišine. Potom ju je čula: karakterističnu, piskavu zvonjavu, koja je dopirala odnekud tik ispred njene spavaće sobe.

Ležeći na krevetu, s telefonskom slušalicom u ruci, Izabel je bila paralisana od straha. Pošto je prostrana soba bila u polutami, osvetljena samo malom noćnom lampom, posvuda su bile senke, ormani, zavese, vrata koja su vodila u malu garderobu. Kad je povratila moć pokreta, htela je da se baci ka prekidaču za svetlo, ali nije. Napola je skočila, a napola se skotrljala s kreveta, oborivši pri tom telefon, i u jednom ili dva skoka našla se pored vrata. Potom, držeći se za masivan drveni gelender, praktično se bacila niz stepenice. Lako je mogla da padne, ali nije; niti se okliznula kad je potrčala koliko je noge nose niz hodnik u prizemlju i zgrabila kvaku vrata koja su delila unutrašnje od spoljnog predsoblja. Otvorila ih je tako naglo da su poletela i udarila o zid, a obojeno staklo umetnuto u njih smrskalo se od siline udara. Zajedno sa zveketom stakla koje je padalo na pod, prolomio se i njen nehotičan krik, i tog trenutka osetila je ruku koja se spustila na njeno rame.

„Izabel?”

Okrenula se na peti. Svetlo koje je ranije upalila u kuhinji obasjavalo je hodnik, omogućivši joj da vidi da iza nje stoji Džoni Sanderson.

„Izabel? Jesam li vas uplašio? Izvinite, molim vas.”

Buljila je u njega. Njegova ruka je čvrsto, gotovo bolno stezala njenu mišicu.

„Šta tražite ovde?” Glas joj je bio promukao i nakašljala se, ne razmišljajući.

„Smirite se”, rekao je Džoni. „Stvarno mi je žao što sam vas ovako prestravio. Došao sam da vas vidim i zatekao otvorena vrata. Malo sam se zabrinuo, zato što je kuća bila u mraku. Zato sam ušao i proverio da li je sve u redu. Potom sam izašao u vrt, da pogledam naokolo. Pomislio sam da je možda ušao provalnik.”

Izabel je žurno razmišljala. To što je Džoni govorio mogla je biti i istina. Ako neko zatekne otvorena vrata na kući, a vlasnika nema tu, tada je možda sasvim normalno da uđe i proveriti dali je sve u redu. Ali šta je njegov mobilni telefon radio gore na spratu?

„Vaš telefon”, rekla je Izabel, prilazeći prekidaču i paleći svetlo. „Okrenula sam vaš broj i pozvonio je.”

Džoni ju je čudno pogledao. „Ali u džepu mi je”, rekao je. „Pogledajte.” Posegao je u džep sakoa koji je nosio, ali je potom zastao. „Ili je barem bio tu.”

Izabel je duboko uzdahnula. „Sigurno ste ga ispustili.”

„Izgleda”, rekao je Džoni. Osmehnuo se. „Mora biti da ste premrli od straha. Da, pretpostavljam da jeste. Još jednom vas molim da mi oprostite.”

Izabel se izvukla iz Džonijevog stiska, koji je najzad popustio. Pogledala je u krhotine na podu; slika od bojenog stakla prikazivala je luku u Kirkadbrajtu, ali trup ribarskog broda bio je sada pretvoren u srču. Dok je gledala u pod, sinula joj je misao, misao koja je odbacila sve njene ranije pretpostavke: Minti je bila u pravu. Minti nije bila osoba koju je trebalo da istražuje; bio je to Džoni. Igmom slučaja, obratila se pravo osobi koja je stajala iza onoga što je Mark otkrio, šta god to bilo.

Ova spoznaja bila je iznenadna i potpuna. Stojeći ovde u hodniku, s Džonijem Sandersonom, nije morala da je preispituje. Dobro je bilo zlo; svetlost je bila tama; vrlo jednostavno. Put poverenja bio je put koji nije vodio nigde, jer je završavao, naglo i bez upozorenja, znakom na kome je pisalo,

nimalo dvosmisleno, Pogrešan pravac. A ljudski um, izbačen iz udobnosti pretpostavki u kojima je bio uljuljkan, mogao je ili da odbije novu stvarnost ili da promeni pravac. Minti je možda bila ambiciozna, čvrsta, lukava i sklona švrljanju (sve upakovano u elegantan paket), ali nije gurala mladiće s galerije u koncertnoj sali. Džoni Sanderson je možda bio kulturni i saosećajan pripadnik edinburškog establišmenta, ali je bio pohlepan, a novac može da zavede svakog. Potom, kad je zapretila opasnost da sve izađe na videlo, bilo mu je lako da ukloni tu pretnju.

Pogledala ga je. „Zašto ste došli kod mene?”

„Hteo sam da popričamo.”

„O čemu?”

Džoni se osmehnuo. „Stvarno mislim da sad nije dobar trenutak za razgovor. Posle ove... ove pometnje.”

Izabel je buljila u njega, zapanjena neverovatnom bezočnošću odgovora.

„Pometnje koju ste vi izazvali”, odvrtila je.

Uzdahnuo je, kao neko ko je suočen sa sitničavim prigovorom. „Samo sam hteo da porazgovaramo o onome o čemu smo pričali pre neki dan. To je sve.”

Izabel nije odgovorila, a Džoni je posle nekoliko sekundi nastavio: „Ali to možemo i neki drugi put. Oprostite što sam vas uplašio.” Okrenuo se i pogledao prema stepenicama. „Imate li nešto protiv da odem i uzmem svoj telefon? Kažete da je u vašoj spavaćoj sobi? Ne smeta vam da odem po njega?”

Nakon što je Džoni otišao, Izabel je otišla u kuhinju i uzela metlu i đubravnik. Krupnije komade stakla je pažljivo pokupila i umotala u novinski papir, a sitnije komadiće je počistila i na đubravniku odnela u kuhinju. Potom je sela za kuhinjski telefon i okrenula Džejmijev broj.

Potrajalo je dok nije podigao slušalicu i znala je da ga je probudila.

„Izvini, molim te”, rekla je. „Morala sam da te pozovem.”

Džejmijev glas bio je dubok i sanjiv. „Nema problema.”

„Možeš li da dođeš kod mene? Odmah.”

„Odmah?”

„Da. Objasniću ti kad dođeš. Molim te. I da li bi hteo da prespavaš ovde? Samo noćas.

Sad je već zvučao kao da je sasvim budan. „Dajte mi pola sata. Može?”

Čuvši dolazak taksija, Izabel je izašla i sačekala Džejmija na ulaznim vratima. Na sebi je imao zelenu vindjaknu, a u ruci malu crnu torbu sa stvarima za jednu noć.

„Pravi si anđeo. Stvarno jesi.”

Odmahnuo je glavom, kao u neverici. „Ne znam o čemu to želite da razgovaramo. Ali šta je da je, za to služe prijatelji.”

Izabel ga je odvela u kuhinju, gde je pripremila čaj. Pokazala mu je da sedne i nasula mu šolju.

„Nećeš verovati”, počela je. „Imala sam grozno veče.”

Ispričala mu je šta se dogodilo, a njegove su oči, dok je govorila, bivale sve više razrogačene.

Međutim, bilo joj je jasno da nije ni za trenutak posumnjao u njene reči.

„Ali, niste mu valjda poverovali. Ko će pri zdravoj pameti tek tako da ušeta u tuđu kuću, samo zato što su vrata otvorena... ako su uopšte bila otvorena.”

„Čisto sumnjam”, rekla je Izabel.

„Šta je onda, kog đavola, radio ovde? Šta je hteo? Da vas zauvek učutka?”

Izabel je slegla ramenima. „Rekla bih da su ga kopkale moje namere. Ako je on taj za koga se sve vreme raspitujemo, možda se zabrinuo da imam neke dokaze. Neke papire koji ga povezuju s insajderskim poslovanjem.”

„O tome je reč?”

„Pretpostavljam. Sem ako nije planirao nešto drugo, što je u ovoj fazi prilično neverovatno.”

„I šta ćemo sad?”

Izabel je pogledala u pod. „Nemam pojma. Barem ovog časa nemam. Mislim da bi trebalo da odemo na spavanje, a o tome možemo da razgovaramo i sutra.” Zastala je. „Jesi li siguran da ti ne smeta da prenoćiš ovde! Noćas jednostavno ne mogu da budem sama u kući.”

„Naravno da mi ne smeta”, odvratio je Džejmi. „Sasvim sigurno vas ne bih ostavio samu. Ne posle svega što ste preživeli.”

„Grejs drži jednu gostinjsku sobu uvek spremnu”, rekla je. „Pozadi je. Udobna je i tiha. Možeš tamo da spavaš.”

Povela ga je na sprat i pokazala mu sobu. Potom mu je poželela laku noć, ostavivši ga na vratima sobe. Osmehnuo se i dobacio joj poljubac.

„Tu sam, nekoliko koraka niz hodnik”, rekao je. „Ako Džoni pokuša da vam uznemiri san, samo viknite.”

„Mislim da ga večeras više nećemo videti”, rekla je Izabel. Sad se osećala bezbednije, ali i dalje je bila prisutna pomisao da će, ne bude li učinila nešto, problem Džonija Sandersona ostati nerešen. Džejmi je večeras tu, ali sutra uveče neće biti, kao ni prekosutra.

Ako se Grejs iznenadila kad je sledećeg jutra zatekla Džejmija u kući, nije to ničim pokazala. Kad je došla, sedeo je sam u kuhinji, i nekoliko trenutaka kao da nije znao šta da joj kaže. Tišinu je prva prekinula Grejs, s rukama punim pošte koju je pokupila s poda u predsoblju.

„Jutros su stigla još četiri članka“, rekla je. „Primenjena etika. Ne oskudevamo u primenjenoj etici.“

Džejmi je pogledao u gomilu koverti. „Jeste li videli vrata?“

„Jesam.“

„Imala je provalnika.“

Grejs se ukipila. „Tako sam i mislila. Taj alarm. Godinama, godinama joj već govorim da ga koristi. Ali nikad ga ne uključuje. Nikad me ne sluša šta pričam.“ Uzdahnula je. „Da budem iskrena, nisam pomislila ništa. Nisam znala šta da mislim. Pomislila sam da ste vas dvoje sinoć malo ludovali.“

Džejmi se široko osmehnuo. „Nismo. Došao sam pošto me je pozvala. Ostao sam da prespavam – u gostinjskoj sobi.“

Grejs je s ozbiljnim izrazom na licu slušala dok je Džejmi objašnjavao šta se dogodilo. Taman je završavao objašnjenje, kad je u kuhinju ušla Izabel i uključila se u diskusiju.

„Ovo je otišlo dovoljno daleko“, rekao je Džejmi. „Ovo je izvan vaših moći i sada morate da im prepustite da to reše.“

Izabel ga je pogledala s nerazumevanjem. „Kome?“

„Policiji.“

„A šta ćemo to da im prepustimo?“ upitala je Izabel. „Nemamo nikakvih dokaza. Sve što imamo jeste sumnja da je Džoni Sanderson umešan u insajdersko poslovanje i da to možda ima neke veze sa smrću Marka Frejzera.“

„Međutim“, rekao je Džejmi, „ono što me zbunjuje jeste činjenica da su u 'MekDaelu' sigurno posumnjali u njega. Kažete da vam je Minti rekla da je zbog toga morao da ode iz firme. Prema tome, ako oni znaju, zašto bi njega brinulo ako ste vi nešto otkrili?“

Izabel je razmislila. Sigurno postoji razlog.

„Možda žele da zataškaju stvar. Džoniju Sandersonu bi to odgovaralo, dabome, i ne bi želeo da bilo ko spolja – to jest, ti i ja – sazna za to i uzvitla prašinu. Edinburški establišment je poznat po tome što zbija redove u ovakvim slučajevima. Ne bi trebalo da budemo previše iznenađeni.“

„Ali imamo ono od sinoć“, rekao je Džejmi. „To je barem nešto konkretno u vezi s njim.“

Izabel je odmahнула glavom. „Sinoćnji događaj ne dokazuje ništa“, rekla je. „On ima svoju priču o tome zašto je ušao unutra. Držaće se te priče, a policija će verovatno da poveruje u nju. Neće hteti da se mešaju u neke privatne razmirice.“

„Ali mogli bismo da im ukažemo na vezu s optužbama za insajdersko poslovanje“, rekao je Džejmi. „Mogli bismo da im kažemo ono što vam je rekao Nil, kao i za slike. Ima sasvim dovoljno toga za osnovanu sumnju.“

Izabel je bila sumnjičava. „Ne bih rekla. PolICIJA nema pravo da traži da objasniš odakle ti novac. To ne funkcioniše na taj način.

„A Nil?" bio je uporan Džejmi. „Šta je s informacijom da se Mark Frejzer bojava nečega?"

„On je već odbio da s tim ode u policiju", rekla je Izabel. „Verovatno će poreći da je ikad razgovarao sa mnom. Kad bi promenio priču, policija bi ga verovatno optužila zbog lažnog svedočenja. Ako mene pitaš, neće taj reći ništa."

Džejmi se okrenuo prema Grejs, u nadi da će dobiti njenu podršku. „Šta vi mislite?" upitao ju je. „Slažete li se sa mnom?"

„Ne", odvratila je. „Ne slažem se."

Džejmi je pogledao Izabel, koja je podigla obrvu. U glavi joj se formirala ideja. „Pošalji lopova da uhvati lopova", rekla je. „Kao što kažeš, ovo je izvan naših moći. Ne možemo da dokažemo te finansijske prestupe. A sasvim sigurno ne možemo da dokažemo ni da postoji veza između toga i smrti Marka Frejzera. Štaviše, izgleda kao da to i nije posredi – veza jednostavno ne postoji. Stoga moramo da poručimo Džoniju Sandersonu da više nemamo baš ništa s tim. To bi trebalo da ga zadrži daleko od mene."

„Stvarno mislite da bi mogao... da bi mogao da pokuša da vam naudi?" upitao je Džejmi.

„Sinoć sam se strašno uplašila", rekla je Izabel. „Mislím da bi mogao. Ali palo mi je na pamet da zamolimo Minti da mu kaže da zna za njegov dolazak ovamo. Ako mu ona saopšti da zna da me on pritiska, tada verovatno neće pokušati više ništa. A za ne daj bože, imaćemo barem jednog zakletog neprijatelja koji će da upre prstom u njega."

Džejmi je zvučao sumnjičavo. „Znači, trebalo bi da razgovaramo s Minti?"

Izabel je potvrdno klimnula glavom. „Da budem iskrena, ja ne mogu. Pitam se da li bi ti..."

Grejs je skočila na noge. „Ne", rekla je. „Ja ću. Recite mi gde mogu da nađem tu žensku, Minti, i otići ću i popričaću s njom. Potom, za slučaj da ima bilo kakvih nejasnoća, otići ću i porazgovaraću i s tim tipom Sandersonom. Biće mu sasvim jasno da mu je bolje da se više nikad ne pojavi ovde."

Izabel je pogledala Džejmija, koji je klimnuo glavom. „Grejs ume da bude vrlo odlučna", rekao je, žurno dodavši: „Razume se, mislim to na najbolji mogući način."

Izabel se osmehnula. „Naravno", rekla je. Nekoliko sekundi je ćutala, a potom nastavila. „Znate, imam osećaj da pokazujem sraman nedostatak moralne hrabrosti. Zavirila sam u neprijatni svet i prosto sam se prestravljeno povukla nazad. Bacam sve peškire koje mogu da dohvatim."

„A šta drugo možete da uradite?" ljutito je rekao Džejmi. „Već ste pokušali da se umešate. Sad ne možete da uradite više ništa. Imate potpuno pravo da se zaštitite. Budite razumni, barem jednom."

„Dižem ruke od svega", tiho je rekla Izabel. „Dižem ruke, jer me je neko nasmrt preplašio. To i hoće da uradim."

Džejmijeva frustracija je postala opipljiva. „Pa dobro, onda", rekao je. „Recite nam šta drugo možete da uradite. Recite nam šta sad biva. Ne možete, je 1' tako? Zato što ne možete da uradite više ništa."

„Tačno tako", nadovezala se Grejs. „Džejmi je u pravu. Vi niste. Ali zato niste moralna kukavica. Vi ste najmanje kukavica od svih koje znam. Najmanje."

„Slažem se", rekao je Džejmi. „Izabel, vi ste hrabra žena. I mi vas zbog toga volimo. Hrabri ste i dobri, a niste ni svesni toga."

Izabel je otišla u radnu sobu da se pozabavi pristiglom poštom, ostavljajući Džejmija i Grejs u kuhinji. Posle nekoliko minuta, Džejmi je bacio pogled na svoj sat. „U jedanaest mi dolazi učenik", rekao je. „Ali večeras bih mogao ponovo da dođem."

Grejs je smatrala da je ideja dobra i prihvatila je u Izabelino ime. „Samo još koji dan", rekla je. „Ako ti ne smeta..."

„Ne smeta mi", odvratio je. „Ne bih je ostavio samu usred svega ovoga."

Isprativši ga do staze pred kućom, Grejs ga je uhvatila za mišicu. Osvrnuvši se prema kući, spustila je glas i rekla mu: „Divan si, da znaš. Stvarno jesi. Većina mladih ljudi ne bi se uopšte potrudila da pomogne. Ali ti se trudiš."

Bilo mu je neprijatno. „Nije mi problem. Stvarno."

„Pa dobro, možda. Ali ima još nešto. Ket je dala korpu onom tipu u crvenim čakširama. Pisala je Izabel o tome."

Džejmi nije rekao ništa, ali je jednom ili dvaput trepnuo.

Grejs je pojačala stisak. „Izabel joj je rekla", šapnula je. „Rekla joj je da Tobi švrlja s drugom devojkom."

„Rekla joj je to?"

„Jeste, a devojka se grdno uzrujala. Istrčala je napolje, htela je oči da isplače. Probala sam da pričam s njom, ali nije htela da me sluša."

Džejmi se zasmejao, ali se brzo pribrao. „Izvinite. Ne smajem se Ketinoj potresenosti. Prosto mi je drago što sada možda zna kakav je. Ja..."

Grejs je klimnula glavom. „Ako ima bar malo soli u glavi, vratiće ti se."

„Hvala vam. Voleo bih to, ali ne znam da li će tako biti."

Grejs ga je pogledala, pravo u oči. „Smem li da ti kažem nešto vrlo lično? Hoće li ti smetati?"

„Naravno da neće. Pričajte." Ono što je čuo od Grejs kao da mu je dalo krila i sad je bio spreman za sve.

„Tvoje pantalone", šapnula je Grejs. „Mnogo su sumorne. Imaš odlično telo... da prostiš, mislim, inače ne pričam ovako s muškarcem. A lice ti je super. Super. Ali moraš da... moraš da budeš malo više seksi. Ta devojka, kako da ti kažem, ona je zainteresovana za te stvari."

Džejmi je buljio u nju. Još mu niko nikad nije rekao tako nešto. Nesumnjivo je mislila najbolje, ali šta tačno nije u redu s njegovim pantalonama? Pogledao je prvo u svoje noge, u pantalone, a onda u Grejs.

Odmahnula je glavom; ne s neodobravanjem, nego tužno, kao za propuštenim prilikama, za neostvarenim potencijalom.

Džejmi se te večeri vratio malo pre sedam, noseći svoju torbu za jednu noć. Staklar je dolazio tog popodneva i vitraž na vratima u predsoblju bio je zamenjen običnim staklom. Kad je stigao, Izabel je bila u radnoj sobi i zamolila ga je da je sačeka u salonu, jer je morala da završi još jedno pismo.

Pomislio je da ju je zatekao u dobrom raspoloženju, ali kad je sišla u salon, izraz na njenom licu bilo je malo ozbiljniji.

„Imala sam dva poziva od Minti“, rekla je. „Želiš li da čuješ šta mi je rekla?“

„Naravno. Ceo dan razmišljam o tome.“

„Minti se gadno naljutila kad joj je Grejs rekla šta se sinoć dogodilo. Rekla je da će ona i Pol smesta da popričaju sa Džonijem Sandersonom, i izgleda da su to i uradili. Potom je ponovo pozvala i rekla da zbog njega više ne moramo da brinemo, da mu je dobro zaprećeno da se drži podalje. Izgleda da znaju o njemu nešto čime mogu da mu zaprete, pa se povukao. Eto, to ti je to.“

„A Mark Frejzer? Da li je rekla nešto o Markovoj smrti?“

„Nije“, odvratila je Izabel. „Ni reč. Ali ako mene pitaš, rekla bih da još uvek postoje sasvim realni izgledi da ga je s onog balkona gurnuo Džoni Sanderson, ili neko ko je radio za njega. Ali to nećemo nikad moći da dokažemo i pretpostavljam da Džoni Sanderson to zna. Prema tome, tu je priči kraj. Sve je uredno počišćeno. Finansijska zajednica je gurnula svoj prljav veš pod tepih. Isto kao i smrt jednog mladog čoveka. I posluje se kao i obično.“

Džejmi je pogledao u pod. „Nismo baš talentovani detektivi, zar ne?“

Izabel se osmehnula. „Nismo“, rekla je. „Mi smo par prilično bespomoćnih amatera. Fagotista i filozof.“ Zastala je. „Međutim, usred sve ove moralne propasti, ipak ima razloga da se radujemo.“

Džejmi je bio radoznao. „A to bi bilo... šta?“

Izabel je ustala sa sofe. „Mislim da bi u to ime mogli da popijemo po čašicu šerija“, rekla je. „Ne bi bilo pristojno da otvorimo šampanjac.“ Prišla je bifeu i izvadila dve čaše.

„Šta slavimo?“ upitao je Džejmi.

„Ket više nije verena“, odvratila je Izabel. „Jedno vrlo kratko vreme bila je opasno blizu udaje za Tobija. Ali danas popodne je navratila i isplakale smo se jedna drugoj na ramenu. Tobi je, kako vi mladi to lepo kažete, davna prošlost.“

Džejmi je znao da je ona u pravu i da kraj nečije veze ne bi trebalo zalivati šampanjcem. Ali zato se moglo izaći na večeru, što je i predložio, a Izabel prihvatila.

Izabel nije volela da ostavlja nedovršene poslove. Angažovala se na slučaju pada Marka Frejzera zato što se sasvim slučajno našla umešana u celu stvar, dopadalo joj se to ili ne. Ovo moralno angažovanje bilo je skoro gotovo, sem jedne stvari. Odlučila je da ponovo ode kod Nila i da mu saopšti rezultat svoje istrage. On je i tražio od nje da nešto uradi, pa je stoga smatrala da bi trebalo da mu objasni kako je sve na kraju ispalo. Saznanje da nema nikakve veze između Markovog navodnog nemira i njegovog pada moglo je da mu pomogne, ukoliko je nesrećan zbog toga što on sam nije ništa uradio.

Međutim, još nešto ju je teralo da ode kod Nila. Zbunjivao ju je još od njihovog prvog viđenja, one neprijatne večeri kad ga je videla da trči kroz predsoblje. Dabome, okolnosti tada nisu bile nimalo lake; uznemirila je njega i Helen dok su bili u krevetu, što je bilo neprijatno, ali bilo je tu još nečega. Tada, kad je bila kod njih, bio je sumnjičav prema njoj, njegovi odgovori na njena pitanja nisu bili nimalo predusredjivi. Razume se, nijeni imala pravo da očekuje toplu dobrodošlicu – sasvim je moguće, i sasvim razumljivo, da je mogao biti ozlojeđen dolaskom bilo koga da se raspituje o Marku – ali posredi nije bilo samo to.

Odlučila je da sutradan ode kod njega. Pokušala je da mu telefonira, da bi se dogovorila s njim kad da navrati, ali u stanu niko nije dizao slušalicu, a u kancelariji su rekli da je zauzet. Stoga je rešila da rizikuje i ponovo ode u posetu bez najave.

Penjući se uz stepenice, razmišljala je o onome što se dogodilo između njene prošle posete i današnjeg dana. Prošle su svega oko dve nedelje, ali je imala osećaj kao da je za to vreme bila provučena kroz vrlo efikasnu mašinu za ceđenje emocija. A sada je opet bila na početku. Pozvonila je, a vrata joj je otvorila Hen. Ovog puta, njena dobrodošlica je bila srdačnija i čak ju je ponudila vinom, koje je Izabel prihvatila.

„U stvari, došla sam da vidim Nila“, rekla je. „Htela sam da još jednom popričam s njim. Nadam se da mu neće smetati.“

„Sigurna sam da neće“, rekla je Hen. „Još se nije vratio, ali mislim da će svakog časa da stigne.“

Izabel je zatekla sebe kako se priseća prošle posete, kad ju je Hen slagala da Nil nije kod kuće, a ona ga je videla kako golišav trči kroz predsoblje. Poželela je da se osmehne, ali ipak nije.

„Selim se“, raspoloženo je rekla Hen. „Bežim odavde. Našla sam posao u Londonu i odlazim tamo. Izazovi. Šanse. Znete već kako to ide.“

„Razume se“, odvratila je Izabel. „Sigurno ste veoma uzbuđeni.“

„Mada, nedostajaće mi ovo mesto“, rekla je Hen. „I sigurna sam da ću se vratiti u Škotsku. Ljudi se uvek vraćaju u nju.“

„Ja jesam“, rekla je Izabel. „Provela sam dosta godina na Kembridžu i u Americi, a onda sam se vratila. I pretpostavljam da je to zauvek.“

„Dobro, dajte mi prvo nekoliko godina“, rekla je Hen. „Posle ćemo da vidimo.“

Izabel se pitala šta će Nil da radi. Da li će ostati ovde ili će ga Hen povesti sa sobom? Nekako je pomišljala da neće. Upitala ju je za to.

„Nil ostaje ovde“, rekla je Hen. „Ima svoj posao.“

„A stan? Hoće li ga zadržati?"

„Mislim da hoće." Hen je zastala. „Čini mi se da mu je bilo malo krivo, ali, preboleće. Markova smrt mu je veoma teško pala. Svima nama je teško pala. Ali Nil je to naročito teško podneo."

„Bili su bliski?"

Hen je potvrdno klimnula glavom. „Jeste, mnogo su se družili. Skoro stalno. Mislim da sam vam to već rekla."

„Naravno", odvrtila je Izabel. „Naravno da jeste."

Hen je dohvatila bocu vina koju je spustila na sto i dolila svoju čašu. „Znate", rekla je, „još uvek povremeno zatičem sebe kako razmišljam o toj večeri. O večeri kad je Mark pao. Ne mogu da se suzdržim. Te misli umeju da me spopadnu bilo kad. Mislim na njega kako sedi tamo, tokom tog poslednjeg sata, njegovog poslednjeg sata na ovom svetu. Mislim kako je slušao MekKana. Znam taj komad. Moja mama je ponekad umela da ga zasniva. Mislim na njega kako sedi tamo i sluša."

„Tako mi je žao", rekla je Izabel. „Mogu da mislim koliko mora da vam je teško." MekKan. Zemlja planina i voda. Tako romantičan komad. A onda joj je sinula misao i srce joj je na trenutak zastalo u grudima.

„Znate šta su svirali te večeri?" upitala je. Glas joj je bio tih i Hen ju je iznenađeno pogledala.

„Da, znam. Zaboravila sam ostalo, ali uočila sam MekKana."

„Uočili ste ga?"

„U programu", rekla je Hen, upitno posmatrajući Izabel. „Videla sam njegovo ime u programu. Pa šta?"

„Ali odakle vam program? Neko vam ga je dao?"

Hen je ponovo pogledala Izabel kao da se pita zašto joj stalno postavlja besmislena pitanja. „Mislim da sam ga našla ovde, u stanu. Štaviše, verovatno bih i sad mogla da ga nađem. Hoćete li da ga vidite?"

Izabel je potvrdno klimnula glavom, a Hen je ustala i pretražila gomilu papira na polici. „Evo ga. Ovo je program. Pogledajte, tu piše MekKan, a evo i ostalih."

Izabel je uzela program. Ruke su joj se tresle.

„Čiji je ovo program?" upitala je.

„Ne znam", rekla je Hen. „Možda je Nilov. Sve u stanu je njegovo, moje ili... Markovo."

„Mora biti Nilov", tiho je rekla Izabel. „Mark se nije vratio kući s koncerta, zar ne?"

„Ne vidim zašto je program toliko važan", rekla je Hen. Odavala je utisak lake iznerviranosti, a Izabel je iskoristila priliku da se pozdravi.

„Sačekaću Nila dole, u prizemlju", rekla je. „Ne bih da vas više zadržavam."

„Taman sam htela da se okupam", rekla je Hen.

„Dakle, sad ćete moći", žurno je rekla Izabel. „Da li se on pešice vraća s posla?"

„Da", rekla je Hen, ustajući sa sofe. „Dolazi odozgo s Tolkrosa. Preko golf terena tamo."

„Krenuću mu u susret", rekla je Izabel. „Veće je predivno i šetnja će mi prijati."

Izašla je napolje, nastojeći da ostane mirna, trudeći se da kontroliše disanje. Ljigavi Sutar, dečkić iz prizemlja, vukao je svog nevoljnog psa do travnjaka koji se pružao duž ulice. Prošla je pored njega, zastavši da mu nešto kaže.

„Lep pas.“

Ljigavi Sutar ju je pogledao. „Ne vole me. A 'oće vola da pojede.“

„Psi su uvek gladni“, rekla je Izabel. „Takvi su ti oni.“

„Uf, e pa ovaj ko da ima provaliju u stomaku, kaže moja keva. Samo se tovi i neće da šeta.“

„Ali sigurna sam da te voli.“

„Jok, ne vole me.“

Razgovor je došao do logičnog kraja, a ona je pogledala niz poljanu. Dve osobe su, svaka za sebe, hodale dijagonalnom starom, i izgledalo je da bi jedna od njih, visoka prilika u lakom kišnom mantilu kaki boje, mogao da bude Nil. Krenula je napred.

Zaista je bio Nil. Na trenutak ili dva, činilo se kao da je nije prepoznao, ali se potom osmehnuo i učtivo je pozdravio.

„Došla sam da vas vidim“, rekla je. „Hen reče da ste na putu kući, pa sam pomislila da bih mogla da vam pođem u susret. Veče je zaista divno.“

„Jeste, prelepo je, zar ne?“ Gledao ju je, čekajući da još nešto kaže. Nelagodno mu je, pomislila je, ali to je razumljivo.

Duboko je uzdahnula. „Zašto ste onomad došli kod mene?“ upitala je. „Zašto ste došli da pričate o Markovim brigama?“

Odgovorio je žurno, gotovo pre no što je završila rečenicu. „Zato što vam nisam rekao celu istinu.“

„Još uvek niste.“

Buljio je u nju i videla je kako je stegao ručku aktovke toliko da su mu zglobovi pobeleli. „Još uvek mi niste rekli da ste bili tamo. Bili ste u Ašer holu, zar ne?“

Gledala ga je pravo u oči, posmatrajući smenjivanje emocija. Prvo je to bio gnev, ali je ubrzo prošao, a zamenio ga je strah.

„Znam da ste bili tamo“, rekla je. „A sad imam i dokaz za to.“ Ovo je bilo samo donekle tačno, ali smatrala je da je dovoljno, barem za svrhu ovog sastanka.

Zaustio je da nešto kaže. „Ja...“

„Nile, imate li neke veze s njegovom smrću? Imate li? Da li ste vas dvojica ostali gore na galeriji kad su svi ostali već sišli? Jeste, zar ne?“

Nije više mogao da izdrži njen pogled. „Bio sam tamo. Jesam.“

„Tako, dakle“, rekla je Izabel. „I, šta se dogodilo?“

„Posvađali smo se“, rekao je. „Ja sam započeo. Vidite, bio sam ljubomoran na njega i Hen. Nisam mogao to da podnesem. Posvađali smo se i ja sam ga gurnuo, sa strane, prosto da mu pokažem koliko sam povređen, ništa više. Nisam imao nameru da to bude išta više od toga. Samo sam ga gurnuo, ništa više. Samo sam to uradio. Ali on se zaneo i izgubio ravnotežu.“

„Nile, to što mi sad govorite, to je istina?“ Izabel je proučavala njegove oči kad ih je podigao da bi joj odgovorio i znala je odgovor. Ali opet, nametalo se pitanje razloga njegove ljubomore na Marka i Hen. Međutim, zar je to važno? Smatrala je da nije; zato što ljubav i ljubomora mogu imati mnogo različitih izvora, ali su uvek jednako preki i snažni.

„Govorim vam istinu“, polako je rekao. „Ali nisam to nikome mogao da kažem, zar ne? Optužili bi me da sam ga namerno gurnuo, a ja nemam svedoka koji bi rekli da to nije bilo ništa slično. Da sam rekao, završio bih na sudu. Jer, znate, kad fizički nasrnete na nekog, i ta osoba umre, to se smatra ubistvom, čak iako niste ni pomišljali da je ubijete i samo ste je nespretno gurnuli. Ali ovo je bio nesrećan slučaj; stvarno jeste. Nisam ni u ludilu nameravao tako nešto, ni slučajno...“ Zastao je. „I bio sam previše uplašen da bih bilo kome rekao za to. Naprosto sam bio uplašen. Zamišljao sam kako će izgledati ako mi niko ne bude verovao.“

„Ja vam verujem“, rekla je Izabel.

Neki muškarac prošao je pored njih, zakoračivši na travu kako bi ih zaobišao, pitajući se (verovala je Izabel) šta rade, zaokupljeni tako ozbiljnim razgovorom pod sumračnim nebom. Vraćamo životu mir, pomislila je; ostavljamo mrtve da počivaju; puštamo da vreme i praštanje urade svoje.

Izabel je razmišljala o tome kako se filozofi u svojim studijama hvataju u koštac s problemima ove vrste. Praštanje je njihova omiljena tema, kao i kazna. Moramo da kažnjavamo, ne zato što nas to čini išta boljim ljudima – na kraju svakako ne – nego zato što se tako uspostavlja moralna ravnoteža; daje se izjava o zlodelu; čuva se naš osećaj za pravedan svet. Ali u pravednom svetu kažnjavaju se samo oni koji su mislili zlo, koji su delali iz zle namere. Ovaj mladi čovek, koga je sada razumela, nije nikad mislio zlo. Ni u snu nije želeo da povredi Marka – naprotiv – i nije bilo razloga, nikakvog zamislivog opravdanja, da ga se smatra odgovornim za strašne posledice nečega što nije bilo ništa više od nervoznog pokreta. Ako krivični zakonik Škotske predviđa drugačije, tada je škotski zakon moralno neodbranljiv, i tu nema šta drugo da se kaže.

Nil je bio zbunjen. Na kraju se sve svelo na seks, na nepoznavanje sopstvenih želja i na nezrelost. Kad bi ga sada kaznili, zbog nečega što nijednog trenutka nije ni pomišljao da uradi, kojoj bi to svrsi poslužilo? Samo bi još jedan život bio uništen, a svet zbog toga ne bi bio ništa bolje i pravednije mesto.

„Da, verujem vam“, rekla je Izabel. Zaćutala je. Odluka je, u suštini, bila vrlo jednostavna, i nije morala da se bavi filozofijom morala da bi je donela. „Time je ova priča završena. Posredi je bio nesrećan slučaj. Žao vam je zbog toga. Neka ostane na tome.“

Pogledala ga je i videla da plače. Stoga ga je uzela za ruku i držala ga je tako sve dok nisu bili spremni da krenu stazom prema ulici.

- ¹¹ Žargonski izraz za posetioce pozorišta koji predstavu prate s najviše galerije. (Prim, prev.)
- ¹² Lik iz „Bajke o lukavom lisicu”, Jima Ayleswortha. (Prim, prev.)
- ¹³ Italijanska vina. (Prim, prev.)
- ¹⁴ Vrsta italijanskog ovčijeg sira iz okoline Rima. (Prim, prev.)
- ¹⁵ Italo Calvino (1923-1985), italijanski pisac alegorijskih priča i naučne fantastike. (Prim, prev.)
- ¹⁶ Samuel John Peploe (1871 -1935), škotski slikar. (Prim, prev.)
- ¹⁷ Sir Stanley Spencer (1891 -1959), engleski slikar. (Prim, prev.)
- ¹⁸ Sir Robin Philipson (1916-1992), škotski slikar. (Prim, prev.)
- ¹⁹ Keltski jezik Škotskog visočja i škotskih ostrva. (Prim, prev.)
- ¹⁰¹ U zdravlje
- ¹¹¹ Franc. Ni slučajno, ni najmanje
- ¹²¹ Brindisi je grad u južnoj Italiji, na Jadranskom moru, jugoistočno od Barija. (Prim, prev.)
- ¹³¹ John Millington Synge (1871-1909), irski dramaturg. (Prim, prev.)
- ¹⁴¹ Brendan Behan (1923-1964), irski pisac čija su povezanost s IRA-om i vreme provedeno u zatvoru uticali na njegova dela. (Prim, prev.)
- ¹⁵¹ Stihovi iz Behanove balade „Nasmejani mladić” („The Laughing Boy”) koju je Behan posvetio Michaelu Collinsu (1890-1922), irskom revolucionarnom lideru, ubijenom u atentatu za vreme Irskog građanskog rata. (Prim, prev.)
- ¹⁶¹ Oko 160 metara. Jedna stopa iznosi nešto malo više od 30 cm. (Prim, prev.)
- ¹⁷¹ U psihijatriji, odbrambeni mehanizam koji se sastoji od nesvesnog premeštanja emocija, naklonosti ili želja s prvobitnog objekta na prihvatljiviju ili najbližu zamenu. (Prim, prev.)
- ¹⁸¹ James Cowie (1856-1956), škotski slikar. (Prim, prev.)
- ¹⁹¹ Dame Elizabeth Violet Blekader (r. 1931) škotska slikarka, prva žena izabrana u Škotsku kraljevsku akademiju i Kraljevsku akademiju
- ²⁰¹ Gaj Valerije Katul (o.84-54 p.n.e.) rimski pesnik
- ²¹¹ David Hume (1711-1776), britanski filozof i istoričar.
- ²²¹ Roman Dr Džekil i mister Hajd delo je Roberta Louisa Stevensona (1850-1894), čuvenog škotskog esejiste, romanopisca i pesnika. (Prim, prev.)
- ²³¹ Misli se na oblast oko granice između Engleske i Škotske. (Prim, prev.)
- ²⁴¹ Isto kao prezime porodice Hogg, čita se reč „hog”, sa značenjem „vepar, svinja”. (Prim, prev.)
- ²⁵¹ Planina koja se diže nad dolinom Clenko u Škotskoj. (Prim, prev.)
- ²⁶¹ Benjamin Constant de Rebecque (1767-1830), francuski pisac i političar, progan 1802. zbog denunciranja Napoleonovih mahinacija. (Prim, prev.)
- ²⁷¹ Wystan Hugh Auden odn. Vistan Hju Oden. (Prim, prev.)
- ²⁸¹ Rupert Brooke (1887-1915) i George Gordon Byron (1788-1824), engleski pesnici. (Prim, prev.)
- ²⁹¹ Igra reči; engleska reč za mačku je „cat” (kat), a isto tako se piše i izgovara žensko ime od milja, „Cat” (skraćeno od Catherine, tj. Ketrin); u našem jeziku imamo slično žensko ime od milja, „Maca”. (Prim, prev.)
- ³⁰¹ Sasvim kratko i „četkasto”. (Prim, prev.)

- ³¹¹ (Grč. mit.) Boginja koja se sveti zbog zločina i nepravde. (Prim, prev.)
- ³²¹ Robert Burns (1759-1796), škotski književnik, autor melodiozne lirike zasnovane na narodnim predanjima; Sir William Gilbert (1836-1911), dramaturg i pesnik, i sir Arthur Sullivan (1842-1900), kompozitor, zajedno su napisali nekoliko komičnih opera; u prevodu „Mili oče moj”, poznata Puccinijeva arija. (Prim, prev.)
- ³³¹ Benjamin Britten (1913-1976), britanski kompozitor. (Prim, prev.)
- ³⁴¹ „Take a pair of sparkling eyes”, Gilbert i Sullivan, opereta „Gondolijeri”. (Prim, prev.)
- ³⁵¹ u doslovnom prevodu „loša mešavina”, grčki izraz za karakterni nedostatak u vidu slabosti volje, pri kojem osoba postupa nedosledno najboljoj proceni šta joj valja činiti. (Prim, prev.)
- ³⁶¹ David i Jonatan bili su junaci Kraljevstva Izraela o čijem se bliskom prijateljstvu govori u starozavetnim Knjigama Samuilovim. Među naučnicima koji se bave religijom prisutna je rasprava u pogledu toga da li je njihov odnos bio platonski, romantičan ali čedan, ili seksualan. (Prim, prev.)
- ³⁷¹ Arija iz opere „Cosi fan tutte”, Wolfganga Amadeusa Mozarta. (Prim, prev.)
- ³⁸¹ „Hen” na engleskom znači „kokoška”. (Prim, prev.)
- ³⁹¹ Earl Bertrand Russel (1872-1970); Sir Alfred Ayer (1910-1989), britanski filozofi. (Prim, prev.)
- ⁴⁰¹ Likovi iz stripa „Oor VVullie” („Naš Vili”), koji se prvi put pojavio 1937, u The Sunday Postu. (Prim, prev.)
- ⁴¹¹ David Hockney (r. 1937) i Jack Vettriano (r. 1954), savremeni britanski slikari. (Prim, prev.)
- ⁴²¹ Edward Hopper (1882-1967) američki slikar
- ⁴³¹ Igra reči. Naime, „reign” („vladati”) i „rain” („kiša, padanje kiše”), iako se različito pišu, čitaju se potpuno isto. Zatim, „snow” znači „sneg, padanje snega”, ali i „ulagivanje laskanjem” (I’ve reigned all afternoon, and now it’s snowing.) (Prim, prev.)
- ⁴⁴¹ Sigmund Freud (1856-1939), austrijski neurolog i osnivač tzv. psihoanalitičke škole psihologije; Melanie Klein (1882-1960), britanska psihoanalitičarka rodom iz Austrije, naročito se istakla u oblasti dečje psihologije. (Prim, prev.)
- ⁴⁵¹ Klasične, robustne ravne cipele koje se šniraju. (Prim, prev.)
- ⁴⁶¹ Sisela Bok (r. 1934), rođena u Švedskoj, obrazovana na Sorboni, veći deo života provela je u Americi i može se smatrati prvom Amerikankom koja se bavila filozofijom morala. (Prim, prev.)
- ⁴⁷¹ Dorothy Rothschild Parker (1893-1967), američka novinarka, pozorišni i književni kritičar, čuvena po svojim satiričkim dosetkama. (Prim, prev.)
- ⁴⁸¹ Wagnerova opera
- ⁴⁹¹ Latinski: O vremena! O običaji!
- ⁵⁰¹ Kili (ceilidh) je škotski ili irski društveni skup s tradicionalnom muzikom, igrom i pripovedanjem. (Prim, prev.)
- ⁵¹¹ Ostrva sa zapadne Škotske
- ⁵²¹ Lat. zasebno
- ⁵³¹ Izabel je ovde upotrebila starinsku škotsku reč „bizz” koja se, poput mnogih škotskih reči, može samo grubo prevesti. „Bizz” je osećaj antipatije, ali ima svojih suptilnih nijansi, i često je iracionalan ili neopravdan. (Prim, prev.)
- ⁵⁴¹ Thomas Stearns Eliot (1888-1965), britanski kritičar i pisac poreklom iz Amerike. Dobio je Nobelovu nagradu za književnost 1948. (Prim, prev.)
- ⁵⁵¹ Igra reči. Prezime ovog književnika (Greene) čita se potpuno isto kao reč „green”, sa značenjem „zeleno”; ime ostrva Grenland (Greenland) zaista ima izvorno i doslovno značenje „Zelena zemlja”. (Prim, prev.)
- ⁵⁶¹ Nauka o poboljšanju rase genetskim sredstvima (začetnik. F. Calton, 1869), čije su teze oštro kritikovane tridesetih godina dvadesetog veka i sasvim diskreditovane nakon što su je nacisti iskoristili kao alibi za istrebljenje Jevreja, crnaca i homoseksualaca. (Prim, prev.)

- ¹⁵⁷ Hanna Arendt (1906-1975) američka historičarka nemačkog porekla
- ¹⁵⁸ Sir Peter Frederick Strawson (1919-2006) veliki engleski filozof
- ¹⁵⁹ Svakom svoj san: svako ima pravo da sanja
- ¹⁶⁰ Henry Purcell (1659-1695), vodeći engleski kompozitor engleskog baroka. (Prim, prev.)
- ¹⁶¹ „Yellow Submarine”, pesma Beatlesa. (Prim, prev.)
- ¹⁶² Polaznici elitnog koledža Fetes u Edinburgu
- ¹⁶³ Sir Henry Raeburn (1756-1823), britanski slikar, portretista koji je naslikao mnoge poznate ljude. (Prim, prev.)
- ¹⁶⁴ Jezerce u blizini Edinburga, u istoimenom selu. (Prim, prev.)
- ¹⁶⁵ Savremeni slikari; Damien Hirst (r. 1965), britanski slikar, i Andy Warhol (1928-1987), avangardni američki umetnik. (Prim, prev.)
- ¹⁶⁶ Blažena devica Marija. (Prim, prev.)
- ¹⁶⁷ Interkontinentalni balistički projektil. (Prim, prev.)
- ¹⁶⁸ Vrste viskija koje se proizvode u Strathspeyu (Speyside Single Malts). (Prim, prev.)
- ¹⁶⁹ Zeugma je stilsko izražajno sredstvo u kojem se postojeći glagol pridružuje značenju samo jednog predikata, dok se kod drugog mora pomisliti na neki glagol srodan onom prvom („sevaju munje i gromovi”). (Prim, prev.)
- ¹⁷⁰ Henry Watson Fowler (1858-1933), britanski leksikograf. (Prim, prev.)
- ¹⁷¹ Silepsa je stilska izražajna figura pri kojoj predikat koji pripada jednom subjektu obuhvata više njih, a eventualnim ubacivanjem tih „nemih” predikata zaista se može promeniti značenje rečenice (u navedenom primeru, drugi deo rečenice može da glasi „prijatelji ćemo...” ili „prijatelji nećemo...”). (Prim. prev.).

Table of Contents

[1](#)
[2](#)
[3](#)
[4](#)
[5](#)
[6](#)
[7](#)
[8](#)
[9](#)
[10](#)
[11](#)
[12](#)
[13](#)
[14](#)
[15](#)
[16](#)
[17](#)
[18](#)
[19](#)
[20](#)
[21](#)
[22](#)
[23](#)
[24](#)
[25](#)
[26](#)
[27](#)